

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SOKAKTA ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN
İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN
BENLİK SAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE
DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
(DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ)**

Mehmet Ali YILDIZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Baki DUY

**İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği'nin
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı İçin Yazılmasını Öngördüğü:**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MALATYA

Temmuz 2010

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOKAKTA ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN
İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN
BENLİK SAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE
DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
(DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ)

Mehmet Ali YILDIZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Baki DUY

**İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği'nin
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı İçin Yazılmasını Öngördüğü:**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MALATYA

Temmuz 2010

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz **Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı** Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet Ali YILDIZ tarafından Yrd. Doç. Dr. Baki DUY danışmanlığında hazırlanan "SOKAKTA ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK SAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ)" başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

İmza: .....

Üye: Doç. Dr. Mustafa KUTLU

İmza: .....

Üye: Yrd. Doç. Dr. Baki DUY (Danışman)

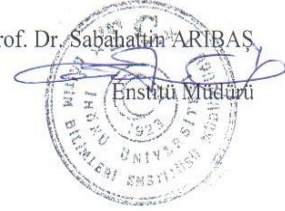
İmza: .....

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

19. / 07. / 2010

Prof. Dr. Sabahattin ARIBAŞ

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

“Yrd. Doç. Dr. Baki DUY’un danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım **SOKAKTA ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK SAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ)** başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların, hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

Mehmet Ali YILDIZ

*Sevgili Annem ve
Babama...*

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın esas amacı, sokakta çalışan öğrenciler ile gelir düzeyine göre alt ve üst gelir düzeyine sahip sokakta çalışmayan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencileri benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri açısından karşılaştırmaktır. Diğer bir deyişle, sokakta çalışmanın ve sahip olunan gelir düzeyinin; bu öğrencilerin benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisini incelemektir. Bu araştırmanın alanda daha önce yapılan çalışmalar ile benzer olmayan yönleri nedeniyle farklılıklar içerdiği ve sonuçları itibariyle farklı bakış açıları geliştireceği ümit edilmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, sokakta çalışan öğrencilere ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilere yönelik yapılacak koruyucu ve önleyici ruh sağlığı hizmetlerine katkıda bulunacağına inanılmaktadır.

Bu araştırmanın planlanması sürecinden sonuna kadar, her türlü soruma karşılık, sabrı ve değerli bilgi ve deneyimleriyle cevap veren, geribildirimleriyle bana ışık tutan, yardım ve katkısıyla emek veren; gerek lisans eğitimim gerekse yüksek lisans eğitimim sırasında samimi ve sıcak yaklaşımıyla desteğini her zaman yanımda hissettiğim değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç.Dr. Baki DUY' a sonsuz şükran duygularımı ifade etmek isterim.

Yüksek lisans ders aşaması boyunca, değerli bilgilerini ve deneyimlerini benimle paylaşan ve emekleri bulunan hocalarım, Prof. Dr. Mustafa KILIÇ'a, Doç. Dr. Alim KAYA'ya, Doç. Dr. Mustafa KUTLU'ya, Yrd. Doç. Dr. Yüksel ÇIRAK'a, Yrd. Doç. Dr. Taşkın YILDIRIM'a, Yrd. Doç. Dr. Özcan SEZER'e ve Yrd. Doç. Dr. Emine DURMUŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca bana hep inanan, desteklerini ve güvenlerini her zaman yanımda hissettiğim, beni bugünlere getiren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini hiç esirgemeyen hep yanımda olan, sevgili eşim Canan YILDIZ' a sonsuz şükran duygularımı ifade etmek isterim.

Araştırmamın tamamlanmasında yardımcı olan yüksek lisans dönemindeki değerli arkadaşlarım, Erkan EVECÜ'ye, Cemal KARADAŞ'a, Yunus SABANCI'ya, Sibel CANDAN'a ve araştırmam ile ilgili alanyazındaki kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan sevgili arkadaşım Vedat KARABABA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, bu araştırmanın verilerini toplama aşamasında bana yardımcı olan ve özveri gösteren tüm psikolojik danışman arkadaşlarıma ve okul idarecilerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Temmuz-2010

Mehmet Ali YILDIZ

**SOKAKTA ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME
ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK SAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE
DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

(DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ)

Mehmet Ali YILDIZ

İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi: Temmuz 2010

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Baki DUY

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe öğrencilerini benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri açısından karşılaştırmaktır.

Araştırmanın evrenini, Diyarbakır ili merkezindeki ilköğretim okullarına devam eden 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Diyarbakır İli'nin merkez ilçeleri olan Yenişehir, Kayapınar, Sur ve Bağlar İlçelerinde bulunan 9 ilköğretim okulunun ikinci kademesinde öğrenim gören 283'ü kız, 417'si erkek olmak üzere toplam 700 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada ölçme aracı olarak Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doymu Ölçeği ve Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Bağımsız değişkene ait veriler Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde ise Pearson korelasyon katsayısı, Tek Yönlü

MANOVA, Tukey HSD testi kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, benlik saygısı ile yaşam doyumu toplamı ve alt boyutları arasında olumlu yönde anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Benlik saygısı ile depresyon arasında ise olumsuz yönde anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca yaşam doyumu toplamı ve alt boyutları ile depresyon arasında olumsuz yönde anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

Benlik saygısı düzeyi açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır. Sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocukların ise hem sokakta çalışan çocuklar hem de sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklardan daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahip oldukları görülmüştür.

Yaşam doyumu toplamı ve alt boyutları bağlamında sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocukların ise hem sokakta çalışan çocuklar hem de sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklardan yaşam doyumu toplamı, arkadaş, aile ve benlik alt boyutlarına ilişkin doyum açısından daha yüksek düzeyde doyuma sahip oldukları görülmüştür. Yaşam doyumunun, okul ve çevre alt boyutlarına ilişkin doyum açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocuklar arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır.

Depresyon düzeyi açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır. Hem sokakta çalışan çocukların hem de sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, depresyon düzeyi açısından; sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocuklardan daha yüksek düzeyde depresyona sahip oldukları görülmüştür.

Araştırmanın genel bulgularına göre, sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların benlik saygısı ve yaşam doyumu düzeyleri normal değerlerin altında iken ve depresyon düzeyleri ise normal kabul

edilen değerlerin üzerinde bulunmuştur. Sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocukların benlik saygısı ve yaşam doyumu düzeyleri normal kabul edilen değerlerin üzerindeyken; depresyon düzeyleri ise normal kabul edilen değerlerin altında olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular hem sokakta çalışan hem de alt gelir grubunda bulunan çocukların psikolojik bağlamda risk altında olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin bu öğrencilere yönelik olarak önleyici ve müdahale programları geliştirmelerini gerekli kılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Sokakta çalışan çocuklar, benlik saygısı, yaşam doyumu, depresyon, gelir düzeyi

**AN INVESTIGATION OF SELF-ESTEEM, LIFE SATISFACTION AND
DEPRESSION LEVELS OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS
WORKING ON STREETS AND THOSE NOT WORKING
(DİYARBAKIR CASE)**

İnönü University, Institute of Educational Sciences, Department of Educational
Sciences

Counseling and Guidance Program

Master's Thesis: July 2010

Supervisor: Assist. Prof. Baki DUY

ABSTRACT

The purpose of the present study was to compare self-esteem, life satisfaction and depression levels of three different groups of elementary students coming from different income levels. First group represents the students who work on streets on a regular base and comes from low-income families. Second group represents the students coming from low-income families, but not working on streets, while the third group stands for the students coming from high-income families.

The present study was carried out with 6th, 7th and 8th grade students attending an elementary school in Diyarbakır city center. The participants of the research was consisted of 700 elementary students (283 girl, 417 boy) from nine elementary students attending a school in Yenişehir, Kayapınar, Sur or Bağlar neighborhood. The instruments of the study were Rosenberg Self-Esteem Inventory, The Multidimensional Life Satisfaction Scale for Children of Huebner and Kovacks' Children's Depression Inventory. A demographic information form was also designed by the researcher to gather further information. Pearson Correlation Coefficient, one way multiple analysis of variance (MANOVA) and Tukey HSD

tests were used to analyze the data obtained by means of the scales. The significance level was set at .05.

As correlation coefficients indicated, there were positive and significant correlations between self-esteem and life satisfaction and its subtypes. A negative and significant correlation was also obtained between self-esteem and depression. In the same way, negative and significant correlations were found between depression and life satisfaction and its subtypes. The results of the one way MANOVA yielded that there was no significant difference between the group working on streets and the group coming from low-income families, but now working on streets, while a significant difference was obtained between those two groups and the group coming from high-income families in favor of the last group with regard to self-esteem, life satisfaction and depression variables. That means the students coming from a high-income family possess higher self-esteem, life satisfaction and lower depression level than those working on streets, and coming from low-income families.

KEYWORDS: Children on the street, self-esteem, life satisfaction, depression, income level

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Tablo 1. Araştırma Kapsamına Alınan 6. 7. 8. Sınıf Öğrencilerinin Gelir Grubuna, Okul ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	130
Tablo 2. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Cinsiyete ve Sınıf Düzeylerine Göre Sayılarını Gösteren Dağılım.....	140
Tablo 3. Araştırmaya Katılan Grupların Toplamının Her Bir Ölçekten Elde Edilen, En Düşük ve En Yüksek Puanları, Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık Katsayısı ve Basıklık Katsayısı Değerleri.....	141
Tablo 4. Araştırmaya Katılan Grupların, Her Bir Ölçekten Elde Edilen, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	142
Tablo 5. Pearson Korelasyon Katsayısı Değerleri.....	142
Tablo 6. RBÖ Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları.....	144
Tablo 7. RBÖ Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	145
Tablo 8. ÇÖYDÖ Toplamı ve Alt Boyutu Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları.....	146
Tablo 9. ÇÖYDÖ Arkadaş Alt Boyutu Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	147
Tablo 10. ÇÖYDÖ Aile Alt Boyutu Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	148
Tablo 11. ÇÖYDÖ Benlik Alt Boyutu Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	149
Tablo 12. ÇÖYDÖ Toplam Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	150

Tablo 13. ÇDÖ Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları.....	151
Tablo14. ÇDÖ Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	152

KISALTMALAR DİZELGESİ

RBÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

ÇDÖ: Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği

ÇÖYDÖ: Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği

Sokak: Sokakta Çalışan Öğrenciler

Alt: Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrenciler

Üst: Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrenciler

**SOKAKTA ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME
ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK SAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE
DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

(DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ)

Mehmet Ali YILDIZ

İÇİNDEKİLER

İç Kapak	
Onay Sayfası	
Onur Sözü.....	I
İthaf Sayfası.....	II
Önsöz	III
Özet ve Anahtar Kelimeler.....	V
Abstract and Keywords.....	VIII
Çizelgeler Dizelgesi.....	X
Kısaltmalar Dizelgesi.....	XII
İÇİNDEKİLER.....	XIII

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
I.1.Problem Durumu.....	1
I.2.Problem.....	17
I.2.1.Alt Problemler.....	17

I.3.Denenceler.....	18
I.4.Sayıtlılar.....	19
I.5.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	20
I.6.Tanımlar.....	20
I.7.Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi.....	21

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	24
II.1. Sokakta Çalışan Çocuklar İle İlgili Kuramsal Görüşler.....	24
II.1.1. Çocukların Sokakta Çalışma Nedenleri.....	27
II.1.2. Sokakta Çalışmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri.....	31
II.1.3. Sokakta Çalışan Çocukların Aile Yapıları ve Özellikleri.....	36
II.1.4. Türkiye’de Sokakta Çalışan Çocukların Durumu.....	38
II.1.5. Dünyada Sokakta Çalışan Çocukların Durumu.....	42
II.2. Benlik Saygısı İle İlgili Kuramsal Görüşler.....	45
II.2.1. Benlik Kavramı.....	45
II.2.2. Benlik Saygısı.....	47
II.2.3. Ergenlik Dönemi ve Benlik Saygısı Gelişimi.....	50
II.3. Yaşam Doyumu İle İlgili Kuramsal Görüşler.....	55
II.3.1. Çocuk ve Ergenlerde Yaşam Doyumu.....	59
II.4. Depresyon İle İlgili Kuramsal Görüşler.....	62
II.4.1. Çocukluk ve Ergenlik Depresyonunun Özellikleri.....	63

II.4.2. Çocukluk ve Ergenlik Depresyonunda Olumsuz Yaşam Olaylarının Rolü.....	69
II.5. YURT DIŞINDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	72
II.5.1. Sokakta Çalışan Çocuklar İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar.....	72
II.5.2. Benlik Saygısı İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar.....	79
II.5.3. Yaşam Doyumu İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar.....	84
II.5.4. Depresyon İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar.....	92
II.6. YURT İÇİNDE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	101
II.6.1. Sokakta Çalışan Çocuklar İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar.....	101
II.6.2. Benlik Saygısı İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar.....	113
II.6.3. Yaşam Doyumu İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar.....	117
II.6.4. Depresyon İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar.....	122

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	129
III.1. Evren.....	129
III.2. Örneklem.....	129
III.3. Veri Toplama Araçları.....	131
III.3.1. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği.....	131
III.3.1.2.Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları.....	132
III.3.2. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği.....	132
III.3.2.1.Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları.....	133

III.3.3. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği.....	135
III.3.3.1.Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları.....	136
III.4. Kişisel Bilgi Formu.....	137
III.5. Verilerin Toplanması.....	137
III.6. Verilerin İstatistiksel Analizi.....	137

BÖLÜM IV

BULGULAR.....	139
IV.1. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin, Benlik Saygısı Düzeyleri.....	143
IV.2. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Yaşam Doyumu Toplamına ve Alt Boyutlarına İlişkin Doyum Düzeyleri.....	145
IV.3. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Depresyon Düzeyleri.....	151

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	153
V.1. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması.....	153
V.2. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Yaşam Doyumu Toplamına ve Alt Boyutlarına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması	160

V.3. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Depresyon Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması.....	164
---	-----

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	172
EKLER.....	179
KAYNAKÇA.....	184

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, denenceler, sayıtlılar, sınırlılıklar, tanımlar, araştırmanın önemi ve gerekçesine yer verilmektedir.

I.1. Problem Durumu

Bireyin davranışlarının yaşamını sürdürebilmeye, değişen koşullar ile bir denge oluşturmaya ve bunlara uyum sağlamaya yönelik olduğu kabul edilmektedir. Stres etkenlerinin biçimi, niteliği ve bunlara karşı oluşan ruhsal yanıtlar yaş gruplarına, bireyin gelişimsel düzeyine ve içinde yaşanan sosyo-ekonomik koşullara göre değişebilmektedir. Çocuklarda gelişim dönemlerinin getirdiği doğal zorluklara çevrenin getirdiği olumsuz etkiler de eklendiğinde, tepkisel olarak ruhsal uyum sorunları görülebilmektedir (Yavuzer, 1992).

Çocuklar pek çok ihtiyacını aileden sağlamaktadırlar. Bu ihtiyaçlar genel olarak; bakım, beslenme, sevgi, ilgi, eğitim, kültürel ve sosyal değerlerin kazandırılmasıdır. Aileyi meydana getiren bireyler arasındaki uyum ve sağlıklı ilişkiler, çocuğun psiko-sosyal gelişiminde ve gelecekte sağlıklı bir birey olmasında önemlidir. Bu anlatılanlara göre denebilir ki, çocuğun yetiştiği ailenin genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla, duygusal ve toplumsal gelişmesini etkileyecektir (Yavuzer, 1993).

Türkiye İstatistik Kurumu'na göre, 2005 yılında Türkiye'de 15 yaşından küçük 5,6 milyon çocuk veya bu çağ nüfusunun %27,7'si gıda ve gıda dışı yoksulluk içindedir. Başka bir deyişle, bu çocukların aileleri çocuklarına yeterli yiyecek, giyecek, barınak, eğitim ve koruma sağlama imkânlarından yoksundur (UNICEF, 2007a).

Türkiye'de yoksul çocuklar çoğunlukla az gelişmiş illerde, kırsal yörelerde ve genellikle göçle gelip yerleşilen büyük kent varoşlarında yaşamaktadır. Çoğu

durumda bu çocukların anne babalarının eğitim düzeyleri düşüktür ve düzenli bir işleri de yoktur. Kalabalık ailelerdeki çocukların yoksulluk içinde yaşama olasılıkları, daha az nüfuslu ailelerin çocuklarına göre çok daha yüksektir (UNICEF, 2007a).

Yoksulluk, çocukları eğitim imkânlarından yoksun bırakmaktadır. Yoksul çocukların aileleri, önlük, ulaşım, beslenme ve okul malzemeleri gibi masraflar yüzünden çocuklarını okula gönderemeyebilirler. Özellikle kız çocuklar okula hiç gönderilmeyebilirler veya bir süre sonra okullarını bırakmak zorunda kalabilirler. Bu, ülke ekonomisi açısından ciddi bir insani sermaye kaybı anlamına gelmektedir (UNICEF, 2007a).

Yoksulluğun çocukların davranışları ve entelektüel gelişimleri üzerine etkileri, yoksulluğun ve açlığın biyolojik etkileri kadar psiko-sosyal ve davranışsal etkileri de önemlidir. Araştırmalara göre yoksul ailelerin çocuklarında "saldırganlık" "hiperaktivite" ve "huzursuzluk" sık görülen özelliklerdir. Bu çocuklar huzursuz ruh halleri ve yorgunlukları nedeniyle başka çocuklarla birlikte olmakta güçlük çekerler. Yoksul çocuklar arasında depresyon ve intihar girişimi daha fazladır ve bu nedenle ruh sağlığı kliniklerine daha sık başvurumaktadırlar. Yoksul çocukların algılama fonksiyonlarında ve öğrenme kapasitelerinde azalma bildirilmekte, bu çocukların testlerde düşük puan yaptıkları ve okul başarılarının düşük olduğu gözlenmektedir. Hem davranış sorunları hem de sık hastalanma nedeniyle okula gidemeyen yoksul çocuklar arasında sınıfta kalma ve okul idaresi tarafından cezalandırılma oranı yüksektir (Hatun, Etiler ve Gönüllü, 2003).

Çocukken yoksulluğu yaşayan, her tür sömürü ve şiddete açık çocuklar ileride ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde suç teşkil eden veya anti-sosyal davranışlara yönelebilmektedir. Ancak, çocuklar adına gerçekleştirilecek bir müdahalenin bu sürekli yoksulluk döngüsünü kırması mümkündür (UNICEF, 2007a).

Türkiye'nin en zengin 143 bin ailesi, toplam gelirden, 6,5 milyon ailenin aldığı payı alıyor. En zengin ile en fakir arasında, 236 kat fark var. Nüfusun % 25'i 6-17 yaş arası çocuklardan oluşuyor. Yani yoksulluk en çok çocukları ve gençleri etkiliyor. Ekonomik güçlükler çeken ailelerde, şiddet ve çatışmanın yaşandığı ortamlarda, bu olaylara bağlı olarak anne-baba ve çocuklar birbirleriyle olan ilişkilerini kaybetmektedirler. Ayrıca çocuklar ebeveynlerini şiddet ve istismarına

bağlı olarak sokakta yaşamak üzere evlerini terk edip, kaçırmaktadırlar. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi de yaptığı çalışmalarda çocukların ekonomik sıkıntıları yanında aile içi şiddet ve kötü muamele sonrası sokaklarda çalışmaya ve yaşamaya zorlandığını tespit etmişlerdir (EĞİTİM SEN, 2005).

UNICEF, 1980’li yıllarda “sokaklardaki çocuklar” ile “sokakların çocukları” arasında bir ayrım gözetilmesini önermişti. Çünkü bu iki durum arasında çocuk açısından önemli bir fark bulunuyordu. Sokaklardaki çocuklar, ailelerinin kendilerine sağlayabileceği destek çok azaldığı için ailenin geçim sorumluluğunu kentlerin sokaklarında ve pazar yerlerinde çalışarak paylaşmak durumunda kalan çocuklardır. Bu çocuklar için evleri artık bir oyun, kültür ve gündelik yaşam merkezi olmaktan çıkar. Sokak yaşamlarının bir parçası haline gelmiş olsa bile, bu çocukların çoğu gece evlerine dönerler. Aile ilişkileri bozulmuş olabilir, ama gene de yatacak bir yerleri vardır ve söz konusu çocuklar yaşamı aileleriyle aynı açıdan değerlendirmeyi sürdürürler (UNICEF, 2005a).

Sokak çocukları farklı yapısı olan bir gruptur. Örneğin UNICEF (1984) üç ana kategoride bu çocukları tanımlamıştır: 1-Risk Altındaki Çocuklar 2-Sokağın Çocukları 3-Sokaktaki Çocuklar. Bu sınıflamadaki en büyük grup “risk altındaki çocuk” grubudur. Bunlar yoksul kent çocuklarıdır ve onlar sokak çocuklarının ortaya çıktığı yapıdır. “Sokaktaki çocuklar” ailelerinin ihtiyaçlarının gelirlerini karşılamak için sokaklarda çalışmaya gelen ve geceleri ailelerinin yanlarına evlerine dönen çocuklardır. Bunların önemli bir çoğunluğu yarı zamanlı bir temelde okula devam ederler. Dünya genelinde bu çocuklar benzer işler yaparlar: Ayakkabı boyama, araba silme ve yıkama, piyango biletleri, gazete, dergi satmak, eşya taşımak, sigara ve sakız işportacılığı yapmak. Aşırı yoksulluk onları, en azından kısmen de olsa kendilerini desteklemeye zorlamıştır (Lalor, 1999: 760).

Sokağın çocukları için sokak onların temel yaşam yeridir. Aile bağları bulunabilir, fakat uzaktırlar ve eski evlerini seyrek bir şekilde ziyaret ederler. UNICEF’in sokak çocuğu kategorisinde “terk edilmiş çocuklardır.” Bu kategoriye öksüzler, mülteciler, evden kaçanlar ve bakım veren kişiler ile hiçbir ilişkisi olmayanlar dâhildir. Terk edilmiş çocuklar günlük aktiviteleri ve yaşam biçimleri bakımından sokağın çocuklarıyla çok benzerdirler. Onların aileleriyle bütün bağları terk edilme, yerinden edilme ya da ebeveyn ölümü yüzünden kopmuştur. Sokağın

çocuklarının bunun aksine aileleriyle zaman zaman ilişkileri vardır. Bütün sokak çocukları içinde sokağın çocukları ve terk edilmiş çocuklar kategorisi en küçük gruptur. Sokağın çocuğu grubuna ait olan sokak çocuklarının sadece % 5 ile % 10'u olduğu tahmin edilmektedir (Taçon, 1992; Akt. Lalor, 1999: 760). Sokaktaki çocuklar ev temellidirler. Onlar aileleriyle yaşarlar, fakat ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için günlerinin çoğunu sokaklarda geçirirler. Bunun aksine sokağın çocukları yetişkinlerin koruması ve desteği olmaksızın sokakta çalışır ve yaşarlar bunlar daha küçük bir azınlığı temsil etmektedirler (Kombarakaran, 2004: 855).

Türkiye'de çok sayıda ailenin maruz kaldığı yaygın sosyal dışlanmanın en belirgin göstergelerinden biri de sokaklarda yaşayan ve/veya çalışan çocuk sayısındaki artıştır. Gerçi sokaklardaki çocukların daha büyük bölümü aile bütçesine katkı amacıyla ayakkabı boyacılığı, gelip geçenlere ufak tefek şeyler satma gibi işler yapmaktadır, ancak aralarında az sayıda da olsa karı koca geçimsizliği veya anne babayla çatışma gibi nedenlerden dolayı kopmuş, kendi başlarına veya çetelere katılarak yaşayanlar da bulunmaktadır. Durum ne olursa olsun bu çocuklar yeterli koruma, denetim ve yönlendiricilikten yoksundur ve bu nedenle istismar ve sömürüye açıktır. Ayrıca bu çocuklar büyük olasılıkla okula gitmemektedir (UNICEF, 2007).

UNICEF, 5-11 yaş grubundaki çocukları, her hafta bir saat ekonomik amaçlı çalışmaları veya 28 saat evde çalışmaları halinde çocuk işçi olarak tanımlamaktadır. Bütün dünyada 5-14 yaş grubundaki çocukların altıda birinin, çocuk işçi olarak çalıştığı düşünülmektedir (UNICEF, 2008).

Sokakların çocukları veya sokak çocukları ise "ilkine göre sayıca daha az olan, aile desteği olmaksızın yaşam uğraşı veren çocuklardır. Genellikle 'terk edilmiş' olarak atıfta bulunulmakla birlikte, güvensizlik ve dışlanmadan bezmiş, şiddet yüzünden vaktinden önce yaşlanmış bu çocukların kendileri ailelerini terk etmiş olabilirler. Aile bağları fiilen kopmuş durumdadır" (UNICEF, 2005a). Sokak çocuklarının yaklaşık %25'i bütün zamanlarını ya da hemen hemen hepsini sokaklarda geçirerek yaşamlarını sürdürmeye çalışan, aileleriyle nadiren ya da hiçbir zaman görüşmeyen sokağın çocuğu, yani evsiz olan çocuklardır. Medyanın en çok ilgi gösterdiği grup bu çocuklardır (Larmer,1992; Akt. Rafaelli, 1999).

Sokaklarda çalışan çocuklara yönelik endişeler son yıllarda artmıştır. Buna yol açan hem bu çocukların sayılarının gözle görülür biçimde artması, hem de bu olguya ilişkin daha fazla bilgi edinilmesidir. Sorunun boyutlarını tam olarak ortaya koymak ve kesin rakamlar vermek güçtür; ancak, bu çocukların lokantalar, barlar, parklar vb. her yerde görülebilmesi, sorunun önemine ve giderek büyümekte olduğuna yeterli kanıttır (SHÇEK, 2005a).

Türkiye'nin kent merkezlerinde sokaklarda çalışan çocuk sayısının hızla artmasına yol açan başlıca nedenlerden biri, kırdan kente hızlı göç olgusudur. Aileler tarımsal işlerin güçlüklerinden kurtularak kentlere, çoğu kez olmayan ekonomik fırsatlar için göç etmektedirler. Geldikleri kentlerde yoksulluğa gömülen aileler, gelir için çocuklarını çalıştırmakta ya da tamamen kendi hallerine bırakmaktadırlar (SHÇEK, 2005a). Çocuk işçiliğine karşı sosyo-ekonomik politikaların eksikliği, çocukların sokaklarda çalışmalarının en büyük nedenidir (Le Roux, 1996; Akt. Pinzón-Rondón, Hofferth ve Briceño, 2008: 1419). Şehirlerde yaşayan insanlar için sokaklar belki de çocukların çalışması için tek fırsattır ve sokaklar rahatlık sağlar (Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1419).

Düşük gelir düzeyindeki aileler çoğunlukla çocuklarını resmi olmayan, düşük ücretli işlerde çalışmalarını istemektedir. Bu ise çocukların eğitim durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. En kötüsü ise çocukların çalışma zorunluluğu nedeniyle hiç okula gidememeleridir. Çocuklarını bir süre sonra okula göndermeyen veya hiç göndermeyen aileler, gerekçe olarak genellikle maddi imkânsızlıkları göstermektedir (UNICEF, 2005). Öte yandan, SHÇEK, 2000 yılındaki "Hızlı Değerlendirme" olarak adlandırılan araştırmada, Adana, Diyarbakır ve İstanbul'da sokaklarda çalışan çocuklarla, ailelerini odak almıştı. Sokakta çalışmak bu çocukların eğitim başarılarını olumsuz etkilemiştir. Görüşülen çocuklar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı %13, okullarını bırakanların oranı ise % 25'tir (SHÇEK, 2005a).

Sokaktaki çocukların sokağa iniş nedeni büyük oranda ekonomik olmakla beraber, aile içi şiddet, cinsel/fiziksel istismar, sosyal destek sistemlerinin yetersizliği, ailenin bakabileceğinden fazla çocuğa sahip olması, sevgisizlik, ihmal, çocukların akranlarıyla birlikte eğitim kurumlarından yararlanamaması, eğitim kurumlarındaki çocukların okul başarısının yukarıda sayılan olumsuz etkenler

dolayısıyla olumsuz etkilenmesi ve öğretmenlerle çocuklar arasındaki olumsuz iletişim sayılabilir. Bu sorunlara genel bir bakış açısı getirildiğinde kaynağın büyük oranda yoksulluk ve yetişkinlerin olumsuz tutumlarından kaynaklandığı görülmektedir. Aile ortamında ve eğitim kurumlarında yaşadığı olumsuz iletişim, çocuğun korunma beklentisi duyduğu yetişkinlere ilişkin güvenini kaybetmesine ve tamamen arkadaşlarına yönelerek bir yetişkinin yol göstericiliğinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu tür istismar durumlarıyla karşı karşıya kalan çocuklar kolaylıkla akran gruplarının etkisinde kalmakta ve sokak ortamı tüm tehlikelerine rağmen cazip bir hal almaktadır (SHÇEK, 2005).

Yoğun göç nedeniyle hızlı ve çarpık kentleşme, buna bağlı olarak kentlerde işsizlik, eğitim ve ekonomik yetersizlikler, yoksunluklar vb. sosyal sorunlar, çocuğun aileye maddi katkı sağlaması gereken bir birey olarak algılanmasına yol açmaktadır (Erdoğan ve Oto, 2004). Baştaymaz (1990: 88) tarafından yapılan bir çalışmada, kentlerde çok çocuklu aile reislerinin çalışma eğilimlerinin düştüğü tespit edilmiştir. Aile reisi çalışan çocukların gelirlerini toplayan ve bunlarla ailenin geçimini sağlayan bir organizatör durumuna gelmektedir.

Sokak çocukları, sokaklarda akranlarıyla etkileşimlerinde ya da oyun oynadığında çocuk gibi davranırlar. Ama onlar güvenliğini ve geçimlerini sağlamak zorunda oldukları zaman bir yetişkin gibi hareket etmeleri gerekir. Onların içinde buldukları koşullara rağmen sokak çocuklarının kişilikleri hala gelişmekte; hak ettikleri bir şekilde büyümeleri ve uyumlu üretken bir vatandaş olmaları için uygun sağlık, eğitim, besleyici bir ev, güvenlik ve insan haklarına ihtiyaç duymaktadırlar (Panter-Brick, 2001: 15159). Bu çocuklar para kazandığı için kendisini yetişkin gibi hissetmektedir. Çoğu zaman ailenin denetiminden uzaklaşan çocuk eğitimini yarıda bırakmakta, akran gruplardan soyutlandığı gibi yetişkinlerin dünyasına da girememekte, iş ortamında da uyum sağlayamayarak ayrılmakta, sokaktaki sınırsız ve sorumsuz özgürlüğü seçerek sosyal yaşamdan tamamen kopmakta ve bir süre sonra sokakta yaşamayı tercih eder hale gelmektedir (SHÇEK, 2005).

Bu çocuklar kişisel ihtiyaçlarını ve ailelerinin birçok ihtiyacını karşılamak amacıyla sokaklarda çalışmak zorundadırlar. Onlar yalnızca küçük yaşta çalışmanın bütün risklerine maruz kalmanın yanında, aynı zamanda sokaklardaki tehlikelere

maruz kalırlar. Onların çalıştıkları yerler kamuya açık korunmasız yerlerdir ve yalnızca diğer çocukların tehlikelerine maruz kalmazlar. Arabalar, toplumsal şiddet, yetkililerden gelen şiddet, cinsel istismar, saldırgan evsiz insanlar, fuhuş şebekeleri ve diğer suç grupları ile karşı karşıya kalırlar (Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1417). Bunlar sokaklardaki akran grupları ile ilişkileri bulunan, değişik etkiler altında sokaklarda başıboş gezen çocuklardır. Uyuşturucu ve ucuucu madde bağımlısı olup hırsızlık, dilencilik vb. yollarla geçimini sağlayan bu çocuklar, komün hayatı biçiminde sokak yaşamını sürdürmekte ve sevgi, güven, korunma, ait olma vb. gereksinimlerini bu gruplarda karşılamaya çalışmaktadırlar. Sokağın olumsuz etkileri nedeniyle zaman zaman sokakta çetelere karışıp yankesicilik, gasp, hırsızlık vb. yollara da yönelebilmektedirler (SHÇEK, 2005).

SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) raporlarına göre, SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı 40 Çocuk ve Gençlik Merkezi aracılığı ile ulaşılan sokakta yaşayan ve çalışan çocukların sayısı 33.247'dir. Bu sayı içerisinde sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar ile birlikte, sokakta yaşama ve/veya çalışma riski taşıyan çocuklarda yer almaktadır. Risk altında bulunan çocuklar; kardeşleri sokakta yaşayan ve/veya çalışan veya yapılan saha çalışmaları yada diğer sektörlerle (MEB Okulları) kurulan bağlantı esnasında elde edilen bilgilerle; göç etmiş, çok çocuklu ve ekonomik yoksunluk içerisinde olduğu tespit edilen çocuklardır (Akt. Tavukçu, 2006).

Sokaklarda çalışan çocukların çoğunluğu (%80) erkektir. Bu cinsiyet profili sosyal normlarla doğrudan ilişkilidir. Çünkü gerek çocukların kendileri gerekse aileleri özellikle 12 yaşından büyük kız çocukların sokaklarda çalışmasını kültürel açıdan kabul edilemez bulmaktadır. Bu yaşı geçen kız çocuklar kendilerini toplumsal olarak iliştirilen cinsiyet rollerinin baskısı altında hissetmektedirler (SHÇEK, 2005a). Erkek çocukları kızlardan daha fazla sokaklardadırlar, çünkü yoksul kız çocukları daha küçük kardeşlerinin bakımını ve ev işlerini yapmakla sorumlu oldukları için büyük olasılıkla evde kalırlar (Aptekar, 1994; Barker ve Knaul,1991; Akt. Rafaelli, 1999).

Tarsus'ta 150 çalışan çocuk üzerinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, sokakta çalışan çocukların ailelerinin %73'ünün ailelerinin Tarsus'a dışarıdan göç etmiş oldukları görülmektedir. Çalışan çocukların elde ettiği gelir ailelerin

%51,5'inde doğrudan ailenin geçiminde kullanılmaktadır. Çocuğun ailenin geçimine çalışarak doğrudan gelir desteği sağlaması, özellikle sokakta çalışan çocukların örgün eğitim öğretim sürecine katılmasını olumsuz etkilemekte, çocuğun eğitim hakkını kullanması konusunda olumsuz bir faktör olarak doğrudan rol oynamaktadır. Sokakta çalışan çocukların %35,1'inin okula düzenli devam edemediği sonucu çıkmıştır. Sokakta çalışan çocukların %75,7'si bir günde ortalama 3-6 saat çalışmaktadır, %59,5'i çalışmalarının okul başarısını olumsuz etkilediğini düşünmektedir, %62,5'i çalıştığı için utanmakta, suçluluk duymakta bu nedenle okula gitmeme, okuldan erken ayrılma/okula geç gitme davranışı göstermektedir, %45,9'u çalıştıkları için, okula geç gitme okuldan erken ayrılma davranışı göstermektedir, %37,8'i okula gitmeme/okulu bırakma eğilimi içerisinde. Sokakta çalışan çocukların %13,5'inin okul ortamında arkadaşları, kendilerinden uzak durmayı yeğlemektedir (EĞİTİM SEN, 2005).

Sokaklarda çalışan çocuklar, kentin merkezinden uzakta gecekondualarda yaşayan büyük ailelerden gelmektedir. Bu çocukların ana babalarının eğitim düzeyleri düşüktür; annelerin büyük çoğunluğu okuma yazma bilmemektedir. İşsizlik yaygındır ve işi olanlar da sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan gayri resmi işlerde çalışmaktadırlar. Görüşülen 65 aileden 26'sında (% 40) aile reisi konumundaki erkek işsizdi ve sonuçta bütün ailenin geçimini sağlamak çocuklara yıkılıyordu. Birçok aile, aileyi desteklemenin çocukların başlıca görevi olduğunu düşündüğünden çocuklarının sokakta çalışmasını normal karşılamaktadır. Çocuklar, aileleriyle ilişkilerini sürdürseler bile aradaki iletişim zayıftır. Aile ortamlarında çocuğun sosyal gelişimi açısından büyük önem taşıyan sevgi, şefkat ve uyarım gibi öğelerin bulunmadığı görülmüştür (SHÇEK, 2005a). Ayrıca yapılan bir araştırmada, çalışan çocukların %72,8'inin aile içi şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Çalışan çocukların aile içi şiddete maruz kalma durumu, fiziki şiddetin kaynağına göre incelendiğinde, çocukların hem anne, hem de baba tarafından dövüldüğü gerçekliği ortaya çıkmaktadır. Aile yapısının huzursuz gerilim yüklü oluşu, babanın önemli oranda eşine yönelik fiziki şiddet uygulaması ve çocuğun aile içi fiziki şiddete açık bir ortamda sosyalleşip kimlik edinmesi, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimini olumsuz etkilemekte, özgüven eksikliğine yol açmakta, çocuğun da sosyal yaşamı

içerisinde şiddeti bir çözüm yolu olarak değerlendirmesine yol açmaktadır (EĞİTİM SEN, 2005).

Kesin sayı bilinmemekle beraber, İstanbul'da 2000, Türkiye'de 6000 sokak çocuğu olduğu tahmin edilmektedir. Bu konudaki araştırmalar, sokaktaki çocuk ve gençlerin yoksulluk ve şiddetin yoğun olduğu ailelerden geldiğini göstermektedir. Tümü yoksul ailelerden gelen bu çocukların % 68'inin anne-babası hayattadır, % 24'ünün anne-babası ayrılmış, % 4'ünün annesi evden kaçmış, % 4'ünün anne-babası yoktur. Gerek ailelerinin, gerek kendilerinin eğitim düzeyleri de düşüktür (Doğangün, 2007).

Sokaklarda çalışan çocuklar sağlıkları açısından da çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadırlar. Bunların arasında üst solunum yolu enfeksiyonları, kirlilik ve aşırı hava koşulları nedeniyle ortaya çıkan cilt sorunları yer almaktadır. Bu arada, alkollü içki verilen yerlerin civarında çalışan çocukların da alkol ve uyuşturucu kullanımına yönelmeleri riski vardır. Ayakkabı boyacılığı gibi görünürde sakıncasız gibi görülen işlerde bile boya ve cila maddelerine maruz kalma gibi riskler vardır. Çöp toplama ve ayıklama işine yönelen çocuklar ise, kurşun ve cıva gibi maddelerin etkilerine maruz kalma, ağır yük kaldırma ve parazit kapma gibi tehlikelerle karşı karşıyadırlar (SHÇEK, 2005a).

Çocukların sağlığına ve gelişimine yönelik tehditlerin fiziksel sağlık alanının ötesine geçtiği açıktır. Çocuk gelişimi bir bütündür; fiziksel, psiko-sosyal ve bilişsel gelişim birlikte gerçekleşir ve bir alandaki sorun diğer alanlarda da sorunlara yol açar. Çalışmak, çocuğu yaşamının en kritik döneminde normal gelişme imkânlarından yoksun bırakır. Sokaklarda çalışmanın yol açabileceği psikolojik sorunlar arasında travma, kendini değersiz bulma, bunalım, ahlaki ve manevi değerlerde bozulma ve başkalarına güvensizlik yer alır. Çocukların açık oldukları diğer tehlikeler arasında alkol ve uyuşturucu, bu arada özellikle yapıştırıcı maddelerden kaynaklanan madde bağımlılığı yer almaktadır (SHÇEK, 2005a). Sokak yaşantısı olan ve olmayan grupları okula devam ve okulda sene kaybı olup olmaması açısından değerlendirildiğinde, okula devam edenler ve okulda sene kaybı olmayanlarda sokak yaşantısı belirgin olarak düşük bulunmuştur. Ülkemizde uçucu

madde kullanan sokak çocuklarını kapsayan bir çalışmada, bu olguların %86.2'sinin eğitimini yarım bıraktıkları bildirilmiştir (Evren, Ögel, Tamar ve Çakmak, 2001).

Çalışan her çocuk eğitimini yarıda bırakmamaktadır. Bazı çocuklar, okul öncesi ya da sonrasında ve tatil günlerinde çalışarak aile bütçesine katkıda bulunmaktadır. Çalışan çocuklar kendilerini çalışmaya zorlayan ekonomik ve ailesel baskı ile öğrenme ve yaşıtlarıyla olma isteği arasında bölünmektedirler. Bu durum çocuklarda yoğun bir suçluluk duygusu, benlik saygısında azalma ve en son noktada depresyona neden olabilir. Çocuğun zihinsel ve ruhsal gelişiminde çok önemli rolü olan oyun oynama ve yaşıtlarıyla ilişki kurma, çocuğun işi nedeniyle engelleniyorsa, çocuğun zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimi ciddi biçimde zarar görebilir (Altınöglü-Dikmeer, 2001). Sokaklar, çocuklar için çok çeşitli riskleri barındırır ve çocuklar herhangi bir yetişkin koruması olmaksızın bu risklerden etkilenebilirler. Bu çok boyutlu riskler ile çocukların çok küçük yaşlarda sokakta çalışmaları birleştiğinde, onların ruhsal, fiziksel ve sosyal gelişimleri olumsuz bir şekilde etkilenebilir.

Dubois ve ark. (1994), araştırmalarında sosyo-çevresel olayların duygusal ve davranış problemleri üzerine doğrudan ve dolaylı etkilerinin bir arada etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmalarında çevresel durumlar, stres düzeyleri, sosyo-ekonomik dezavantajlılık ve özellikle sosyal çevre ile ilgili deneyimlerin çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca uyumu etkileyen en önemli nedenler olduğunu bildirmişlerdir (Akt. Uyanık Balat ve Akman, 2006: 9).

Kerfoot ve ark. (2007), çalışmalarında Ukranya, Kiyev'de, sokak çocuklarının fiziksel ve duygusal iyi oluş düzeylerini incelediklemiştir. Sokak çocuklarının %70'inin davranışsal ve duygusal güçlükler yaşadığı belirlenmiştir. Yine diğer bir sonuca göre, sokak çocuklarının %74'ü depresyon yaşamaktadır. Çocukların %58'i umutsuzluk duyguları ve %53'ü kalıcı üzüntü duyguları göstermişlerdir. Unger ve ark. (1997), Los Angeles'deki evsiz (sokaktaki) ergen ve yetişkinler de ruh sağlığı sorunlarının yaygınlığını ve ruh sağlığı ile madde bağımlılığı bozuklukları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, sokaktaki ergenlerde ve yetişkinlerde, düşük benlik saygısı, dikkat eksikliği ve

hiperaktivite bozukluğu, intihar ve kendini yaralama davranışı ile alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile depresyon belirtileri saptanmıştır. Örneklem grubundakilerin, % 72'si depresif duygulara ve %55'i değersizlik duygularına sahiptir ve %16'sı düşük benlik saygısı göstermiştir, %49'u kendisine daha fazla öz saygı göstermeyi dilediğini belirtmiştir. Yine, %62'si intihar ile ilgili düşüncelerinin olduğunu, %39'unun intihar girişiminde bulunduğunu belirtmiştir. Örneklem grubunun %82'sinin en az bir ruhsal hastalığının olduğu ve %30'unun üç ya da daha fazla ruhsal hastalığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar göstermiştir ki sokaktaki ergenler arasında yüksek oranda ruh sağlığı sorunları bulunmaktadır.

Göç olgusunun çocuklar ve gençler üzerindeki etkisi incelendiğinde, gelişimlerinde ciddi sorunlar yarattığı görülmektedir. Çocuğun ergenlik sorunlarına, yeni yerleşilen yere uyum sağlama çabası eklenmiştir. Köydeki sosyal destek ağlarından yoksun, hayatta kalma mücadelesinin verildiği, dil ve yeni kültüre uyum sorunlarının yaşandığı ortamda çocuk, önyargı ve dışlanma ile karşılaşmakta, evdeki değerler sistemi ile sokaktaki yaşam çatışmakta ve sonucunda davranış bozuklukları, şiddet eğilimi, depresyon, kaygı, okul başarısızlığı gibi bozukluklar kendini göstermektedir (Doğangün, 2007).

Sokakta çalışan çocuklar ve sokakta çalışmanın bu çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların sayısı çok sınırlıdır. Oysa bu özel gruptaki çocuklar her an sokağın çocuğu olma riskini taşıyan bir gruptur. Bu anlamda bu gruptaki çocukların gerek eğitimlerine devam etmeleri gerekse sokağın onlar üzerinde yaratacağı olumsuz özelliklerden en az etkilenmeleri çok önemli bir konudur. Bu çocukların sokakta çalışmalarının onlara getirdiği zorluklar ve de diğer yetişkinlerin ve akranlarının onlara karşı gösterdikleri düşmanca ve aşağılayıcı tavırların bu çocukların benlik gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Aktaş Arnas, 2004). Alt gelir düzeyine sahip bireylerin benlik saygısı düzeyleri bir çok araştırmada düşük bulunmuştur (McLeod ve Shanahan, 1996; Whitbeck ve ark., 1991; Garnezy, 1985; Akt. Davey ve Neff, 2001; Hattie, 1992; Akt. Zhang ve Postiglione, 2001; McLoyd ve ark., 1994; Akt. Shek, 2005; Stern ve ark., 1999; Akt. Shek, 2005; Rohe ve Stegman, 1994; Özmen, Erbay Dünder, Çetinkaya, Oryal ve Özmen, 2008).

Ergenlik çağı yeni arayışların olduğu bir çağdır. Bu çağda genç kendi benliğini aramaktadır “Ben kimim? Neyim? Nasıl bir kişi olmalıyım?” gibi soruları bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde kendine sürekli sorar. Temelleri daha önceki yıllarda atılmış olan kişilik ergenlik döneminde biçimlenir. Değişik ortamlarda denedikçe giderek pekişen kişilik artık bireyin gerçek kişiliği olur (Yiğit, 2008: 1-2).

Bir çocuğun kendisiyle/benliğiyle (self) ilgili en sık kullanılan iki kavram, benlik kavramı (self-concept) ve benlik saygısı (self-esteem) terimleri olduğu bilinmektedir. Benlik kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin görüşleri olarak tanımlanırken, benlik saygısı (özsaygı) ise bireyin benliğini beğenme derecesi olarak tanımlanmış ve benlik saygısının benliğin duygusal yanı olduğu belirtilmiştir (Kulaksızoğlu, 1999: 113-115).

Hayatın çeşitli devrelerindeki toplumsal beklentiler, insanları büyük ölçüde etkilemekte, insanlardan cinsiyetlerine, sosyal ekonomik düzeylerine, mesleki kimliklerine, üyesi oldukları aile, okul, arkadaşlık ve iş grupları gibi toplumsal kurumların beklentilerine göre davranmaları istenmektedir. Belli bir role uygun hareket edip etmeme, bireyin kendisini değerli bulma yargısına etki etmektedir (Tufan, 1990: 29-40). Öte yandan sokakta çalışan çocukların, öğrenci rollerinin dışında, çok küçük yaşta ailelerinin geçim yükünü alarak ve ağır sorumluluk taşıyarak büyüklerinin rollerini paylaşmaları onların benlik saygılarını olumsuz etkileyebilir.

Anne babanın bireye ilişkin tavır ve kararlarıyla, ergenin sosyal etkileşimleri, deneyimleri ve çevresi, benlik kavramının gelişimine önemli ölçüde etki eder (Yavuzer, 1999). Çocukluk çağında sokaklarda olumsuz şartlarda çalışmak benlik kavramının gelişimi üzerinde örseleyici ve olumsuz bir etki bırakabilir. Sokakta çalışan çocukların akranlarına göre fırsat eşitliğinden yoksun olmaları, ailelerinde derin bir yoksulluk içindeyken ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasından dolayı; kendilerine ilişkin algıları olumsuz değerlendirmeler içerebilir ve benlik kavramları zarar görebilir.

Bireyin kendisini benimsemesi, değer vermesi, kendine güvenmesi ve saygı duyması anlamında olan bu kavramın, insan yaşamında özellikle ergenlik yıllarında çok önemli bir yeri vardır. İlk dönem bağlanmalarından başlayarak erken dönem

çocukluk yılları da dâhil ergenliğe kadar geçen süre içerisinde bireyde bir kimlik duygusu oluşur. Bu kimlik duygusuna paralel olarak bir benlik saygısı gelişir. Yaşanmış olayların/ilişkilerin duygusal yönüne göre benlik saygısı ya da kimlik olumlu ya da olumsuz değerler alacaktır (Fenichel, 1974). Sokakta çalışan çocukların ve alt gelir düzeyine sahip çocukların, kendilerinin ve ailelerinin içinde buldukları yoksulluk nedeniyle bu çocuklar olumlu bir kimlik geliştiremeyebilirler.

Sokak yaşantısı başlayana kadar geçen sürede yaşanan örselenmeler çocuğun ruhsal gelişiminde önemli sorunlara neden olur. Bunun sonucunda ergende yetersizlik hissi, uyum sağlayamama, yeterli sosyal ilişki kuramama, engellenme eşiğinin düşük olması, ödüllenenin gecikmesine dayanamama, sorunları çözme yetisinde yetersizlik gibi sorunların oluşumuna zemin hazırlar. Bu gençler uyuşturucu ve uyarıcı maddeler kullanarak benlik saygılarını bir süre daha ayakta tutabilmektedir (Yörükoğlu, 1988).

Adana sokaklarında çalışan 66 ve çalışmayan 66 olmak üzere, 9-16 yaş grubundaki 132 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, sokakta çalışan çocukların benlik tasarım puan ortalamalarının, sokakta çalışmayan çocuklardan daha düşük olduğu ve sokakta çalışan çocukların mutluluk-doyum ve uyumsal davranışlar alt ölçek puanlarının sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmayan akranlarından daha düşük olduğu saptanmıştır (Aktaş Arnas, 2004). Bir diğer taraftan, ailenin sosyo-ekonomik durumuyla gençlerin benlik saygısının ilişkisi araştırıldığında varlıklı yani üst sınıflardan gelen gençlerin % 51'inde yüksek benlik saygısı saptanmasına karşılık alt toplumsal sınıflardaki gençlerde bu oran % 38 bulunmuştur (Yörükoğlu, 1988: 94).

Benlik saygısıyla ilişkili olan bir diğer kavram ise yaşam doyumudur. Bu kavramların birbirleriyle ilişkili olduğu insanların tutum ve davranışlarından çıkarmamız mümkündür. Yaşam doyumunu ilk kez 1961 yılında Neugarten tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavram daha sonraki yıllarda araştırmacılara yol göstermiştir. Yaşam doyumunu kavramını tanımlamak için doyum kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Doyum, insanların beklentilerinin, gereksinimlerinin, istek ve arzularının karşılanması olarak tanımlanabilir. Yaşam doyumunu, bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde bireyin tüm yaşamını pozitif değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin,1985; Akt. Dilmaç ve

Ekşi: 2008: 282). Bireyin algıladığı yaşam koşulları ile içinde bulunduğu yaşam koşullarının bir karşılaştırmasıdır ve bu koşulları standartlarının uygunluk derecesinde ise bireyler yüksek yaşam doyumu gösterirler. Sonuç olarak yaşam doyumu, kişinin yargısı için aldığı ölçütlerine göre, kişinin yaşamının bilinçli bilişsel bir yargısıdır (Pavot ve Diener,1993: 164). Yaşam doyumu “birey tarafından yaşamının genel değerlendirmesi” olarak tanımlanır (Pavot ve ark., 1991: 150; Akt. Huebner ve Gilman, 2002: 115-116). Genel yaşam doyumu bir birey tarafından hayatının tümünün bilişsel bir değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Diener ve ark., 2004; Akt. Zullig, Pun ve Huebner, 2007: 18-19). Diener ve ark. (2004; Akt. Zullig ve ark., 2007: 18-19) göre, doyum değerlendirmeleri bireyin algıladığı yaşam koşulları ile kendisinin genel ölçütleri arasındaki karşılaştırmalarına dayalıdır. Frisch’e (2006: 22) göre, yaşam doyumu “bizim çok önemli ihtiyaçlarımızı, amaçlarımızı ve isteklerimizi karşılayabilmemizin derecesinin öznel değerlendirilmesi olarak adlandırılır.” (Akt. Zullig ve ark., 2007: 18-19).

Yaşam doyumu çalışmaları ve yaşam doyumunun değerlendirmesi için birçok neden vardır ve bu alandaki araştırmaların, çok büyük değerinin olduğu görülebilir. Yaşam doyumu düzeyleri azalmış bireyler, hem psikolojik hem sosyal sorunlara (örneğin, depresyon, kaygı ve zayıf sosyal etkileşim gibi) karşı daha fazla risk altındadırlar (Furr ve Funder, 1998; Lewinsohn ve ark., 1991; Akt. Seligson, Huebner ve Valois, 2005: 356). Yaşam doyumu ölçümleri bu açıdan değerlendirildiğinde anlam kazanır. Örneğin yapılan boylamsal çalışmalar, depresyon öncesi yaşam doyumu seviyesinin düştüğünü göstermektedir (Lewinsohn ve ark., 1991; Akt. Seligson ve ark., 2005: 356).

Mutluluğu etkileyen psikolojik faktörler arasında benlik saygısının tutarlı ve güçlü bir biçimde yaşam doyumunu yordadığı, hemen hemen tüm kültürlerde (bireyci ve toplulukçu) yapılan çalışmalarda rapor edilmiştir (Campbell,1981; Çivitçi, 2007; Diener ve Diener, 1995; Leung ve Leung,1992; Akt. Çeçen, 2007).

Yaşamın bütününe kapsayan yaşam doyumu kişinin nasıl bir ruh sağlığı içerisinde olduğunu gösteren önemli bir göstergedir. Yaşamda meydana gelecek çeşitli engellenmeler, zorlanmalar, çatışmalar ve ani olumsuz değişimler yaşam doyum düzeyinin düşmesine neden olabilir (Demirel ve Canat, 2004).

Yaşam doyumunun bireyde düşmesinin ve bunun uzun süreli bir hal almasının kişi üzerinde olumsuz duygu durumunun oluşmasına neden olur, bu olumsuz duygu durumlarından en önemlisi de son yıllarda artış gösteren depresyondur. Depresyon, duygusal, zihinsel, davranışsal ve bedensel bazı belirtilerle kendini göstermektedir. Depresyonun en dikkat çekici belirtisi çökkün ruh halidir. Depresyondaki kişi genelde mutsuz, karamsar ve ümitsizdir. Kendini hüznü ve yalnız hisseder. Kendisine ve çevresine olan ilgisi azalmaya başlar. Bazen bu çökkün ruh haline gerginlik, huzursuzluk, aşırı evhamlanma ve şüphecilik gibi belirtiler eşlik edebilir. Kişi zaman zaman hırçın hatta çok öfkeli olabilir. Bazen de duygusuzluk yaşar; ağlayamaz, gülemez, kimseye karşı yakınlık hissedemez (Tuğrul ve Sayılğan, 1997).

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en temel özelliklerden biri de duygusal yaşantısıdır. Kişinin duygusal yaşantısı, hüznüden, neşeliye; en sakinden öfkeliye doğru bir yelpaze içinde yer alabilir. Kişinin bu yelpaze içinde yer almasına göre neşeli, sinirli, depresif şeklinde sınıflamalar yapılabilir (Alper, Bayraktar, Karaçam:1997: 102). Depresyon üzüntü, yorgunluk, ümitsizlik, çaresizlik, isteksizlik gibi bir duygu durumunu karakterize eder. Depresif duygu durumunda bulunan kişide uyku ve iştah değişiklikleri ile birlikte haz verici etkinliklere karşı ilgi kaybı oluştuğunu ve bunun da yaşama bağlılıklarını azalttığı bilinmektedir (Demirel ve Canat, 2004: 7).

Çocuğun kişiliğinin gelişiminde psiko-sosyal çevrenin önemli rolü vardır. Çocuklukta çeşitli örseleyici olaylar ve yoksunluk durumları psiko-sosyal gelişimde önemli aksamalar ortaya çıkabilmektedir (Öy, 1995). İlköğretim öğrencilerinde majör depresyonun yaygınlığı %2 ile %5 arasındadır (Reynolds ve Johnston, 1994) ve ergenler arasında %15-20 arasında önemli ölçüde artmaktadır (Lewinsohn ve ark., 1994). Risk faktörlerini erkenden anlamak, önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesi için önemli ilk adım olacaktır (Akt. Mazza ve ark., 2009).

Kimi araştırmacılara göre, depresyonun gelişmesindeki en önemli faktör, insanın kişilik özellikleri ile eşleşen stresli yaşam olaylarıyla karşılaşmasıdır. Bu durumda sadece kişilik özelliklerine karşılık gelen yaşam olayları depresyon için yatkınlık oluşturacak ve tetikleyici olabilecekler, diğer olayların önemli bir etkisi bulunmayacaktır. Buna karşılık, kimi araştırmacılar yaşam olaylarının kişilik yapıları

ile eşleşmelerinin önemli olmadığı, belirli kişilik özelliklerine karşılık gelsin veya gelmesin, çok farklı yaşam olayları sonunda depresyon geliştirebileceğini ileri sürülmektedir (Zuroff ve Mongrain, 1987; Akt. Kabakçı, 2001).

Liu (2003), depresyon için yüksek risk etmenleri olarak şunları bulmuştur: Yetersiz bakım, anneden ve babadan yetersiz pozitif mesaj, ebeveynden ilgisizlik görme, ebeveynden çok negatif mesaj alma. Tüm aile ölçümleri (bakım, otonomi, ilgisizlik, aşırı koruma), sosyo-ekonomik seviye, etnik köken ve aile mesajları ile çocukların depresyon skorları arasındaki ilişki anlamlı çıkmıştır (Akt. Cebe, 2005). Sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması depresyonun sıklığını artıran bir başka etkidir. Düşük sosyo-ekonomik çevreden gelen ergenlerin daha depresif olduğu ya da depresif belirtiler gösterdiği belirtilmektedir (Çuhadaroğlu ve Sonuvar, 1993).

Sokakta çalışan ve farklı sosyo-ekonomik çevrelerde okuyan toplam 331 çocuk depresif belirtiler açısından incelenmiştir. Sokakta çalışan çocukların depresyon puanı ortalaması, okula devam eden çocukların ortalamasından anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (Aysev, Ulukol ve Ceyhun, 2000). Abramson ve ark. (1989), olumsuz yaşam olaylarının olumsuz benliğe ve kendini olumsuz algılamaya neden olduğunu ve bunun da depresyon belirtilerine yol açtığını belirtmişlerdir (Akt. Uyanık Balat ve Akman, 2006: 9).

Araştırmaların ortak noktalarından hareket edildiğinde sokakta çalışan çocukların ruh sağlığının, sokakların sağlıksız koşullarından etkilenebileceği ve bu temelde benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeylerinin bundan etkilenebileceğinden söz edilebilir. Bu araştırma bir yandan sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin ruh sağlıklarının ne durumda olduğunu ortaya koymasından, diğer yandan bu doğrultuda alınacak önlemlerde yararlanılabilecek bir bilgi kaynağı olması açısından önemlidir.

I.2. Problem

Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri arasında fark var mıdır?

I.2.1. Alt Problemler

I.2.1.1. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.2. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.3. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.4. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.5. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.6. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci

kademede bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.7. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.8. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.2.1.9. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

I.3. Denenceler

Araştırmanın, problem ve alt problemlerine dayalı olarak belirlenen denenceler aşağıda ifade edilmiştir;

I.3.1. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.2. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.3. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.4. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin

yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.5. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.6. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.7. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.8. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.3.9. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.

I.4. Sayıtlar

Bu araştırmanın sayıtları şöyledir;

1. Araştırmaya katılan öğrenciler kullanılan test ve ölçeklere içtenlikle ve doğru biçimde cevap vermişlerdir.
2. Çalışma yapılan okullar sosyo-ekonomik düzeye göre belirlenmiştir ve örneklem grupları “gönüllük esasına bağlı olarak” seçilmiş ve sayısal anlamda evreni temsil edebilecek niteliktedir.

I.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Diyarbakır İli merkez ilçelerinde bulunan ve farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil eden ilköğretim okullarında öğrenim gören 6., 7. ve 8. sınıflara devam eden öğrenciler ile sınırlıdır.
2. Araştırma örnekleminde bulunan sokakta çalışan çocuklar, sokakta çalışan ve aynı zamanda ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrenciler ile sınırlıdır.
3. Araştırmada incelenen benlik saygısı Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile, yaşam doyumu Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği ile, depresyon ise Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ile ölçülen niteliklerle sınırlıdır.
4. Araştırmanın bağımsız değişkenleri, araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu içinde yer alan değişkenlerle sınırlıdır.

I.6. Tanımlar

Sokakta Çalışan Çocuklar: Ailelerinin ihtiyaçlarının gelirlerini karşılamak için sokaklarda çalışmaya gelen ve geceleri ailelerinin yanlarına, evlerine geri dönen çocuklardır (Lalor, 1999: 760).

Benlik saygısı: Benlik saygısı, bir bireyin benliğine ilişkin duygu ve düşüncelerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Rosenberg, Schooler ve Schoenbach, 1989; Akt. Impett ve ark., 2008).

Yaşam Doyumu: Yaşam doyumu, bir kişinin yaşamının bir bütün olarak ya da yaşamının özel alanlarının (aile hayatı, okul deneyimleri vb.) olumlu, öznel genel değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999).

Depresyon: Çökkünlük, derin üzüntülü bir duygu durum içinde düşünce, konuşma ve hareketlerde yavaşlama ve durgunluk, değersizlik, küçüklük, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık duygu ve düşünceleri ile fizyolojik işlevlerde yavaşlama gibi belirtileri içeren bir sendromdur (Öztürk, 2001).

Gelir Düzeyi: Bir ailenin aylık olarak elde ettiği toplam maddi kazançtır.

I.7. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

İnsan hayatı boyunca çocukluk dönemi gelişimin en hızlı evresini oluşturur. Bu evrenin sağlıklı şartlarda ve ortamlarda geçirilmesi çocuklar için hayati öneme sahiptir. Buna karşın bazı çocuklar bu gelişim evresini çeşitli nedenlerle sokaklarda çalışarak geçirmektedirler. Sokakta çalışan çocuklar, ailelerinin ve kendilerinin ekonomik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla günün belli saatlerinde sokak ortamında çeşitli işler yaparak çalışan çocuklardır. Bu yaşlarda sokakta çalışmaya başlayan çocuklar, sokakta çalışmayan diğer akranlarına oranla çeşitli risklerle daha fazla karşı karşıya gelmektedirler. Sokaklar, her türlü etkiye açık yerlerdir, sokaklarda çalışan çocuklar, zamanla sokaklarda birçok olumsuz rol modellerle karşılaşmakta zaman zaman şiddete uğrama, her türlü şekilde (cinsel, ekonomik vb.) istismar edilme, çetelere karışma, suça bulaşma, kaçırılma, vb. olumsuz durumlarla karşı karşıya gelebilmektedirler.

Sokaklarda çalışan çocuklar, sokakta çalıştıkları süre zarfında okullarından uzaklaşmaktadırlar, belli bir zamandan sonra okuldan daha çok sokaklar, onlar için daha cazip hale gelebilmekte ve eğitim-öğretimlerini yarıda keserek bütün günlerini sokaklarda geçirerek, sokak çocuğu olmaya aday olabilmektedirler. Çok küçük yaştaki bu çocuklar, ileriki yaşlarda almaları gereken sorumluluklarla çok erken yaşlarda tanışabilmekte ve bu durum, çocuklukların hak ettikleri yaşam koşullarından yoksun olmalarına veya kötü çevre şartlarında yaşamalarına sebep olabilmektedir.

Son yıllarda köylerden şehirlere doğru çok yoğun bir iç göç hareketi yaşanmıştır. Yaşanan göç ile beraber şehirlerdeki istihdam olanaklarının yetersizliğiyle birlikte aileler büyük bir ekonomik yoksulluk içinde yaşamaktadırlar. Bu yoksulluğun sonucunda, sokakta çalışan çocukların sayısında hızlı ve önemli artışlar meydana gelmiştir. Sokakta çalışan çocuklar, ailelerinin geçimlerine yardım etmek için, güç koşullar altında yaşam mücadelesi vermektedirler. Bu çocukların zamanlarının çoğu sokaklarda geçmesine rağmen aile bağları kopmamıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, kız çocukları, yoksulların çocukları, azınlık veya yerli halkların çocukları, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklar ile sokakta çalışan veya çalışan çocukların yeterli eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşma olanaklarından yoksun, dolayısıyla her türlü sömürüye özellikle açık olduklarını belirtmektedir (UNICEF, 2000).

Toplum için sokakta çalışan çocuk ve ergenlerin sayılarının her geçen gün artması, bu bireylerin çeşitli risklere açık olmalarına neden olmakta, aynı zamanda psikolojik sağlıklarını da tehdit eder duruma gelebilmektedir. Sokakta çalışan çocuk ve ergenlerin ruh sağlığı bu kadar önemli bir konu olmasına rağmen bu gruplara yönelik yurt içinde betimsel ve deneysel çalışmaların azlığı, sokaklarda çalışan okul çağındaki çocuklarla ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu gösterir niteliktedir. İlgili yurt içi yazın tarandığında, bu araştırmanın değişkenleri olan sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeylerini belirlemeye yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Sokakta çalışan çocuk ve ergenlerin yalnızca benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyonlarının, belirlenmesi alanında değil, diğer birçok alanda da ihmal edilmiş bir grup olarak çeşitli önleme ve teşvik programlarına dahil edilmeye büyük ölçüde gereksinim duymaktadır.

Sokakta çalışan çocuklar ve yoksul çocuklar ile ergenler gündelik yaşamlarında büyük riskler ile karşı karşıya gelmektedir. Psiko-sosyal müdahalelerin oluşturulması, sosyal politikalara rehberlik edilmesi, hizmet sağlayıcılara bilgi sunulması ve sokakta çalışan çocuklar ile çalışan psikolojik danışman, psikolog, psikiyatrist, sosyal çalışmacı vb. uzmanların, sokakta çalışan çocukların ve yoksulluk içinde olan çocuk ve ergenlerin yaşamlarındaki bu risklerin azaltılmasına yönelik yapabilecekleri çalışmalara yol gösterilmesi için nitelikli araştırmalara gereksinim vardır.

Yapılacak olan bu betimsel çalışmanın, sokaklarda çalışan çocuk ve ergenlerin yaşadıkları ruhsal sorunları azaltmada, sokakta çalışan çocuklarla ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklarla ilgili baş etme programlarının geliştirilmesine yardımcı olabileceği ve bu gruplarda benlik saygısı,

yaşam doyumu ve depresyon olgusunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, önce sokakta çalışan çocuk kavramı ile ilgili görüşler ele alınmıştır. Daha sonra sırasıyla benlik saygısı kavramı ile ilgili kuramsal görüşler, yaşam doyumu ile ilgili kuramsal görüşler ve depresyon ile ilgili kuramsal görüşler ele alınmıştır. Son olarak konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış ve ulaşılabilen araştırmalar sunulmuştur.

II.1. Sokakta Çalışan Çocuklar İle İlgili Kuramsal Görüşler

Birleşmiş Milletler, sokak gençliğini sorumlu yetişkinler tarafından yetersiz yönetilen ya da denetlenen, yetersiz korunan ve sokakları, yaşam kaynakları ya da (en geniş kelime anlamı olarak boş konut ve arazilerde vb.) mesken haline getiren kişi olarak tanımlamaktadır (Lusk, 1992: 294; Akt. Raffaelli ve ark., 2000: 1432). Sokakta çalışan çocuklar ve sokak çocukları kavramlarının arasındaki farkları belirtmek bu kavramları ayırt edebilmemiz açısından önemlidir. Bu kavramlarla ilgili farklı tanımlamalar vardır.

Sokak çocuğu terimi insanlar ve hatta en profesyonel kişiler tarafından sıklıkla aileleri tarafından terk edilmiş ve aileleri tarafından aniden bırakılmış çocukları ima etmek için hep kullanılmıştır (Aptekar, 1989: 428). Başboş, eski püskü, kirli giyimli, yiyecek veya para kazanmak için dilenen, küçük eşyalar satan, bir amacı olmadan sokaklarda dolaşan çocuk ve ergenler dünyanın tüm büyük şehirlerinde bulunabilir. Terk edilmiş bireyler aynı gruba aitmiş gibi görünürler, fakat onların yaşam geçmişleri, aile özellikleri, sokaktaki yaşam deneyimleri ve düşünceleri çok farklıdır (Dallape, 1996; Akt. Panter-Brick, 2001: 15157).

Kent merkezlerinin topluma açık mekanlarında günlerini büyük bir ölçüde denetimsiz olarak geçiren çocuklar, çoğunlukla sokak çocukları olarak adlandırılmaktadırlar. Genellikle sokak çocuğu olarak iki grup tanımlanmaktadır:

1- Sokaktaki çocuklar: Günlerini sokaklarda çalışarak geçiren fakat genellikle geceleri evlerine uyumaya giden (“çalışan çocuklar” olarak adlandırılmaktadırlar) çocuklardır; 2- Sokağın çocukları ise günün tamamını sokaklarda geçiren (“sokak çocuğu” olarak adlandırılmaktadırlar) çocuklardır (Connolly ve Ennew, 1996; Akt. Plummer, Kudrati ve El Hag Yousif, 2007: 1521).

Ayrıca farklı sınıflamalara göre, “Sokak çocuğu” terimi, genel olarak sokaklarda ve boş binalar ile araziler gibi şehrin birtakım bölgelerinde yaşayan ve/veya çalışan çocukları ve gençleri tanımlamak için kullanılmıştır. Genellikle aşağıdaki terimler arasında bir ayrım yapılmaktadır:

Sokaklarda çalışan çocuklar – [hem ücret karşılığında, hem de geliri daha düşük faaliyetlerde] sokaklarda çalışan, çoğunlukla uyumak için evlerine giden ve aileleriyle güçlü bağları olan çocuklardır.

Sokaklarda yaşayan çocuklar – çoğunlukla sokaklarda yatan ve aileleriyle sınırlı bir ilişkileri olan veya hiç ilişkileri olmayan çocuklardır. Herhangi bir şekilde ebeveyn desteği almadan sokaklarda yaşayan çocuklar, toplam çalışan çocuk nüfusunun küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çocuklar genellikle ‘terk edilmemiştir’, ‘terk etmişlerdir’. Neredeyse her zaman aşırı yoksulluk ve savaş nedeniyle aileleri parçalandığı veya şiddet gördükleri için sokaklarda yaşamaya başlarlar.

Risk altındaki çocuklar – örneğin cezaevlerinde ve çeşitli kurumlarda tutulan çocuklarla, çalışan çocukların küçük kardeşleri ve mevsimlik işçi ailelerinin çocukları bu gruba girmektedir (Atauz ve Arts, 2004: 1-2).

En büyük grup olarak (sokak çocuklarının yaklaşık %75) sokağa dayalı işlerde çalışan, fakat aileleriyle bağı olan ve düzenli bir şekilde evine dönen “sokaktaki çocuklar”, yani sokakta çalışan çocuklardan oluşmaktadır. Bazı araştırmacılar sokakta çalışan çocukları aileye dayalı, tam zamanlı evinde kalan çocuklar ve çalıştığı mekanlara yakın yerlerde yarı zamanlı sokakta kalan çocuklar olarak ayırmıştır (Lusk, 1992; Akt. Raffaelli, 1999).

Sokağın çocukları, aslında bütün gün ve gece sokakta yaşayan, okula gitmeyen, aile bağları sağlam olmayan çocuklardır. Sokağın çocukları sosyalleşmelerini ve ihtiyaçlarını sokakta tamamlarlar. Buna karşılık aileleriyle yaşayan sokaktaki çocuklar okula devam ederler fakat gününün tümünü ya da bir parçasını sokakta, kendileri ya da aileleri için para kazanmak amacıyla çalışırlar (Hutz ve Koller, 1999; Akt. Panter-Brick, 2001: 15158).

Lusk (1989), Kolombiya’da sokak çocuklarının suçluluğunun gelişmesinde 3 çeşit sıralamada bulunmuştur: 1- Ailelerinin ihtiyaçlarının gelirlerini karşılamak amacıyla zamanlarının bir kısmını sokaklarda geçiren fakat ailesinin yanında yaşayan ön ergen çocuklardır. Bu çocukların, sokakta iken küçük hırsızlıklara girişme olasılığı vardır. 2- Ergenler ise aileleriyle bağlarını kaybetmişlerdir ve zamanlarının çoğunu sokakta geçirirler hatta orada uyurlar. Tipik olarak bu şekildeki ergenler başka çete üyeleriyle kiralık evlerde ve odalarda yasadışı faaliyetlerle kendilerini desteklerler. 3- Geç ergenler, günün bütün zamanlarında sokaklardadırlar. Onlar zorlu sokak yaşamında yetişkin suçluların aralarına girmeleri ve suça bulaşmaları olasıdır (s. 58–59). Lusk’un (1989) Kolombiya’da yaptığı çalışmada, örneklemindeki çocukların % 90’nın aileleriyle düzenli ya da zaman zaman ilişkileri olduğunu saptamıştır. Aptekar’ın (1989) çalışmasında ise örnekleminin sadece % 16’sının aileleriyle ilişkileri bilinmiyordu. Lusk ve ark. (1989; Akt. Lalor, 1999: 763), çalışmalarında örneklemlerinin sadece % 44’nün her iki ebeveyniyle yaşadığını, % 20’sinin anneleriyle yaşadığını ve % 36’sının akrabalarıyla ya da sokaklardaki diğer çocuklarla yaşadığını bulmuşlardır.

Sokak çocukları, sokaklarda, kaldırımlarda ya da kapalı alanlarda uyku ihtiyaçlarını giderirler, çünkü onların aileleri kentlerin çevrelerindeki gecekondu da, fakir bölgelerdedirler ve kent merkezine ihtiyaçlarını karşılamak için gidip gelirler, işleri ikamet gerektirdiği için haftanın en az bir bölümünde sokaklardadırlar (Rizzini ve Lusk, 1995: 393). Bir görüşe göre, sokak çocukları 8 veya daha büyük yaşlardan önce, arkadaşlıklar oluşturma ve kendilerini eğlendirmek ve fırsatlar aramak için sokaklara gitmektedirler. Sokaklarda çalışan çocuklar, erinlikten önce, kamuya açık alanları, evleri yaparlar (Aptekar, 1997: 8). Sokakta çalışan çocukların bu açıdan büyük bir risk altında oldukları düşünülebilir, bütün gün herhangi bir

yetişkin gözetiminde ve kontrolünde olmayan bu çocuklar zaman içerisinde kendi evleri yerine sokaklarda yaşamayı tercih edebilirler.

Kavram açısından bakıldığında sokak çocukları kavramı, genel olarak ailesi ile bağları kopmuş, eğitimden tümünden uzaklaşmış, barınma ve bakım sorunları olan çocukları tariflenmektedir. Bu çocuklar geçimlerini sağlamak amacıyla sokakta dilencilik yapmakta ve akla gelen her şeyi satmaktadırlar. Bu anlamda bu grup çocuklar da sokakta çalışan çocuklar grubuna dâhil olmaktadır. Diğer taraftan, sokakta çalışan çocukların aileleriyle bağlarının giderek azaldığı ancak henüz kopmadığı, geceyi evlerinde geçirdikleri, kazançlarını ailelerine bıraktıkları, eğitime kayıtlı oldukları ölçütleri belirgindir. Yine de sokakta çalışan çocukların zaman zaman geceleri evlerine gitmek yerine sokakta kaldıkları gözlemlenmektedir (Polat, 2008).

Sokaktaki çocuklar, yaşam sürelerinin büyük bir kısmını ev yerine sokak, alışveriş merkezleri gibi ev dışında geçiren, bu süreç içerisinde de aile bağları gittikçe zayıflayan çocuklardır. Bu çocuklar ev dışında genellikle mendil, kibrit ya da benzer maddeleri satarak yaşayan çocuklardır. Giderek ev çocuklar için anlamını yitirmeye başlayan bir ortam olmaya başlar. Ancak çocukların sadece gece de olsa ya da aralıklı da olsa evlerine dönmeleri, zayıflasa da aile ilişkilerinin sürmesi bu çocukları sokağın çocuklarından ayırmaktadır (<http://www.adlitip.org/?p=46>).

Bu tanımlamalar sonucunda sokakta çalışan çocuklar ile sokak çocukları arasındaki farklardan da görüldüğü gibi sokakta çalışan çocuklar, aileleriyle ilişkilerini koparmamış olan ve kendisinin veya ailelerinin giderlerini karşılamak için sokaklarda çalışan çocuklar olduğu anlaşılmalıdır. Bu araştırmanın konusunu bu çocuklar oluşturmaktadır.

II.1.1. Çocukların Sokakta Çalışma Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı hızlı nüfus artışı, aşırı ve düzensiz kentleşmeye, dolayısıyla kentsel işsizlik ve gelir dağılımı sorunlarına yol açmaktadır. Bu ortamda çocuk emeğinin kullanımı giderek yaygınlık kazanmaktadır. Aile gelirindeki hızlı düşüşler karşısında, tüm aile üyelerinin çalışmak zorunda kalmaları ve özellikle küçük yaşlarda çalışma yaşamına atılmaları kaçınılmaz olmaktadır

(Baştaymaz, 1990). Bununla birlikte, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorununun temelinde göç, kentleşme ve aile yapısındaki değişme yatmaktadır. İşsizlik ve yoksulluğun kuşattığı aileler çözülmekte ve sorunlarıyla başa çıkamaz duruma gelmektedir. Bu süreç çocuğu sokağa itmektedir. Gelir dağılımındaki bozukluk, çözülmüş aileler, işsizlik, sosyal hizmetlerin yetersizliği gibi pek çok etken çocuğu sokakta çalışmaya ve giderek sokakta yaşamaya yöneltmektedir. Yapılan araştırmalar, sorunun boyutlarının her yönden büyüdüğünü ve giderek çözümsüzlüğe doğru yöneldiğini göstermektedir. Her geçen gün daha çok aile ekonomik yönden marjinalleşmekte ve bu durum pek çok sosyal soruna kaynaklık etmektedir (Çakmaklı, 2004: 265).

Çocukların sokakta çalışması, büyük ölçüde ailenin ekonomik yetersizliğine bağlıdır. Bugüne kadar yapılan araştırmalar çocukların, kırsal kökenli ailelerden geldiğini gösteriyor. Bu aileler için çocukluk, sadece eğitim ve oyuna ayrılan ayrı bir kategori değildir. Kırsal yörelerde, çocuklar alışılmış yaşam biçiminin de etkisiyle çok küçük yaşlarda çalışmaya başlarlar ve ailenin üretimine katkıda bulunurlar. Bu yüzden kente geldiklerinde çocukların sanayide veya sokakta, çalışması onlara, yabancı gelmiyor. Kentin ailelere sunduğu imkânlar ve kentle bütünleşme kanalları tıklandıkça, aileler giderek marjinalleşiyor ve anne ve babaların sürekli ve güvenceli işlerde çalışmaları imkânsız hale geliyor. Aileler çocuklarını ya ayakta kalabilmek, günü kurtarabilmek için, ya da kentin tüketim normlarına uyabilmek için çalıştırıyorlar. Bu yüzden sokaklarda çalışan çocuklar arasında, ailenin geçimini sağlamaya çalışan çocukların yanında, evin buzdolabı ya da çamaşır makinesi taksitini ödemek için çalışanlar da vardır (Atauz, 1999: 565). Çocuğun çalışması, aile için “gelir”, çocuğu çalıştıran için “ucuz emek” anlamına gelmekte; çalışan çocuk için ise, “para kazanma” olgusu, büyüme, yetişkin olma olarak algılanmaktadır (Baştaymaz, 1990).

Sokak çocuklarının neredeyse hepsi ekonomik nedenlerden dolayı, ekonomik aktivitelerin bir şeklinde kendini bulur. Onlar ailelerini ya da kendilerini desteklemek için para kazanmanın bir yolu olmasından dolayı sokaklardadırlar (Rizzini ve Lusk, 1995: 392). Gelir düşüklüğünden dolayı ailelerin paraya ihtiyacı vardır: Çocukları çalıştırmak iyi bir çözüm olabilir inancı bu aileleri çocuklarını sokaklarda

çalıştırmalarına neden olur (Luna-Avila, 2004; Akt. Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1419). Böylece sokaklardaki çocuk işçiliği, düşük sosyo-ekonomik düzeye ve büyük şehirlerde zor yaşam koşullarına, ailelerin uyumunun bir sonucudur. Çocuğun çalışması, bir bölgenin siyasal, sosyal ve ekonomik durumunun basit bir göstergesidir (Le Roux, 1996; Akt. Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1419).

Yoksulluğun çocukların yaşamları üzerinde sarsıcı etkileri vardır. Yoksulluk içindeki çocuklar çoğu durumda diğer çocukların yer alabildikleri kültürel, sosyal ve dinlenme-eğlenceye yönelik etkinliklerden yoksun kalırlar. Yoksulluk aynı zamanda çocukların tarlalarda, sanayide, sokaklarda ve evlerde çalışmalarının başlıca nedenlerinden biridir ve aynı neden çocukları kurumlara ve yerleştirme zorunluluğunun da ardında yatmaktadır. Yoksulluk beslenme yetersizliklerine, bodurluğa ve aşırı kalabalık konut koşullarıyla ilişkili her tür sağlık ve güvenlik riskine yol açmaktadır. Üstelik yoksul çocukların tam olarak bağışıklık kazanma ve gerektiğinde sağlık hizmeti alabilme olasılıkları da diğerlerine göre daha düşüktür (UNICEF, 2007a).

Bir çocuğu sokağın içerisine iten şey, ihtiyaçlarının karşılanmasındaki yoksunluk ve evdeki ihmaller gibi faktörlerdir. Bir çocuğu sokağın içerisine çeken şey, para kazanma fırsatları gibi faktörlerdir. Sokak yaşamının, bütün faktörlerden en önde gideni aşırı yoksulluk içinde olmaya dayanmaktadır (Dybiec, 2005: 765). Sokakta polisler tarafından şiddet görme, tutuklanma ve taciz riskine rağmen çocuklar, ailelerinin ekonomik ihtiyaçlarının baskısından dolayı iş gücüne katılma dürtüsü hissetmektedirler (Mansilla, 1989; Rizzini ve Rizzini, 1991; Akt. Rizzini ve Lusk, 1995: 396). Pineda ve ark. (1978; Akt. Rizzini ve Lusk, 1995: 393), yaptıkları araştırmalarda, aileleriyle herhangi bir ilişkisi olmayan sokak çocuklarının sokakta çalışmasının en önemli nedenleri olarak (1) yoksulluk (%38), (2) ailenin parçalanması (%27), (3) ihmal ve istismar (%20) ve (4) macera ve özgürlük arama isteği (%10) olarak bulmuşlardır.

Öte yandan yapılan bazı araştırmalarda sokakta çalışan çocukların çalışmalarının en büyük nedenlerinin ailelerinin ve kendilerinin içinde buldukları yoksulluk olduğu görülmüştür (Aker, Ayata, Özeren, Buran ve Bay, 2002; Duyan, 2005; Eminağaoğlu, 2006; İkizoğlu, Önal Dölek, Gökçearsan Çifçi, 2007; Mathiti,

2006; Okuşluk Çapur, 2006; Ovalı, 2007; SHÇEK, 2007; Şişman, 2006; Rizzini ve Lusk,1995; Kulca ve Korkmazlar Oral, 2003; Veale ve Donà, 2003).

Sokağın çocuklarının evden kaçmalarında, ebeveyn ayrılığı ve ölümü, ailedeki istikrarsızlıklar birincil nedenler olarak rapor edilmiştir (D'Lima ve Gosalia, 1992; Akt. Kombarakaran, 2004: 855). Ailenin yoksulluğu, iş arama fırsatları, şehir hayatının tadını çıkarma arayışı sokakları mesken edinmelerinde ki başlıca nedenlerdir (D'Lima ve Gosalia, 1992; Rane ve Shroff, 1994; Akt. Kombarakaran, 2004: 855). Latin Amerika'daki sokak çocuklarının varlığının birincil nedeni yoksulluk ve aile yükü stresidir (Carrizosa ve Poertner, 1992; Lusk, 1992; Peralta, 1992; Akt. Raffaelli, 1999). Yüksek doğum oranları, kırdan kente göç, yetersiz konutlaşma, ekonomik durgunluk, gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve devlet yardım programlarının olmaması buna dahil olan diğer nedenlerdir (Barker ve Knaul,1991; Branford ve Kucinski, 1988; Akt. Raffaelli, 1999). Bireysel düzeyde çocukları sokağa yönelten birçok neden vardır. Birçok durumda çocuklar başlangıçta yavaş yavaş sokak çevresinde olan ebeveynler ya da sokakta çalışan daha büyük kardeşler ile beraber sokaklarda zaman geçirmektedirler; ondan sonra tek başlarına dışarıdaki risklere atlamaktadırlar (Aptekar, 1988; Barker ve Knaul, 1991; Akt. Raffaelli, 1999)Bu çocukların bir kısmı sonunda evlerinden ayrılıp bütün zamanlarını sokaklarda geçirerek yaşamaktadırlar (Aptekar, 1994; Lusk, 1989, 1992; Peralta, 1992; Akt. Raffaelli, 1999). Bazı çocuklar ebeveynin ölümü, özel bir durum ya da ani gelişen yıkıcı bir olay nedeniyle yavaş yavaş zamanlarının çoğunu sokakta geçirmeye başlayabilir, ev ile sokak arasında yaşarlar ve aşamalı olarak evden ayrılmaktadırlar (Felsman, 1989; Akt. Raffaelli, 1999).

Ayrıca yoksulluk dışında başka nedenlerden dolayı da çocukların sokakta çalışmayı ve kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Aptekar (1988), Kolombiya Kali'deki sokak çocukları örnekleminin % 48'i maddi nedenlerden dolayı ve ayrıca %32' sinin de evlerindeki istismardan dolayı sokaklarda olduğunu belirlemiştir. Böylece, sokağa gitmelerin de neden olarak yoksulluğun tek başına olmadığını görebiliriz (Akt. Lalor, 1999: 762). Brezilya'daki bir çalışma, yoksulluğun yanı sıra, aile içi şiddet ve ihmal yüzünden çocukların evlerini bir risk kaynağı olarak tanımladıklarını ve sokaklarda kalarak, arkadaşlık ve koruma aradıklarını göstermiştir (Martins, 1996a; Akt. Raffaelli ve ark., 2001: 397). Aile geçmişleri

birbirinden farklıdır. Latin Amerika'daki sokakta çalışan ve yaşayan çocuk ve ergenlerin varlığı, genellikle yüksek doğum oranları, kırdan kente göç, ekonomik durgunluk, devlet kaynaklarının eşitsiz bir şekilde dağılımı ve devlet yardım programlarının eksikliğine tipik olarak dayanmaktadır (Raffaelli ve ark., 2000).

Kültürel hipotezlere göre (Aptekar, 1994; Aptekar ve Ciano-Federoff, 1999), yoksul aileler çocuklarını erken yaşlarda ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri amacıyla sokaklara yönlendirip teşvik etmektedirler. Buna karşın sokakta kızların varlığı, aile işlevlerindeki bozulma nedeniyle sosyalleşme sürecinin bozulacağı düşüncesini yansıtmaktadır. Bu görüşe göre, erkek sokak çocukları uygun sosyalleşme yaşıyorlar, fakat sokaktaki kız çocukları gelişim yolunda uyumsuzluk ve psikolojik stres riski içindedirler (Akt. Raffaelli ve ark., 2000: 1437). Ailelerin çocukların çalışmasının eğitimleri için avantajlı olacağı konusunda kültürel bir inançları vardır. Faydaları olacak biçimde çocuklar sadece acil ihtiyaçları karşılayarak ailelere getirmek nedeniyle değil, aynı zamanda çalışırken öğrendikleri dersleri de aileye götürürler (Luna Avila, 2004; Akt. Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1419). Sokakta erkek çocuklarının bulunmasının nedeni, yoksul aileler tarafından, çocuklarının sosyalleşebilecekleri ve uygun bir şekilde erkenden bağımsızlaşabilecekleri ve dayanıklı olabilecekleri düşüncesinde yatmaktadır. Buna karşın, sokaklarda kızların varlığı sosyalleşme süreçlerinde bir bozulmaya yol açacağı bir işlevsiz aile düşüncesini yansıtır. Böylece, kız ve erkekler sokakta olmanın ortak şartlarını paylaşabilmelerine rağmen, belirgin bir şekilde farklı olabilirler; sokaktaki kızlar ruhsal gelişimlerinde, akranları erkeklerden daha yüksek risk altındadırlar (Raffaelli ve ark., 2000: 1432).

II.1.2. Sokakta Çalışmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Sokaktaki çocuklar grubunda yer alan küçüklerin aile bağlarının kopuk olmaması, çok geç saatlerde de olsa evlerine dönüp gecelemleri sonucu değiştirmez. Bir şeyler satarak ya da hizmet vererek aile gelirlerine katkıda bulunmak zorunda kalan, günlerini sokaklarda başıboş geçiren sokaktaki çocuklar da çok ciddi riskler karşısında korumasız bırakılmaktadır (Küntay, 1999: 571). Sokakta çalışan çocuk problemi önemli ve her geçen gün büyüyen bir problemdir. Eğitim almaları gereken

sürede sokaklarda gayri resmi sektör içinde çalışıyor olmaları, sağlık ve güvenlik açısından riskli ortamlarda yaşıyor olmaları önemli problemlerdir. Ayrıca bu çocukların daha sonra evden koparak sokağa kaçmaları ve sokak çocukları olmaları da önemli risk faktörleri içindedir (<http://www.adlitip.org/?p=185>).

Sokaklarda çalışan ve yaşayan çocukları ortak ve farklı tehlikeler beklemektedir. Sokak çocukları büyük kentlerin en kalabalık ve trafik yoğunluğunun en fazla olduğu merkezlerinde bulunurlar. Uzun saatler hava kirliliğine ve gürültüye maruz kalmak çocuğun ruhsal ve bedensel sağlığı üzerinde kalıcı etkiler yaratır. Trafik ışıklarında dilenen veya bir şeyler satmaya çalışan çocukların, başta küfür olmak üzere dövülme, kaçırılma gibi farklı istismar biçimleriyle karşı karşıya olduğu görülmüştür (Atauz, 1999: 563). Bütün olarak bakıldığında, onlar toplumun nefret edip kabul etmediği, kurbanlar ve sömürülenlerdir. Polis şiddeti birçok sokak çocuğunun yaşadığı ortak bir tecrübedir. Saldırı, düşmanlık ve şiddetin yanında, cinsel istismar, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, soğuk hava, açlık ile uğraşmak zorundadırlar (Chetty, 1997; Akt. Mathiti, 2006: 254).

Sokakta çalışan çocuklar çoğunlukla sağlıksız ve istismara açık, kendilerini hayata hazırlayacak güvenli öğrenme olanaklarından uzakta ve çeşitli riskleri barındıran bir ortamda para kazanmaya çalışmaktadır. Bu durumdaki bir çocuk, eğitim olanaklarından ya tamamen yoksundur ya da bunlardan yeterince faydalanamamaktadır. Dolayısıyla, kendi yaşam standardını yükselterek geleceğini garanti altına alabilecek fırsatlardan büyük ölçüde mahrumdur (Toplum Gönüllüleri Vakfı, Sokak Lambası Projesi, 2009: 2).

Sokak çocukları genellikle ayrımcılığa ve sosyal olarak reddedilmeye uğrarlar. Onlar sosyal bir kimlik ve bir topluma ait olma düşüncesi geliştirmelidirler. Onlar sokaklara hapsedilmekten çıkarılmak zorundadırlar, onlara merhamet edilmesi gereken bir kurban gibi bakmak bırakılmalıdır. Öte yandan sığınacak bir yerleri, yiyecekleri, giyecekleri ve bir yetişkin korumasında olmadıkları için okula gitmek yerine sokaklarda çalışmak zorundadırlar. Cinsel istismar vb. durumlara maruz kalan kurbanlar olarak görülürler. Öte yandan silahlı çetelere girdikleri, uyuşturucu kullandıkları, hırsızlık yaptıkları için onlar toplum kurallarını ihlal edenler olarak

algılanmaktadır. Yetişkin çevresi genellikle sokak çocuklarına çok düşmanca yaklaşır. Polisler onlara genellikle saldırır, fiziksel zarar verir ve aşağılar. Ayrıca daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için kavga ettikleri sokaklarda, çeteler ve yetişkinler tarafından tacize uğrarlar (Panter-Brick, 2001). Sokakta çalışan çocuklar ve sokak çocukları ile ilgili yazılı ve görsel medyada çıkan dışlayıcı ve olumsuz haberler, bu çocuklar ile toplum arasındaki bağları zayıflatabilir ve bu çocuklara karşı toplumda korku ve önyargıların artmasına neden olabilir. Toplum içerisinde sokakta çalışan çocuklara karşı olumsuz yaklaşımların artması ile birlikte, bu çocuklar kendilerine ilişkin olumsuz bir benlik kavramı geliştirerek benlik saygıları ve yaşam doyumları düşebilir. Ayrıca medya ve toplum tarafından olumsuz yaklaşımların bu çocuklarda değersizlik duygularını pekiştirerek depresyon düzeylerini arttırabilir.

Sokaklardaki yaşam, çocuk ve ergenler için sürekli bir risk kaynağıdır. Onların, günlük risklere karşı koymak için onların güvenliği ve hayatta kalabilmeleri için baş etme yöntemleri geliştirmeleri gereklidir. Çeteler arasındaki çatışmalar, polis tacizi, sokaklardaki ve yetişkinler tarafından fiziksel istismar, sokak çocuklarının güvenli ortamda kalmaları için başarılı bir şekilde baş etmek zorunda oldukları günlük şiddetin bazı örnekleridir. Soğuk hava, yiyecek ve barınak eksikliği, trafik kazaları, hastalık ve yaralanmalarda ilaçsızlık, korunmasız cinsel ilişki ve uyuşturucuya maruz kalma onların fiziksel bütünlüğünde ve sağlıklarında önemli risklerdir (Donald ve Swart-Kruger 1994, Hecht 1998; Akt. Panter-Brick, 2001: 15159).

Sokak çocukları, sokaklardaki yayalardan, müşterilerden, polislerden ve diğer sokak çocukları tarafından istismar edilebilirler ve kurban olarak savunmasızdırlar. Sokak çocukları öncelikle kurban olmaktan kendilerini korumak için genellikle çetelere katılırlar. Böyle bir grubun diğer bir işlevi ise beslenme, koruma gibi birincil ailesel ihtiyaçlarını karşılamaktır (Connolly, 1990; Akt. Lalor, 1999).

Bu çocuklar muhtemelen yasal olmayan yollar ile yaşamlarını geçindirmektedirler. Sokak çocukları; şefkat eksikliği ve bağımsızlık, sınırların yokluğu, saldırganlık, otorite reddi olarak özetlenebilecek davranış kalıpları

geliştirebilirler ve erkenden yetişkin olurlar. Onlar aynı zamanda uyuşturucu bağımlılığı, alkolizm, suç, fuhuş, ahlaki ve fiziksel ihmal sorunları ile karakterize edilmektedir (UNICEF, 1984; Akt. Lalor, 1999: 760).

Sokakta çalışma ilk bakışta en azından mendil, kitap, sebze-meyve vb. satma gibi alanlar için çok da ağır ve tehlikeli şartlarda değilmiş gibi görünmekle birlikte, derinlemesine araştırıldığında, haftanın 7 günü, 14 saate varan çalışma saatleri, yetersiz ve dengesiz beslenme, fiziksel şiddete maruz kalma, cinsel taciz, eğitim eksikliği ve şefkat eksikliği gibi doğrudan olumsuz etkileri yanında sokakta çalışmaktan sokakta yaşamaya geçişin kolaylaşması, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma alışkanlığının edinilmesinin kolaylaşması gibi dolaylı etkileri de eklendiğinde sokakta çalışma çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (<http://www.adlitip.org/?p=185>). Diğer bir taraftan, kalabalıklar içinde ve kötü şartlarda sokaklarda çalışabilmenin gerektirdiği şartlar ile baş edebilme yeteneklerini sağlamak için uçucu madde kullanan çok sayıda çocuğa tanık oluruz. Bizler, sokakta çalışan çocukların, açlıktan ölmeye, zor şartlarda yaşamaya dayanma gücünü sağlamalarını, acil tatmin olma ihtiyaçlarının patolojik belirtileri, korku ve depresyon gibi durumlarında ilaçlarla tedavi etmek gibi durumlarını genellikle açıklamaktan ziyade, uçucu maddeler kullanmalarının daha fazla yararlı olduğuna inanırız (Aptekar, 1997: 5).

Sokak çocukları, sokağı yetişkinlerden, kendi yaşındaki diğer çocuklardan, hatta aynı sosyo-ekonomik düzeyde olup da sokakta bulunmayan çocuklardan farklı algılarlar. Sokaklar, sokakta çalışan çocuklar için büyük bir işyeri, onların ekmek teknesi. Onlar zorunlu olarak, akşam eve para götürmek için oradalar. Okula gidenler için sokak, okula rakip, okulu bırakmak zorunda kalanlar için ise oyun, çalışma ve alternatif bir eğitim alanı (Atauz, 1999: 562). Öte yandan okula giden çoğu sokak çocuğu, olumsuz okul deneyimlerine sahiptir ve okuma yazma bilmemektedir. Onların dikkat süreleri, hafıza ve bilişsel gelişimleri, genel olarak kötü beslenmeden, madde kullanmaktan, sarhoşluktan, hastalıklardan ve kazayla yaralanmalardan etkilenebilmektedir. Genellikle bu çocuklar resmi okul sistemine uymakta güçlük çektikleri için disipline ihtiyaç duyarlar, belli görevlere katılma, önceden planlama ve diğer günlük işler ile etkili bir şekilde ilgilenmezler. Sokak çocukları, yetişkinlerle çok az temasa sahiptirler ve çoğunlukla akranlarıyla ilişkili oldukları için dil, eleştirel

düşünme ve aynı zamanda zekâ gelişimleri daha yavaş gelişir ve önemli eksiklikler gösterebilir. Aslında bazı araştırmacılar, bu çocuklar ile arkadaşça bir şekilde konuşan ve dinleyecek yetişkinlerin bulunmasının, sokak çocuklarını ödüllendirdiğini belirtmişlerdir (Hutz ve Koller 1999; Akt. Panter-Brick, 2001: 15159).

Sokak çocukları, onların bireysel ve aile patolojisine göre farklı derecelerde geçmişe sahiptirler; bu onları şu andaki ve gelecekteki ruhsal sağlık sorunlarında savunmasız kılabilir. Genellikle çocukluktaki yaşantılar ve güç koşullar, onların savunmalarının bozulmalarına neden olur, yetişkinlikte böyle sorunları artırır. Gelişimde gerilikler, fiziksel hastalık, mizaçta güçlükler, akademik başarısızlık, düşük benlik saygısı, gibi bireysel faktörler ile aile çatışması, aile parçalanması, suça bulaşmış ebeveynler, alkol bağımlılığı, kişilik bozuklukları, İngiltere ve Amerika'daki çocuk örneklemelerinde ruhsal sağlık sorunlarının gelişmesiyle ilgilidir (Pearce, 1993; Akt. Kerfoot ve ark., 2007: 29). Ayrıca, sokaklarda çalışan birçok çocuğun ailesinin, büyük bir kısmının ya da tamamının maddi geçimi; onların ayakta kalmasına bağlıdır. Böyle bir sorumluluk, hem olumlu hem olumsuzluklara neden olabilir; ağır çalışma şartlarına karşı savunmasızdırlar ve bu durum kaygının yanı sıra onların benlik saygısına da etkide bulunabilir (Fekadu, Alem ve Häggelöf, 2006; Akt. Plummer ve ark., 2007: 1532). Donald ve Swart-Kruger (1994; Akt. Mathiti, 2006: 254), sokak çocuklarının yetişkinlerin bakımını kaybettiklerinde depresyon, kaygı gibi duygusal sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını gözlemlemişlerdir.

Başka bir görüşe göre, aslında sokaklarda yaşam çocuk için çok zor da olsa, hiç değişmeden var olan bir acı ve sefalet kaynağı değildir. Araştırmacıları ve çalışanları en fazla şaşırtan hususlardan biri, sokağın tüm olumsuz koşullarına rağmen, pek çok çocuğun neşeli ve güler yüzlü olmasıdır. Bunda etkili olan iki husus vardır: Sokaktaki çocukların çoğu özellikle de çalışan çocuklar, içinde buldukları gerçeği kabullenmişler ve içselleştirmişlerdir. Diğer yandan, çocukların sokağa gelmeden önce çocukların içinde buldukları ortam (genellikle de ev ortamı) o kadar itici ve acılarla doludur ki, sokak bir yerde onların bu acılarından arındıkları yer olmaktadır (Atauz, 1999: 562).

Bilinen görüşün aksine, insanların arasında sokaklarda çalışan çocuklar, uyuşturucu kullanan ve suçlu ya da psikopatolojik sorunlu değildirler. Araştırmalar,

bu çocukların insanların gözünde daha az zaman geçirdikleri işlerinin yanı sıra, zayıflıkları kadar yeterli başa çıkma yöntemleri geliştirdiklerini göstermektedir (Aptekar, 1988; Aptekar ve Stocklin, 1997; Ennew, 1994; Akt. Aptekar, 1997: 3). Öte yandan, alan yazında sokak çocukları risk altındaki çocuklar olarak gösterilmesine rağmen, onların çevrelerindeki acı gerçekler onların çoğunu ayakta tutmaktadır. Bu çocuklar psikolojik dayanıklılık (sağlamlık) ile sosyal, bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimlerinin yanında, bir taraftan da savunmalarını geliştirdiklerine ilişkin kanıtlar ve bir yandan azim, beceriklilik ve yaratıcılıklarının arttığına ilişkin kanıtlar vardır. (Donald ve Swart-Kruger, 1994; Chapman, 1997; Akt. Mathiti, 2006: 254). Aptekar (1989a; Akt. Lalor, 1999: 767) bir çalışmasında, içinde buldukları yaşam şartlarına rağmen sokak çocuklarının çok kuvvetli arkadaşlık gruplarının olduğunu ve ruh sağlıklarının yeterli olduğunu vurgulamıştır. Bu arkadaşlık yapısındaki çok kuvvetli yakın sevgi, geçmişteki duygusal travmaların etkilerini düzeltici etkiye sahip olduğu ileri sürülmektedir.

II.1.3. Sokakta Çalışan Çocukların Aile Yapıları ve Özellikleri

Sokak çocuklarının çoğu aileleriyle iletişimlerini korurlar, genel olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterdikleri için aile yapısını tanımlamak önemlidir (Rizzini ve Lusk, 1995: 395). Sokaklarda çalışan çocukların aileleri, yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik ayrımcılık ve eğitimsizliğe maruz kalmışlardır (Le Roux, 1996; Akt. Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1419). Genel olarak gerek bu çocuklar, gerekse aileleri dışlanmıştır, toplumun itildikleri kıyılarında bir yoksulluk döngüsü içinde yaşamaktadır; sosyal hizmetlerin, sağlık ve eğitim hizmetlerinin ve kamuoyunun görmediği kesimlerdir (UNICEF, 2007). Sokak çocukları, ailelerinin acil ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan hem fakir hem de büyük geniş ailelerde kalmaktadırlar (Blanc-Szanton, 1994; Manimekalai ve Kunjammal, 1999; Akt. Kombarakaran, 2004: 855).

Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, evden kaçan sokakta yaşayan çocukların genelde düzensiz, dengesiz, manen ya da maddeten çözülmüş ailelerden geldiğini görmekteyiz. Bu çocukların ve anne babalarının eğitim düzeylerinin düşük olması (%50'nin üstünde ilk okulu terk ya da okuma yazması yok) yoksul ailelerin çocuğu olmaları, kötü, elverişsiz konutlarda

yaşamaları, ergenlik çağında başıboş kalmaları (özellikle 11-15 yaşları arasında), çok çocuklu ailelerden gelmeleri (%73'ü 4'ten fazla çocuğa sahip olanlar ki bu çocuk sayısı 8-11 arasında değişmektedir) gibi etkenlerin birlikteliği söz konusu küçükleri aile ortamlarından uzaklaştırmaktadır (Küntay, 1999).

Sokaklarda çalışan ve evinde yaşayan çocuklar ile sokaklarda kalanlar, içerisinde buldukları aile yapısına göre ayrılırlar, evinde yaşayan gruptakiler muhtemelen daha çok bozulmamış çekirdek ailelerden gelmektedirler (Rizzini ve Lusk 1995: 394). Sokaklardaki çocukların ailelerinin yaşadıkları evin kalitesi, istikrarının ve sevgi eksikliğinin olduğunu ve sokak topluluğunu, aileleriyle karşılaştırdıklarında tercih için bir alternatif olarak gördüklerini belirtmişlerdir (Rizzini ve ark., 1992; Akt. Rizzini ve Lusk 1995: 395).

Bu gruptaki çocukların aileleri aşırı bir yoksulluk içinde yaşarlar. Böyle ailelerin çocukları aile gelirine destek olmak ve ihtiyaçlarının karşılanması için (yasal ve yasal olmayan) çeşitli işler ile sokaklarda çalışırlar. Birçok raporda onların para kazanıp aileye bir yardımda bulunmalarının, onları gururlandırdığını göstermektedir (Knaul, 1991; Akt. Rizzini ve Lusk 1995: 395). Yoksulluk her ne kadar bütün sokak çocuklarının varlığını tek başına açıklayamasa da, birçoğu aile gelirine katkıda bulunması konusunda bir baskı hissettiğine dair bulgular vardır. Diğerlerinin söyledikleri ise onlar dışarıdan para kazanmaksızın okula devam etmeleri için gerekli olan malzemeleri (okul kıyafeti, kırtasiye malzemeleri vb.) satın alamazlar. Daha da ötesinde okul bir lüks olarak gelmekle birlikte, okul bırakılır (Rizzini ve Lusk, 1995: 393).

Raffaelli (1997), sokakta yaşayan çocukların aileleriyle birlikte yaşayan fakat sokakta çalışan yoksulluk içindeki çocuklardan daha sorunlu olduğunu bulmuştur. Örneğin, sokak çocuklarında, sokakta çalışan çocuklardan daha çok kırdan kente göç, ebeveynin ölümü ya da kaybı, fiziksel istismar vardır (Akt. Raffaelli ve ark., 2000: 1433). Bu bulgular ailedeki bozulmanın sokak gençliği üzerinde önemli bir faktör olabileceğini gösteriyor.

II.1.4. Türkiye’de Sokakta Çalışan Çocukların Durumu

Türkiye’de sokakta çalışan/çalıştırılan ve yaşayan çocukların büyük kentlerin önemli bir sorunu olarak kabul edilmesi, büyük oranda 1990’lı yıllarda başlayan güvenlik nedeniyle olan göç süreci sonrası çocuk sayısının hem artması hem de kişisel gelişimlerini engelleyecek türde iş çeşitlerinin ortaya çıkması ile birlikte gerçekleşmiştir (Güngör, 2008).

Kent sokaklarında çalışan ve gezinen çocukların sayısındaki artışla birlikte, Türkiye için yeni kaygılar ve güçlükler oluşmaya başlamıştır. Sokak çocuklarının sayısı her yıl artmaktadır ve bununla ilişkili sorunlar da zaman içinde dikkat çeken düzeylere ulaşmıştır. Sokak çocukları, Türkiye’de özel korunma önlemlerine ihtiyaç duyan çocuklar arasında en belirgin olanlarıdır. Bu çocuklar güvenli alanlardan, danışma merkezlerinden veya onlara yön verebilecek sorumluluk sahibi yetişkinlerden yoksundur. Bu çocuklar okullardan atılan veya atılma riski bulunan çocuklardır, sağlık sigortaları bulunmamaktadır. Bu çocuklar cinsel tacize maruz kalmaktadır veya çeşitli kimyasallara bağımlıdırlar. Türkiye’nin de 1994 yılında onaylamış olduğu Çocuk Hakları Konvansiyonu uyarınca, bu çocukların tümünün korunmaya, eğitim görmeye ve rehabilite olmaya hakları vardır (Atauz ve Arts, 2004: 2).

Kente göç, kültürel farklılaşma, ailelerin öğrenim düzeyi vb. nedenlerle, başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir, Adana, Bursa gibi büyük kentlerde çocukların bir bölümü tam gün ve sürekli olarak, bir bölümü okul dışı zamanlarda küçük sanayide ve sokaklarda çalışmaktadırlar. Büyük kentlerde günün büyük bir bölümünü sokakta geçiren ya da sokakta çalışan çocukların sayısı da artmaktadır (www.turkis.org.tr/source...../file/cc105).

Sokakta çalışan çocukların profillerine bakıldığında, büyük çoğunluğunun kırsaldan ya da doğu ve güneydoğu illerinden göçle özellikle iklimin sokakta çalışmaya uygun olduğu kentlere gelen çok çocuklu, düşük sosyo-ekonomik gruptan ailelerin çocukları oldukları, dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra çocukların küçük yaştan itibaren sokakta çalışarak iş erbabı olacağını düşünen bir kesimin varlığından

ve çocukların sokakta işçi olarak çalışmasını yaşam biçimi olarak algılamakta olanların varlığından da bahsetmek gereklidir (Polat, 2008).

Siyasi huzursuzluk ve Türkiye'nin güneydoğu bölgesindeki silahlı çatışmalar nedeniyle, İstanbul, İzmir, Ankara, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır ve Gaziantep gibi büyük iller yığınlar halinde göç almıştır. Kentlere tamamen hazırlıksız bir biçimde göç eden bu ailelerin çocukları, aile bütçesine katkıda bulunabilmek amacıyla kendilerini korunmasız ve tacize olanak sağlayan şartlar altında sokaklarda çalışırken bulmuşlardır. 1990'larda sokak çocuklarının sayısı her yıl giderek artmış ve bununla ilişkili sorunlar da zaman içinde önemli ölçüde büyümüştür. 1980'lerin sonunda, basın (devlet televizyonu) sokak çocukları sorununa esas olarak tiner bağımlılığı sorunu olarak yaklaşmıştır. Sokaklarda çalışan çocukların sayısındaki artış tehdit edici bir sorun olarak görülmemiştir, çünkü bu çocukların çoğunun gün sonunda dönebilecekleri birer evleri vardır (Atauz ve Arts, 2004: 2-3).

Birleşmiş Milletler Yoksulluk Endeksi, Türkiye nüfusunun %20'sinin yoksulluk ya da yetersizlik koşullarında yaşadığını göstermektedir. Yoksul çocuk sayısı ise yaklaşık 6 milyondur. 1994 Çocuk İşgücü Araştırması'na göre Türkiye'de 6-14 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısı 1.07 milyondur. Bu işgücü içindeki her 100 kişiden 5'inin 6-14 yaş grubunda olduğu anlamına gelmektedir. Fiilen işgücü içinde bulunan 15-19 yaş grubu çocuk sayısı ise 2.4 milyondur. 12-19 yaş grubundaki 3.639.050 kişinin toplam işgücü içindeki oranı %17.2'dir (Çocuk Vakfı, 2000). Çocukların sokakta çalışmasının en büyük nedeni ailelerin içinde buldukları yoksulluktur. Yoksulluk ise son yıllarda artan iç göç hareketleriyle oldukça artmıştır. Ayrıca gelir dağılımlarındaki eşitsizlikler, uygulanan yanlış sosyal politikalar ve eksik istihdam alanları beraberinde çocukların sokakta çalışmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de (ILO Türkiye Temsilciliği Raporu) 1997'de yapılan çocuk işçiliği araştırması sonuçları ise şöyle: Sağlığa zararlı işlerde çalışan çocukların oranı %60'dır. Ağır sanayide çalışan çocuklarda yaralanma oranı %26, tarım sektöründe %12, taşıma ve iletişim sektöründe ise %18'dir. Çocukların %50'den fazlası stresli bir ortamda çalışıyor. Çocukların %60'dan fazlası eve yorgun geliyor.

Çocukların %80'den fazlasının boş zamanı yok. Çalışan çocukların %30'u okula gitmiyor, %10'dan fazlası haftada 56 saat veya daha fazla çalışıyor. Çalışan çocukların 1/4'ü hasta veya yaralanmıştır. Çalışmaya başlamış her 100 çocuktan 3'ü yaralanma ve hastalıklar yüzünden, %50'si ise yaralanma ve sakatlanmalar yüzünden geçici olarak çalışmayı bırakmıştır (Çocuk Vakfı, 2000).

Sokakta yaşamaya itilen çocukların nispeten küçük bir bölümü ise ev ve aileleriyle daha zayıf bağlara sahiptir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşayan ailelerin genelinde aile içi güvensizlik ve çatışma görülür. Bu ortam yüzünden yıpranan çocuklar evleri, aileleri ve eğitim sistemi ile bağlarını kısa zamanda koparmaktadır (UNICEF, 2006). Sorunun ardındaki nedenler şöyle sıralanabilir: göç, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, arkadaş gruplarının olumsuz etkileri, ailelerin eğitim karşısındaki olumsuz tutumları ve davranışları, aile içi şiddet, cinsel taciz, ailenin dağılması, kontrol edilmeyen oyun salonlarının çekiciliği vb. (Atauz ve Arts, 2004: 5).

Çalışan çocukların çoğu okula gitmemektedir. Çalışma saatleri çok uzundur; kırsal yörelerde haftada ortalama 45, kentlerde 30 saat çalışmaktadırlar. Kentlerde erkek çocukların işgücüne katılım oranı kızlarınkinden yüksektir. Kırsal alanlarda erkek çocukların okula devam etme oranları daha yüksektir. Türkiye nüfusunun %80'i herhangi bir biçimde sosyal güvence kapsamındadır. 13 yaşındaki çocuklara çalışmak zorunda kaldıkları halde bu çocuklar 18 yaşına gelinceye kadar sosyal güvenceden mahrumdurlar. Türkiye'de çalışan çocukların %50'si eğitimlerini sürdürmek istemektedir. Çalışan çocukların %57'si güvenli ve sağlıklı koşullarda çalışmaktadır ve bu çocukların babalarının %17.9' u işsizdir (Çocuk Vakfı, 2000).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun verilerine göre, bu sorunun en yoğun yaşandığı 10 ilde 50 binden fazla çocuğun sokakta çalışmak durumunda olduğu biliniyor (SHÇEK, 2005). Başbakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2004 yılında yayımlanan bir rapora göre ise yalnızca İstanbul'da 650 bin çocuk sokak çocuğu olma riskiyle karşı karşıyadır (Güneş ve Kalaycı, 2004). Türkiye'de en az 42.000 çocuğun sokaklarda yaşadığı ya

da çalıştığı tahmin edilmektedir; ancak gayri resmi rakamlar 80.000'e kadar çıkmaktadır (UNICEF, 2006). Yapılan bir diğer çalışmaya göre ülkemizde sokakta yaşayan, çalıştırılan çocukların sayılarında hızlı bir artış görülmektedir, 2003 yılı ortasına kadar toplam ulaşılan çocuk sayısı 23.872'dir. Sokakta çalışma yaşı 7-11 arasındadır. Sokakta çalışan ya da yaşayan çocukların %90'ının cinsiyeti ise erkektir (<http://www.018.org/sayilar/.....durumu.htm>).

Bu çocukların sayılarının artması ailelerin artan yoksulluğunun etkilerine en görülür tepkidir. Bu çocukların birçoğu okula düzensiz gitmekte ve öncelik olarak sokaklarda çalışmaktalar; eğitimleri de kaçınılmaz olarak ikinci sırayı almaktadır. Sokaklar hayatlarının büyük bir parçası olsa da bu çocukların çoğu hala aileleriyle yaşamaktadır ve yoksullukları ailelerinin durumundan kaynaklanmaktadır (UNICEF, 2006). Öte yandan, Adana'da ciddi yoksulluk oranlarına bağlı olarak, yoksul ailelerin çocukları 5. sınıftan sonra okuldan ayrılmak ve çalışmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca, buradaki bazı okullarda devamsızlık ve okuldan atılma oranları %50'ye varmaktadır; çünkü erkek çocuklar çalışmakta, kız çocuklar ise evdeki işlere yardımcı olmaktadır. Adana'daki Çocuk ve Gençlik Merkezinden 2000 kişi yararlanmıştı. Mersin ili de Adana ve Diyarbakır gibi Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinden çok yoğun göç almıştır. Mersin sokaklarında çalışan 2500 – 3000 çocuk olduğu tahmin edilmektedir (Atauz ve Arts, 2004: 6).

Diyarbakır bölgede süregelen huzursuzluğa bağlı olarak ağır bir göç baskısı yaşamıştır. Kırsal bölgedeki evlerini terk etmek zorunda bırakılan aileler için hiçbir istihdam olanağı yoktur. Bu ailelerin bulabildikleri çözüm, çocuklarını çalışmak üzere sokaklara göndermek olmuştur. Diyarbakır sokaklarında çalışan çocukların sayısı, Türkiye'nin başka herhangi bir kenti ile kıyaslanamayacak ölçüde yüksektir. Bu çocuklar, çok çocuklu kalabalık ailelerden gelmektedir ve üzerlerinde aile denetimi neredeyse hiç yoktur (Atauz ve Arts, 2004: 6). Diyarbakır, köylerden yapılan çok yoğun göçler ile aniden büyümüş bir ildir. Göç eden ailelerin birçoğu köylerinde tarım ve hayvancılık ile geçinirken; şehire göç ettikten sonra niteliksiz işçi konumuna düşmüşlerdir. İç göç yaşamış aileler genellikle çok çocuklu ve kalabalık bir şekilde, küçük evlerde yaşayan ailelerdir. Göç eden aileler, temel

ihtiyaçlarını karşılamak için çocuklarını sokakta çalıştırmayı, yoksullukları ile baş etme yolu olarak kullanmaktadırlar.

II.1.5. Dünyada Sokakta alışan ocukların Durumu

Dünyada 600 milyon ocuk yoksulluk sınırının altında yaşıyor. ocuk ve yetişkin yoksul sayısı ise 1 milyar 200 milyon kişi. Bu ise her beş insandan birinin yoksul olduğu bir dünyada yaşıyoruz anlamına geliyor. OECD lkelerinde 47 milyon ocuk yani her 6 çocuktan biri yoksul. OECD lkeleri listesinin başındaki ABD ve Meksika'da çocuklar 'göreli' yoksulluk içinde büyüyor. Meksika'da çocukların %26.2'si, ABD'de ise %22.4' yoksul büyüyor. Diğer ciddi ocuk yoksulluk oranları şöyle: İtalya %20.5, İngiltere %19.8, Türkiye %19.7'dir. Gelişmekte olan ülkelerde 5 yaşın altındaki 200 milyon ocuk mutlak yoksulluk düzeyinin altında yaşama mücadelesi veriyor (ocuk Vakfı, 2000). Dünyanın pek çok ülkesinde, ailelerin yoksulluk karşısında verdikleri mücadelenin bir sonucu olarak, sokak çocukları sosyal ve ekonomik koşulların bir parçasını oluşturmaktadır (Atauz ve Arts, 2004: 2).

Bu konu, 1979 yılındaki Uluslararası ocuk Yılı'nın ardından önemli bir sorun olarak ilk olarak ortaya ıktı. UNICEF İcra Kurulu, 1986 yılında özellikle g koşullarda yaşayan çocuklar adına öncelikli önlemleri onayladı. Özel önem vererek sokaklardaki çocuklar ve gelişim yöntemleri için, onların bireysel, ailesel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması, sömürülmelerinin önlenmesi için onların haklarını savunmuştur (Lalor, 1999: 759).

Sokaklarda denetimsiz ve korunmasız durumlardaki büyük sayıdaki ocuk varlığı derin bir yoksulluğu ve eşitsizliği içinde barındıran sosyal bir sorunu yansıtır. Dünya genelinde milyonlarca ocuk ve gencin sokakları bir işyeri olarak kullanımı, sefalet durumunu gösterir. Her ne kadar sokak çocukları olgusu, gelişmiş sanayi ülkelerinde bilinmese de, Latin Amerika da ve diğer nc dünya ülkelerinde milyonlarca çocuğun çalıştığı görülen bir gerçektir (Hoge, 1983; Larmer, 1988; Lusk, 1992; Akt. Rizzini ve Lusk, 1995: 392).

Bir tahmine göre, dünyada sokaklarda yaşayan her on kişiden altısı 18 yaşının altındadır (UNICEF, 2005). Dünyadaki sokak çocuklarının büyük bir çoğunluğu 10

ile 14 yaş arasındadır. Ebeveynler 10 yaşından önce çocuklarını, sokağın zor dünyasına girişine izin vermekte isteksiz görünmektedirler (Chatterjee, 1992; Veale, 1993; Akt. Lalor, 1999: 761).

Sokaklar da yaşayan çocuklar çoğunlukla büyük şehirlerde yaşarlar fakat büyük bir çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerdedirler. Sokak çocuklarının kesin sayısı bilinmemesine rağmen, Kolombiya'daki istatistiklere göre, ülkenin yaklaşık 16 milyon çocuğundan, %2,5'i sokaklarda çalışmaktadır (DANE ve IPEC, 2001; Akt. Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1417). Bu çocuklar, kaldırımlarda, yol kenarlarında, otobüs duraklarında, araç park yerlerinde görülebilirler (Pinzón-Rondón ve ark., 2008: 1417).

Yirminci yüzyılın en güçlü olgularından biri olan küreselleşme, yoksulluğu daha da yaygınlaştıran eğilimler içinde olmuştur. Yoksulluğun ilk kurbanları kadınlar ve çocuklardır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tahminlerine göre, gelişmekte olan ülkelerde yaşları 5 ile 14 arasında olan 252 milyon çocuk işçi yanında yaşları 5 ile 11 arasında 50-60 milyon kadar çocuk da tehlikeli koşullarda çalışıyor. Buna karşılık zengin ülkelerde de kıyıya vuran bir yoksulluk ve çocuk işgücü alanında istismar yaygınlaşıyor. Yoksulluk sağlık ve eğitim alanındaki kazanımları da ciddi boyutlarda tehdit ediyor. Çalışan çocukların %61'i Asya'da, %32'si Afrika'da, %7'si Latin Amerika ve Karayipler'dedir. Asya'da sayı olarak daha fazla çalışan çocuk bulunmasına rağmen, Afrika'da çalışan çocukların oranında artış olduğu gözlenmiştir. Afrika'daki çocukların %41'i ekonomik aktivitenin içindedir (Çocuk Vakfı, 2000). Diğer taraftan, Hindistan'ın şehirlerinde kağıt, plastik ve metal gibi geri dönüşümü olan eşyaları toplama sokakta çalışan çocukları arasındaki en büyük maddi işlerdir. Sokaklarda çalışan çocuklar aynı zamanda ayakkabı boyacılığı, tren ve otobüs istasyonlarında eşya taşıma, araba temizleme gibi işler yapmaktadırlar. (Kombarakaran, 2004: 855).

Dünya'da Latin Amerika ülkelerinde 100 yıllık bir geçmişi olan sokakta çalışan/yaşayan çocuklar sorunu özellikle 1980'li yıllardan itibaren uygulanan neo-liberal ekonomik-sosyal politikaların etkisiyle artan yoksulluk, göç ve işsizliğin sonucunda başta ABD gibi gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere birçok Asya-Afrika ülkesinde kitlesel olarak görülmeye başlanmıştır. 2000'li yıllara girildiğinde bugün

dünyadaki kentlerde tahminen 100 milyon civarında sokak çocuğu bulunmaktadır. Bunların 50 milyonu Latin Amerika'dadır (Güngör, 2009: 11). Dünyadaki sokak çocuklarının yaklaşık yarısının Latin Amerika'da olduğu tahmin edilmektedir (Barker ve Knaul, 1991; Akt. Raffaelli ve ark., 2000: 1432). Latin Amerika da sokaktaki çocukların büyük bir kısmı erkek çocuklarıdır. Kızların sayısının ise dünya genelinde 30 milyon kadar olduğu, bütün sokak çocukları arasında ise %10 ile % 30 arasında değiştiği tahmin edilmektedir (Femandez, 1985; Mansilla, 1989; Minayo, 1992; Piotrow, 1992; Akt. Rizzini ve Lusk, 1995; Lusk, 1989). Öte yandan dünyanın diğer bölgelerinde sokak çocukları sorunu giderek büyümektedir; Latin Amerika'da 1990'ların başlarında yaklaşık 40 milyon sokak çocuğu olduğu tahmin edilmektedir ve bu ülkeler dünya nüfusunun yalnızca %10'unu barındırmasına rağmen, dünyadaki sokak çocuklarının %50'sine sahiptirler (Aptekar, 1991; Akt. Kerfoot ve ark., 2007: 28). Bir diğer çalışmada Sudan'ın Khartoum kentinde 2002 yılında, sokaklarda olan ve çalışan çocuk sayısı 70.000 (%86'sı erkek, %14'ü kız) olarak tahmin edilmiştir (Consortium for Street Children, 2004; Akt. Plummer ve ark., 2007). Rusya'da yalnızca Moskova'da 2002 yılında 40.000 ile 50.000 arasında çocuğun sokaklarda yaşadığı tahmin edilmiştir. Ukrayna Hükümeti'nin 2003 yılı istatistiklerine göre ise Ukrayna'da yaklaşık 50.000 sokak çocuğu vardır (Kerfoot ve ark., 2007: 28).

UNICEF raporuna göre dünya genelinde yaklaşık 300 milyondan fazla çocuk sokaklardadır (UNICEF,1990; Akt. Aptekar, 1997: 2). Sorunun bu kadar büyük olması hemen müdahale edilmesi ihtiyacı doğurmuştur. Profesyonellerin yaptıkları çalışmalara göre sokakta yaşayan çocukların sayısı, sokakta çalışan çocuklardan çok daha azdır (Aptekar, 1994; Akt. Aptekar, 1997: 2). Çocukların sayısının çok şişirilmesi de onlara daha fazla zarar verir çünkü toplumda onlara karşı olan korkuyu arttırabilir (Aptekar, 1997: 2). Ergenlikten önce çocuklar sevimli kabul edildikleri için sadaka dilendiklerinde para kazanmaları, dilenmeye devam etmelerine katkıda bulunurlar. Fakat bu çocuklar büyüdüklerinde bu imaj değişir; onlar o zamanki davranışlarına göre bir haydut olarak algılanır. Sokak çocukları ergenlik çağına ulaştıklarında sokak insanı olurlar (Aptekar, 1989a: 793; Akt. Lalor, 1999: 762). Ülkemizde de sokakta çalışan çocuklar küçük yaşlarda iken genellikle toplum tarafından bu çocuklara acıma duyguları ile yaklaşılırken, büyüdükleri zaman

toplumun bu çocuklara karşı algısı tamamen değişerek korkulan bireyler olarak görülmeye başlanırlar.

Tokyo’da UNICEF Genel Direktörü Ann M. Veneman tarafından kamuoyuna tanıtılan yeni UNICEF raporu – Çocuklar için İlerleme: Çocuk Koruma Raporu’ na göre, dünyada 5 ile 14 yaş arasındaki 150 milyondan fazla çocuk çalışmaktadır. Çocuk işçiliği pek çok durumda yoksulluğun hem sonucu hem de kaynağıdır. Çocuk işçiliği çocuğun eğitimine engel olabilir ve onları çalışma yaşamına iten yoksulluğu kalıcılaştırabilir (UNICEF, 2009). Örneğin Brezilya’daki sokakta çalışan çocuklar hane gelirinin % 30’unu karşılamaktadırlar (Mansilla, 1989; Rizzini ve Rizzini, 1991; Akt. Rizzini ve Lusk 1995: 396).

Felsman (1981; Akt. Lalor, 1999: 763) çalışmasında Kolombiyalı sokak çocuklarının sadece %2,5’inin terk edildiklerini ve % 61’inin ise aileleriyle düzenli ilişkilerini sürdürdüğünü belirlemiştir. Boyden’in (1986; Akt. Lalor, 1999: 763) tahminine göre, Peru’nun Lima şehrinde sokaklarda düzenli olarak çalışan 200.000 çocuk vardır ve sadece 6.000’i (% 3) sokaklarda yaşamaktadır.

II.2. Benlik Saygısı İle İlgili Kuramsal Görüşler

II.2.1. Benlik Kavramı

Benlik; kişinin doğasını, özelliklerini ve bireyselliğini algılama biçimi olarak tanımlanmaktadır. Benlik kavramı ise kişinin kendisiyle ilgili izlenimleri, taşıdıklarını düşündükleri kimlikleridir. Zaman içinde gelişerek kişilerin kendileriyle ilgili bilişsel algı ve tutumlar oluşturmalarını sağlayan benlik kavramı, insanların kendilerini tanımlama değerlendirmelerini olanaklı kılar (Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı, 2007: 260). Benlik algısı genellikle kendi içinde ilgili fakat farklı iki kategoriye ayrılır; bunlar benlik kavramı ve benlik saygısıdır (Yovetich, Leschied ve Flicht, 2000: 144). Benlik kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin görüşleri olarak tanımlanırken, benlik saygısı (özsaygı) ise bireyin benliğini beğenme derecesi olarak tanımlanmış ve benlik saygısının benliğin duygusal yanı olduğu belirtilmiştir (Kulaksızoğlu, 1999: 113-115). Benlik yaşam boyu gittikçe artan bir açıklıkla ortaya çıkmakta, bireyin kim ve ne olduğunu

anlaması sürekli ve bitmeyen bir uğraşı olmaktadır. Birey kim ve ne olduğuna ilişkin sorularının yanıtlarını ancak çocukluğunun ilk yıllarında ailesinin, daha sonraları da ilişkide bulunduğu tüm insanların kendisine karşı davranışlarında bulmakta ve onlardan öğrenmektedir (Suner İkiz, 2000: 25).

Gelişme yıllarında kişi kendisine “Ben kimim”, “Ne olmak istiyorum”, “Nasıl davranmalıyım”, “Hangi hayat tarzı en doğrusu” şeklinde sorular yöneltir ve bu sorulara cevap arar. Bu tür sorulara verilen cevaplar doğrultusunda bireyin dünya görüşü, iyilik ve doğruluk anlayışı, değer hükümleri, dini inancı ve gelecek hakkındaki düşünceleri biçimlenir. Benlik kavramı, bu konudaki görüşlerinin kişiliğine yansımadır. Benlik kavramı kişinin kendisini nasıl algıladığı, nasıl gördüğüdür. Benlik kavramı kişinin kendisini değerlendirmesinin yanında, çevresinin onu değerlendirmelerini de içerir. Kişiler, kişilik yapıları ve benlik kavramları bağlamında çevrelerini algılamakta ve yorumlamaktadırlar (Kulaksızoğlu, 2004: 124). Genel benlik kavramı (Marsh, 1990; Akt. Poulsen, Ziviani ve Cuskelly, 2006: 841) bir çocuğun kendisi hakkındaki olumlu hissetmenin bir ölçüsüdür. Bu ruh sağlığı için önemli etkilere sahiptir ve duygusal uyumun bir göstergesi olarak genellikle kullanılır (Kavussanu ve Harnisch, 2000; Akt. Poulsen ve ark., 2006: 841).

Benlik kavramı ergenlikte ve ilk yetişkinlikte son derece önemli olan dinamik ve yaşam boyu süren bir süreç içinde gelişir. Diğer insanlarla etkileşimden ya da kendi duygularımızla ve düşüncelerimizle iç diyalogumuzdan çıkar. Disiplin ve sevgi aracılığıyla ana babadan, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşıtlardan ve birçok başka olaylardan etkilenir. Buna karşılık ruh ve beden sağlığımızı, başkalarıyla ilişkileri, akademik başarıyı ve meslek seçimini etkileyebilir. Eğer her şey yolunda giderse çeşitli parçalar birbiriyle harmanlanır ve kapsayıcı bir benlik kavramı oluşur (Temel ve Aksoy, 2001). Ergenlerin kendi benlik kavramlarını tanımaları ve kabul etmeleri onlar için önemli bir gereksinimdir. Ergenin gelişen benlik kavramı, onun kendi benliğini değerli ve yeterli bulma duygularıyla yakından ilgilidir. Ergenin benlik kavramı, onun içinde bulunduğu anı ve gelecekteki tepkilerini etkileyen, kökleri geçmişe dayanan bir bütündür. Benlik kavramı, bireyin çeşitli yaşantıları algılaması sonucu oluşur. Dolayısıyla farklı ekonomik ve sosyal düzeyleri içeren toplumlarda farklı düzeylerden gelen ergenler farklı benlik kavramlarına sahip olacaklardır (Yavuzer, 1992).

Benlik kavramı düzeyi düşük olan bireylerin davranışları ile kendilerine uygun bir benlik geliştirebilmiş olan bireylerin davranışları birbirinden farklıdır. Ergenlik döneminde geliştirilen benlik kavramının düzeyinin düşük olması, daha sonraki yıllarda bireyin kendi benliğini kabul etmemesine yol açabilmektedir. Bu da ardından saldırgan ya da içe dönük davranışları getirebilir (Yavuzer, 1992).

II.2.2. Benlik Saygısı

Benlik saygısından söz edebilmek için bireyde öncelikle bir benlik kavramının gelişmesi gerekmektedir. Oluşan bu benlik kavramına ilişkin olarak bireyin geliştirmiş olduğu tutum, aynı zamanda onun benlik saygısı düzeyini de belirlemektedir (Suner İkiz, 2000: 26). Benlik kavramının, benlik imgesinin beğenilip, benimsenmesi benlik saygısını (self-esteem) oluşturur. “Benlik saygısı, kendini olduğundan aşağı ya da olduğundan üstün görmeksizin kendinden memnun olma durumudur. Kendini olduğu gibi, gördüğü gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir” (Yörükoğlu, 1988: 93). Battle (1994; Akt. Yovetich ve ark., 2000: 144) benlik saygısının insan gelişimin her aşamasında temel bir yapı olduğunu ve bunun bireyin başarılarını, başkalarıyla etkileşimlerini etkileyebildiğini, başarıyı model almanın, çevresel taleplere uyum sağlamanın, ruh sağlığının düzeyi ve genel iyi olmanın koşulu olduğunu öne sürmüştür. Araştırmacılar benlik saygısının evrensel bir tanımı konusunda anlaşma sağlayabilmiş değildirlere fakat birçoğu, benlik saygısını, benliğe yönelik tutulan değer olduğu konusunda anlaşmaktadır.

Benlik saygısı potansiyel olarak okul başarısını (performansını) etkileyebilecek biliş ve duygularla ilişkili birçok değişkenden biridir. Benlik saygısı, benlik kavramının bir parçası olarak özerklik, bireysellik, kendini başkalarından ayırma (seperate self), tamamlayıcı ortak bir kavramdır; bir sosyal gruba ait olma açısından tanımlanan kişisel benliği yansıtır (Ashmore ve ark., 2004; Brewer, 2003; Cross, 1991; Hogg, 2003; Akt. Whitesell ve ark., 2009 : 39).

Benlik saygısı duygusal bir boyuttur. Kişinin ne olduğu, gerçek ben ile ideal ben arasında yapılan karşılaştırma sonucunda; kişinin kendini değerli ya da değersiz

bulması, ne kadar değerli bulduğudur. Kişi, mutluluk veren ya da hayal kırıklığına uğratan yaşantılar sonucunda kendisine değer verme duygusu geliştirir (Geçtan, 1996). İnsanlar için yaşamsal düzeyde önemli bir duygu olan benlik saygısı, bireylerin algıladıkları benliklerine biçtikleri değeri belirlemektedir. Bireylerin kendilerine ilişkin değerlendirmeleri kişilerde kabul görme, onaylanma ve öz değerlilik duyguları yaratıyorsa bu durum, kişilerin yüksek öz değere sahip olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Kendilerine ilişkin algıları olumsuz olan bireylerin benlik saygıları da düşük olacaktır (Yazgan İnanç ve ark., 2007: 261). Benlik kavramını değersiz ve yetersiz bulan kişinin benliğine saygısı düşer. Örneğin; ruhsal çöküntü (depresyon) içinde olan kişi kendini o denli değersiz bulabilir ki, canına kıyarak bu değersiz benlikten kurtulmaya çalışır (Yörükoğlu, 1988: 93).

Benlik saygısı, bir bireyin benlik değeri algısının ve tutumunun değerlendirmesinin bir sosyo-psikolojik yapısıdır. Böylece benlik saygısı “ne kadar iyi ya da kötü, değerli veya değersiz, olumlu veya olumsuz, üstün ya da aşağı olan” bir nesne olarak kişinin kalite anlayışıdır (Thoits, 1999: 342; Akt. McMullin ve Cairney, 2004: 76-77). Kişisel benlik saygısı değerlendirmeleri birbiriyle ilişkili iki süreçten oluşur. Birincisi, bireyler toplumsal kimliklerini, görüşlerini ve yeteneklerini başkalarıyla karşılaştırırlar. Bireyler başkalarıyla etkileşimlerinde kendilerini daha aşağıda hissettikleri derecede benlik saygıları olumsuz etkilenecektir. İkinci olarak, bireyler kendilerini başkalarıyla etkileşim yoluyla değerlendirirler. İnsanlar, inandıkları başkalarından kendilerine bakmayı öğrenirler. Eğer kişi başkalarının daha yüksek olmadığını düşünmezse, kişi kendisinin daha zayıf olduğunu düşünecektir. Bu, bireyin “benlik değerini” değerlendirmesinin yansıması” olarak adlandırılır (McMullin ve Cairney, 2004: 76-77).

Chrzanowski (1981) özsaygıyı, bireyin yeti ve güçlerinin iyi değerlendirilmesine dayanan, kendisi ile ilgili olumlu düşünceleri olarak tanımlar. Özsaygının içeriğinde kişisel onur, hüner ve kişinin özünün kabullenilmesi vardır. Zekâ, görünüm, beden yapısı gibi kişinin bazı özellikleri özsaygının temelini oluşturur. Yaşam deneyimleri, kültür, toplum, aile ve tüm çevresel etkenler özsaygının biçimlenmesinde rol oynarlar. Özsaygı yaşam boyu sürer ve çevresel değişikliklerden, bazı insanlarla ilişkilerden, kişinin yaşamındaki özel ve mesleki

yönlerden etkilenebilir (Akt. Çiğdemoğlu, 2006: 31). Benlik saygısı bireylerin yaşadıkları olaylardan olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenebilmektedir.

Özsaygı bireyin kendisinin yaptığı karşılaştırmalardan da etkilenir. Rosenberg (1965) bu süreci şöyle açıklar: İnsanlar değişik tabakalardan oluşan bir sosyal sistem içinde gelişirler ve bu gelişim süreci içinde sürekli bir karşılaştırma yaparlar. Çocuk veya yetişkin her bireyin özsaygısı, kendini çevresindeki insanlarla karşılaştırma sürecinden etkilenir. Özsaygıda, sosyal kimlik ve bununla ilgili olarak kazanılmış ya da verilmiş statü, etnik grup, aile ve çevre faktörleri önemli yer tutar. Birey kendi benlik imajını kendisi yaratır ve yorumlar. Birey, diğer kişilerin de etkisi ile kendi özelliklerini ve tutumlarını gözleyerek kendine ilişkin yargısal tahminlerde bulunur. Kişi değerlendirmesi olumlu ise yüksek özsaygıya, olumsuz ise düşük özsaygıya sahip olacaktır. Yani kendini beğenilen bir kişi olarak algılıyorsa özsaygısı yüksek eğer tersini algılıyorsa özsaygısı düşük olacaktır. Bireyin kendine ilişkin yorumları ve ulaşmak istediği standartlara uygun olup olmadığına ilişkin algıları özsaygı düzeyini belirlemektedir (Akt. Çiğdemoğlu, 2006: 35).

Yaşantımız boyunca özellikle de ergenlik döneminde diğer insanlar tarafından kabul edilme çok önemlidir ve ergenler bu konuda yoğun kaygı yaşarlar. Benlik saygısı gelişimi açısından bizim ne yaptığımız ve diğerlerinin bizim yaptıklarımız ile ilgili ne söyledikleri çok önemlidir. Benlik saygısının olumlu gelişmesi için çocuğun koşulsuz bir sevgi ortamında büyümesi, olumlu davranışlarda ödüllendirilmesi, kabul görmesi, yaşına uygun sorumluluklara sahip olması ve sevilmesi gerekir. Çocuk sevildiğinde kendi bedenini sevmeye ve değerli bulmaya, annesi tarafından ihtiyaçları doğru zamanda doğru şekilde karşılandığında ise kendini değerli hissetmeye başlar (Çetinkaya ve ark., 2006: 117). Benlik saygısı, sosyal ve duygusal iyi durum halinin kurulması ve sürdürülmesi için temel faktör olabilmektedir. Sağlıklı benlik saygısı seviyesine sahip olan bir çocuk yetersiz, eksik benlik değerine katlanan başka bir çocuğa göre potansiyelini tam olarak gerçekleştirme ve başarılı ilişkiler oluşturmaya daha fazla eğilimli olduğu söylenebilir (Uşaklı, 2006).

II.2.3. Ergenlik Dönemi ve Benlik Saygısı Gelişimi

Erken ergenlik sırasında benlik saygısının gelişmesinin, yaşamın bu dönemi hakkında çok az şey söylenmiştir. Bu dönemde birey yetişkinliğe geçişinde birçok alanda kendini yeniden tanımlaması gerekir. Öncelikle birey vücudunda (ergenlik), zihinsel yeteneğinde ve onun sosyal ilişkilerinde (aile ve arkadaş) değişiklikler yaşar. İkincisi, erken ergenlik döneminde birey kendisine daha fazla dikkat etmeye ve kendi düşünce ve hisleri önemli bir rol oynamaya başlar. Bu durum özellikle çeşitli sosyal alanlarda aile, akranlar, kelimenin en geniş anlamıyla toplumda, bu dönemde benliğin değerlendirilmesinde uygun beklenen değişikliklerle sonuçlanır. Üçüncü olarak, bu dönemde bir cinsiyet rolünü güçlendirme, erkekler ve kızlar ilgilerini daha farklı alanlara ve etki değerlerine ve etkinliklere kaydırmaya baskı altında olacaklardır (Hills ve Lynch, 1983; Eccles, 1987; Akt. Bolognini, Plancherel, Bettschart ve Halfon, 1996: 234). Dördüncüsü, erken ergenlik dönemi okul kurslarına ilgi, kariyer, ekstra etkinlikler ya da boş zaman etkinlikleri, sigara, alkol, uyuşturucu kullanmaya özellikle eğilim ve yaşam tarzı, sosyal ilişki tercihlerinin yanı sıra arkadaşlıklar ve cinsel davranışlar gibi önemli seçimlerin yapıldığı bir zamana denk gelir. Tüm bu nedenlerden dolayı erken ergenlik dönemi, öte yandan benlik saygısının sağlam temelli olması kişinin tercihler yaparken yeterli olması için özellikle gereklidir fakat diğer taraftan benlik saygısı özellikle dalgalanmalara duyarlı olabilir (Bolognini ve ark., 1996: 234).

Benlik saygısı ergen gelişiminin önemli bir özelliği (parametre) olarak bilinmektedir ve yaşamın bu döneminde daha belirgin olur. Benlik saygısının düzeyi yaş ve cinsiyetten etkilenir kız ve erkek ergenler, çocuklardan daha düşük benlik saygısına sahiptirler; ergen kızlar ise erkek ergenlerden, kendilerini algılamada kötü bir düşünceye daha fazla sahiptirler (Guillon, Crocq ve Bailey, 2003: 59). Cinsiyet farklılıkları ile ilgili olarak yapılan çoğu araştırma, erken ergenlik döneminde kızların erkeklerden daha düşük benlik saygısına sahip olduğunu göstermektedir (Rosenberg ve Simmons, 1975; Kawash, 1982; Brack ve ark., 1988; Block ve Robins, 1993; Akt. Bolognini ve ark., 1996: 234). Ön ergenlik döneminde (11-13 yaşları arası) kızlar ve erkeklerin benlik saygısı düzeyleri çok benzer olsa da ergenliğin sonlarında ve yetişkinliğe girerken yavaş yavaş kızlarda benlik değeri

duygusunda bir azalma, erkeklerde ise olumlu anlamda bir yükselme olur (Rosenfield, 1999; Akt. McMullin ve Cairney, 2004: 77). Benlik saygısının kızlarda daha düşük olması, genç kızların erkeklerden daha yüksek düzeyde depresyon ve sıkıntı yaşamalarına bağlanarak açıklanabilir (Avison ve McAlpine, 1992; Rosenberg, 1985; Rosenfield, 1989; Akt. McMullin ve Cairney, 2004: 77).

Ergenlik benlik saygısının oluşumu için özellikle önemli gelişimsel bir dönemdir. Genel benlik saygısı, bir bireyin kendisine ilişkin duygularının ve düşüncelerinin bütünlüğü olarak tanımlanır (Rosenberg, Schooler ve Schoenbach, 1989; Akt. Impett, Sorsoli, Schooler, Henson ve Tolman, 2008: 723). Benlik saygısı, ergenlikteki olumlu gelişimle ilgili bir yapıdır. Genç yetişkinlerle yapılan çalışmalarda benlik saygısı, saldırganlık ve suçluluk gibi duygusal ve davranışsal sorunların önlenmesinin yanı sıra hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı desteklemek için önemli olduğunu göstermiştir (örn., DuBois, Burk-Braxton, Swenson, Tevendale ve Hardesty, 2002; DuBois, Burk-Braxton, Swenson, Tevendale, Lockerd, ve ark., 2002; Trzesniewski ve ark., 2006; Akt. Impett ve ark., 2008: 723).

Ergenlik dönemindeki gelişimde benlik saygısının rolü yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır (Harter, 1990; Suls, 1989). Düşük benlik saygısı, depresyonla (Harter, 1986; Reinherz ve ark., 1989; Rosenberg, 1965), intihar eğilimiyle (Kazdin ve ark., 1983), suçlulukla (Bynner ve ark., 1981; Rosenberg ve ark., 1989; Wells ve Rankin, 1983), madde kötüye kullanımla (Dielman ve ark., 1989a; Selnow, 1985; Stacy ve ark., 1992) ve akademik başarıdaki düşüşle ilişkilidir (Barnes ve Welte, 1986; Hawkins ve ark., 1992; Johnston ve O'Malley, 1986; Kandel, 1980). Sonuç olarak olumlu anlamda benlik değerinin başarılı bir şekilde gelişmesi, sağlıklı sonuçlara yol açabilir ya da sorun davranışlardan gençleri korumada yardımcı olabilir (Akt. Zimmerman, Copeland, Shope ve Dielman, 1997: 118). Ergenlik, benlik saygısındaki değişmelerin yanı sıra fiziksel, sosyal ve bilişsel gelişimin hızlı olduğu bir dönemdir. Benlik saygısı, aynı zamanda benlik değeri olarak adlandırılır. Yetişkinlik ve ergenlik dönemindeki sonuçların önemli bir yordayıcısıdır. Yüksek benlik saygısı, mesleki başarı, sosyal ilişkiler, iyi oluş, akranlar tarafından olumlu algılanma, akademik başarı ve başa çıkma becerileri geliştirme gibi çeşitli olumlu sonuçlarla ilişkilidir. Düşük benlik saygısı ise depresyon, madde kötüye kullanımı ve anti-sosyal davranışlar gibi olumsuz sonuçlarla ilişkilidir (Biro, Striegel-Moore, Franko, Padgett,

ve Bean, 2006: 501). Öte yandan, düşük benlik kavramı ve düşük benlik saygısı, toplumsal ilişkileri çeşitli biçimlerde etkilemektedir. Benlik saygısı düşük olan ergenlerin daha çok yalnızlık duygusu yaşadıkları görülmektedir. Bu gençlerin toplumsal ortamlarda genellikle gergin ve beceriksiz hissetmeleri başka insanlarla iletişim kurmalarını daha da zorlaştırmaktadır (Yazgan İnanç ve ark., 2007: 262).

Yüksek benlik saygısı olan çocuk, başarılarını büyük ölçüde kendi emeği ve becerisi olarak görür. Kendi kontrol duygusunu hisseder ve başarısızlığa uğradığında daha iyisini yapmak için motive olur. Değişiklikler yapmaya ve daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyduğunun farkına vararak, hatalarını kabul eder ve başkalarını suçlamaktan kaçınır (Yavuzer, 2003: 21). Öte yandan düşük benlik saygısı olan çocukların çoğu, hayattaki başarıların büyük bir bölümünü kendi kontrollerinin dışındaki diğer etkenlere dayandırır. Bu nedenle kendilerine olan güvenlerini ve gelecekte başarılı olma şanslarını azaltırlar. Aynı çocuklar bir hata yaptıklarında veya başarısızlığa maruz kaldıklarında, bunu kendileri dışındaki nedenlere dayandırarak açıklarlar (“Kötü bir gün geçirdim” veya “Öğretmen benden hoşlanmıyor”, “Öğretmenim ayrımcılık yapar”). Bu onların yeni ve daha başarılı stratejiler geliştirmelerine veya yardıma veya tavsiyeye başvurmalarını daha da zorlaştırır (Yavuzer, 2003: 19).

Benlik saygıları yüksek olan insanların beklentileri ve tutumları, onları daha çok bağımsızlığa ve yaratıcılığa yönlendirir, daha atılgan ve gayretli sosyal davranışlar göstermelerini olanaklı kılar. Benlik saygısı düşük olan insanlar tamamen farklıdır. Bu kişilerin kendilerine olan güvenleri azdır. Bu bakımdan farklı veya kabul görmeyecek bir fikir ileri sürdüklerini düşünerek endişe duyarlar, kendilerini ifade etmek istemezler veya dikkat çekecek herhangi bir hareketten kaçınırlar. Gruplarda katılımcı olmaktan çok dinleyici olmayı ve geride durmayı tercih ederler. Bu tutumları ise onların, sosyal ilişkilerini sınırlar ve başkaları ise dostça ve destekleyici nitelikte ilişkiler kurma ihtimalini azaltır (Tufan ve Yıldız, 1993).

Benlik saygısı yüksek olan bireyler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılama eğilimindedirler. Diğer taraftan kendilerine olumsuz bir açıdan bakarlar ya da benlik saygıları düşük olanlar, kendilerini pek önemli olmayan, sevilebilir özellikten yoksun, kendilerine ve

yeteneklerine güvenemeyen kişiler olarak görme eğilimindedirler (Temel ve Aksoy, 2001). Sağlıklı benlik saygısı; iç denetim odağı, yeterlilik algısı, sorunlar karşısında yılmamak, baş etme becerileri, sosyal destek ve öğrencilerin okulda daha iyi başarılı olmaları için diğer çeşitli özellikler ile ilişkilidir (Donnellan, Trzesniewski, Conger ve Conger, 2007; DuBois ve Flay, 2004; Haney ve Durlak, 1998; Koch, 2006; Swann, Chang-Schneider ve McClarty, 2007; Akt. Whitesell ve ark., 2009: 38).

Benlik saygısı yüksek olan ergenlerin benlik kavramlarının en az değişkenlik gösterdiği ve benlik saygısı yükseldikçe kendine ve diğer insanlara olan güvenin arttığı görülmektedir. Yüksek benlik saygısı özellikle kronik ve kontrol edilemez durumlarda, olaylarla başa çıkabilmede kişiye destek olabilecek ve strese karşı direncini artırabilecek önemli bir kaynaktır. Benlik saygısı düşük olan ergenler ise depresyon belirtisi göstermekte ve buna paralel yalnızlık, içe dönüklük ve hayalcilik eğilimlerinin arttığı görülmektedir. Düşük benlik saygısıyla depresyonun ilişkili olduğu ve düşük benlik saygısının depresyon için bir risk etkeni olduğu da ortaya konmuştur. Stres altındaki kişiler kendileriyle aşırı meşguldürler, kendilerini, aşağılayıcı ve karmaşık düşünce ve duygular içinde hissederler. Bu durum da performansı düşürmekte, duygusal ve davranışsal açıdan kişiyi yetersiz kılmaktadır (Johnston, O'Malley ve Bachman, 2001; Akt. Erözkan, 2009).

Benlik saygısı önemli sosyal sonuçların bir yan ürünüdür (epiphenomenon) (örn., Seligman, 1993). Eğer bir kişinin yaşamında iyi şeyler olursa, o zaman benlik saygısı yükselir ve eğer yaşamında kötü şeyler olursa o zaman benlik saygısı düşer. Bu bakış açısı benlik saygısının olumlu sosyal uyumun bir nedeni değil sonucu olduğunu öne sürmektedir (Trzesniewski ve ark., 2006 : 381). Ergenlik döneminde stresli yaşam olayları gibi belirli çevresel etmenler, benlik saygısında değişmelere neden olabilir (Iijima, Kawaguchi ve Ito, 1995; Akt. Kamakura, Ando ve Ono, 2007: 182). Çalışmalar benlik saygısını düşüren risk etmenlerini belirlemeye çalışmışlardır. Genellikle çocukluk çağındaki travmatik olaylara, sosyal soyutlanmaya/dışlanma ve ebeveynlere odaklanmıştır. Tüm bu risk faktörlerinin hepsi çocuklukta benlik saygısıyla ilişki göstermiştir en büyük risk faktörü olarak ebeveynliğin sürekliliği (consistenly) gösterilmiştir (Brown ve ark., 1990b; Parker, 1984, 1993; Rosenberg,

1979; Akt. Miller, Warner, Wickramaratne ve Weissman, 1999: 42). Araştırmalar benlik saygısı ile sosyo-ekonomik statünün olumlu yönde ilişkide olduğunu göstermiştir (Gray-Little ve Hafdahl, 2000; Rhodes, Roffman, Reddy, Fredriksen ve Way, 2004; Akt. Impett ve ark., 2008: 723).

Düşük benlik saygısı, depresyon, kaygı (anksiyete) ve çaresizlik duyguları ile birleşmektedir. Benlik saygısı düşük olan ergenlerin özgüvenleri de düşüktür. Bireysel başarıları ve gelişimleri hakkında kötümser düşüncelere sahiptirler ve içinde buldukları durum onların depresif eğilimler göstermelerine yol açabilmektedir. Benlik saygısı düşük olan ergenlerin, düşük benlik saygısıyla birlikte gelişebilen sosyal etkileşimlerde tehdit hissetme, sosyal ilişkilerde bozulma, tartışmalara katılmaktan kaçınma ve psikolojik iyi olamama durumları söz konusudur. Tüm bunlar bir araya geldiğinde bu bireylerin depresyon yaşama olasılıklarının yüksek olduğu da görülmektedir (O'Connor, Berry, Weiss ve Gilbert, 2002; Akt. Erözkan, 2009). Birçok depresyon kuramı düşük benlik saygısını, depresyonun belirtilerinin bir tanımlayıcısı olduğunu kabul etmektedir (rn., Abramson, Seligman, ve Teasdale, 1978; Beck, 1967; Blatt, D'Afflitti, ve Quinlan, 1976; Brown ve Harris, 1978). Gerçekten de çok sayıda araştırma depresyonla düşük benlik saygısı arasında eşzamanlı güçlü bir ilişki bulmuştur (Joiner, Katz ve Lew, 1999; Kernis, Grannemann ve Mathis, 1991; Lewinsohn, Hoberman ve Rosenbaum, 1988; J. E. Roberts ve Monroe, 1992). Ancak bu ilişkinin doğası belirsizliğini koruyor. Düşük benlik saygısı mı depresyona neden oluyor, düşük benlik saygısı depresyona katkıda mı bulunuyor ya da karşılıklı ilişkilidirler mi? (Orth, Robins ve Roberts, 2008: 695). Beck'in (1967) bilişsel terapi kuramına göre, bireyin benliği hakkındaki olumsuz inançları (depresif bozuklukların  bileşeninden biri) depresyonun tek belirtisi değildir, fakat depresyonun etiyolojisinde önemli bir rol oynar (Akt. Orth ve ark., 2008: 695). Benlik saygısı depresyon ve sıkıntı (distress) ile güçlü ve olumsuz bir ilişki içerisindedir (Rosenberg, 1985; Rosenberg, Schooler ve Schoenbach, 1989) ve yüksek benlik saygısı ve benlik değerleri algısına sahip bireylerin stresle daha iyi başa çıktıkları dşnlmektedir (Perlin, Lieberman, Menaghan ve Mullan, 1981). Bu nedenle depresyon ve sıkıntıyı (distress) anlamak için, benlik saygısını düşüren etmenleri anlamak gerekir (Akt. McMullin ve Cairney, 2004: 77).

II.3. Yaşam Doyumu İle İlgili Kuramsal Görüşler

İnsanın mutluluğu ve mutluluğunu sağlayan koşulların ne olduğu çok eski zamanlardan beri dikkati çeken bir konu olmuştur. Son zamanlarda insanın mutluluğu konusu, psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluş, yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve olumlu duygulanım gibi kavramlar çerçevesinde incelenmektedir (Tuzgöl Dost, 2007). Mutluluk ya da öznel iyi oluş alan yazında birbirlerinin yerine kullanılırlar, bir bireyin sahip olduğu yaşamının bilişsel ve duygusal bir değerlendirmesi olarak adlandırılmaktadır (Diener, 1984, 1994). Mutluluk ya da öznel iyi oluş, algılanan yaşam kalitesi ya da yaşam doyumu açısından olumlu duyguların varlığı ve olumsuz duyguların yokluğu olarak tanımlanır (Diener, 1984). Yaşam kalitesi birçok alanda (örn., ruh sağlığı, tıp vb.) önemli bir kavram haline gelmiştir. Yaşam kalitesi kavramı iki ana bakış açısından “Nesnel” ve “Öznel”den oluşmaktadır. Nesnel bakış açısı dışsal göstergelerden, örneğin gelir, konut (ev) kalitesi ve kaynaklara erişimden oluşmaktadır. Buna karşın öznel yaşam kalitesi yalnızca bireylerin yaşamlarına ilişkin değerlendirmeleriyle sınırlı değildir. Örneğin, bireylerin yaşamlarının tümüne ilişkin doyum veya yaşamlarının özel alanlarına ilişkin doyum da (okul deneyimleri, aile ilişkileri) dahildir (Andrews ve Robinson, 1991; Akt. Paxton, Valois, Huebner ve Drane, 2006: 291-292). Day ve Jankey (1996), bu tür öznel deneyimlerin bireyin bütün yaşam kalitesinin belirlenmesinde çok önemli olduğunu belirtmişlerdir (Akt. Paxton ve ark., 2006: 291-292). Öznel iyi oluş alanındaki büyüme, daha büyük toplumlarda bireylerin değerine ilişkin ilginin artmasını yansıtır, yaşamın değerlendirilmesinde öznel görüşler önemlidir ve iyi oluş için maddi refah gibi olumlu unsurlar içermesi gereklidir (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999: 276).

Araştırmalar, öznel iyi oluşun iki geniş yönünü tanımlamıştır: Duygusal bileşen; hoş olan duygular ve hoş olmayan duygular olarak genellikle ikiye ayrılır (Diener, 1990; Diener ve Emmons, 1984; Akt. Pavot ve Diener, 1993: 164) ve yaşam doyumu bilişsel bir bileşen olarak adlandırılır (Andrews ve Withey, 1976; Akt. Pavot ve Diener, 1993: 164). Öznel iyi oluşun bu bileşenleri az çok ilişkilidirler ve öznel iyi oluş değerlendirmeleri her iki bileşeni kapsar (Chamberlain, 1988; Akt. Pavot ve Diener, 1993: 164). Öznel iyi oluşun duygusal ve bilişsel bileşenleri tamamen bağımsız değildirler, ama bununla birlikte biraz farklılıklara sahiptirler ve bu iki

bileşen ayrı ayrı değerlendirildiklerinde tamamlayıcı bilgiler sağlayabilirler (Pavot ve Diener, 1993: 164). Yaşam doyumu, bilimsel mutluluk çalışmalarında kullanılan teriminde, öznel iyi oluşun en temel yönüdür (Diener, Lucas ve Oishi, 2002; Akt. Suldo, Shaffer ve Riley, 2008: 56-57).

Yaşamın hazla ve olumlu duygularla renklenmesi, zenginleşmesi hemen her bireyin istediği bir durumdur. Öte yandan yaşamın acı, keder, elem, yoksunluk, engeller, gerilimler gibi pek çok kötü öğeyi barındırdığı da bilinmektedir. Bireyin öznel ve nesnel konumlarında olumsuz koşullar birçok sarsıntıya neden olmaktadır. İnsan bilimcileri, durumsal ve bireysel özellikleri çeşitli modellerde birlikte değerlendirerek; iyi olmanın yapısını daha fazla anlamaya çalışmışlardır. İnsanın iyilik durumunu karşılayan çok sayıda sözcüğün ve kavramın olduğu bilinmektedir. Mutluluk, haz, doyum, refah, toplumsal iyi olma, yaşam kalitesi, öznel iyi olma bunlar içerisinde öne çıkanlardır. Öznel iyi olma, bireyin bakış açısından yaşamını değerlendirmesi anlamını içermektedir. Yaşamını değerlendiren bireyin, tepkileri, yargıları bireyin öznel iyi olma durumunu oluşturmaktadır. Bireyin kendi yaşamına ilişkin değerlendirmelerinin üç ayrı ancak birbiriyle ilişkili genel boyut içerisinde sınıflanabileceği öne sürülmüştür. Bunlar, olumlu duygu, olumsuz duygu ve yaşam doyumdur. Olumlu duygu boyutunda yaşanan hazların, sevinçlerin, hoş duygulanımların çokluğunun; olumsuz duygu boyutunda hoş olmayan, kötü, acı verici duyguların azlığının iyi olma açısından önemli olduğu belirlenmiştir. Yaşam doyumu ise yaşamın geneline ilişkin bilişsel yargılamaları, değerlendirmeleri kapsamaktadır (Yetim, 2001).

Öznel iyi oluş araştırmaları, insanların şuan ki ve süren yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiklerine odaklanırlar (Diener, 2000; Akt. Gilman ve Huebner, 2006: 311). Öznel iyi oluşun bileşenleri tartışılmaktadır. Bazı araştırmacılara göre öznel iyi oluş, birbiriyle ilişkili ayırt edilebilir üç bileşenden oluşur: Olumlu duygu (affect), olumsuz duygu ve genel yaşam doyumdur (Lucas ve Diener, 2000; Akt. Gilman ve Huebner, 2006: 311). Olumlu ve olumsuz duygu, bireyler tarafından uzun vadeli sıklıkta olan olumlu duygular (örn., sevinç, gurur) ve olumsuz duygular (örn., öfke, üzüntü) olarak adlandırılmaktadır. Genel yaşam doyumu, kişinin kendi seçimlerine dayalı olarak tüm yaşamının kalitesinin genel bilişsel bir değerlendirilmesi olarak adlandırılmaktadır (Diener ve ark., 1999; Akt. Gilman ve

Huebner, 2006: 311). Özel iyi oluşla ilgili diğer kişilik özellikleri; iyimserlik, benlik saygısı ve denetim odağıdır (Diener ve ark., 1999: 280–281). Genel yaşam doyumu, genel benlik kavramı ile güçlü bir ilişki içerisindedir (Huebner, 1997; Akt. Zullig ve ark., 2007: 841). Benlik kavramı, bir bireyin davranışlarının ve bireysel özelliklerinin kısa bir değerlendirmesi olarak belirtilmekte iken genel yaşam doyumu önemli ihtiyaçların, amaçların ve isteklerin karşılanması derecesinin özel değerlendirmelerini temsil etmektedir (Huebner ve ark., 2004; Akt. Zullig ve ark., 2007: 841).

Cummins (1996), yaptığı meta analiz çalışmasına dayanarak yaşam doyumuna ilişkin yedi ilgi alanı belirlemiştir: Maddi iyi oluş, sağlık, üretkenlik, mahremiyet, güvenlik, toplumsallaşma ve duygusal iyi oluş. Argyle (2001), yaşam doyumunun alanlarını; para, sağlık, iş ve istihdam, sosyal ilişkiler, eğlence, barınma ve eğitim olarak söz etmiştir. Day (1987) ise, aile hayatı, çalışma etkinliği, sosyal etkinlik, eğlence, kişisel sağlık, dayanıklı ve özellikli mallara sahip olmak, benlik, ruhsal yaşam ve ülkenin durumu olarak, aralarından 13 alanı dikkate almıştır. Flanagan (1978), ise 15 bileşenden söz etmiştir, bunların arasında: ekonomik, fiziksel ve sağlık yönünden iyi oluş, çocuk yetiştirme ve çocuğa sahip olma, eş ve akrabalar ile ilişkiler, arkadaşlar ile ilişkiler, toplumsal ve sosyal etkinlikler, siyasi faaliyetler, pasif ve aktif eğlence etkinlikleri, kişisel gelişim etkinlikleri ve çalışmak, bulunmaktadır. Headey ve Wearing (1992), eğlence, evlilik, iş, yaşam standartı, arkadaşlıklar, cinsel yaşam ve sağlığı kullanmışlardır (Akt. Rojas, 2006: 469-470).

Myers ve Diener (1995), olumlu bir yaşam doyumu duygusuna sahip bireylerde dört iç özellik ayırımı belirlemiştir: benlik saygısı, kişisel kontrol duygusu, iyimserlik ve dışa dönüklük. Kendilerinden hoşnut olan, güçlenmiş hisseden ve geleceğe ilişkin olumlu inançlara sahip olan bireyler ile yaşamlarının kontrolünü elinde bulunduran ve sosyal durumlara katılan kişiler, yaşamlarından daha memnun olma eğilimindedirler (Akt. Fogle, Huebner ve Laughlin, 2002: 373-374).

Yaşam doyumu, bir kişinin yaşamının bir bütün olarak ya da yaşamının özel alanlarının (aile hayatı, okul deneyimleri vb.) olumlu özel genel değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Diener ve ark., 1999). Genel yaşam doyumu bir bireyin yaşamını bir bütün olarak bilişsel bir değerlendirmesi olarak tanımlanmıştır (Shin ve

Johnson, 1984; Akt. Huebner, 2004: 6). Her ne kadar yaşam doyumunu etkilese de yaşam doyumunu geçici duygusal ifadelerden ayrılmaktadır. Duygular (kaygı, sevinç, öfke vb.) insanların yaşamlarında meydana gelen belli durumlara, belli ani tepkiler vermek olarak adlandırılır. Yaşam doyumunu, kişinin yaşamının büyük bir yönünü veya kişinin yaşamının tümünü kapsayan uzun süreli geçmiş değerlendirmelerinde ki daha genel ifadeler olarak adlandırılır (Diener ve ark., 1999; Lazarus, 1991; Akt. Huebner, 2004: 6).

Yaşamın bütününe kapsayan yaşam doyumunu kişinin nasıl bir ruh sağlığı içerisinde olduğunu gösteren önemli bir göstergedir. Yaşamda meydana gelecek çeşitli engellenmeler, zorlanmalar, çatışmalar ve ani olumsuz değişimler yaşam doyum düzeyinin düşmesine neden olabilir (Demirel ve Canat, 2004 6). Yaşam doyumunu düzeyinin düşüklüğü ruhsal ve bedensel sağlık sorunlarını kapsayan çeşitli olumsuz sonuçlara benzemektedir (bkz. Frisch, 2000) (Huebner ve ark., 2005: 42).

Öznel iyi olma düzeyi yüksek olan bireyin yaşam doyumunu algısının yüksek olması, genellikle olumlu duygular, haz duyguları içinde olması ve de nadiren üzüntü, keder, öfke gibi olumsuz duyguları yaşaması beklenmektedir. Bunun aksine, öznel iyi olma düzeyi düşük olan bireyin yaşamından doyumsuz olması, az düzeyde hoş duygular, haz yaşaması ve daha sık öfke, gerginlik, tedirginlik gibi olumsuz duygular içinde olması beklenmektedir (Yetim, 2001). Genel yaşam doyumunu, kişi içi ve kişilerarası birçok psikolojik sorunla, örneğin, umutsuzluk, kaygı ve depresyon ile (bkz. Huebner ve ark., 2006), diyet ve egzersiz, cinsel risk alma, uyuşturucu madde ve alkol kullanımı, intihar gibi gençlerdeki risk alma davranışlarıyla ilişkilidir (Gilman ve Huebner, 2003; Akt. Chaplin, 2009: 544). Yaşam doyumunu düzeyi yüksek olan insanların gelecekte depresif olma ve intihar girişimleri olasılıkları daha düşüktür (Frisch, gazetede; Lewinsohn, Redner ve Seeley, 1991; Akt. Diener ve ark. 1999: 278). Maslow'un ihtiyaç kavramına dayalı olan ihtiyaç kuramına göre (1970), hiyerarşik bir yapıya sahip evrensel insan ihtiyaçları vardır ve bu ihtiyaçların memnuniyeti, sonunda daha fazla öznel iyi oluşa yol açacaktır. En temel düzeyde gelir, yiyecek, giyecek, barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmek bireyi memnun edebilir, fakat daha yüksek düzeyde, gelir, benlik saygısı, prestij, statü ve kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaçlar için doyum için önemli araçlar olarak görünürler (Schyns, 2001: 175). İhtiyaç kuramına göre, gelirdeki memnuniyet ve yaşam

doyumuna gelirin tamamen bir etkisi vardır: Daha büyük gelir, insanları, aynı zamanda yaşamları ile daha mutlu eder, çünkü gelir ihtiyaçların karşılanması da önemli bir araç olduğu için öznel iyi oluşun düzeyini artırır (Schyns, 2001: 181). Diener ve Diener'in (1995) varsayımına göre, maddi doyum, ekonomik olarak gelişmiş toplumların yaşam doyumunu anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Veenhoven (1991; Akt. Diener ve Diener, 1995: 654), daha fakir ülkelerde düşük gelirin, genel iyi oluşla güçlü bir ilişkide olduğunu öne sürmüştür.

II.3.1. Çocuk ve Ergenlerde Yaşam Doyumu

Yetişkinlerin yaşam doyumunu ile ilgili yüzlerce çalışma yapılmışsa da (bkz. Diener, 1984; 1994), çocukluk çağında yaşam doyumunu ancak son zamanlarda deneysel çalışmaların odak noktası haline gelmiştir. Son araştırmalar çocuk ve ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını anlamada yaşam doyumunun önemini göstermiştir. Yaşam doyumunu bildirimleri, diğer iyi oluş yapılarından; benlik saygısı, (Huebner ve ark., gazetedede; Terry ve Huebner, 1995), depresyon (Lewinsohn ve ark., 1991), olumlu ve olumsuz duygulanımdan (affect) farklılaşmıştır (Huebner, 1991c; Huebner ve Dew, 1996; Akt. Huebner ve Gilman, 2002: 115-116).

Çocukların iyi oluşlarının belki de en önemli göstergesi, onların yaşam kaliteleri ile ilgili sahip oldukları algılarıdır. Algılanan yaşam kalitesi, kişinin yaşamının kalitesini içeren bilişsel değerlendirmeleri, aynı zaman da yaşam doyumunu olarak adlandırılır (Huebner, Suldo, Smith ve McKnight, 2004; Akt. Suldo ve ark., 2008: 56-57).

Yaşam doyumunu yargıları hem genel olabilir ("Benim yaşamım yolunda gidiyor") ya da yaşamın önemli ilgi alanlarındaki (domain) doyum ile adlandırılır ("Arkadaşlarım harikadırlar"). Gençlerdeki genel yaşam doyumunu değerlendirmeleri, yaşam çevresi, okul, benlik ve aile ile ilgili doyumun ortalaması ile kuvvetli ilişki içerisindedir (Seligson, Huebner ve Valois, 2003; Akt. Suldo ve ark. 2008: 56-57). Kızlar ve erkekler arasındaki cinsiyet farklarına bakıldığında, erkekler kızlardan daha yüksek yaşam doyumunu göstermişlerdir (örn., Neto, 1993). Her ne kadar yetişkinlik dönemi ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmışsa da (örn., Steger ve Kashdan 2007), son zamanlarda ilgi ergenlik yıllarındaki yaşam doyumundaki değişikliklere

yönelmiştir. İlk yapılan bazı çalışmalarda ergenlik dönemi sırasında yaşam doyumunun azaldığı bulunmuştur (örn., Goldbeck ve ark., 2007). Buna karşın diğerleri yükseldiğini bulmuşlardır (örn., Salmela-Aro ve Tuominen-Soini gazetedede; Akt. Salmela-Aro ve Tynkkynen, 2009).

Cummins'e göre (1996; Akt. Paxton ve ark., 2006: 294) çocuk ve ergenlerin aile yapıları ve sosyo-ekonomik durumları, çocuk ve ergenlerin yaşam doyumlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Örneğin aileleriyle bozuk ilişkileri olanlar ile her iki ebeveyniyle sağlam ilişkilerle yaşayanların birlikte aynı evi paylaşmaları büyük olasılıkla farklıdır. Konut hareketliliği (residential mobility) sıklıkla komşularla ve arkadaşlarla ilişkiler sosyal ilişkilerin bir unsurudur ve çocuklarda duygusal rahatsızlıklara neden olur (Cummins, 1996; Land ve ark., 2001). Ayrıca, düşük sosyo-ekonomik durumdaki aileler yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçları bakımından yoksun olabilir ve maddi kaynaklar üzerinde kontrolleri sınırlı olabilir (Bianchi, 1999; Duncan ve Brooks Gunn, 1997), daha düşük iyi oluş düzeyi ile sonuçlanır (Akt. Paxton ve ark., 2006: 294). Çok boyutlu öznel iyi oluş modelinde (örn., Huebner, 1997; Lucas ve ark., 1996), çocukların benlik saygısı ve yaşam doyumunu bildirimleri birbiriyle ilişkili olarak görünür, ama farklıdır. Ayrıca, iyi oluş değerlendirmesinde iki farklı değişkenin etkisi görünür. Böylece genel olarak olumlu benlik saygısı gösteren bir çocuk, yine de daha düşük genel yaşam doyumunu bildirebilir (Huebner, Gilman ve Laughlin, 1999: 17).

Ergenlerde yaşam doyumunu alanındaki ilişkileri ve belirleyicilerini tam kapsamlı anlayabilmek muhtemelen zor bir süreçtir. Ergenler geliştikçe farklı gelişim alanlarında benlik saygılarında/yeterliliklerinde meydana gelen dalgalanmalar sonucunda sıklıkla biyolojik ve psiko-sosyal değişiklikler geçirirler ve artan sosyal baskı yaşam doyumlarının azalmasına ve depresyona girmelerine neden olabilir (Harter, 1982; Holmbeck ve ark., 1995; Akt. Paxton ve ark., 2006: 292). Bu zamanda eğer koruyucu faktörler yerinde değilse, ergenler daha sonra uyumsuz başa çıkma davranışlarına (örn., madde bağımlılığı, saldırgan davranışlar) başvururlar (Valois ve ark., 2001, 2002, 2004; Zullig ve ark., 2001; Akt. Paxton ve ark., 2006: 292).

Ergenlerde yaşam doyumunu araştırmalarının önemi, uyuşturucu madde kullanan (örn., kokain kullanımı), şiddet ve saldırganlık davranışlarına kalkışan (örn.,

fiziksel kavga) ve risk alarak cinsel davranışlarda bulunan (örn., korunmasız cinsel ilişki vb.) ergenlerin düşük yaşam doyumuna sahip oldukları bulgusunda yatmaktadır (Valois ve ark., 2001, 2002, 2004; Zullig ve ark., 2001; Akt. Paxton ve ark., 2006: 292). Çocuklar ile yapılan birçok araştırma, çoğunlukla yaşam doyumunu ile ilişkili bir dizi etkileyici, riskli davranışlar (örn., alkol ve uyuşturucu kullanımı, şiddet ve saldırganlık davranışı, cinsel aktiviteler), psikopatolojik belirtiler (depresyon, kaygı, özgüven düşüklüğü, yalnızlık) ve fiziksel sağlık belirtileri (örn., yeme davranışı) (bkz. Huebner ve ark., detaylar gazetede) (Huebner, Suldo ve Valois, 2005: 42).

Çocuk ve ergenlerde yaşam doyumunu, psiko-sosyal değişkenlerle oldukça ilişkilidir. Bu çalışmalar, çocuk ve ergenlerin yaşam doyumundaki bireysel farklılıklarının bilişsel, duygusal, davranışsal işlevleriyle ilgili olduğunu göstermektedir. İlişkiler, bilişsel özellikler, başa çıkma tarzlarının yanı sıra, kişi içi (intrapersonal), (uyuşturucu kullanımı, depresyon) ve kişiler arası (örn., saldırgan davranış, yalnızlık) etmenler gibi kişisel özellikleri kapsamaktadır. Özellikle çocuk ve ergenlerde yüksek yaşam doyumunu, dışa dönük mizaç, aktif baş etme, iç denetim odağı, olumlu benlik kavramı ve yaşamdaki amaçlar, anlamlı katılım, sosyal faaliyetler ve daha düşük olasılıkla uyuşturucu ve alkol ilgisi ve psikopatolojik (içsel ve dışsal) davranışlar ile ilişkilidir (Huebner, 2004: 6). Yaşam doyumunu bildirimleri değişen yaşam koşullarının etkisini yansıtan sürekli değerlendirmeler olarak yapılır (Diener ve ark., 1999). Yaşam doyumundaki bazı değişiklikler, bireylerin baş etme yöntemlerinde değişikliklere neden olabilir. Örneğin birey yaşam doyumundaki düşüşler nedeniyle, yaşam doyumunu arttırmak için sağlığını riske atacak davranışlara yönelebilir (örn., yeme bozukluğu). Öte yandan birey sağlığını tehdit edecek riskli davranışlara kalkışması, kişinin yaşam doyumunu değiştirebilir (Zullig ve ark., 2007: 19). Ergen yaşam doyumunu, çeşitli riskli davranışlarla (örn. riskli cinsel davranışlar, alkol ve uyuşturucu kullanımı) ilişkilidir. Ancak ilişkilerin yönü tespit edilememiştir. Önemli bazı ön çalışmalar, ergenlerin yaşam doyumuyla, stresli yaşam olayları ve içsel davranışlar ile arasında dolaylı ilişkiler olduğunu (McKnight ve ark., 2002; Akt. Gilman ve Huebner, 2006: 312) ve stresli yaşam olayları ve dışsal davranışlar arasında orta düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir (Suldo ve Huebner, 2004; Akt. Gilman ve Huebner, 2006: 312). Ergenler arasında yapılan yaşam doyumunu çalışmaları, çoğu ergenin yaşamının tümünü olumlu

gördüğünü göstermiştir (Gilman ve Huebner, 2003; Akt. Salmela-Aro ve Tynkkynen, 2009).

Ash ve Huebner (2001), tarafından yapılan araştırmada, yaşam doyumu, bilişsel bir ara değişkendir: Olumsuz yaşam olaylar ile yaşam doyumu arasında ve genel bir dışsal denetim odağının ara değişkenidir. Olumsuz çevresel olaylar ergenlerin kontrolünü bozar ve dolayısıyla yaşam doyumlarını düşürür. Birlikte ele alındığında yaşam olayları, yaşam doyumunu tamamen olarak açıklayamasa da, yaşam olayları yaşam doyumu ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu araştırmalar göstermektedir (Akt. Huebner, 2004: 18). Demografik değişkenlerin (örn., cinsiyet, sosyo-ekonomik durum) çocuk ve ergenlerin genel yaşam doyumunda büyük bir rol oynadığı görülür (Huebner ve ark., 2000; Akt. Gilman ve Huebner, 2006: 312). Yüksek genel yaşam doyumu ergenlik döneminde olumsuz yaşam olayları ile karşılaşıldığında davranış sorunlarının gelişmesine karşı koruyucu bir faktör olarak işlev gösterir (Suldo ve Huebner 2004; Akt. Zullig ve ark., 2007: 18-19). Son zamanlarda yaşam doyumunun düzeyinin düşmesi, ergenler arasında yüksek oranda intihar davranışı, madde kullanımı ve şiddet davranışı gibi uyumsuz sağlık sonuçlarının oranında bir artış göstermektedir (Valois ve ark. 2001, 2004a, b; Zullig ve ark., 2001; Akt. Zullig ve ark., 2007). Yaşam doyumu düzeyinin düşüklüğü depresyon gibi olumsuz sonuçlar ile bağlantılıdır (Lewinsohn ve ark., 1991; Akt. Huebner, 2004: 6).

II.4. Depresyon İle İlgili Kuramsal Görüşler

Hayattan zevk alamama, umutsuzluk, kararsızlık, ilgi ve istek kaybı, benlik saygısında azalma şeklinde kendini gösteren duygu durumuna depresyon denir (Alper, Bayraktar ve Karaçam, 1997: 103). Hemen herkes zaman zaman depresyon yaşar. Çoğumuz kendimizi üzgün, uyuşuk hissettiğimiz ve hiçbir etkinlikle –keyifli de olsa- ilgilenmediğimiz dönemler yaşamışızdır. Depresyon yaşamın getirdiği stres yaratan birçok duruma gösterilen normal bir tepkidir. Çoğu kez depresyon olarak yorumlanan durumlar arasında okulda ya da iş yaşamında uğranılan başarısızlık, sevilen birinin kaybedilmesi, hastalık ya da yaşlılığın kişinin kaynaklarını tüketmekte olduğunun anlaşılması gibi durumlar sayılabilir. Depresyon, ancak yaşanan olayla

orantılı olmadığı zaman ve çoğu insanın iyileşmeye başlayacağı noktayı aşarak sürmesi halinde anormal kabul edilir (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Nolen-Hoeksema, 2002).

Çökkünlük (depresyon), derin üzüntü, bazen de hem üzüntü hem bunaltılı bir duygu durumu birlikte düşünce, konuşma, devinim ve fizyolojik işlevlerde yavaşlama, durgunlaşma ve bunların yanı sıra değersizlik, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık duygu ve düşünceleri ile belirli bir hastalık tablosudur. Bedensel ya da başka bir ruhsal hastalığa bağlı olarak ortaya çıkabileceği gibi tamamen bağımsız olarak da ortaya çıkabilir (Öztürk, 2001).

Göğüş'e (2000) göre, depresyondaki kişi yaşadığı her olayın "kötü ve olumsuz" tarafını görmeye eğilimlidir. Her yaptığı işte başarısız olduğunu düşünür. Kendini beceriksiz ve işe yaramaz bulur. Başkalarının da kendisini böyle değerlendirdiğine inanır. Öz güvenini kaybetmiştir. Bir şey başardığında ise bu kendi becerisi sonucu değil tesadüfen olmuştur. Bu değerlendirmeler sonucunda benlik saygısı belirgin şekilde azalmıştır. Geleceğe yönelik umutsuzluk ve çaresizlik geçmişe yönelik ise suçluluk duyguları yaşar. Depresif kişide isteksizlik, çevreye karşı ilgisizlik ve yaşamdan zevk almama (anhedoni) hali tespit edilir. Bireyin eskiden zevkle yaptığı işlere, hobilerine ve günlük yaşam olaylarına karşı ilgi ve isteği azalmıştır. Sosyal ilişkilerden uzak durur. Öztürk (2001) depresyonun; öz saygı yitimi, kendi kendini suçlama eğilimi, işe yaramaz, değersiz ve küçük biri olduğu fikirlerinin bireyde yoğunlaştığı ve bunların küçüklük sanıları derecesine varabildiği, işe yaramazlık düşüncelerinin cezalandırılma beklentilerine yol açabileceği de belirtilmektedir.

II.4.1. Çocukluk ve Ergenlik Depresyonunun Özellikleri

Depresyon olgusu, tıbbi alan yazın olarak çok gerilere, Hipokrat'a kadar dayanmakla birlikte, çocuk ve ergenlerde depresyon tanımlamalarının geçmişi o kadar gerilere uzanmamaktadır. Yakın zamanlara kadar çocuklukta depresyon olmayacağı düşüncesi hakim iken, 1970'te Stockholm'de yapılan "Avrupa Çocuk Psikiyatristleri" toplantısında, depresyonun çocukluk ve ergenlik döneminde karşılaşılan ruhsal bozuklukların önemli bir bölümünü oluşturduğu bildirilmiştir

(Göktürk, 2000: 102). Çocukların ve ergenlerin depresif belirtilerinde bazı farklılıklara sahip olmalarına rağmen (Kashani, Rosenberg ve Reid, 1989; Akt. Bailey, Zauszniewski, Heinzer ve Hemstrom-Krainess, 2007: 86), genellikle çocuk ve ergenlerin aynı öz belirtilere sahip olduğu kabul edilir (Kaslow, Morris ve Rehm, 1998; Kovacs, 1989; Akt. Bailey ve ark., 2007: 86). Geç ergenliğin ortalarında depresif belirtilerin sıklığı yetişkinlerin belirti düzeylerine benzer yaklaşımlar gösterir (McCauley, Kendall ve Pavlidis, 1995; Akt. Bailey ve ark., 2007: 86).

Göktürk (2000) depresif çocukları şöyle tarif etmektedir: “Üzgün görünümlü, ağlamaklı, yavaş hareket eden, monoton bir sesle konuşan, kendilerini olumsuz olarak değerlendiren çocuklardır. Ayrıca okul başarılarında düşme, konsantrasyon güçlüğü, baş ağrısı, karın ağrısı gibi somatik şikayetler ile irritabilite ve anksiyete semptomları gözlenebilir.” Kovacs, 1985; Puig- Antich (1986; Akt. Kovacs, 1989: 210), okul çağındaki çocuk ve ergenler, depresyonun türevleri olan hem “majör” hem “minör” depresyonu yaşayabilirler (yani majör depresif bozuklukların yanı sıra dismitik bozukluklar, hafif ve büyük ihtimalle daha az bozulan fakat kronik depresyon biçimi). Majör depresyonun bir bölümü (episode) ortalama 7-9 ay arası sürerken; buna karşın distimik bozukluk 3 yıl gibi bir süreyi aşabilir. Depresyon, psikotik özellikleri olmayan, belirgin olabilen ve içten büyüyen veya melankolik alt tip olarak da tanımlanabilir.

Ergen depresyonu, hafif bir reaktif umutsuzluk ya da üzüntüden, çok aşırı huzursuzluk duygusu, umutsuz düşünceler, içe kapanma ya da hırçınlık davranışları ve hatta intihar düşünceleri veya davranışından sıralı olan düşünceler, davranışlar ve ruh hali ile tanımlanır (Roberts ve Bishop, 2005: 205).

Ergenlik dönemi gelişimsel olarak duygusal dalgalanmalara ve depresyon belirtilerine sıklıkla yol açabilen bir dönemdir. Major depresyon, DSM IV' te iki haftalık dönem sırasında daha önceki işlevsellik düzeyinde bir değişiklik olması ile birlikte depresif duygu-durum, ilgide azalma- zevk alamama, kilo kaybı ya da alımı, uyku düzeninde değişme, enerji kaybı, suçluluk duyguları, psikomotor ajitasyon ya da retardasyon belirtilerinden ilk ikisinden birinin bulunması şartıyla en az beş belirtinin olması olarak tanımlanmıştır. Ergenlerde tanı ölçütleri erişkin major depresyon tanı ölçütlerine benzer olsa da bazı farklılıklar görülmektedir. Tanı ölçütlerinden çökkün ruh irritabilite, kilo kaybı yerine beklenen kiloya ulaşamama, iş

başarısındaki düşüklük yerine derslerde başarısızlık, ilgi kaybı ve zevk alamama yerine oyuna ve arkadaşlara karşı ilgi kaybı kullanılmaktadır (Çuhadaroğlu Çetin ve Taşğın, 2006: 87).

Mutsuz ya da üzgün ruh hali olarak tanımlanan depresif duygu-durumu, ergenlik döneminde yaygındır. Depresif duygu durumun ve belirtilerin düzeyinin ergenlik dönemindeki yüksekliği, gelecekteki depresif bozukluklar için riskleri artırır (Lewinsohn, Clarke, Seeley ve Rohde, 1994; Akt. Roberts ve Bishop, 2005: 205). Depresif sendrom, yaşama zevkinin azalması ve kaybolması (anhedoni), düşük benlik saygısı, kaygı, suçluluk, kötümserlik ve yalnızlık gibi duygusal belirtiler ve ayrıca üzgün bir ruh hali olarak tanımlanır. Depresif bozukluklar, işlevlerde bozulma ile ilişkili bedensel belirtiler ve duygusal, davranışsal, bilişsel, standart tanı kriterlerinden elde edilerek klinik olarak tanımlanmaktadır. Depresif bozukluklar, yapılandırılmış klinik gözlem ve görüşmeler üzerinden değerlendirilmektedir. Ruhsal Bozuklukları Tanılama ve İstatistiksel El Kitabı (DSM-IV), (DSM-IV; American Psychiatric Association, 2000) ve Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırılması 10 (ICD-10; World Health Organization, 1992) çocuklar, gençler ve yetişkinlerde depresif bozuklukların teşhisinde aynı ölçütleri kullanmaktadırlar. Yetişkinler ve ergenler için belirtiler benzerdir; yaşama zevkinin azalması ve kaybolmasında artış (anhedoni) ve yaş ile psiko-motor geriliği olan, çok karamsar görünen, bedensel şikayetler ve genç yaşlarda düşük benlik saygısı ortaya çıkar. Depresif ergenlerde uyku süresinde artış (hypersomnia) ve biraz daha fazla kilo kaybı görülmüştür (Roberts, Lewinsohn ve Seeley, 1995; Akt. Roberts ve Bishop, 2005: 205).

Çuhadaroğlu Çetin ve Taşğın (2006), ergen depresyonunda erişkinden farklı olarak duygusal değil davranışsal belirtilerinin ön planda olduğunu söylemişlerdir. Ergen depresyonunun, arkadaş geçimsizliği, aile bireyleriyle çatışma ve davranış bozukluğu; altta yatan başarısızlık duygusu, benlik saygısı düşüklüğü, kendini değersiz hissetme ve çaresizlik duygusunun ifadesi olabilmektedir.

Yapılan çalışmalar, çocukluk döneminde depresyonun sık görülmediğini ancak ergenliğin başından itibaren hızla arttığını göstermektedir. Çocukluk depresyonunda cinsiyet farkı bulunmadığı halde kız ergenlerde depresyon, erkeklere göre daha fazladır. Aile içi ilişki sorunları, ana babada psikopatoloji, olumsuz yaşam olayları ve düşük benlik saygısının çocuk ve ergen depresyonuyla ilişkili olduğu

gösterilmiştir (Öy, 1995). Çocukluktan ergenliğe ve genç yetişkinliğe giriş sırasında depresyonun oranı artar. Ergenlerde 13 yaşında yıllık intihar oranı %1 ile %2 ve 15 yaşında ise yıllık oran %3 ile %7 arasındadır. Tahminlere göre ergenlerin yaklaşık %28'i 19 yaşından önce bir majör depresif bozukluk yaşantısına sahiptir (Calles, 2007: 244). Ergenlik döneminde majör depresif bozukluğun yaygınlığının %0,4 ile %8,3 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Yaşam boyu yaygınlık oranları, ergenlik döneminde %15 ile %20 arasındadır. Her iki bozukluğu olanlar (Dismitik Bozukluk ve Majör Depresif Bozukluk), %1,6 ile %8,0 yaygınlığı ile küçük bir orandır (Roberts ve Bishop, 2003; Akt. Roberts ve Bishop, 2005: 206). Her ne kadar depresyon ergenlik öncesinde nispeten nadir görünse de, okul çağı çocuklarda sadece %3 olarak belirtilmektedir (Costello ve ark., 1996; Akt. Tompson ve Boger, 2009: 222). Bunun sıklık oranı ergenlik sonrasında belirgin olarak artmaktadır (Costello ve ark., 1996; Lewinsohn, Hops, Roberts, Seeley ve Andrews, 1993; Kessler ve Walters, 1998; Akt. Tompson ve Boger, 2009: 222). Gençlerin %20'sinin 20 yaşından önce bir depresif atak olayı yaşaması beklenebilir (Lewinsohn ve ark., 1993; Akt. Tompson ve Boger, 2009: 222). Depresif bozuklukların yaygınlığı 10 yaşın altındaki çocuklarda görülme sıklığı kız ve erkek cinsiyetlerinde yaklaşık olarak eşittir (Jellinek ve Snyder 1998; Akt. Mazza ve ark., 2009). Bu durum çocuklar ergenlik dönemine geçtiklerinde kızlarda erkeklerden üç kat daha fazla depresyon yaşama olasılığı artar (Heath ve Camarena 2002; Akt. Mazza ve ark., 2009). Kızlar depresif belirtileri 13 yaşlarında, erkeklerden daha fazla yaşamaya başlarlar (Ge, Lorenz, Conger, Elder ve Simons, 1994; Akt. Bailey ve ark., 2007: 86) ve sıklığı 15 yaşından önce, erkeklerin belirtilerinin iki katıdır (Angold ve Rutter, 1992; Cohen ve ark., 1993; McGee ve ark., 1990; Nolen-Hoeksema, 1994, 2001; Petersen, Sarigani ve Kennedy, 1991; Akt. Bailey ve ark., 2007: 86).

Depresyon, ergenlikte tehlikesiz ya da geçici bir durum değildir ve ergenlik dönemi sırasındaki ciddi psiko-sosyal eksiklikler ile ilişkilidir (Lewinsohn, Roberts, Seeley, Rohde, Gotlib ve Hops, 1994) ve genç yetişkinlik döneminin işleyişi üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilir (Lewinsohn ve ark., 1998). Ergenlik dönemi sırasında majör depresif bozukluk yaşamak genç yetişkinlik döneminde büyük ölçüde yeniden depresyon yaşama olasılığını ve madde kötüye kullanımını oldukça

arttırmaktadır (Lewinsohn ve ark., gazeteden; Akt. Lewinsohn ve Clarke, 1999: 330). Depresyon ve diğer duygu durum bozukluklarının yaşa uygun yeterliliklerin kazanılması sürecini bozduğuna dair kanıtlar vardır. Örneğin, okul çağındaki çocuklar ve ergenler arasında majör depresif bozukluk, bazı bilişsel alanlarında gelişimlerini yavaşlatabilir ve yaşlarına uygun sözel becerileri edinmelerine engel olur (Kovacs, Gatsonis ve ark., 1988; Akt. Kovacs, 1989: 213).

Depresif belirti durumlarında bilişsel ve davranışsal etmenlerde farklı sonuçlar olabilir. Erkek çocuklar daha çok dışa vuran davranışsal bozukluklar gösterirken (Cohen ve ark., 1993; Craighead, Smucker, Craighead ve Ilardi, 1998; Gjerde, 1995; Leadbeater, Kuperminc, Blatt ve Hertzog, 1999; Zahn-Waxler, Klimes-Dougan ve Slattery, 2000; Akt. Bailey ve ark., 2007: 87), buna karşın kız çocukları daha çok içe dönük belirtiler sergilerler; bu onları depresif belirtilere daha meyilli kılar (Leadbeater ve ark., 1999; Akt. Bailey ve ark., 2007: 87).

Okul çağı çocuklarında görülen depresyonda, gençler ve yetişkinlerinkine benzer belirtiler görülür. Üzgün görünen küçük çocuklar, kendilerini üzgün hissettiklerinde bu durumu açık olarak belirtmekte güçlük yaşarlar. Ancak, erinlik öncesi çocuklarda, sosyal faaliyetlere ilgi kaybı olur, fakat azalmış libido deneyimleri olası değildir (Calles, 2007: 246). Göğüş (2000: 43) depresyondaki çocuk ve ergenlerin klinik görünümünü şöyle tanımlamıştır: Okul korkusu ve ebeveyne aşırı bağımlılık çocuklarda depresyonun en tipik belirtileridir. Ergenlerde ise okul başarısının düşmesi, madde kullanımı, anti-sosyal davranışlar, seçkisiz cinsel ilişkilerde bulunma, okuldan ve evden kaçma depresyon belirtileri olabilir.

Erken depresyon başlangıcı ilkokul döneminde gelişim sürecini önemli bir şekilde bozar ve psiko-sosyal yeterlilikte düşüşler ile sonuçlanması olasıdır (Puig-Antich ve ark., 1985a; 1985b; Akt. Tompson ve Boger 2009: 222). Böylece okul çağındaki depresif çocuklarla, depresif olmayan okul çağındaki çocuklar karşılaştırıldıklarında çevrenin artan istekleri ile baş etme becerisindeki bir düşüşle ergenliğe girmeleri muhtemeldir (Tompson ve Boger 2009: 222). Çocukların ve ergenlerin yaşamlarında okul çevresi önemli rol oynar çünkü onlar günlerinin yarısını okulda geçirirler. Akademik ihtiyaçlara ek olarak, özellikle çocukluktan

ergenliğe geçişte sosyal ihtiyaçları artmaktadır. Üç yıllık boylamsal bir çalışma, çocuklar altıncı sınıfa başladıklarında akran reddinin artması ve benlik saygısının düşmesi ile depresyonun gelişmesi riskini arttırdığını göstermiştir (Calles, 2007: 249).

Kayaalp'a (1999) göre, çocukluk dönemi depresyonun yetişkin depresyonuna benzer bir tablo seyrettiğini, çocuktaki depresif ruh durumu "yapamam", "bilmiyorum", "yorgunum" gibi ifadelerle aktarılır. Ancak bunun yanında depresif duygulara karşı koymayı amaçlayan, saldırgan ve dürtüsel davranışlar, hırsızlık, yalan, okuldan veya evden kaçma gibi tutumlara başvurulabilir. Okul başarısızlığı ise hemen hemen her olguda mevcuttur. Ergenlerde ise depresyonun çocuğun depresyonuna benzer öğeler içermesine rağmen, yetişkinlerinkine de benzer öğeler taşır.

Yavuz'a (1999) göre, çocuk ve ergenlerde distimi (nörotik depresyon) bir yıl sürebilen bir depresif duygu durumudur; gün boyu süren depressif belirtiler görülür, major depresyon kadar ağır değildirler. Klinik belirtiler şu şekilde özetlenebilir: Konsantrasyonda azalma, unutkanlıktan şikayet etme, karar vermede güçlük, yetersizlik duyguları, benlik saygısında azalma, umutsuzluk, geleceğe yönelik karamsarlık duyguları, çaresizlik, geçmişe ait düşüncelere dalma ve üzülme, güvenliğini, saygınlığını ve sevgisini kaybetme endişeleri vardır. Çocuklarda aşırı öfke ve huzursuzluk, kötümserlik, korku, endişe ve kaygı görülür. Enerji azalmaları, kronik yorgunluk, bitkinlik, verimlilikte azalma, toplumsal geri çekilme, uyku düzensizliği, iştah bozukluğu, gece korkuları ve dış gıcırdatmaları görülebilir.

Gencin kendi yaşamında ve çevresinde doyurucu etkinlikler gerçekleştirmesini engelleyen yoksulluk, aile üyelerinin kaybı, ebeveynin boşanması, korunmaya muhtaç hale gelme gibi olumsuz deneyimleri, kendine yeterli olma duygusunu olumsuz etkilemekte ve ruh sağlığının bozulmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar gençlik döneminde olumsuz yaşam olayları ile gençlik depresyonu arasındaki ilişkiyi işaret etmektedir (Öy, 1995).

Şahin ve Rugancı (1992), depresyondaki bir kişinin, aranan özelliklere sahip olmadığına gerçekten inanması nedeniyle benlik saygısının ve kendine olan

güveninin de kötü biçimde etkilenebileceğini, bireyin karar vermede güçlük çekmesi, dünyayı, “acıdan başka hiçbir şey getirmeyen”, “hayal kırıklığına uğratici” bir yer olarak algılaması, acının bitmeyeceğine dair umutsuzluğa kapılması ve durumunu değiştiremeyeceğine inanmasına bağlı olarak, intiharı bile çözüm olarak görebileceğini ifade etmektedirler.

Çocukluk ve ergenlik döneminde büyümenin doğal sonucu ya da hormonlarla ilgili değişiklikler nedeniyle çocuk ve ergenlerde depresyon tanısı koymak zor olabilir. Ergenlik döneminin olağan tepkileri depresyonla karıştırılabilir (Köroğlu, 2004: 167-169). Ergenlik döneminde ortaya çıkan depresyonun incelenmesi, hem bu dönemde önemli yaşamsal tercihlerin yapılması, hem de ergenlikte daha sonraki yaşam dönemlerinde ciddi etkileri olması nedeniyle önemlidir. Ergenliğin fırtınalı ve çalkantılı dönem olduğu yolundaki genel kanı bir dönem boyunca depresyon da dahil olmak üzere bir takım güçlüklerin olağan gelişim sürecinin bir parçası kabul edilmesine yol açmıştır. Ancak daha sonraları ergenlikte ortaya çıkan ruhsal sorunların erişkinlikte ciddi ruhsal bozukluklar biçiminde sürdüğü gözlenmiştir. Böylelikle ergenlik dönemindeki depresyonun bu döneme özgü güçlüklerden birisi olarak değil, şimdiki ve geleceği etkileyebilecek önemli bir ruh sağlığı sorunu olarak görülmesi gerektiği anlaşılmıştır (Elmacı, 2001: 34-35).

II.4.2. Çocukluk ve Ergenlik Depresyonunda Olumsuz Yaşam Olaylarının Rolü

Depresyonun gelişmesindeki en önemli faktör, insanın kişilik özellikleri ile eşleşen stresli yaşam olaylarıyla karşılaşmasıdır. Bu durumda sadece kişilik özelliklerine karşılık gelen yaşam olayları depresyon için yatkınlık oluşturacak ve tetikleyici olabilecekler, diğer olayların önemli bir etkisi bulunmayacaktır. Buna karşılık, yaşam olaylarının kişilik ile yapılan eşleşmelerinin önemli olmadığı, belirli kişilik özelliklerine karşılık gelsin veya gelmesin, çok farklı yaşam olayları sonunda depresyon geliştirilebileceğini öne sürülmektedir (Kabakçı, 2001). Depresyonun gelişimi için birçok etkenin bir arada bulunması gerekmektedir. Gelişimsel yatkınlığı olan kişilerde stresli yaşam olayları depresyonu tetikleyebilmektedir. Psiko-sosyal risk etkenlerinden biri düşük öz değer duygusudur (Lewinsohn 1993, Reinherz 1993b, Hoffman 2003; Akt. Çuhadaroğlu Çetin ve Taşgın, 2006).

Çeşitli araştırmalarda, ebeveynlerin sahip oldukları düşük sosyo-ekonomik durumlarında, yoksulluk artışında, çocukların depresif belirtilerinde de artış olduğu ve depresyonlarıyla bağlantılı olduğu belirlenmiştir (McLeod and Nonnemaker 2000; Akt. Mazza ve ark., 2009). Düşük sosyo-ekonomik düzey, çocuklarda umutsuzluk ile depresif belirtilerin gelişmesine eşlik ettiği düşünülen düşük benlik saygısını içermektedir (Rosenberg, 1989; Akt. Bailey ve ark., 2007: 89-90). Ancak orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip toplumlardaki çocuklar da depresif belirtiler geliştirme riskine sahiptirler. Kenar mahalleli aileler çoğunlukla komşularından yabancılaşmışlardır. Ebeveynler çalışma sorumlulukları nedeniyle evlerine çok az zaman harcarlar. Ayrıca çocukların beklentileri fazladır, ebeveynlerin çok meşgul olduğu ailelerde çocuklar ile etkileşime ve dinlenmeye çok az zaman ayrılır (Bailey ve ark., 2007: 89-90).

Depresif kişilik kederli, karamsar, bedbin, kendine güvensiz, başkalarının destek ve onayına bağımlı, benlik saygısı düşük, suçluluk ve umutsuzluk hislerini içeren duygusal durum özellikleriyle tanımlanmaktadır. Daha önceleri depresif mizaç doğuştan gelen ve sorun anlarında ruhsal gerilimi arttıran bir durum olarak nitelendirilirken, daha sonraları depresif bir karakterin oluşumunda, çevre faktörlerinin asıl belirleyici olduğu vurgulanmıştır (Boratav, 2000). Goodyer ve Altham (1991; Akt. Roberts ve Bishop, 2005: 208) kötü yaşam olayları, çocuklukta herhangi bir duygusal bozukluğun oluşması ihtimali üzerinde doğrudan etkilidir. Yaşam boyunca olan olumsuz olayların çok boyutlu biriken etkileri sonradan depresif bozuklukların gelişmesinde riski arttırdığı sonucunu çıkarmışlardır.

Depresyon geçirmiş bir ana-babanın varlığı, sömürüye uğramış olma, ana babanın ya da sevilen birinin ölümünü yaşamış olma, birinden ayrılma, davranış ya da öğrenme bozukluğunun olması gibi faktörler çocuk ve ergenlerde depresyon çıkma olasılığını artırır (Köroğlu, 2004). Ayrıca, ailesel süreçler çocukların depresyona karşı savunmasız kalmaları ile ilişkili önemli bir etmendir. Ebeveynin psikopatolojisi, ergen depresyonu ile sıkı bir ilişki içindedir (Beardslee, Versage ve Gladstone, 1998; Akt. Tompson ve Boger, 2009: 224). Öte yandan, ebeveynlerin duygusal yakınlık göstermemeleri depresyon için bir risk etmenidir. Bu durumda

çocuk, bakımını yapan kişilere karşı güvenli bir bağlanma geliştirmede başarısız olur (Calles, 2007: 250).

Rudolph ve ark. (2000), olumsuz yaşam olaylarının benlik saygısı ve depresyonu etkilediğini ve depresif kişilerin aslında yaşamlarında genellikle daha fazla stresli olduklarını ve özellikle kişilerarası çatışma yaşadıklarını ileri sürmüşlerdir (Roberts ve Bishop, 2005: 209). Toplum içinde şiddete maruz kalmanın genç insanlar için depresyon riskini artırır. Bu risk, özellikle çocuklar doğrudan şiddete uğrarlarsa ve eğer onlar birilerinin onları yaralamaya çalıştığına tanık olurlarsa veya eğer ön ergen grubunda iseler risk artar. Olumsuz ev ve okul ortamlarının kronik yaygın etkilerinin dışında, belirli olayların sıradan sonuçları depresyona yol açabilir. İstismar edilen ergenlerde majör depresif bozukluğun oranı %40 ve ön ergenlerde ise %18 olarak saptanmıştır (Calles, 2007: 249).

Hoş yaşantıların tekrarlanması ve olumlu ilişkiler, bireyde olumlu duyguların gelişimini sağlarken, hoş olmayan yaşantı ve ilişkilerin tekrarlanması olumsuz duyguların gelişimine neden olmaktadır. Çocukların, ergenlik yıllarına erişinceye kadar olaylara ve kişilere yönelik duygusal tepki örüntülerini geliştirmiş olmaları önemlidir. Ergenlik döneminde gösterilen duygusal tepki örüntüleri, çocuklukta yavaş yavaş ortaya çıkan örüntülerin devamı niteliğindedir. Ergenler; sıcak, dost ve sevgi dolu olmak ya da soğuk, tepkisiz ve uzak olmak gibi çeşitli duygu durumlarını çocukluklarında edinirler (Yazgan İnanç ve ark., 2007: 256).

Çeşitli yaşam olaylarının (örn. ebeveynlerin iş kaybı, bir arkadaşın ölümü) depresyonu olmayan ergenlere göre, depresyondaki ergenlerin belirtilerinin başlaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gerçekte, depresyondaki gençliğin yarısı bu dönem sırasında iki yada daha fazla olumsuz olay yaşamıştır (Calles, 2007: 249-250). Stres depresyona neden olabilir. Depresif gençler yaşam streslerine dayalı görüşmelerde kronik ve fazla olumsuz yaşam olayları bildirmişlerdir. Depresif gençlerin ailelerinin de yüksek stres ve olumsuz yaşam olayları yaşadıkları bildirilmiştir (Hammen, 2002; Akt. Tompson ve Boger, 2009: 225). Çocukluk depresyonu özellikle olumsuz kişilerarası olaylarla (akran çatışmaları gibi) ilişkilidir ve olaylar nedeniyle gençlerdeki depresyon sınıf başarısızlığına neden olur (Tompson ve Boger, 2009: 225).

II.5. YURT DIŞINDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Sokakta alıŐan çocuklar, benlik saygısı, yaşam doyumunu ve depresyon ile ilgili yurt dışında yapılmış olan araştırmalar ve bulguları zet olarak aşağıda sıralanmıŐtır.

II.5.1. Sokakta alıŐan ocuklar İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Whitbeck, Hoyt ve Yoder (1999), evden kaçan ve evsiz ergenler arasındaki depresif belirtileri ve kurban olma riskini kuramsal bir model içinde incelemiştir. Araştırmanın rneklem grubunu, yaşları 13-20 arasında değişen toplam 255 ergen oluşturmaktadır. Sokaktaki ergenlerle görüşme yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, kız ergenlerin kurban olmalarında ve depresyon belirtilerine etkilerinde, ailelerinin erken yaşlarda istismar etmesinin etkileri, normal dışı geçim yöntemleri, riskli cinsel davranışlar, uyuşturucu ve alkol kullanımı, normal dışı akran ilişkileri gibi sokaktaki deneyimler olduğunu göstermiştir. Bunlar sokağa uyumlarında hem kızlarda hem erkeklerde aile geçmiŐlerinin etkileri, üzerlerinde ciddi bir biçimde kurban olma olasılığını özellikle arttırmıŐtır. Benzer Şekilde sokak davranışları ve deneyimleri, erken aile istismarının etkileri ile kızların depresyon belirtilerini arttırmaktadır. Buna karşın erkeklerde bu duruma rastlanmamıştır. Aile istismarı ile kurban olmak arasındaki ilişki kızlar için $r=.40$, erkeklerde ise $r=.34$, yine aile istismarı ile depresif belirtiler arasında kızlarda $r=.19$, erkeklerde $r=.40$ ilişki saptanmıştır. Aynı zamanda normal dışı arkadaşlık ilişkilere sahip olma, uyuşturucu madde kullanımı, normal dışı geçinme yöntemleri (sadece kızlar için) ve riskli cinsel davranışlarla anlamlı derecede ilişki saptanmıştır. Sokaklarda kurban olmak depresyonla anlamlı derecede ilişki göstermiştir.

Zima ve ark. (1994), evsiz sokak çocuklarının duygusal, davranışsal ve akademik sorunlarını tanımlama ve belirlemek için araştırma yapmışlardır. Araştırmalarında aileleri Los Angeles'in kenar mahallerinde yaşayan okul çağında olan 6-12 yaşları arasında olan 169 ocuk örneklem grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, evsiz çocukların geniş bir kesimi (%78'i) hem depresyon hem de bir davranış sorununa ve akademik gecikmeye sahiptir. Bir soruna

sahip çocuklar arasında sadece 1/3'nün ebeveynlerinin hiçbir sorunu yoktur ve bu çocukların % 15'inde hiçbir ruhsal sorun bulunmamıştır.

Whitbeck ve ark. (2000), çalışmalarında evden kaçan, evsiz 12-22 yaşları arasında olan, 602 ergen arasındaki davranış sorunları, madde bağımlılığı, meydana gelen depresyon ve depresif belirtilerine etki eden faktörleri incelemişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre, evsiz ergenlerde aile kökenlerinin depresif belirtilerde payı olmasına rağmen, deneyimleri ve davranışları, sahip oldukları etkili güçleri olduğunu göstermiştir. Yine araştırmada, ergenler arasında erkeklerin % 23'ü ile kızların % 39'unun klinik düzeyde depresyonda olduğu görülmüştür. Erkeklerin % 18'i ve kızların % 28'i depresyon, madde bağımlılığı ve davranış sorunlarını bir arada yaşadığı tespit edilmiştir.

Rizzini ve Lusk (1995), Latin Amerika'da kentlerdeki sokak çocukları ve gençlerinin durumuna ilişkin araştırmalarında bir bakış sunmuşlardır. Araştırmacıların özgün çalışmaları ve başka araştırmacıların yaptıkları çalışmalardan elde edilen bulgular sentezlenmiştir. Sonuç olarak, Latin Amerika'da sokak çocukların sayılarının çok fazla olmasının nedenlerinden en büyüğünün ekonomik neden olduğu saptanmıştır. Sonuçlara göre, toplum ve onun kurumlarına katılımdan bu çocuklar dışlanmaktadır.

Raffaelli ve ark. (2000), çalışmalarında sokak çocuklarının cümle tamamlama görevi ve yapılandırılmış görüşme ile aile yaşamlarını ve sokakta günlük ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneklerini incelemişlerdir. Bu amaçla yaşları 10 ile 18 arasında değişen, toplam 66 kişi örneklem grubuna dahil edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, kızlar, erkeklerden daha fazla olumsuz aile geçmişi bildirmişlerdir (örn. onlar ailedeki istismar veya çatışmadan dolayı evden ayrılmışlardır ve ebeveynleriyle daha fazla olumsuz ilişkiler belirtmişlerdir.) Ancak, kızların sokaktaki işlevlerinin benzer olduğu ve bazı durumlarda erkeklerden daha olumlu olduğu (örn. kızlar daha az polis şiddeti yaşamışlardır ve para kazanmak için daha az dilenmişlerdir) görülmüştür.

Sokak çocuklarının duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimine yönelik sistematik araştırma yapılmıştır. Araştırmanın bulguları, sokak çocuklarının toplumsal ve kişisel risklere maruz kaldıklarını ve yüksek stres düzeyi gösterdiklerini belirtmiştir. Ancak,

stres ve risklerle ile baş etme becerileri geliştirdikleri saptanmıştır. Yine sokak çocuklarının sokakların tehlikelerini aşmak, hayatta kalmak ve daha güvende olmak için toplumsal, ekonomik ve duygusal gruplar kurma yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir. Yine araştırmanın sonuçlarına göre, sokak çocuklarının mevcut depresyon ve travma düzeylerinin düşük sosyo ekonomik düzeye sahip çocuklardan daha yüksek olmadığı saptanmıştır. Sokak çocukları öznel iyi oluş düzeyi bakımından diğer gruplardan anlamlı bir farklılık göstermemişlerdir (Hutz ve Koller, 1996).

Raffaelli (1999), araştırmasında Latin Amerika'daki sokak çocuklarının gelişimi ile ilgili yapılmış araştırmaların bulgularının sentezini yaparak incelemiştir. Araştırma, sosyal ağlar, günlük hayatta kalma, sağlık düzeyi ve psikolojik iyi oluş dahil dört alanı içermektedir. Bu konularda yayımlanmış ve yayımlanmamış birçok kaynak taranmıştır. Araştırmaların derlenmesinden elde edilen bulgulara göre, sokak çocuklarıyla sokakta çalışan çocuklar arasında gelişimsel riskler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çeşitli araştırmalarda, sokak çocuklarının yüksek düzeyde yasadışı faaliyetlere girdiği ve tutuklandığı, şiddet yaşantısı olduğu, sağlık sorunları yaşadığı, madde kullandığı, korunmasız cinsel aktivitelerde bulunduğu, psikolojik işleyişinde bozulmalar ve sosyal ağlarında parçalanma olduğu görülmüştür.

Plummer ve ark. (2007), araştırmalarında Sudan'da sokakta çalışan çocuklar ve sokak çocuklarının sokakta bulunma nedenlerini incelemişlerdir. Bu amaçla, yapılan nitel araştırmada gözlem ve görüşmeler yapılmış araştırmanın örneklemini, sokakta çalışan erkek çocuğu (N: 1025) ve sokakta çalışan kız çocuğu (N: 192) ve erkek sokak çocuğu (N: 397) ile kız sokak çocuğu (N: 35) olmak üzere oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, sokak çocuklarının %66'sı, sokakta çalışan çocukların %77'si ailelere sahiptir ve diğer bir kısmı ise daha büyük zorluklara sahiptir, örn., sokak çocuklarının %17'si ile sokakta çalışan çocukların %10'unun annesi ölmüştür ve sokak çocuklarının %30'u ile sokakta çalışan çocukların %10'u savaş yüzünden parçalanmış yerlerden gelmektedir. Sokak çocuklarının, %70'i ile sokakta çalışan çocukların %10'u istismar edilmişlerdir. Sokakta çalışmaktan, sokak çocuğu olmaya geçişte yapıştırıcı madde kötüye kullanımının etkisi görülmüştür. Sokak yaşamının içine itilmede sokak hayatı

genellikle erkeklere göre kızlar için daha zor olduğu görülmüştür. Çalışan kızların %10'unu her iki ebeveyni ölmüştür ve %59'u evinde yetersiz gıda eksikliğine sahip olduğu tespit edilmiştir. Sokak kızlarının ise %23'ü evsiz bir aileye sahiptir ve %63'ünün yetersiz gıda eksikliğine sahip olduğu ve sokak kızlarının %80'i evde canlarının sıkıldığını bildirmişlerdir.

Kerfoot ve ark. (2007), Ukranya, Kiyev'de sokak çocukları projesinde, sokak çocuklarının fiziksel ve duygusal iyi oluş düzeylerini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklem grubunu 97 çocuk oluşturmuştur; bu çocuklara yarı yapılandırılmış psiko-sosyal görüşmeler yapılmış ve Dayanıklılık ve Güçlükler Anketi ile Ruh Hali (mood) ve Duygular Anket'leri uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, bu örneklem grubunun 2/3'ünün ailelerinin olmasına rağmen onların sokakta yaşamayı tercih ettikleri tespit edilmiştir. Sokak çocuklarının %23'ünün dilendiği ve %30'unun ise sokaklarda pazar yerlerinde çalıştığı, %14'ünün şişe ve metal parçalar toplayıp satarak para kazandığını belirlemişlerdir. Sokak çocuklarının yalnızca %35'inin şuanda okula devam ettiğini %23'ünün ise okulda zorbalık kurbanı olduklarını bildirmişlerdir, okula çok nadir gittikleri belirlenmiştir. Sokak çocuklarının %70'inin davranışsal ve duygusal güçlükler yaşadığı belirlenmiştir. Yine diğer bir sonuca göre, sokak çocuklarının %74'ü depresyon yaşamaktadır. Çocukların %58'i umutsuzluk duyguları ve %53'ü kalıcı üzüntü duyguları göstermişlerdir. Mevcut sağlık sorunları bakımından ise %78'i ile %43'ü tarafından kalıcı ya da ağır sorunlar olarak ifade edilmiştir.

Mathiti (2006), araştırmasında sokak çocuklarının yaşam kalitesinin durumunu ve doğasını incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, yaşlarının ortalaması 14.75 olan 48 sokak çocuğu oluşturmuştur. Araştırmanın sonucuna göre, sokak çocuklarının yaşam kalitelerine ilişkin eğitim ve sağlık kurumlarına erişimleri standartlarından altında olduğu ve maddi koşullardaki yetersizlikler nedeniyle çöküntüde oldukları saptanmıştır. Ayrıca çocukların gelir getirici bir faaliyetlerde bulunmalarının duygusal iyi oluşlarını olumlu etkilediği görülmüştür. Bu çalışmadaki çocuklar normal oranların üzerinde enürezis, gerileme (regresif) davranışı, kaygı ve depresyon düzeyi göstermişlerdir. Araştırmada yaşam doyumu ve benlik kavramı ortalamaları bakımından olumlu bir düzey göstermiştir. Yaşam doyumu, olumlu

duygulanım, aile ilişkileri ve eğlence aktiviteleriyle anlamlı ilişki içerisindedir. Yine yaşam doyumu olumsuz duygulanım ile $r = -0,47$ orta düzeyde olumsuz ilişki ve olumlu duygulanım ile ise $r = 0,59$ değerinde olumlu güçlü ilişki göstermiştir. Aynı zamanda yaşam doyumu, eğlence aktiviteleriyle de $r = 0,34$ gibi olumlu bir ilişki ve yaşam doyumu aile ilişkileriyle $r = 0,32$ olumlu ilişkide olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada çocukların benlik kavramları açısından ideal ve gerçek benlikleri arasında da tutarsızlıklar görülmüştür. Benlik kavramı puanlarının ortalamaları düşük düzeydedir ve sonuç olarak genellikle benliklerini kabul ettikleri savunulmuştur. Pasiflik ile benlik kavramı arasında $r = 0,37$ değerinde bir ilişki saptanmıştır.

Unger ve ark. (1997), Los Angeles'deki evsiz (sokaktaki) ergen ve yetişkinler de ruh sağlığı sorunlarının yaygınlığını ve ruh sağlığı ile madde bağımlılığı bozuklukları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini, 13-23 yaşları arasında olan toplam 426 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, sokaktaki ergenlerde ve yetişkinlerde, düşük benlik saygısı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, intihar ve kendini yaralama davranışı ile alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile depresyon belirtileri saptanmıştır. Örneklem grubundakilerin, % 72'si depresif duygulara ve %55'i değersizlik duygularına sahiptir ve %16'sı düşük benlik saygısı göstermiştir, %49'u kendisine daha fazla öz saygı göstermeyi dilediğini belirtmiştir. Yine, %62'si intihar ile ilgili düşüncelerinin olduğunu, %39'unun intihar girişiminde bulunduğunu belirtmiştir. Örneklem grubunun %82'sinin en az bir ruhsal hastalığının olduğu ve %30'unun üç ya da daha fazla ruhsal hastalığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar göstermiştir ki sokaktaki ergenler arasında yüksek oranda ruh sağlığı sorunları bulunmaktadır.

Raffaelli ve Koller (2005), sokak çocuklarının gelecek beklentileri ile ilgili araştırma yapmışlardır. Araştırmanın örneklemini yaşları 10 ile 18 arasında değişen 35'i kız, 34'ü erkek olmak üzere toplam 69 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, sokaktaki yaşayan çocuk ve ergenlerin, geleceklerini görmelerinin sınırlı ve kısıtlı bir şekilde olduğu tespit edilmiştir.

Veale ve Donà (2003), sokak çocukları ile ilgili Ruanda'da yaptıkları araştırmalarında, sokak çocuklarının profillerini ve Afrika'daki siyasi şiddet ile

sokak çocukları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmaya, dört bölgeden yaşları ortalama 14 olan 290 çocuk araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, sokak çocukları ağırlıklı olarak erkek ergenlerden oluşmaktadırlar. Sokak çocuklarının yaklaşık % 42'si evsiz, yetim çocuklardan ve en az bir ebeveynini kaybetmiş çocuklardan oluşmaktadır. Sokak çocuklarının % 37.9'u yoksulluk nedeniyle, %16.6'sı ailedeki düzensizlik ve %9.3'ü ebeveyn ölümünden dolayı, %17.9 koruma eksikliği nedeniyle sokakta olduğu tespit edilmiştir. Çocukların psikolojik göstergeleri üzerinde çocukların yanıtlarına göre, güç zamanlarda psikolojik yönden artan göstergelere sahip oldukları görülmüştür. Görüşülen 290 çocuk çeşitli psikolojik belirtiler göstermişlerdir bunlara göre; %60'ı kötü anıları vardır, %42'si kabus görmektedirler, %63'ü baş ağrısı sorunu yaşamakta ve %44'ünün kaygılı yada anksiyetesinin olduğunu, çocuklar “sık sık” yada “bazen” olarak yaşadıklarını bildirmişlerdir.

Slesnick ve ark. (2007), sokakta yaşayan ergenleri madde kullanımı, fiziksel ve ruhsal istismar ve sosyal denge açısından incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 14 ile 22 arasında değişen toplam 180 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemine “Toplum Güçlendirme Yaklaşımı” adlı bir tedavi uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, sokakta yaşayan ergenlerin, tedavi öncesi % 37'si madde kötüye kullanmakta iken, tedavi sonrası bu oran % 17'ye düşmüştür, tedavi öncesi ergenlerin %40'ı depresyon yaşamakta iken, tedavi sonrası bu oran % 23'e düşmüştür ve ergenler tedavi öncesi % 13 sosyal denge düzeyi gösterirken, bu oran tedavi sonrası % 53'e çıkmıştır.

Timberlake (1994), araştırmasında sokak çocuklarının evsizlik ile ilgili nasıl baş ettiklerini incelemiştir. Araştırmanın örneklem grubunu, yaşları 6 ile 12 arasında değişen toplam 200 evsiz-sokak çocuğu oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, çocuklar ile görüşme ve öğretmenleri ile anket yöntemleriyle toplanmıştır. Araştırmada, akademik başarı gösteren çocuklar ile akademik başarı sorunları olan çocuklar karşılaştırılmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, sınıftaki psiko-sosyal fonksiyonlar, evsizliğin kişisel anlamı ile ilgili ve evsiz olma benlik kavramıyla baş etme ile ilgili, akademik başarılı olarak tanımlanmış 65 çocuk ile akademik sorunları

olanlar olarak tanımlanan 135 çocuk arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıkların akademik başarıları olan çocuklar lehine olduğu görülmüştür.

Sokaktaki ergenler arasında sorunlu davranışların yordanmasında sosyal sermayenin (social capital) yararlılığı incelenmiştir. Genel olarak, sosyal sermaye değişkeninden teorik olarak elde edilenlerle, madde kötüye kullanma, riskli cinsel davranışlar, depresyon, suçlu davranışların yanı sıra sokakta kalınan gün sayısı yordanmıştır (Bantchevska ve ark., 2008).

Yoder ve ark. (1998), evsiz-sokaktaki ergenler arasında intihar düşüncesi, intihar girişimi ile risk faktörlerini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini 297 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularında, örneklem grubunun % 53.9'u bazı seviyelerde intihar düşüncesine sahip olduğu ve % 26.3'ünün daha önce intihar girişiminde bulduklarını belirtmişlerdir. Tek ve çok değişkenli sonuçlara göre, bir aile üyesi tarafından cinsel istismara uğrama, bir arkadaşın bilgisi dahilinde intihar girişiminde bulunma, uyuşturucu madde kullanma ve içselleştirme ile intihar düşünceleri arasında yüksek ilişki bulunmuştur. İntihar düşüncelerinin, cinsel istismarın, cinsel kurbanlığın yokluğunda ve içselleştirme ile intihar girişimleri arasında yüksek bir ilişki görülmüştür.

Masten ve ark. (1993), araştırmalarında evsiz-sokaktaki çocuklar ile aileleriyle yaşayan düşük gelirli çocukları, psikolojik uyumları açısından karşılaştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini, sokakta yaşayan 159 çocuk ile ailesi ile yaşayan düşük gelirli 162 çocuk oluşturmuştur, her iki gruptaki çocukların yaşları 8 ile 17 arasında değişmektedir. Araştırmanın bulgularına göre, sokaktaki çocuklar, ailesi ile yaşayan düşük gelirli çocuklara göre daha fazla düzeyde stresli oldukları ve arkadaşlıklarının ve okullarının daha fazla kesintiye uğradığı belirlenmiştir. Çocuk davranış sorunları açısından sokaktaki çocukların ailesi ile yaşayan düşük gelirli çocuklara göre daha fazla davranış sorununa sahip oldukları görülmüştür, özellikle antisosyal davranışlar daha fazla görülmüştür. Ancak her iki örneklem grubundaki davranış sorunları, ebeveyn sıkıntıları, biriken risk faktörleri ve konut durumu veya gelir ile ilgilidir. Yine diğer bulgulara göre sokaktaki ergenlerin daha düşük düzeyde benlik değerine ve daha olumsuz akademik yeterliliğe sahip oldukları görülmüştür.

Her iki grup depresyon düzeyleri açısından karşılaştırılmışlardır, sokaktaki-evsiz çocukların klinik düzeydeki depresyon puanları daha yüksek çıkmıştır fakat gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

II.5.2. Benlik Saygısı İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Davey ve Neff (2001), evsiz-sokak çocukları arasındaki stresi azaltma hedefli, davranış sorunlarını azaltma ve benlik saygısına yönelik bir grup çalışması geliştirme çalışması yapmışlardır. Araştırmanın örneklemini ABD'nin Florida Eyaleti'nde koruma merkezlerinde bulunan ilköğretim çağındaki yaşları 6 ile 11 arasında olan 52 çocuk oluşturmaktadır. Örneklem grubuna “Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri” ve Achencbach'ın “Çocuk Davranışları Kontrol Listesi” uygulanmıştır. Araştırmada, ANOVA teknikleriyle yapılan ilk ölçümlerde deney ve kontrol grupları arasında benlik saygısına, ve Çocuk Davranış Kontrol Listesi'nin alt boyutları olan sosyal yeterlilik, içsel ve dışsal davranış sorunları açısından anlamlı derecede farklılık bulunamamış olmasına rağmen; grup çalışmasının sonunda tekrar yapılan ölçüm sonucuna göre deney grubunda benlik saygısı ve sosyal yeterlilik düzeylerinin yükseldiği ve içsel ve dışsal davranış sorunları düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir. Çalışmaya, nispeten küçük örneklemlerle gruplarda çalışma koşullarında deney ve kontrol gruplarında tedavi etkisinin büyüklüğü dikkate değer görülmüştür.

Zhang ve Postiglione (2001), araştırmalarında, düşünme stilleri ve benlik saygısını sosyo-ekonomik düzey açısından incelemiştir. Araştırmanın örneklemini yaşları 17 ile 45 arasında değişen toplam 694 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, benlik saygısı ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı düzeyde ilişki tespit edilmiştir ve daha yüksek sosyo-ekonomik düzeye ailelere sahip olan grubun, daha düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip gruptan daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Guillon ve ark. (2003), ergenlerde benlik saygısı ile psikiyatrik bozukluklar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, yaşları 12 ile 20 arasında değişen toplam 195 ergen oluşturmuştur. Araştırmaya psikiyatri kliniğine

başvuran ve DSM-IV kriterleri ile, psikotik bozukluk, depresif bozukluk, kaygı bozukluğu, anoreksiya nevroza, kişilik bozukluğu ya da davranım bozukluğu tanısı alan 76 ergen deney grubu olarak seçilmiştir ve normal olan 119 ergen kontrol grubu olarak belirlenmiş, iki grup karşılaştırılmışlardır. Araştırmanın deney grubuna tedavi programı uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, kontrol grubunun benlik saygısı düzeyi, deney grubunun benlik saygısı düzeyinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kız hastaların benlik saygısı düzeyleri, erkeklerin benlik saygısı düzeylerinden anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Majör depresif bozukluk tanısı alan ergenlerin benlik saygısı düzeyi, kontrol grubundaki ergenlerin benlik saygısı düzeyinden anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur.

Kidd ve Shahr (2008), araştırmalarında, sokaktaki-evsiz ergenler arasında güvenli bağlanma, sosyal ilgi ve benlik saygısının koruyucu rolünü incelemişlerdir. Bu koruyucu faktörler, yaşları 14 ile 24 arasında değişen 208 sokaktaki ergen arasında incelenmiştir. Hem ruh sağlığı hemde fiziksel sağlık göstergeleri olan yalnızlık, kapana kısılmışlık hissi (feeling trapped), intihar düşünceleri, öznel sağlık durumu ve madde kullanımı da dahil olmak üzere bu çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, benlik saygısı önemli koruyucu bir faktör olarak kendini baskıda hissetme (feeling trapped), intihar düşünceleri ve yalnızlık düzeyini yordamıştır ve benlik saygısının, yalnızlık üzerinde korkulu bağlanmanın etkilerine karşı tampon görevi görmekte olduğu belirlenmiştir. Yine bulgularda benlik saygısı, fiziksel istismar ile $r = -.17$, $p < .01$, cinsel istismar ile $r = -.17$, $p < .05$, çocuklukta ihmal ile $r = -.24$, $p < .001$, intihar düşünceleri ile $r = -.44$, $p < .001$, madde kötüye kullanma ile $r = -.24$, $p < .001$ ve öznel sağlık ile $r = .39$, $p < .001$, düzeylerinde anlamlı ilişki göstermiştir. Bulgular, psikolojik olarak sağlam (resilience) ve risk içindeki sokaktaki ergenler arasında benlik saygısının rolünü vurgulamaktadır.

Kidd (2007), çalışmasında evsiz-sokaktaki ergenler arasında algılanan sosyal damgalanmanın, ruh sağlığına etkilerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, yaşları 14 ile 24 arasında olan toplam 208 sokaktaki-evsiz ergen oluşturmuştur. Ergenlerin % 45'i dilenmektedir, % 23'ü bir iş yapmaktadır, % 23'ü uyuşturucu maddeler ile ilgilenmektedir ve % 15'inin seks ticareti yaptığı tespit edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, sokakta bulunan toplam süre, yaşamını sürdürme

(geçinme) faaliyetleri, etnik köken ve cinsel yönelime bağlı olarak sokaktaki ergenlerin çeşitli sosyal damgalanma olayı yaşadıkları tespit edilmiştir. Yine bulgulara göre, sokaktaki ergenlerdeki sosyal damgalanma ile düşük benlik saygısı, intihar düşüncesi, yalnızlık ve kendini baskıda hissetme ile aralarında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Ullman ve Tatar (2001), araştırmalarında psikolojik uyum içinde olan göç etmiş ergenlerin, benlik kavramı, benlik saygısı ve yaşam doyumu düzeylerini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini, Eski Sovyetler Birliği'nden göç etmiş 119 ergen ile İsrail'de bulunan göç etmemiş ilköğretim ikinci kademeye devam eden 135 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem grubunun yaşları 12 ile 18 arasında değişmektedir. Araştırmanın bulgularına göre, göç etmiş ergenler, göç etmemiş ergenlerden daha düşük düzeyde yaşam doyumu göstermişlerdir ve benlik kavramları ve onların başkaları tarafından algılanmalarına ilişkin görüşleri açısından göç etmemiş ergenlere göre daha düşük uyum göstermişlerdir. Yine diğer bir bulguya göre her iki grup arasında genel benlik saygısı düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İsrail'e göç etmiş ergenler arasında, İsrail'de kalma uzunluğu ile yaşam doyumu arasında ilişki tespit edilmiştir. Yine, benlik saygısı ile yaşam doyumu arasında ($r = .56$; $p < 0:001$; $N = 242$) olumlu yönde ilişki tespit edilmiştir.

Rosenberg ve Pearlin (1978), araştırmalarında benlik saygısı ile sosyal sınıf arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İki çalışma ile bu ilişki incelenmiştir, bir örneklem grubu 8-18 yaşları arasındaki çocuklar, diğeri ise 18-65 yaş arası yetişkinler karşılaştırılmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, benlik saygısı ile sosyal sınıf arasında, daha küçük çocuklar ve ergenler için bir ilişki görülememiştir, benlik saygısı ile sosyal sınıf arasında yetişkinler için orta derecede anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Whitbeck ve ark. (1991), araştırmalarında ailelerinin ekonomik sıkıntılarının, ergenlerin benlik saygısı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini 451 ön-ergen oluşturmuştur. Ailelerden anketler ve gözlemsel veriler ile bilgi toplanmıştır. Çocuk ve ergenlerin benlik saygısı üzerinde, ailelerin ekonomik

sıkıntılara ilişkin ebeveynlerin raporlarının etkilerini incelemek için yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, ailelerin ekonomik sıkıntılarında dolayı, ebeveynlerin desteğini ve ilgisini azaltarak, ön-ergenlerin benlik saygısına olumsuz etkilerde bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ailerin ekonomik olarak zor zamanlarındaki ebeveyn davranışlarının etkilerinin, çocuk ve ergenlerin psikolojik merkezlerinden daha çok doğrudan ailenin ekonomik durumuna yöneldiğini görmüşlerdir.

Nuwayhid ve ark. (2005), araştırmalarında, çalışan çocuklar ile çok boyutlu sağlık göstergeleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada çalışan çocukların ruh sağlığı göstergelerini belirlemek için, benlik saygısı, kaygı ve umutsuzluk düzeyleri de incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, yaşları 10 ile 17 arasında değişen 78 çalışan erkek çocuk ile 60 çalışmayan erkek okul öğrencisi çocuk oluşturmuştur ve her iki grup karşılaştırılmışlardır. Bütün çocuklar Lübnan kentlerinin yoksul mahallerinde yaşamaktadırlar ve çalışmaktadırlar. Araştırmanın bulgularına göre, çalışan çocuklar sıklıkla istismar edilmektedirler. Çalışan çocuklar ile çalışmayan çocuklar arasında kaygı, benlik saygısı ve umutsuzluk düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak çalışan çocukların, çalışmayan çocuklara göre ev dışında gelişimlerinden dolayı bir dezavantajlılığa sahip oldukları görülmüştür.

Rohe ve Stegman (1994), düşük gelirli insanların, ev sahibi olmalarının benlik saygısı, algılanan kontrol ve yaşam doyumu üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmada ev sahibi olan bireyler ile kiracı olan bireyler bu üç değişken açısından karşılaştırılmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, ev sahibi olmanın, düşük gelirli bireylerin yaşam doyumları üzerinde anlamlı bir etkide bulunduğu görülmüştür. Ev alan bireylerin yaşam doyumu düzeyleri kiracılara göre daha yüksek bulunmuştur. Mülkiyet ile yaşam doyumu arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, ev sahibi olan düşük gelirli bireyler ile kiracılar arasında benlik saygısı ve kontrol duygusu açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Miner (1991), araştırmasında en az altı ay süre ile ailesinden ayrı kalmış 30 evsiz ergen ile aileleri ile birlikte yaşayan 120 ergeni benlik kavramları açısından karşılaştırmıştır. Araştırmada, ‘‘Ergenler İçin Offer Benlik İmajı leği’’, ‘‘Beck Depresyon Envanteri’’, ‘‘Rotter İç Dış Kontrol leği’’ kullanılmıştır. Bunlar, benlik kavramı ile ruhsal bozukluklar arasındaki ilişkiyi incelemek için kullanılmıştır. Araştırmada, aile ilişkileri, istihdam, okul başarısı ve arkadaşlık gibi çevresel faktörlerde incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, evsiz ergenler benlik kavramının beş alanında belirgin bir eksiklik göstermiştir ve bu eksiklik, umutsuzluk ile ilişkili görünmüştür.

Maxwell (1992), krizdeki evsiz ergenlerde ihmal ve istismar gibi sorunların, benlik saygısı, depresyon ve düşmanlık duygularıyla ilişkisini incelemiştir. Araştırmaya, 27 evsiz ergen dahil edilmiştir. Bu sezgisel çalışma, krizdeki ergenlerde benlik saygısı, depresyon ve düşmanlık duygularının benzersiz olduğunu gösteren kanıtlar sunmuştur. Bu örneklemdaki evsiz ergenlerde başka karşılaştırılmalı çalışmalardan, daha yüksek düzeyde düşmanlık duyguları, daha yüksek düzeyde depresyon ve daha düşük düzeyde benlik saygısı tespit edilmiştir.

McMullin ve Cairney (2004), araştırmalarında, benlik saygısı ile yaş, cinsiyet ve sosyal sınıf arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 8 ile 79 arasında olan 16.051 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, 1994 telefon anketi yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre kadınların benlik saygısı düzeyleri erkeklerin benlik saygısı düzeylerinden daha düşük bulunmuştur. Benlik saygısı ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Eğitim ve gelir düzeyi arttıa benlik saygısı düzeyinin de artmakta olduğu görülmüştür.

Twenge ve Campbell (2002), yaptıkları meta analiz çalışmasında benlik saygısı ve sosyo-ekonomik statü arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada, toplam 446 araştırmadan (N=312.940) yapılan incelemeye göre sosyo-ekonomik statü ile benlik saygısı arasında düşük düzeyde fakat anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Daha yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin, benlik saygısı düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Etki büyüklüğü, küçük çocuklarda çok küçüktür, genç yetişkinlik sırasından orta yaşlara kadar bir artış sergilemektedir ve ondan sonra 60

yaş ve üzerinden sonra gittikçe azalmaktadır. Cinsiyet açısından ise etki büyüklüğü her zaman kadınlar için artmakta iken, erkekler için azalmaktadır. Meslek ve eğitim, gelire göre benlik saygısı ile aralarında daha yüksek bir ilişki göstermiştir.

II.5.3. Yaşam Doyumu İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Cheng ve Lam (2010), araştırmalarında sokak çocuklarının öznel iyi oluş düzeylerini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 13 ile 18 arasında değişen (% 90.9'u erkek, % 9.1'i kız) toplam toplam 88 sokak çocuğu oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, sokak çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir ve çocukların % 69.8'i tüm zamanlarının iyi geçmediğini belirtmişlerdir. Yine bulgularda, sokak çocuklarının yaşam doyumu düzeyi kabul edilen normların altında düşük bulunmuştur. Diğer bir bulguya göre, sokak çocuklarının benlik saygısı düzeyi ile genel yaşam doyum düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış olmasına rağmen benlik saygısı düzeyleri, öznel iyi oluşun alt boyutları olan, olumlu duygulanım (affect) ve olumsuz duygulanım puanları ile anlamlı bir ilişki göstermiştir. Daha yüksek düzeyde benlik saygısı olan çocuklar daha olumlu duygulanım yaşamışlardır ve daha az olumsuz duygulanım zararı görmüşlerdir.

Bearsley ve Cummins (1999), araştırmalarında evsiz-sokak ergenlerinin öznel yaşam kalitesini ve amaçlarını incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 14 ile 17 arasında değişen toplam 524 ergen oluşturmuştur. Araştırmaya evsiz ya da evsiz kalma riski olan ergenlerle aileleriyle birlikte yaşayan ergenleri karşılaştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, hem evsiz ve hem de evsiz kalma riski olan ergenlerin öznel yaşam kalitesi düzeyleri, aileleriyle birlikte yaşayan ergenlerin öznel yaşam kalitesi düzeylerinden anlamlı derecede daha düşük olarak bulunmuştur. Yine, evsiz ve hem de evsiz kalma riski olan ergenlerin kişisel anlam(personal meaning) düzeyleri, aileleriyle birlikte yaşayan ergenlerin kişisel anlam düzeylerinden anlamlı derecede daha düşük olarak bulunmuştur. Kişisel anlamın, öznel yaşam kalitesinin en büyük yordayıcı etkeni olduğu görülmüştür.

Marriage ve Cummins (2004), benlik saygısı ve birincil kontrol duygusu, öznel yaşam kalitesinin yetişkinlerde iki önemli yordayıcısı olarak bilinmektedir.

Ayrıca, ikincil kontrol, birincil kontrol azaldığında önemli bir savunma yöntemi olabildiği bilinmektedir. Bu araştırmada bu ilişkilerin çocuklarda da geçerli olup olmadığını belirlemek için incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla, yaşları 5 ile 12 yaşları arasında olan 66 çocuk araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın bulgularında, daha küçük çocukların birincil kontrolü daha fazla kullandıkları ve ikincil kontrolü daha büyük çocuklardan daha az kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak beş yaşındaki çocukların ikincil kontrol yöntemlerini geliştirebildikleri görülmüştür. Beklentilerin aksine birincil ve ikincil kontrol hem benlik saygısını hem de yaşam doyumunu yordamamıştır. Ancak, benlik saygısı beklenildiği gibi öznel yaşam kalitesinin % 15'ini yordayabilmiştir ve cinsiyetler arasında fark bulunmamıştır.

Boes ve Winkelmann (2010), araştırmalarında gelirin öznel iyi oluş üzerindeki asimetric etkisini incelemişlerdir. Araştırmada, Alman Sosyo-Ekonomik Panel 1984-2004 verileri kullanılmıştır. Araştırmaya yaşları 25 ile 65 arasında olan, 5008 erkek ile 4727 kadın katılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, gelirin, doyumsuzluğu azalttığı yönünde anlamlı sonuçlar bulunmuştur; fakat gelirin, yüksek yaşam doyumunu üzerinde küçük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Huebner ve ark. (1999), araştırmalarında 290 ortaokul öğrencisinin benlik saygısı ve yaşam doyumunu üç farklı yaklaşım ile keşfetmeye çalışmışlardır. Doğrulayıcı faktör analizi çocuklarda iyi oluş yapısının farklılıklarını göstermiştir. Hiyerarşik çoklu regresyon analizi, yaşam doyumunu yapısının artışını desteklemiştir. Ayrıca, yaşam doyumunu ve benlik saygısı puanları farklı korelasyonlar göstermiştir. Çocukların akademik yeterlilik algıları, yaşam doyumundan ziyade daha fazla benlik saygısıyla ilişki göstermiştir buna karşın çocukların aile ilişkilerinin kalitelerini algılamaları, yaşam doyumuyla en güçlü ilişki göstermiştir. Bulgular, daha sonra 183 ilköğretim öğrencisinde (3. ve 5. sınıf) tekrarlanmıştır. Birlikte ele alındığında, bulgular çocukların çok boyutlu öznel iyi oluş raporlarının yanı sıra genel yaşam doyumunun yapısı, güçlü derecede anlamlı destek sağlamıştır.

Cummins (2000), Öznel İyi Oluş Homeostatik Teorisi'ni kullanarak paranın mutlulukla ilişki durumunu incelemiştir. Araştırmanın verileri, Avusturalya Yaşam Kalitesi Merkezi içinde bulunan dosyalardaki yaklaşık 3000 makalenin derlenmesi ile elde edilmiştir. Homeostatik Teori, fakir insanlar, orta gelirli insanlar ve zengin

insanlar için öznel iyi oluşun düzeylerinin anlamlı derecede farklı olduğunu öngörmektedir. Araştırmadaki bulgular bu öngörülerini destekler niteliktedirler. Bulgulara göre, para ile dış kaynakların satın alma ölçüsünde mutluluğa ulaşıldığı sonucuna varılmıştır.

Proctor, Linley ve Maltby (2009), çok yüksek yaşam doyumu düzeyleri gösteren ergenlerin özelliklerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, üç yaşam doyumu grubuna ayrılarak: çok yüksek (%10) orta (%25) ve çok düşük (%10) olmak üzere toplam 410 ergenden oluşmuştur. Araştırmanın sonuçları, çok mutlu ergenlerin okul ile ilgili tüm alanlarda, kişilerarası ve kişileriçi değişkenlerde daha yüksek ortalama puanlar ve daha düşük yaşam doyumu olan ergenlerden daha düşük depresyon, olumsuz duygu ve sosyal stres ortalama puanları aldıklarını ortaya çıkarmıştır. Yaşamın anlamı, minnet, benlik saygısı ve olumlu duyguların, çok mutsuz ergenlerden ziyade çok mutlu olan ergenlerin yaşam doyumları üzerinde anlamlı derecede çok olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yine araştırmanın bulgularına göre yaşam doyumu ile benlik saygısı $r=.61$, çevresel görüş ile $r=.10$, akran ilişkileriyle $r=.29$, ebeveyn ilişkileriyle $r=.49$ ve mutluluk ile $r=.64$ anlamlı derecede olumlu ilişki gösterirken, depresyon ile ise $r=-.59$ olumsuz yönde anlamlı ilişki göstermiştir.

Gilman ve Huebner (2006), araştırmalarında yüksek yaşam doyumuna sahip ergenlerin özelliklerini incelemiştir. Yaşam doyumu ile yüksek not ortalaması, kişilerarası ilişkiler, ebeveyn ilişkileri, benlik saygısı, umut, okula karşı tutum, öğretmenlere karşı tutum arasında olumlu ilişki bulmuşlardır fakat sosyal stres, kaygı, depresyon ve dış denetim odağı arasında olumsuz yönde ilişki tespit etmişlerdir. Çok yüksek yaşam doyumu düzeyine sahip ergenler, daha düşük yaşam doyumu düzeyine sahip ergenlerden tüm ölçümlerde, umut, benlik saygısı ve iç denetim odağında daha yüksek puanlar alırlar iken; sosyal stres, kaygı, depresyon ve öğretmenlere yönelik olumsuz tutumlara ilişkin ölçümlerde ise ortalamanın altında puanlar almışlardır.

Diener ve Diener (1995), araştırmalarında benlik saygısı, yaşam doyumu ve yaşam doyumun özel alanlarını (arkadaş, aile ve mali durum) 31 ülkeden toplam 13.118 yüksekokul öğrencisi üzerinde incelemiştir. Araştırmacılar kültürel farklar arasındaki, bireycilik ve geliri içeren toplumsal boyutları da incelemiştir. Ulusal

düzeyde, bireysellik ile çok çeşitlilik (heterojenlik) arasında $r = -.24$ ve sağlık ile de $r = .71$ ($p < .001$) anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bireysellik düzeyinde, benlik saygısı ve yaşam doyumu ilişkili tüm örneklem için aralarında $r = .47$ olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu ilişki ancak; toplumun bireyseller tarafından yönetildiğinde olmuştur. Mali durum, arkadaş ve aile doyumu ile yaşam doyumu ve benlik saygısı ülkeler arasında çeşitlilik göstermiştir. Mali duruma ilişkin doyum, daha yoksul ülkelerde yaşam doyumu ile çok güçlü bir ilişki içerisindedir. Yaşam doyumu ve benlik saygısı ayırt edilebilir yapılar oldukları açıkça görülmüştür. Mali duruma ilişkin doyum hariç, doyum sınıflandırmaları, hafif ve oldukça olumlu arasında çeşitlilik göstermişlerdir. Yine bulgulara göre, benlik saygısı ile mali duruma ilişkin doyum arasında $r = .19$ olumlu yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Bearsley (1997), yaptığı tez çalışmasında sokaktaki-evsiz ergenler ile sokakta-evsiz kalma riski bulunan ergenler ve sokak yaşantısı olmayan (evi olan) ve bir okula devam eden ergenleri yaşam kaliteleri ve kişisel anlamlılık açısından karşılaştırmıştır. Araştırmanın örneklemini, 67 sokaktaki-evsiz ergen, 38 evsiz-sokakta kalma riski olan ergen ile sokak yaşantısı olmayan ve bir okula devam eden ergenler olarak yüksek okula devam eden 96 ve liseye devam eden 82 ergen oluşturmuştur, deneklerin yaş ortalaması ise 15'tir. Araştırmanın bulgularına göre, evsiz-sokaktaki ergenler ile sokakta-evsiz kalma riski bulunan ergenlerin yaşam kalitesi düzeyleri, sokak yaşantısı olmayan (evi olan) ergenlerin yaşam kalitesi düzeylerinden anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Bir diğer bulguya göre, evsiz-sokaktaki ergenler ile sokakta-evsiz kalma riski bulunan ergenlerin yaşam kalitesi düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır. Yaşam kalitesinin, eşya, sağlık, üretim, aile, arkadaş, güvenlik, toplum ve duygu doyumu alt boyutları açısından gruplar karşılaştırıldığında, evsiz-sokaktaki ergenler ile sokakta-evsiz kalma riski bulunan ergenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır. Yaşam kalitesinin, eşya, sağlık, üretim, aile, arkadaş, güvenlik, toplum ve duygu doyumu alt boyutları açısından, evsiz-sokaktaki ergenler ile sokakta-evsiz kalma riski bulunan ergenlerin birlikte toplam değerleri açısından sokak yaşantısı olmayan (evi olan) ergenler ile karşılaştırıldığında ise arkadaş alt değişkeni açısından gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır ve diğer bütün alt boyutlar bağlamında sokak yaşantısı olmayan (evi olan) ergenler lehine anlamlı farklılıklar

tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre, sokak yaşantısı olmayan (evi olan) ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin, arkadaş alt değişkeni dışında, evsiz-sokakta yaşayan ergenler ve sokakta yaşama riski olan ergenlerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine, “Yaşam Tutumları Profili-Gözden Geçirilmiş Formu” ölçeğine göre, evsiz-sokaktaki ergenler ile sokakta-evsiz kalma riski bulunan ergenlerin kişisel anlamlılık (personal meaning) düzeyleri, sokak yaşantısı olmayan (evi olan) ergenlerin kişisel anlamlılık düzeylerinden anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur ve daha yüksek düzeyde varoluşsal boşluk (existential vacuum) ve ölüm kabulü tespit edilmiştir.

Ho, Cheung ve Cheung (2008), çalışmalarında ergenlerin kişilik özellikleri, yaşam olayları ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, yaşları 12 ile 18 arasında değişen, 21 liseden 1961 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, olumsuz yaşam olayları ile yaşam doyumu arasında $r = -.23, p < .01$ olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Yine bulgulara göre, yaşam doyumunun yordanmasında, kişilik özelliklerinin üzerindeki olumsuz yaşam olaylarının kısmi bir arabulucu etkisinin olduğunu göstermiştir.

Gilman (2001), ergen öğrenciler arasında, ders dışı etkinlikler, sosyal ilgiler ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini, lisede öğrenim gören 321 ergen oluşturmuştur. Sosyal ilgiler, arkadaş ve aile doyumun yanı sıra genel yaşam doyumu ile yüksek düzeyde ilişki göstermiştir. Ders dışı etkinliklere daha fazla katılan ergenler daha yüksek düzeyde yaşam doyumu göstermişlerdir.

Shek (2005), ergenlerdeki algılanan ekonomik stres (güncel ekonomik sıkıntılar ve ekonomik açıdan gelecek kaygısı) ve duygusal yaşam kalitesinin (varoluşsal iyilik hali, yaşam doyumu, benlik saygısı, hakimiyet duygusu (mastery sense), psikolojik hastalıklılık (comorbidity) yanı sıra sorun davranışları (madde kötüye kullanmak, suçluluk) incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, ekonomik dezavantajları olan ve olmayan ergenler olmak üzere toplam 1519 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, güncel ekonomik stres ile yoksul gruptakilerin benlik saygısı arasında $r = -.26, p < 0.05$, yine yoksul olmayan gruptakilerin benlik saygısı ile arasında ise $r = -.26, p < 0.05$ olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Güncel ekonomik stres ile yoksul gruptakilerin yaşam doyumu arasında $r = -.30, p < 0.05$, yine yoksul olmayan gruptakilerin yaşam doyumu ile arasında ise $r = -.23, p < 0.05$ olumsuz

yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Geleceğe ilişkin ekonomik kaygı ile yoksul gruptaki ergenlerin benlik saygısı ile arasında $r = -.30$, $p < 0.05$, yoksul olmayan gruptakilerin benlik saygısı ile arasında ise $r = -.32$, $p < 0.05$ olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Yine, geleceğe ilişkin ekonomik kaygı ile yoksul gruptaki ergenlerin yaşam doyumu ile arasında $r = -.30$, $p < 0.05$, yoksul olmayan gruptakilerin yaşam doyumu ile arasında ise $r = -.24$, $p < 0.05$ olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Gruplar arası yapılan karşılaştırmada, yoksul olan grubun güncel ekonomik stres düzeyi yoksul olmayan grubun stres düzeyinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine yapılan karşılaştırmada, geleceğe ilişkin ekonomik kaygı düzeyi açısından yoksul olan grubun geleceğe ilişkin ekonomik kaygı düzeyi yoksul olmayan grubun kaygı düzeyinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her iki grupta da, güncel ekonomik stres ve geleceğe ilişkin ekonomik kaygı ile sorun davranışlar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ve her iki değişken de, yoksul olan gruptaki ergenlerde, yoksul olmayan ergenlere göre daha fazla sorun davranış tespit edilmiştir.

Neto (2001), araştırmasında, Portekiz'deki göç etmiş ailelerdeki ergenler ile göç etmemiş ergenlerin yaşam doyumu düzeylerini karşılaştırmıştır. Araştırmanın örneklemini, 313 göç etmiş ergen (yaş ortalaması 15) ile göç etmemiş 362 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularında, göç etmiş ailelerden gelen ergenler ile göç etmemiş ailelerden gelen ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Göç etmemiş ailelerden gelen ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri göç etmiş ailelerden gelen ergenlerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine yaşam doyumu ile benlik saygısı arasında $r = .42$, $p < .01$ olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Yaşam doyumu ile stresli yaşam kültürü arasında ise $r = -.17$, $p < .01$, olumsuz yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Mentzakis ve Moro (2009), yaptıkları çalışmada, öznel iyi oluş ile gelir arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu amaç ile 1996-2003 yılları arasında "İngiliz Hanehalkı Panel Anketi" sonuçlarını kullanmışlardır. Araştırmanın örneklemini, 26.946 kadın, 23.712 erkek oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, gelir düzeyi arttıkça öznel iyi oluş düzeyinin arttığı fakat belirli bir seviyeye kadar çıktığı görülmüştür. Buna karşın düşük gelir düzeyi ile öznel iyi oluş düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Huebner (1991), çocukların öznel iyi oluşunu (yani genel yaşam doyumunu) araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini kırsal bir bölgede bulunan bir okulda 5. ve 7. sınıflarda öğrenim gören 11 ile 13 yaşları arasında olan 79 çocuk oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularında, yaşam doyumundaki bireysel farklılıklar, sosyodemografik değişkenlerle (yaş, sınıf, cinsiyet, ebeveyn medeni durumu, anne-baba meslek durumu) ile ilişki göstermemiştir fakat; kişilik özellikleri ile ilişki göstermiştir. Yüksek yaşam doyumuna sahip öğrenciler, yüksek benlik saygısı, iç denetim odağı ve dışa dönüklük gösterirken daha düşük düzeyde, nörotiklik ve kaygı göstermişlerdir. Bu yaştaki aile yaşamı ile doyum, arkadaşlar ile olan doyumdan daha çok genel yaşam doyumuna ile daha güçlü ilişkili bulunmuştur. Aynı zamanda, yaşam doyumuna ile sınıf düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Howell ve Howell (2008), yaptıkları meta analiz çalışmasında, öznel iyi oluş ile ekonomik statü arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu araştırmada, ekonomik yönden gelişmiş 54 ülkeden 111 bağımsız örneklemin bulguları sentezlenerek bütünleştirilmiştir. Ortalama ekonomik statünün öznel iyi oluşa etki büyüklüğü, düşük gelirli gelişmiş ekonomiye sahip ülkeler ile $r = .28$ ve eğitilmiş örneklem için $r = .36$ olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İlişki, yüksek gelirli gelişmiş ekonomilerde $r = .10$ ve yüksek eğitilmiş örneklem için $r = .13$ en zayıf ilişki tespit edilmiştir. Yine bulgulara göre ekonomik statü ile yaşam doyumuna çok yüksek düzeyde olumlu yönde anlamlı bir ilişki göstermiştir.

Homel ve Burns (1989), araştırmalarında bir aile ortamının üç düzeyi olan sokak, ev ve mahalle düzeylerinin çocukların iyi oluş düzeylerine etkisini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini 9 ile 11 yaşları arasında olan toplam 321 çocuk oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, mahalle değişkenine ilişkin puan, toplam yaşam doyumuna puanının varyansının % 3.3'ünü açıklamıştır ve ayrıca aile ve arkadaş ile doyumuna anlamlı bir yordayıcısıdır. Mahalle sorunları puanlarının arttığı durumlarda yaşam doyumuna düzeyinin düştüğü, şehrin en merkezi gelişmiş mahallerindekilerin yaşam doyumuna düzeyleri, en riskli mahallerdekilerin yaşam doyumuna düzeylerinden genel olarak yüksek bulunmuştur. Ayrıca diğer önemli çevresel yordayıcılar olarak, konut bakımı, çocuklara yetersiz ve kötü bakılan evlerdeki çocukların yaşam doyumuna düzeyleri düşük bulunmuştur ve kalabalık olan evlerde ve kiralık yerlerde yaşayan çocukların aileleriyle daha az mutlu oldukları

belirlenmiştir. Yine bir başka bulguya göre, özellikle düşük gelirli ailelerin çocukları ve düşük dereceli evlerde yaşayan çocuklar daha fazla sosyal sorun yaşadıkları ve yaşam doyumlarının daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Keng ve ark. (2000), araştırmalarında materyalist eğilimin, yaşam doyumunu üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, yüksek ve düşük gelirli iki gruptan gelen, yaşları 15 ve üzeri olan, 1600 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, daha yüksek düzeyde materyalist eğilimi olan grubun, daha az materyalist eğilimi olan gruba göre yaşam doyumunu düzeyi daha düşük bulunmuştur.

Biswas-Diener ve Diener (2006), çalışmalarında, evsiz-sokakta yaşayan yetişkinlerin öznel iyi oluş düzeylerini incelemiştir. Araştırmada, Hindistan'ın Kalküta şehri ve ABD'nin Kaliforniya ve Portland eyaletlerinden olmak üzere evsiz-sokakta yaşayan toplam üç grubun öznel iyi oluş düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise yaşları 20 ve üzeri olan toplam 186 sokakta yaşayan yetişkin oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, yaşam doyumunu ortalamaları açısından ABD'deki her iki grubun ortalamaları biraz olumsuzluk görülmüştür fakat Hindistan'daki grupta olumlu ortalamalar görülmüştür. Yaşam doyumunu düzeyi açısından Hindistan'daki grup, ABD'deki her iki gruptan daha yüksek düzeyde yaşam doyumunu göstermiştir. Hindistan'daki grup, gelir, sosyal yaşam, aile ve benlik ile ilgili doyum alanlarında ABD'deki her iki gruptan daha yüksek düzeyde doyum göstermiştir. Bulgulara göre Hindistan'daki grup sadece sağlık alanındaki doyum düzeyinde ABD'deki her iki gruptan daha düşük düzeyde doyuma sahiptir. Araştırmanın genel bulgularına göre, sokakta yaşayan her üç grubun yaşam doyumunu düzeyleri normal değerlerin altında, düşük düzeyde çıkmıştır.

Paxton ve ark. (2006), ergen yaşam doyumunu ile mahalle içinde anlamlı roller geliştirme/yetişkinlere bağlanma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, 2987 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmadaki öğrenciler, ABD'de yaşayan Afrikalı-Amerikalılar ve Kafkaslar kökenli olarak ayrılarak, etnik kimlikler ve sosyo-ekonomik düzey açısından da gruplar karşılaştırılmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, Afrikalı-Amerikalılar, daha düşük sosyo-ekonomik geçmişe sahiptirler. Araştırma analizleri sonucunda, daha yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip hem kızlar hem de erkekler, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip diğer

ergenlerden daha yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip oldukları ve yetişkinlere bağlanma ve anlamlı roller geliştirme fırsatlarına sahip oldukları belirlenmiştir.

II.5.4. Depresyon İle İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Dallaire ve ark. (2008), araştırmalarında çocukluk depresif belirtileri üzerinde toplumsal, demografik, ailesel ve bireysel faktörleri hiyerarşik doğrusal modelleme ile ekolojik bir yaklaşım kullanarak incelemiştir. Araştırmanın örneklem grubunu 197 çocuk (%73'ü Afrikalı-Amerikalı) oluşturmuştur. İlgili kurumlardan, ailelerin yaşadıkları mahallerin yoksulluk, işsizlik oranları elde edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, toplumdaki yüksek oranda yoksulluğun ve işsizliğin çocukların depresif belirtilerini yükleme biçimleri ve benlik algılarına ilişkin yeterlilik düzeyleri düşüklüğü ile demografik ve ailesel risk faktörleri, örneğin, ebeveyn eğitimi ve olumsuz ebeveyn davranışlarının, çocukların depresif belirtilerini kestirebildiğini göstermiştir. Depresif belirtilerin üzerinde olumsuz ebeveyn davranışlarının etkisi, çocukların kendilerine ilişkin algıladıkları yeterlilik gibi bireysel değişkenler açısından kısmen aracılık etmiştir.

Nolen-Hoeksema, Girgus ve Seligman (1992), araştırmalarında 5 yıl boyunca çocuklardaki depresif belirtilerle; olumsuz yaşam olayları, açıklama tarzları ve soysal ve başarı durumlarında çaresizlik davranışları arasındaki ilişkiyi boylamsal olarak incelemiştir. Araştırmanın sonucu, erken çocukluktaki olumsuz olayları depresif belirtileri kestirmede önemini göstermiştir; fakat açıklayıcı tarz, depresif belirtileri kestirememiştir. Geç çocuklukta ise kötümser açıklama tarzı ile depresif belirtilerin önemli bir belirleyicisi olarak, tek başına ortaya çıkan ve olumsuz yaşam olayları ile birlikte anlamlılık göstermiştir. Bazı çocuklarda depresif belirtilere yatkınlık, en az iki yıllık dönem içinde tekrar görülmüştür. Depresif çocuklar, sosyal ortamlarda ve başarı ortamlarında sürekli çaresizlik davranışları gösterdikleri tespit edilmiştir.

Ge ve ark. (1994), araştırmalarında olumsuz yaşam olayları ile ergenlikteki depresif belirtileri dört yıl boyunca boylamsal olarak incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, kırsal ailelerde yaşayan 191'i kız, 185'i erkek, toplam 376 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, kızlar ve erkeklerde depresif belirtilerin seyri farklılık göstermiştir. Kızlar ve erkekler depresif belirtiler açısından

karşılaştırıldıklarında, on üç yaşından sonra kızlar daha fazla sayıda yaşamışlardır. Kontrol edilemeyen olaylardaki değişiklikler, kızlardaki depresif belirtilerin artmasıyla ilişkilidir. Fakat erkeklerde herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Latent büyüme eğrisi analizleri göstermiştir ki, dört yıl boyunca, kızlardaki depresif belirtiler, eğrisel durumlardaki değişikliklere göre, stresli olaylarla ilişkilidir. Depresif belirtilerin düzeyi, hem kızlarda hem erkekler için yaşam olaylarının düzeyi ile ilişkilidir ve depresif belirtilerdeki değişimler, yalnızca kızlar için stresli yaşam olaylarındaki değişimlerle anlamlı düzeyde ilişki göstermiştir. Daha az anne desteği ile yaşayan kızlar, olumsuz yaşam değişikliklerine karşı daha fazla savunmasızdırlar.

Tesiny ve Lefkowitz (1982), araştırmalarında altı aylık dönem boyunca öğretmen, çocukların kendisi ve akranları tarafından değerlendirmeleri ile ölçümler yapılarak çocuklardaki depresif belirtilerin kararlılığını incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, ilköğretim okullarının 4. ve 5. sınıflarında öğrenim gören, 231'i kız, 205'i erkek, toplam 436 öğrenci oluşturmuştur. Depresyon ve bazı değişkenler (örn., benlik saygısı, denetim odağı, popülerlik) arasında eş zamanlı ilişkilerin kararlılığı ayrı olarak incelendiğinde aynı zamanda depresyona eşlik ettikleri görülmüştür. Depresyonun altı aylık dönem boyunca, üç ölçümü anlamlı olarak ilişki göstermiştir ve eş zamanlı ilişkiler tüm zamanlarda kararlılık göstermişlerdir. Çocuklardaki depresif belirtiler, akran adayları tarafından ölçümler, zaman içinde oldukça kararlılık göstermiştir.

Piko ve Fitzpatrick (2003), psiko-sosyal risk ve koruyucu faktörlerin depresif belirtiler üzerindeki etkisini belirlemek için araştırma yapmışlardır. Bu araştırmanın örneklem grubunu yaşları 11 ile 20 arasında değişen toplam 1226 birey oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, benlik saygısının ve okul doyumunun koruyucu faktör oldukları tespit edilmiştir. Yaşları daha büyük kızlar (16-20 arası) en yüksek depresyon puanları almışlardır ve bu puanlar, kendilerinin bildirdikleri sorunlu davranışlar açısından anlamlılık göstermiştir. Benlik saygısı, sorun davranışlar ve düşük akademik başarı açısından erkekler kızlardan daha yüksek puanlar almışlardır. Depresyon puanları, benlik saygısı, okul doyumunu, sorunlarını ebeveynlerle paylaşmak ve ebeveynleri dinlemek ile olumsuz ilişki ve ebeveynler tarafından dövülme, sorunlu davranışlar ve düşük akademik başarı ile de olumlu ilişki göstermiştir. Benlik saygısı ile sorunların ebeveynlerle paylaşılması arasında

olumlu ilişki tespit edilmiştir. Okul doyumunu ile düşük akademik başarı ve sorun davranışlar olumsuz ilişki ve iyi ebeveyn ilişkileriyle de olumlu ilişki göstermiştir. Depresyon belirtileri, ebeveynleri dinlemek, okul doyumunu ve sorunları ebeveynlerle ve öğretmenlerle paylaşmak kızlar arasında daha fazla iken düşük benlik saygısı, sorun davranışlar ve düşük akademik başarı erkekler arasında daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir.

Eberhart, Shih, Hammen ve Brennan (2006), ergenlik depresyonu ile ilişkili risk faktörlerinde cinsiyet farklılıklarını incelemiştir. Araştırmanın örneklemini yaş ortalamaları 15 olan 816 birey oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularında, ergen erkek ve kızlardaki depresyon ile ilişkili faktörler cinsiyetler açısından oldukça benzer olduğu görülmüştür. Tüm değişkenler dikkate alındığında, depresyon ile ilişkilidir fakat depresyon tanısında üzerinde savunmasızlık faktörlerinin cinsiyet bakımından etkisi bulunmamıştır. Ancak başarı alanında olumsuz benlik algısı, genel benlik değeri ve fiziksel görünüm kısmen, cinsiyet ve depresyon arasında aracılık etmiştir. Ayrıca kızlarda kişilerarası ilişkiler alanında ve olumlu benlik algısında daha yüksek olumlu düzey gösterdiği belirlenmiştir. Kişilerarası ilişkiler alanında kızlar daha yüksek benlik algısı düzeyine sahiptirler. Bunlar kızlar arasındaki depresyon riskini azaltabilir. Araştırmanın sonucu göstermiştir ki kızlarda olumsuz benlik algısı düzeyinin daha yüksek olması kızlarda depresyonun daha fazla görünmesine neden olmaktadır; buna karşın olumlu kişilerarası ilişkiler faktörler depresyondan korunmaya yardımcı olmaktadır.

Kwak ve ark. (2008), Kore'de ilköğretim öğrencileri arasında depresyonun belirtilerinin ilişkilerini ve yaygınlığını incelemiştir. Araştırmanın örneklemini ilköğretim okullarında devam eden yaşları 7-12 arasında olan 2305 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada sosyodemografik bilgi formu ve Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, depresyon puanları açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı derecede fark vardır. Depresif belirtilerin hafif düzeyde yaygınlığı erkekler için %15,4 iken, kızlarda %19 olarak bulunmuştur. Kızlar arasında şiddetli düzeyde depresif belirtilerin yaygınlığı %6,2 iken erkekler arasında %4,2 olduğu tespit edilmiştir.

Yoder ve ark. (2008), çalışmalarında evsiz (sokaktaki) ergenlerde psikopatoloji ve intihar (yaşam boyu intihar düşüncesi) arasındaki ilişkiyi

araştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini yaşları ortalaması 13 olan 428 ergen oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, beş psikiyatrik tanı kriterlerine göre, ergenler yaşamları boyunca, %30.4 majör depresif bozukluk, %36 post travmatik stres bozukluğu, %75,7'si davranım bozukluğu yaşadığı, %43,7'sinin ise alkol kötüye kullandığı tespit edilmiştir.

İlkokul çağında olan yaşları 6 ile 11 arası değişen, sokak çocuklarının, yaşadıkları psiko-sosyal stres düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini toplam 52 çocuk oluşturmuştur, örneklem grubundan iki dolaylı, iki de dolaysız ölçme aracıyla veriler toplanmıştır. Araştırmanın bulgularında, sokak çocuğu olan hem kızlar hem erkekler arasında çok sayıda davranış sorunları ve uyum ve baş etme sorunları olduğu görülmüştür. Yine bulgulara göre sokak çocuklarının benlik saygısı düzeyleri düşüktür ve sosyal yeterlilikleri ile akademik başarı düzeyleri düşük düzeyde bulunmuştur. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri sonuçlarına göre, sokak çocukları daha düşük düzeyde benlik algısına sahiptirler ve sokak çocuklarının hemen hemen %70'inin benlik saygısı puanları ortalamanın altındadır. Çocuk Davranış Problem Listesi (bedensel yakınmalar, kaygı, depresyon, saldırgan davranışlar, dikkat eksikliği, kabuslar, parmak emme ve uykuda yürüme dahil) sonuçlarına göre, sokak çocuklarının 22 tanesi normal dışı davranışlara sahiptir (Davey, 1998).

Maclean, Paradise ve Cauce (1999), madde kötüye kullanan evsiz-sokaktaki ergenlerle ilgili araştırma yapmışlardır. Araştırmanın örneklemini yaşları 13 ile 19 arasında değişen 354 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulguları, sokaktaki ergenler arasında yüksek oranda madde kullanıldığını ve yüksek düzeyde depresyon olduğunu göstermiştir. Yine diğer bulgulara göre, son üç ay içinde %37'si fiziksel saldırıya maruz kaldığını bildirmiştir ve DSM-III—R kriterlerine göre % 67.9'unun yüksek düzeyde psikopatolojik oranlara ve en az bir ruhsal bozukluğa sahip olduğu tespit edilmiştir. Yine %48.2'si bağlanma, %18.7'si depresif ve %14.3'ü ise dismitik bozukluğa sahip olduğu görülmüştür. Diğer bulgularda ise %43'ünün umutsuzluk yaşadığı ve %46'sının ise intihar girişiminde bulunduğu tespit edilmiştir.

DeSouza ve ark. (1995; Akt. Koller ve Lisboa, 2007), çalışmalarında sokak çocuklarının depresyon ve iyi oluş düzeylerini incelemişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre, sokak çocuklarının depresyon düzeyleri benzer geçmişe sahip(örn.

düşük gelirli ailelerin ve mahallerin çocukları) çocukların depresyon düzeylerinden anlamlı bir farklılık göstermemiştir; diğer bir deyişle daha kötü düzeyde değildir. Sokak çocuklarında herhangi patolojik bir durum saptanmamıştır ve ölçümler sonucunda bu zorlu çevrede büyümelerine karşın iyi oluş göstermişlerdir.

Waaktaar ve ark. (2004), toplum temelli bir grup ergen arasındaki depresif belirtileri, bir yıllık müdahale ile iki defa ölçülmüştür. Araştırmanın örneklemini toplam 163 ergen oluşturmuştur. İkinci ölçüm zamanında, katılımcılar geçmiş son bir yıldaki stresli yaşam olayları hakkında bir ölçeği cevaplamışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, birinci ölçümden ikinci ölçüme kadar kızlardaki depresif belirtiler, erkeklerinkinden daha şiddetli olmuştur. Depresif belirtiler, son stresli yaşam olaylarının eş zamanlı ölçümleri ile anlamlı derecede ilişki göstermiştir; fakat bu ilişki daha önceki depresif belirtiler kontrol edildikten sonra ortadan kaybolmuştur. Bunun aksine, stresli yaşam olayları, ilk depresif belirtilerin düzeyini yordamıştır. Bu göstergeler, stresli yaşam olaylarının, ergenlerdeki depresif belirtilerin nedeni olduğunu çok basit şekilde göstermiştir.

Goodman, Slap ve Huang (2002), sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin fiziksel ve ruh sağlığı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmaya beş farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip 15.112 ergen katılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, riske yatkın bireylerin, sosyo-ekonomik düzeydeki düşüklükten dolayı hem depresyon hem de obezite (%13 ile %50 aralığında) yaşamakta oldukları tespit edilmiştir.

Sawyer, Pfeiffer ve Spence (2009), araştırmalarında ergenler arasındaki depresif belirtilerin başlangıcının kestirilmesinde düşünme tarzlarını, olumsuz yaşam olaylarını ve baş etme yöntemlerini bir yıllık boylamsal bir çalışma ile incelemişlerdir. Araştırmanın örneklem grubunu, yaş ortalamaları 13 olan 5.634 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, olumsuz yaşam olaylarına maruz kalan ergenler olumsuz baş etme yöntemleri kullanmaktadırlar ve daha az olumlu baş etme yöntemleri kullandıkları ve iyimser bir düşünme tarzı kullandıkları görülmüştür. Daha fazla olumsuz baş etme yöntemleri kullananlar ve daha çok sayıda olumsuz yaşam olaylarına maruz kalan erkekler arasında depresyon düzeyi daha yüksek bulunmuştur.

Rohde, Noell, Ochs ve Seeley (2001), araştırmalarında sokaktaki-evsiz geç ergenler arasındaki depresyon, intihar dūřüncesi ve umutsuzluk düzeylerini ve cinsel yolla bulaşan artan hastalık riskleri açısından incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yař ortalamaları 17.8 olan toplam 523 evsiz ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, DSM-IV kriterlerine göre örnekleme grubunun şuanda % 12.2'si majör depresyon ve % 6.5'i distimik bozukluk yaşadığı ve oran açısından kızların, erkeklerden daha fazla depresyon yaşadığı tespit edilmiştir. Sokaktaki ergenler arasında depresyonun yaygın olduğu görölmüştür.

Yates, Mackenzie, Pennbridge ve Cohen (1988), çalışmalarında hastaneye gelen 655 evsiz-sokaktaki ergen ile evi olan normal 110 ergeni çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmışlardır. Araştırmanın örnekleme grubunun yaşları 12 ile 24 arasında olan toplam 765 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, ‘‘ocuk Hastanesi Ergen Risk Profili Görüşmesi’’ adlı rapor yoluyla elde edilen bilgilerden edinilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, sokaktaki ergenler arasında depresyon oranı % 83.6 iken evi olan normal ergenler depresyon oranı % 24, olarak bulunmuştur. Yine, sokaktaki ergenler arasında intihar girişimi % 18.2 iken evi olan normal ergenler arasında % 4'tür ve intihar oranları ise sokaktaki ergenlerde % 9.1, evi olan normal ergenlerde % 1.8'dir. Sokaktaki ergenler arasında ruh sağlığı sorunları % 18.2, iken evi olan normal ergenler arasında bu oran % 3.8 olarak bulunmuştur. Bu çalışmadan elde edilen verilere dayanılarak, sokaktaki ergenler arasında daha yüksek düzeyde depresyon, intihar girişimi, uyuşturucu madde kullanımı ve fuhuş gibi sağlık sorunları olduğu tespit edilmiştir.

Ayerst (1999), çalışmasında sokaktaki ergenler ile sokakta yaşamayan ergenleri (ailesi ile birlikte yaşayan), depresyon ve stres düzeylerini ve başa çıkma yöntemlerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini sokakta yaşayan 27 ergen ile sokak yaşantısı olmayan 27 ergen olmak üzere toplam 54 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, stres ve depresyon, sokaktaki ergenler için olumlu yönde korelasyon göstermiştir ve sokaktaki ergenlerin stres ve depresyon düzeyleri, sokak yaşantısı olmayan ergenlere göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Ayrıca her iki grup arasında başa çıkma yöntemleri açısından farklılıklar bulunmuştur. Sokaktaki ergenler, daha çok kendine zarar verme girişimlerinde bulunarak, uyuşturucu madde ve alkol kullanma gibi yöntemler ile baş etme girişimlerinde

bulunurken, sokak yaşantısı olmayan ergenler ise daha çok problemlere çözüm üreterek ve güvendikleri birileriyle paylaşmak, konuşmak gibi baş etme yöntemleri kullandıkları tespit edilmiştir.

Buckner ve Bassuk (1997), çalışmalarında, sokaktaki-evsiz ergenler ile yoksul olan fakat sokak yaşantısı olmayan ergenleri ruh sağlığı açısından karşılaştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini yaşları 9 ile 17 arasında değişen 41'i sokaktaki-evsiz ergen ile sokak yaşantısı olmayan fakat yoksul olan 53 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, sokaktaki-evsiz ergenler arasında yıkıcı davranış ve duygusal bozukluklar ile kaygı bozuklukların oranları, sokak yaşantısı olmayan yoksul ergen grubun oranlarından daha yüksek bir düzey göstermiştir. Hem sokaktaki-evsiz ergenler hem de sokak yaşantısı olmayan ergenler toplam bileşimi açısından bakıldığında % 32'sinin şuanda mevcut bir ruh sağlığı sorunu olduğu tespit edilmiştir. Her iki gruptaki ergenlerin % 20 ile % 35 arasında değişen oranlarda son altı ay içerisinde bir ya da daha fazla sayıda ruh sağlığı merkezlerinden hizmet aldığı görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre her iki grupta da ruhsal bozuklukların yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir.

Mayer ve ark. (2009), araştırmalarında, DSM-IV tanısı ile majör depresif bozukluğu olan yaşları 7 ile 14 arasında değişen çocuklar, onların anneleri ile okul temelli bir karşılaştırma örneklem grubu olan 724 çocuk ve annelerinin yaşam olaylarının depresyon durumuyla ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre, majör depresif bozukluğa sahip çocuklar, hiç depresyonu olmayan çocuklardan yaşamları boyunca iki kat stresli yaşam olayları yaşadıkları ve 7-9 yaşından önceki stresörlerin çok yüksek düzeyi ergenlik boyunca da sabitleşmiştir. Buna karşılık, hiç depresyon yaşamamış olan grupta, orta ergenlik yaşlarında, stresli yaşam olaylarında kademeli bir artış olduğu görülmüştür. Ebeveyn sağlık olayları, yakın akrabaların ölümü ve aile içi olaylar majör depresif bozukluk tanısı ile anlamlı bir ilişki göstermiştir. Majör depresif bozukluğu olan çocukların depresif belirtileriyle, ebeveyn sağlık durumunun yanı sıra ölümü gibi olumsuz olayların bir arada bulunması gibi, durumlarla arasındaki ilişki majör depresif bozukluğa sahip ergenlere göre daha güçlü bir ilişki göstermiştir.

Virtanen ve ark. (2008), çalışmalarında çalışan bir nüfus içinde çalışma faktörleri, çalışma dışındaki faktörler ve gelir ile DSM-IV depresif ve kaygı

bozuklukları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 30 ile 64 arasında olan 1667 kadın ve 1707 erkek oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularında, düşük gelirli gruptaki bireylerin yüksek gelirli gruptakilere göre depresif ve kaygı bozuklukları yaşama riskleri 2.8 kat daha yüksek bulunmuştur. Yine yüksek gelir grubundaki erkeklerin kadınlardan depresif ve kaygı bozuklukları yaşama riskleri 2 kat daha yüksek bulunmuştur.

La Gory, Ritchey ve Mullis (1990), araştırmalarında sokaktaki evsiz yetişkinler arasındaki depresyonu durumunu incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 18 ve üzeri olan toplam 500 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, örneklem grubunun % 59'u klinik düzeyde depresyon belirtileri göstermektedir. Yaşam şartlarının depresyon üzerinde doğrudan etkisinin olduğu görülmüştür.

McLeod ve Shanahan (1996) yoksulluk ile çocuk ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada, "Ulusal Boylamsal Çocuk Anketi" (1986, 1989, 1990) verileri incelenmiştir. Araştırmanın bulgularında, ankete, 1986 yılında katılan örneklemdeki çocuklar, daha yüksek düzeyde depresyon ve antisosyal davranış göstermişlerdir. Ayrıca, yoksulluk geçmişi ile çocukların ruh sağlığı sorunları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre çocuk yoksulluğunun, davranışsal sorunların oluşumunu hızlandırdığı görülmüştür.

Lorant ve ark. (2007), sosyo-ekonomik risk faktörlerinin, depresyon üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu araştırma, yedi yıl boyunca yapılmış boylamsal bir araştırma niteliğindedir, araştırmada sosyo-ekonomik faktörler, yaşanan materyal standartı, eğitim, istihdam durumu ve sosyal ilişkileri kapsamaktadır. Araştırmanın örneklem grubu toplam 54.941 kişiden oluşmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, yaşanan materyal standartı depresif belirtiler ve majör depresyon ile ilişkilidir. Yaşam koşulları, aynı zamanda depresyon üzerinde etkili bulunmuştur; maddi gerginlik ve yoksulluk gibi sıkıntılar depresyon düzeyinin artmasında ve depresif belirtilerin riskinde artışa yol açtığı tespit edilmiştir.

Cauce (2000), araştırmasında sokakta yaşayan ergenlerin psiko-sosyal özelliklerini incelemiştir. Araştırmada, sokakta yaşayan ergenlerin, depresyon, benlik saygısı, kaygı düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini yaşları 13 ile 21 arasında değişen toplam 364 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularında DSM-

III-R kriterlerine göre, sokakta yaşayan ergenlerin 2/3'ü en az bir ruhsal bozukluğa sahiptir. En yaygın bozukluk olarak, yıkıcı davranış bozukluk olduğu görülmüştür. Erkekler, kızlara göre daha yüksek yıkıcı davranış bozukluğu göstermişlerdir. Örneklem grubundakilerin % 45'i geçmişte intihar girişiminde bulduklarını bildirmişlerdir; intihar girişimi oranları bakımından kızlar (% 54), erkeklerden (% 40) daha fazla girişimde bulunmuşlardır. Sokakta yaşayan ergenlerin, depresyon düzeylerinin yüksek olduğu ve düşük düzeyde benlik saygısına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Lorant ve ark. (2003), yaptıkları metaanaliz çalışmasında düşük sosyo-ekonomik düzey ile depresyon ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmaya 51 yaygınlık çalışması, 5 etki (incidence) çalışması ve 4 süreklilik (persistence) çalışması dahil edilmiştir. Araştırmada rastgele etkiler modeli en düşük sosyo-ekonomik düzeydeki grup ile en yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki grup karşılaştırılmışlardır ve meta-regresyon kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin, yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerden daha yüksek düzeyde depresyon yaşadıkları tespit edilmiştir. Sosyo-ekonomik düzey düşüklüğünün, depresyon riskini arttırdığı görülmüştür.

II.6. YURT İÇİNDE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Sokakta çalışan çocuklar, benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon ile ilgili yurt içinde yapılmış olan araştırmalar ve bulguları özet olarak aşağıda sıralanmıştır.

II.6.1. Sokakta Çalışan Çocuklar İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Durualp, Karadut, Kul, Özen ve Gül (2010), araştırmalarında, sokakta çalışan çocuklar ile üst sosyo-ekonomik düzey ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki bölgede bulunan, ilköğretim okullarında öğrenim gören çalışmayan çocukların depresif belirti düzeylerini karşılaştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini, her gruptan 70'er çocuk olmak üzere, toplam 210 kişi oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, araştırma grubundaki çocukların %16.7'sinde depresif belirti düzeyi yüksek bulunmuştur. Depresif belirti düzeyini, çocuğun sokakta çalışma durumunun ve çocuğun ailesinin gelir durumunun etkilediği görölmüştür. Araştırmada, sokakta çalışan çocukların depresyon düzeyi, alt sosyo-ekonomik ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki çalışmayan çocuklara göre yüksek bulunmuştur.

Aysev ve ark. (2000), araştırmalarında sokakta çalışan çocuklar ile farklı sosyo-ekonomik çevrelerde ilkokula devam etmekte olan çocukları depresif belirtiler açısından karşılaştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini, sokakta çalışan ve farklı sosyo-ekonomik çevrelerde okuyan toplam yaşları 7-17 arasında değişen 350 çocuk oluşturmuştur. Eğitimi devam etmekte olan 200 öğrencinin, 100'ü düşük sosyo-ekonomik bir çevreden, diğer 100 öğrenci ise yüksek sosyo-ekonomik bir çevrede bulunan okullardan alınmıştır. İkinci grubu oluşturan sokakta çalışan 150 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, sokakta çalışan çocuklar grubunda %22.2 çocukta, okuyan çocuklar grubunda ise %13.9 çocukta depresif belirtilerin olduğu saptanmıştır. Yüzdeler arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlılık göstermiştir. Sokakta çalışan çocukların depresyon puanı ortalaması, okula devam eden çocukların ortalamasından anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca depresif belirtilerin sokakta çalışan çocuklarda daha fazla olduğu saptanmıştır. Sokakta çalışan çocukların %48'i aynı zamanda okula da devam etmektedir. Sokakta

çalışan çocuklar grubu içinde okula devam eden ve etmeyenler arasında ÇDÖ'ye göre fark olup olmadığı araştırılmıştır. Okula devam edenlerin ÇDÖ puanı anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur.

Sokaklarda çalışan ve çalışmayan on iki-on dört yaş grubundaki erkek çocukların, yaratıcılık düzeyleri ile bu çocukların yaratıcılıkları arasında fark bulunup bulunmadığının saptanması amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 12-14 yaşları arasında sokakta çalışan 90 çocuk ile, sokakta çalışan çocukların yaşadığı semtlerde bulunan ilköğretim okullarında öğrenim gören ve sokakta çalışmayan 90 çocuk olmak üzere 180 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, çocukların yaratıcılığında yaş, sokakta çalışma durumu, eğitim durumu, kardeş sayısı, arkadaş gruplarının bulunma durumu önemli olmakta iken, geleceğe yönelik düşünülen konuların, anne ve baba yaşlarının, anne ve baba eğitim durumlarının, baba mesleklerinin, çocukların yaptıkları işlerin, çalışma nedenlerinin ve çalışma sürelerinin yaratıcılığa etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (Kandır ve Mangır, 1998).

Aktaş Arnas (2004), sokakta çalışan çocukların öz (benlik) kavramlarını incelemiştir. Çalışmanın örneklemini Adana sokaklarında çalışan 66 ve çalışmayan 66 olmak üzere, 9-16 yaş grubundaki 132 çocuk oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, sokakta çalışan çocukların öz kavramı puan ortalamalarının sokakta çalışmayan çocuklardan daha düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca mutluluk-doyum ve davranış alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, kaygı, popülerite, fiziksel görünüm ve okul durumu alt ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Sokakta çalışan çocukların benlik tasarım puan ortalamalarının sokakta çalışmayan çocuklardan daha düşük olduğu saptanmıştır.

Çırak ve Çivitçi (2004), araştırmalarında, Malatya ili sokaklarında çalışan çocukların bazı demografik ve psiko-sosyal özelliklerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini sokakta çalışan 146 çocuk oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, çocukların sokakta çalışmasının nedenleri açısından, aileye yardımcı olmanın ilk sırayı aldığı (%67.80), bunu okul ihtiyaçlarını karşılamının (%22.60) takip ettiği ve %5.48'i babaları öldüğü için, %4.11'i babaları çalışmadığı için çalıştıklarını belirtmiştir. Sokakta çalışan çocukların sokakta yaptıkları işe bakıldığında; sırasıyla ayakkabı boyacılığı (%45.20), simit-poğaç-tatlı satıcılığı

(%23.291), çakmaklara gaz doldurma (%12.33), kağıt mendil satıcılığı (%8.90) ve sakız satıcılığı (%6.85) yaptıkları tespit edilmiştir. Sokakta çalışan çocukların %52.05'i sokakta çalışan başka kardeşlerinin de olduğunu; %3.42'si de sokakta yaşayan kardeşlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Sokakta çalışan çocukların %86.30'u okula devam ederken, %13.70'inin ise okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyenler maddi durum yetersizliğini (%65.00), okumayı sevmemeyi (%15.00) ve ailelerinin göndermemesini (%10.00) okula devam etmeme nedenleri olarak göstermişlerdir. Okula devam edenlerin %28.09'unun en az bir defa sınıfta kaldıkları görülmektedir. Sokakta çalışan çocukların %36.99'u sokakta çalışmaktan memnun olduğunu, %63.01'i ise memnun olmadığını belirtmiştir. Sokakta çalışan çocukların %41.10'u sokakta çalışırken yetişkinlerin şiddetine maruz kaldıklarını vurgulamışlardır.

Şişman (2006), araştırmasında, sokakta çalışan, yaşları 5-14 arasında değişen, 185'i erkek, 13'ü kız toplam 198 sokakta çalışan çocuk incelemiştir. Bulgulara göre, sokakta çalışan çocukların büyük bir kısmının 9-14 yaşları arasında ve erkek olduğu, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden geldiği, gıda/gıda dışı mallar sattığı, yılın tamamında ve okuldan arta kalan tüm zamanlarda çalıştığı, 200 milyon TL ve altında bir gelir elde ettiği, günlük gıda ihtiyaçlarını sokakta karşıladığı, aileleriyle birlikte yaşadığı ve kötü alışkanlıklara sahip olmadığı görülmektedir. Sokakta çalışan çocukların %89,9'u çalışmaya kendi isteğiyle, %8,1'i ailesinin isteğiyle, %2'si ise çevrenin etkisiyle başlamıştır. Sokakta çalışan çocuklar arasında ortalama hane halkı büyüklüğü ise 5,87'dir. Sokakta çalışan çocukların %66,2'sinin sokakta başına hiçbir kötü olay gelmemişken, %27,8'inin başına bir kötü olay, %6,1'inin başına ise iki kötü olay gelmiştir. Buna göre sokakta çalışan çocukların %8,6'sına araç çarpmış, %1,5'i cinsel istismara uğramış, %27,3'ü kötü muamele görmüş, %2,5'i ise başka kötü bir olayla karşılaşmıştır.

Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırmış ve sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları ile bazı sosyo-demografik özellikler arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 50 sokakta çalışan, 50 sokakta çalışmayan olmak üzere toplam 100 çocuk oluşturmuştur. Bulgulara göre; sokakta çalışan çocuklar, sokakta çalışmayan çocuklara göre daha saldırgan davranışlar göstermiştir. Saldırganlık yaş

ile birlikte artmaktadır, ailede çocuğa yöneltilen şiddet çocuğu saldırganlaştırmaktadır. Atılganlık davranışları açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan çocuklar arasında anlamlı bir fark bulunmazken, atılgan davranışların yaş büyüdükçe azalmakta olduğu belirlenmiştir (Erdoğan ve Oto, 2004).

Sokakta çalışan çocukların, çalışma nedenleri, aileleri ile ilişkileri, sokakta bulunma süreleri, yaşam tarzları gibi nitel özellikleri ve suç kavramı ile ilişkileri irdelenmiştir. Araştırmaya 517 kişilik bir örneklem grubu dahil edilmiştir. Araştırmaya konu olan sokakta çalışan – çalıştırılan çocukların yaş ortalamaları 13,3'tür ve %96,9'u erkek, %3,1'ini kızlar oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, sokakta çalışan çocukların %24,1'inin madde kullandığını, %75,3'ünün hiç madde kullanmadığı belirlenmiştir. Madde kullanan grubun %18,7'sinin bali kullandığını, %5,7'sinin tiner kullandığını, %4,9'unun hap kullandığını, %15,4' ünün alkol kullandığını tespit etmiştir (Güngör, 2008).

Ögel, Aksoy, Liman ve Yücel (2004), sokakta yaşayan 18 yaş ve altı kız ve erkeklerde depresyon görülme sıklığını ve etkileyen etkenleri araştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini % 84'ü erkek, %16'sı kızlar olmak üzere toplam 194 kişi oluşturmuştur. Araştırmaya katılanların %63,9'u madde kullanmaktadır. Araştırmaya alınanların % 38,5'ine (n=65) depresyon tanısı konmuştur. Kızlarda depresyon görülme riski erkeklere göre yaklaşık 3 kat daha fazla, 15 yaş ve üstünde depresyon görülme riski ise 15 yaş ve altında olanlara göre 2 kattan daha yüksek bulunmuştur. Tedavi gerektirecek ruhsal rahatsızlığı olanlarda yine depresyon riski oldukça yüksek bulunmuştur. Sokakta kalma süresi ve tedavi gerektirecek bir ruhsal rahatsızlık olmasının depresyon tanısı alma riski bir farklılık göstermemiştir. Madde kullananlarda madde kullanmayanlara göre depresyon tanısı alma riskinde bir farklılık saptanmamıştır. Ancak tiner kullanımı olanlarda depresyon görülme riski daha fazla bulunmuştur. Diğer maddeleri kullanan ve kullanmayanlar arasında bir fark bulunmamıştır. Kendine zarar verme davranışı olanlarda depresyon tanısı alma riski kendini kesmeyenlere göre bir farklılık göstermezken, geçmişte intihar girişimi öyküsü olanlarda depresyon tanısı alma riskinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Fiziksel şiddet görme, tecavüze uğrama ve işkence görme öyküsü olanlarda

depresyon görülme riski bir farklılık göstermezken, cinsel tacize uğradığını belirtenlerde depresyon görülme riski daha yüksek bulunmuştur. Çok değişkenli lojistik regresyon yapıldığında ise sadece yaş ($p=0,0271$, $R=0,1546$) ve tiner kullanımı ($p=0,0288$, $R=0,1518$) depresyon için belirleyici olarak bulunmuştur.

Duyan (2005), çalışmasında sokak çocuklarındaki umutsuzluk ile sokak yaşamındaki deneyimleri, aile ilişkileri, aile özellikleri ve sosyodemeografik yapıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Verileri toplamak için bir anket formu ve Çocuklar İçin Umutsuzluk Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, yaşları 8 ile 13 arasında değişen toplam 159 sokak çocuğu oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre çocukların % 97,5'i erkektir ve % 60'ı göç yaşamış ailelerdendirler, % 88,5'i aileleriyle yaşamaktadırlar ve yaklaşık %87'si 2 ile 16 saat arasında sokakta çalışmaktadırlar. Ailelerinin çoğunluğunun işsiz ve yoksul olduğu tespit edilmiştir. Yine araştırmanın bulgularına göre, sokak çocukların umutsuzluk düzeyleriyle, babalarının annelerini dövmesi, babanın alkol kullanımı, çocuğun evden kovmak ile tehdit etmek, ev içinde küçük düşürmek, çocuğun ebeveynler ve diğer aile üyeleri tarafından dövülmesi, evde benzer şartlarda çalışan ve evden kaçan kardeşe sahip olmak arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur.

Uğurhan ve ark. (2004), araştırmalarında Mersin'de sokakta çalışan ve yaşayan çocukların sosyodemografik ve yaşam tarzı özelliklerini incelemiştirler. "Mersin Sokakları'nda Çalışan ve Yaşayan Çocukların Şartları 2002" adlı bir proje çalışmasından elde edilen veriler bu araştırmanın kaynağını oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, 896 (%97,8)'i erkek 20 (%2,2)'si kız olmak üzere yaşları 5 ile 18 arasında değişen çocuklar oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, çocukların % 88,6'sı (883 çocuk) okuryazardır ve 715 okula devam etmekte olduğu tespit edilmiştir. Sokakta çalışan çocukların 438 (%47,8)'i ayakkabı boyacılığı 277 (%30,3)'si çöp toplayıcılığı yapmaktadırlar ve %64,8'i grup olarak çalışmakta oldukları görülmüştür. Yine 896 (%97,8)'sinin ebeveynleri çocuklarının sokakta çalışmakta olduklarını biliyordu ve 821 (%89,7)'inin kazandıkları paraları ebeveynlerine verdikleri görülmüştür.

Erdoğdu (2005), Diyarbakır ilinde suça yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş çocukların aile ilişkileri ile saldırganlık davranışlarını karşılaştırmıştır.

Araştırmanın örneklemini, suça yönlendirilmiş 12-16 yaş 50 çocuk ile, suça yönlendirilmemiş 12-16 yaş arasındaki 50 çocuk olmak üzere toplam 100 çocuk oluşturmuştur. Aynı zamanda bu çocukların %68'i sokakta çalışan çocuklar ve %32'si ise sokakta çalışmayan çocuklardan oluşmaktadır. Çocukların sokakta çalışmaları ile saldırganlık arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmayan çocuklara göre daha saldırgan eğilimlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Çocukların sokakta çalışmaları ile aile ilişkileri arasında da anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sokakta çalışan çocukların, aile ilişkilerini, sokakta çalışmayan çocuklara göre daha sağlıklı olarak algılanmakta olduğunu belirlemiştir.

Okuşluk Çapur (2006), ilköğretim okullarında okuyan ve çalışan öğrencilerin eğitim beklentileriyle ilgili görüşlerinin saptanması amacıyla bir araştırma yapmıştır. İlköğretim okulunda 4,5,6,7 ve 8. sınıflarda öğrenim gören ve aynı zamanda çalışan 362 (%95,6'sı erkek, %4,4'ü kız) öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada çalışan öğrencilerin çalışıyor olmalarının okul hayatlarını olumsuz etkilediğinin farkında oldukları saptanmıştır. Okula devamsızlık yapma oranlarının yüksek olduğu, okuldan uzak kaldıkları ve bu durumun okuldan soğuyup derslerden geri kalıp başarısız olmalarına neden olduğu, ayrıca öğretmenlerinden ve ailelerinden okulda daha başarılı olabilmek için bazı beklentileri olduğu anlaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, çocukların çalışma nedenleri ekonomiktir, eğitimden yararlanamayışlarının nedeni de ailenin ekonomik gelirinin çok düşük olmasıdır.

Yüncü ve ark. (2007), sokak yaşantısı olan ve olmayan madde kullanım sorunu olan ergenleri bazı klinik ve sosyo-demografik özellikleri açısından değerlendirmişlerdir. Yapılan tarama sonucu, 308 ergenden %39.6'sının sokak yaşantısının olduğu, %60.4'ünün sokak yaşantısının olmadığı belirlenmiştir. Bu ergen gruplarının cinsiyet (0.046), madde kullanmaya başlama yaşı (0.000), ilk tedaviye başvurma yaşı (0.000), sigaraya başlama yaşı (0.015), 2, 3, 4, 5 kardeşi olması (sırasıyla 0.014, 0.001, 0.002, 0.011), ebeveynlerin evli ve ayrı olması (0.000), anne ve babanın 0-5 yıl arasında ya da 6 yıl ve daha çok eğitim alması (sırasıyla 0.006, 0.000), babanın sağ-ölü olması (0.048), okul yaşamından kopma, okulda sene kaybı (0.000), kullanılan madde türü (esrar: 0.001, uçuğu: 0.000 ve

alkol: 0.000); suç unsuru olabilecek davranışların olması (0.000) açısından değerlendirmişlerdir ve gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Kulca ve Korkmazlar Oral (2003), sokak çocuklarının sosyo-demografik yapılarını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada, Bakırköy Umut Çocuk Evi'nde kayıtlı 63 çocuk ve gencin sokağa düşme nedenleri arasında yoksulluğun ilk sırada geldiğini tespit etmişlerdir. Tümü yoksul ailelerden gelen bu çocukların %68'inin anne-babası hayattadır, %24'ünün anne-babası ayrılmış, %4'ünün annesi evden kaçmış, %4'ünün anne-babası yoktur. Gerek ailelerinin, gerek kendilerinin eğitim düzeyleri de düşük olduğu görülmüştür. Yine araştırmanın diğer bulgularına göre, sokakta başlarından geçen en kötü olayın ne olduğu sorulduğunda, %40'ı dayak, %24'ü polisin kötü davranması, %20'si cinsel taciz, %12'si bıçaklanma olduğunu, %28'i başlarından kötü bir şey geçmediğini söylemişlerdir. Sokaktayken geçimlerini para isteyerek (%74), hırsızlık yaparak (%20), geçici işlerde çalışarak (%2), tiner satarak (%4) sağladıklarını anlatmışlardır. Gençlerin %60'ı sokakta dışlanıp, hor görüldüklerini, %52'si çok kötü davranıldığını, %20'si bazı kişilerin iyi davrandığını belirtmişlerdir. Sokaktaki tehlikelerin dayak (%56), bıçaklanma (%32), cinsel taciz (%24), gasp (%32) olduğunu söylerken, %12'si sokakta tehlike yok demişlerdir. Gençlerin %44'ü ortalama 5,7 yıl süreyle tiner, bali gibi maddeler kullandıklarını söylemişlerdir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Çocuk koruma sisteminin değerlendirilmesi nihai raporunda, Çocuk ve Gençlik Merkezleri'nin (ÇOGEM) hizmetlerine ilişkin bulgulara göre, ÇOGEM'lerden hizmet almakta olan çocukların yüzde 59,2'si, birbiriyle kardeşlik ilişkisi içinde olan çocuklardan oluşmaktadır. Genel olarak ÇOGEM'lerden hizmet almakta olan çocukların kardeşleri arasında sokakta çalışanların oranı yüzde 14,9'dur. Sokak geçmişi olan çocukların sokakta yaşamasına ya da çalışmasına yol açan nedenlerin başında, çocukların yüzde 85,5'i için geçerli olan ailenin ekonomik yoksunluğu gelmektedir. Ailenin eğitimsizliği çocukların yüzde 32,8'i, sokakta çalışmayı kültürel nedenlerle normal karşılaması yüzde 26,2'si, çocuğu ihmal ve istismarı ise yüzde 25,7'si için geçerli nedenler olarak belirlenmiştir. Şu var ki, sokakta çalışanlardan farklı olarak sokakta yaşayan çocukların sokağa itilmesinde ekonomik yoksunluğun payı yüzde

60,4'e inerken, ailenin ihmal ve istismarının payı yüzde 55,2'ye yükselmekte olduğu görülmüştür (SHÇEK, 2007).

Sokakta yaşayan ergenlerin fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkları ve bunları etkileyen etkenler araştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini, İstanbul'da koruma ve tedavi merkezlerinde kalan 21 yaşından küçük, 194 ergen oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, sokakta yaşayan ergenlerin %16.8'i ruhsal bir rahatsızlığı olduğunu bildirmiştir. Ruhsal rahatsızlık görülme riski kızlarda, erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur; madde kullanımı, sokakta yaşama süresi, para karşılığı ve rastgele cinsel ilişkide bulunma açısından farklılık saptanmamıştır. Ruhsal rahatsızlık görülme riski ihmal yaşantısı bulunanlarda, aile üyelerinden biri ve aile dışından biri tarafından cinsel istismara uğrayanlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Ruhsal rahatsızlık görülme riski, geçmişinde intihar öyküsü bulunan ergenlerde de bulunmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Ögel ve Yücel, 2005).

Sokakta yaşayan, madde kullanan, intihar girişimi olan ve olmayanlar, intihar özellikleri, sokakta yaşam özellikleri, madde kullanım özellikleri ve riskli cinsel davranışlar açısından karşılaştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezinde yaşayan, 14 intihar girişimi olan ve 16 intihar girişimi olmayan 10-18 yaş arasındaki 30 sokakta yaşamış çocuk oluşturmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, tüm katılımcılar uçucu madde kullanıcısıdır. Katılımcılardan intihar girişimi olan grupta, kendine fiziksel zarar verdiğini söyleyenlerin oranı %71.4, intihar girişimi olmayan grupta kendine fiziksel zarar verdiğini söyleyenlerin oranı %37.5 olarak bulunmuştur. Katılımcılardan intihar girişimi olan grubun %20'si, intihar girişimi olmayan grubun %28.6'sı hiç cinsel ilişki yaşamadığını bildirmiştir (Tarı ve Ziyalar, 2005).

Öztürk (2007), 7-14 yaş grubundaki çocukların sokaklarda çalışmalarının ve suç işlemlerinin bireysel ve toplumsal etkilerini özellikle uyum ve davranış bozukluğu ile ilişkilendirerek ortaya çıkarmak amacıyla araştırma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini, 85 sokakta çalışan ve suç işlemiş çocuk oluşturmıştır. Sokakta çalışan fakat suç işlemeyen çocuklar araştırmanın %35,3'ünü oluşturmaktadır. Sadece suç işleyen fakat sokakta çalışmayan çocuklar araştırmanın

örneklerinin %24,7'sini oluşturmaktadır. Hem sokakta çalışan hem de suç işleyen çocuklar, araştırmanın %40'ını oluşturmaktadır. Araştırmanın analizleri bu üç grup üzerinde yapılmıştır. Araştırmada çocukların sosyo-demografik yapısını belirlemek amacıyla 70 soruluk bir bilgi formu ve Davranış ve Uyum Sorunları Ölçeği (DAVUY) uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, davranışa ilişkin sorunlar alt boyutu çocukların sokakta çalışması, suç işlemiş olması veya her iki gruba girmesine göre farklılık göstermemektedir. Duygusal içerikli sorunlar alt boyutu çocukların sokakta çalışması, suç işlemiş olması veya her iki grubu dahil olmasına göre farklılık göstermemektedir. Hem sokakta çalışan hem de suç işlemiş çocuklar, saldırganlığa ilişkin sorunlar alt boyutundan sadece suç işlemiş ve sadece sokakta çalışan çocuklardan anlamlı düzeyde yüksek değerler almıştır ($p=.001$). Araştırma sonuçlarına göre, uyuma ilişkin sorunlar alt boyutu çocukların sokakta çalışması, suç işlemiş olması veya her iki grubu dahil olmasına göre farklılık göstermemekte olduğu görülmüştür.

Aker ve ark. (2002), zorunlu iç göçün ruhsal ve toplumsal sonuçlarıyla ilgili yaptıkları araştırmanın bulgularına göre, zorunlu iç göç yaşamış birçok ailede (%40) ailenin geçimini onlu yaşlardaki çocuklar sağlamaktadırlar. Okul yaşlarında olan çocukların (%65) tam ya da yarı zamanlı işlerde çalışması eğitimlerini doğrudan etkilemektedir. Bir kısmı (%20) çalıştıkları, İstanbul'da kayıtlı olmadıkları (%15) ya da aileleri okul masraflarını karşılayamadığı (%30) için okula gidememektedirler. Aile reislerinin %60'ı daha önce çocuklarını okula gönderebiliyorken, göçten sonra ekonomik koşullar yüzünden gönderemediklerini, %80'i en önemli sorunlarından birinin çocuklarının eğitimi olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklar erken yaşlarında hayatın yüklerini fazlasıyla üstlenmekte, 12 yaşın üstündeki çocuklar çoğunlukla tekstil sektöründe çalışırken, daha küçüklerin ayakkabı boyacılığı yapmakta ya da sokaklarda kağıt mendil vb. satmakta olduklarını tespit etmişlerdir.

Şimşek ve Erol (2003) çalışan çocukların yeterlilikleri, davranış ve duygusal sorunlarının belirlenmesi amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada Türkiye Ruh Sağlığı Araştırmasının (TRSA) veri toplama araçlarından biri olan CBCL/4-18 Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme ölçeğinin verileri analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, 8-18 yaşları arasındaki çocukların %8.4'ünün çalıştığını

göstermiştir. Çalışan çocuklarda davranış ve duygusal sorunların çalışmayan çocuklardan daha fazla olduğu, ayrıca çalışan çocukların yeterlik puanlarının da daha düşük olduğu saptanmıştır.

Çalışan çocukların sorunları ve gelecek beklentilerinin belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, çocuğun çalışma nedenleri arasında, ailesinin ve dolayısıyla kendisinin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar önde gelmektedir. Çocukların çalışma saatleri çok fazla olduğu için kendilerine yeterince zaman ayıramadıkları görülmüştür. Çocukların umutsuzluk puanlarına bakıldığında ise özellikle kazancı yeterli bulma durumu ile çalışma koşullarından memnun olma durumunun, çocukların umutsuzluk düzeylerine etkisinin olduğu görülmüştür. Bir diğer önemli sonuç ise çalışma koşullarından memnun olan ve olmayan çocuklar arasında da, umutsuzluk düzeyleri açısından anlamlı bir farkın bulunmuş olmasıdır (İkizoğlu ve ark., 2007).

Erkan ve Erdoğan (2006), Diyarbakır ilinde suç işleyen çocuklar ile suç işlemeyen çocukları aile ilişkileri ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırarak, göç ile çocuk suçluluğu arasındaki ilişki ortaya çıkarmayı amaçlayan bir çalışma yapmışlardır. Araştırmanın örneklemini yaş aralıkları 12-16 arasında olan suç işlemiş 50 çocuk ve suç işlememiş 50 ilköğretim ikinci kademe öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, suç işleyen çocukların %68'i sokakta çalışmaktadır. Bu bağlamda sokakta çalışan çocukların ya da sokak çocuklarının, çocuk suçluluğunda potansiyel grubu oluşturduğu görülmüştür. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan çocukların, aile değerlendirme ve saldırganlık ölçeklerinden alınan puanlar arasındaki farkın anlamlı olduğunu ortaya koymuştur [Wilks Lambda=0.797, F(2, 77)=9,82, p<.01]. Sokakta çalışan çocukların sokakta çalışmayan çocuklara göre daha saldırgan eğilimlere sahip olduğu görülmüştür. Aile Değerlendirme ölçeğinden alınan puanlar, çocukların sokakta çalışıp çalışmadıklarına göre anlamlı farklılıklar göstermiştir. Sonuç olarak, sokakta çalışan çocuklar sokakta çalışmayan çocuklara göre aile ilişkilerini daha sağlıklı olarak algılamakta oldukları görülmüştür.

Aker, Dündar ve Pekşen (2007), ülke genelinde günlük yayınlanan gazetelerde, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar ile ilgili haberlerin değerlendirilmesi ve gazetelerin bu çocuklara yönelik tavırlarının saptanması amacıyla araştırma yapmışlardır. Çalışma kapsamında 19 Mayıs Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphane’de, 18 gazetenin Kasım 2004’e ait bir aylık nüshaları ekleriyle birlikte araştırmacılar tarafından taranmıştır. Gazetelerde sokaktakilerle ilgili % 83.7’si haber nitelikli, toplam 167 yazı saptanmıştır. Haber nitelikli yazılar içinde adli haberlerin oranı % 40.3’tür. Sokaktakilerin en sık madde bağımlılığı (% 44.3) ile tanımlandığı, güneydoğudan göçün (% 18.0) en sık neden olarak gösterildiği görülmüştür. Yazıların % 24.0’ünde soruna çözüm bulunması gerektiği ifade edilmekte, sokaktakilerin hedef gösterilmemesi gerektiği ise ancak %0.6 yazıda kendine yer bulmakta olduğu görülmüştür.

Ovalı (2007), Ankara sokaklarında çalışan çocuklar merkezine devam eden çocukların çalışma nedenlerinin ve merkezden memnuniyetlerinin araştırılması konulu çalışmasına, örneklem olarak 200 çocuk dahil etmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, araştırmaya katılan çocukların tamamına yakını (%99) erkek ve hemen hemen yarısı 13-14 yaşları arasındadır. Çocukların %97,5’inin anne ve babaları sağdır. Annelerin büyük çoğunluğu (%34,5) ilkokul ve daha az (%39,5) öğrenim düzeyine sahiptir, babaların ise yarıya yakını (% 42,5) ilkokul mezunudur. Annelerin %81,5’i ev kadını (işsiz), babalarının ise %56,5’i serbest meslek sahibidir. Çocukların %70’i haftanın her günü ve ortalama olarak % 20’si 9 saat ve daha fazla çalışmaktadırlar. Çocukların %56,5’i 100 TL ve daha az gelir elde etmektedir, % 44,5’i kazandıkları paranın tamamını ailelerine vermektedirler. Çocukların %61,5’i sokakta çalışırken, madde bağımlısı olan çocuklarla karşılaşmaktan korktuklarını belirtmişlerdir. Çocukların %18’i ilköğretimi bitirdikten sonra eğitimine devam etmeyi düşünmediğini belirtmiştir. İlköğretimi bitirdikten sonra eğitimine devam etmeyi düşünmediğini belirten çocukların %80’i bu şekilde düşünmelerinin nedenini ailelerinin geçimine yardım etmek olarak belirtmişlerdir.

Öner ve ark. (2006), Mersin’de sokakta çalışan ya da yaşayan çocukların madde kullanma durumunun saptanması amacıyla bir araştırma yapmışlardır.

Araştırmanın bulgularına göre, çalışmaya katılan 916 kişinin 896'sı (% 97.8) erkek ve yaş ortalaması 11.8 ± 2.2 'dir. Çocukların 818'inin (% 89.3) sokakta çalışan çocuk olduğu saptanmıştır. Çocuklar arasında sigara, alkol ve diğer maddelerin yaşam boyu en az bir kez kullanma oranlarının sırasıyla % 67.4, %10.8, %6.6; halen kullanma oranlarının ise sırasıyla % 20.3, % 2.7, % 3.2 olduğu tespit edilmiştir. Sokakta geceleleyenlerde, okulu terk edenlerde, yaşı büyük olanlarda, şiddete maruz kalanlarda sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanılma oranlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Eminağaoğlu (2006), araştırmasında, sokak çocuklarının dayanıklılık özelliklerinin belirlenmesini amaçlayarak sokak çocuklarının sokak yaşamının olumsuzluklarına karşı hangi güçlü yanlarını kullandıklarını ya da harekete geçirdiklerini anlaşılmasına çalışmıştır. Araştırmanın örneklemini, İzmir ilinde 12-16 yaşa arası sokakta yaşayan 27 çocuk ve kontrol grubu olarak, çalışan 27 olmak üzere toplam 54 çocuk oluşturmuştur. Sokak çocukları ve çalışan çocuklar dayanıklılık özelliklerinin hangi açılardan farklılaştığının belirlenmesi amacıyla Rorschach değişkenleri açısından karşılaştırılmıştır. Analizler sonucunda, sokak çocukları çalışan çocuklara göre daha yüksek düzeyde depresif duygulanıma sahip bulunmuştur. Sokak çocukları ve çalışan çocuklar arasında depresif duygulanımla bağlantılı olabilen baş etmede yetersizlik açısından anlamlı farklılaşma bulunmamıştır. Bu çalışmadaki diğer bir önemli bulgu, hem sokak çocuklarının hem de çalışan çocukların benlik saygılarının Exner normlarına göre olağan düzeylerde bulunmuştur. Sokak çocukları çalışan çocuklara göre daha yüksek düzeyde bilişsel katılığa sahiptir. Her iki grup da başa çıkmaya ilişkin güçlükler yaşama eğilimindedir. Her iki grubun da başa çıkma için gerekli içsel kaynakları yetersiz düzeydedir. Her iki grup da aşırı bir uyarın yükü altındadır ve stresi yoğun biçimde hissetmekte olduğu görülmüştür.

II.6.2. Benlik Saygısı İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Acar, Acar, Cankurtaran Öntaş ve Atasü Topçuoğlu (2006), araştırmalarında sokak çocuklarının benlik saygısı düzeylerini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 16 ile 19 arası olan toplam 34 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulguları, sokak çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğunu göstermiştir. Erkeklerin benlik saygısı düzeyleri, kızlarınkinden daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubundakilerin çoğunun olumsuz beden imajı ve kişiliğine dair olumsuz bir imaja sahip olduğu görülmüştür.

Kılıç Duran (2007) araştırmasında, 9-11 yaşlarındaki çocukların zihinsel gelişimleri ve benlik saygılarına ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin etkisini incelemiştir. Araştırmanın örneklem grubunu alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden 4 devlet, 2 özel okuldan seçilen 216 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, sosyo-ekonomik düzeyin, çocukların benlik saygısı düzeylerine anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Ayrıca, anne ve babanın çalışmama durumu ile çocukların benlik saygısı arasındaki ilişki karşılaştırıldığında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Aydoğan (2010), yaptığı araştırmada, ilköğretim II. kademe öğrencilerinin umut ve benlik saygısı düzeylerini bazı değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, Alt ekonomik düzeyde kabul edilen okullarda eğitim alan ilköğretim II. kademe öğrencilerinin benlik saygısı ve umut düzeyleri, üst ve orta ekonomik düzeyde kabul edilen okullarda eğitim alan ilköğretim II. kademe öğrencilerinden daha düşük bulunmuştur. Ayrıca, babası çalışan öğrencilerin benlik saygısı ve umut düzeyleri babası çalışmayan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Ailenin aylık gelir düzeyi değişkenine göre, alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha düşük bulunmuştur. Ayrıca, iki kardeş olan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri kardeş sayısı dört ve üzeri olan öğrencilerden yüksek bulunmuştur.

Sarı (2008), ergenlerin psikolojik belirti düzeyleri ve uyumlarının bazı değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı ise ergenlerin benlik saygılarının psikolojik belirti ve uyum düzeyleri üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini, toplam

215 ergen oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, ergenlerin benlik saygısının psikolojik belirti ve uyumları üzerinde önemli düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda ergenlerin benlik saygısı ile psikolojik belirti ve uyumları arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ergenlerin benlik saygısı puanları ile psikolojik belirtileri arasında olumsuz yönde ($r = -.338$; $p < .001$) uyumları arasında ise olumlu yönde ($r = -.308$; $p < .001$) anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Ergenlerin benlik saygısı yükseldikçe psikolojik belirtileri düzeyleri azalmakta, uyum düzeylerinde ise olumlu bir etki ortaya çıkmıştır.

Yılmaz Irmak (2008), yaptığı doktora çalışmasında, fiziksel istismar yaşantısının ardından dayanıklılığa katkıda bulunan risk ve koruyucu faktörleri incelemiştir. Araştırmada etkisi incelenen koruyucu ve risk faktörleri, bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği, istismarla ilişkili özellikler ve yaşam olaylarının sayısıdır. Araştırmada okula devam eden 1607 ergene (12-17 yaş) ulaşılmış, fiziksel istismara uğrayan 216 ve uğramayan 302 ergen örnekleme oluşturmuştur. Araştırmanın sonuçları, fiziksel istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkisi için bağlanmanın ve benlik saygısının, risk alma davranışları üzerindeki etkisi için ise sadece bağlanmanın tam aracılık yaptığını göstermiştir. Risk alma davranışları üzerinde benlik saygısı ve denetim odağının, ruh sağlığı üzerinde ise akran desteğinin bir etkisi olmadığı saptanmıştır.

Uyanık Balat ve Akman (2004), farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi amacıyla araştırma yapmışlardır. Araştırmanın örneklem grubunu, 237'si erkek, 245'i kız olmak üzere toplam 482 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, örneklem grubunun cinsiyetlerine göre benlik saygısı puan ortalamaları arasında fark anlamlı bulunmamıştır. Lise öğrencilerinin benlik saygısı, sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık göstermemiştir. Sosyo-ekonomik düzey ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında fark bulunmamıştır. Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin yüksek düzeyde benlik saygısına sahip oldukları görülmüştür.

Çetinkaya ve ark. (2006), Sivas il merkezinde sosyo-ekonomik düzeyi farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinin benlik saygısı düzeyini belirlemek için araştırma yapmışlardır. Örneklem grubu, ilköğretim okullarının 5-8. sınıflarda okuyan toplam 521 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada, sosyo-ekonomik durumu düşük olan

okulda bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyi iyi ve orta olan okullarda bulunan öğrencilere göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur ($p<0.05$). Öğrencilerin okulu, yaşı, sınıfı, baba mesleği, baba öğrenim durumu, kardeş sayısı ve sosyo-ekonomik durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Benlik saygısının, öğrencilerin yaşı, kardeş sayısı ve sosyo-ekonomik durumlarından bağımsız olarak etkilendiği tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Kabalıcı (2008), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sınav kaygısı, benlik saygısı ve akademik başarı ilişkisini incelemiştir. Örneklem grubunu üç ilköğretim okulundan 237 kız, 189 erkek öğrenci olmak üzere toplam 426 kişi oluşturmuştur. Akademik başarı değişkeni bağımlı değişken olarak ele alınarak, bu değişkenin kişisel faktörler, sınav kaygısı ve benlik saygısının her birinin alt boyutları tarafından yordayıp yordanmadığına bakılmıştır. Analizler sonucunda cinsiyet, baba öğrenim durumu, sınav kaygısı kuruntu alt boyutu, sınav kaygısı duyusallık alt boyutu, sosyal benlik saygısı, okul-akademik benlik saygısı değişkenlerinin akademik başarıyı yordadığı; anne eğitim düzeyi, kardeş sayısı, sınıf düzeyi, ev-aile benlik saygısı ve genel benlik saygısı değişkenlerinin ise akademik başarıyı yordamadığı belirlenmiştir.

Uşaklı (2006), drama temelli grup rehberliğinin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkilerine, atılganlıklarına ve benlik saygılarına olan etkisini incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, drama temelli grup rehberliği programının ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkilerini değiştirerek ve atılganlıklarını arttırarak etkilediği ve bu etkinin kalıcı olduğu ancak benlik saygılarını arttırmada herhangi bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur.

Çeçen ve Koçak (2007), İlköğretim II. kademe öğrencilerine uygulanan benlik saygısı programının etkililiğinin deneysel olarak sınımlıdır. Deney grubuna 8 hafta süre ile benlik saygısını yükseltme programı uygulanmış kontrol grubuna ise müdahalede bulunulmamıştır. Deney ve kontrol grubunda yer alan 13 denek üzerinden elde edilen verilerin Kovaryans (ANCOVA) analizi tekniği ile sonucu elde edilmiştir. Araştırmanın bulguları müdahale edilen deney grubunun benlik saygısı puanlarının anlamlı bir biçimde arttığını göstermiştir.

Aktuğ (2006), öğrencilerin cinsiyetlerine göre akran baskısı düzeyleri ve benlik saygıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 600 birinci

sınıf lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın bulguları öğrencilerin yaşadıkları akran baskısı ile genel benlik saygıları, aile benlik saygıları ve akademik benlik saygıları arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ancak akran baskısı ile sosyal benlik saygısı arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Öğrencilerin cinsiyetine göre genel benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı puan ortalamalarının akran baskısı düzeyine göre anlamlı olarak farklı olduğu, ancak cinsiyetin bu ortalamalar açısından bir fark yaratmadığı gözlenmiştir. Sosyal benlik saygısı puanlarının cinsiyete göre farklılaştığı da gözlenmiştir.

Lise öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumları ile kendilerine saygı düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 571 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin, kendilerine saygı düzeyleri açısından anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Aynı şekilde sınıf düzeyi değişkeni açısından da lise 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin kendilerine saygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmezken, okul türü değişkeninde Sağlık Meslek Lisesi lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır (Ünüvar, 2007).

Ordu (2005), psiko-sosyal risk yatkınlığı olan ergenlere yönelik olarak olumlu benlik algısını geliştirme amacıyla hazırlanan psiko-sosyal grup çalışmasının, ergenlerin olumlu benlik algısı üzerindeki geliştirici etkisini belirlemek amacıyla deneysel bir çalışma yapmıştır. Çalışma, toplam 11 ergenle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, psiko-sosyal risk yatkınlığı olan ergenlerin benlik algılarını geliştirmeye yönelik olarak geliştirilen grup çalışmasının, ergenlerin benlik algılarının aile ilişkileri, dürtü kontrolü, bireysel değerler, başatme gücü, çevre doyumu, sosyal ilişkiler ve ruh sağlığıyla ilişkili boyutlarında ergenlerin olumlu benlik algılarında beklenen doğrultuda farklılaşmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Çankaya (2007), lise 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin algılanan benlik saygılarının; cinsiyete, sosyal kaygı düzeyine ve akademik başarı düzeyine göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla betimsel bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini, 500 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre, lise 1.ve 2. sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir ilişkinin olmadığı, sosyal kaygı düzeyine ve akademik başarı düzeyine göre ise anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Öfke yönetimi eğitiminin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve benlik saygısı düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, öfke yönetimi eğitimi sonunda, deney grubundaki öğrencilerin saldırganlık düzeyinde, kontrol grubundaki öğrencilere göre anlamlı bir azalma olduğu ve deney grubundaki öğrencilerin, kontrol grubundaki öğrencilere kıyasla benlik saygısı düzeylerinde anlamlı bir değişme olmadığı görülmüştür (Kaplan, 2007).

Öğrencilerde benlik saygısı ile ruhsal belirtiler arasındaki ilişki ve bunları etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çalışma 229 üniversite öğrencisi arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, çalışmaya alınan öğrencilerin %52.4'ü (n=120) yüksek benlik saygısı düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin benlik saygısı düzeyi ile anne eğitimi (F=1.456 p=0.22), baba eğitimi (F=0.872 p=0.456), en uzun yaşadığı yerleşim yeri (F=0.119 p=0.887), göç etme durumları (t=1.18 p=0.32) arasında ilişki saptanamamıştır. Benlik saygısı düzeyi yükseldikçe öğrencilerin depresyon düzeyleri (r=0.376 p=0.000), süreklilik kaygı düzeyleri (r=0.243 p=0.000) ve ruhsal belirti ölçeği ana puanlarının (r=0.286 p=0.000) azaldığı ve nedensel bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Yüksek benlik saygısı düzeyine sahip öğrencilerin depresyon düzeyleri (F=21.202 p=0.0001), kaygı düzeyleri (F=9.238, p=0.00001) ve genel semptom ortalamaları (GSO) (F=10.79, p=0.0001) düşük benlik saygısı düzeyine sahip öğrencilerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Turan, Herken, Mutlu ve Küçükkolbaşı, 1998).

II.6.3. Yaşam Doymu İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Gitmez ve Morçöl (1994), araştırmalarında sosyo-ekonomik düzey ile yaşam doymu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini toplam 145 kişi oluşturmuştur, araştırmada alt sosyo-ekonomik düzey, orta sosyo-ekonomik düzey, üst sosyo-ekonomik düzey olmak üzere üç grup, yaşam doymu düzeyleri açısından karşılaştırılmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, tüm ihtiyaç kategorilerinde, genel yaşam doymu ve yaşam doymu alt değişkenleri açısından; en yüksek yaşam doymu düzeyi, en üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olanlarda, en düşük yaşam doymu düzeyi, en alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunanlar göstermiştir ve orta düzey sosyo-ekonomik düzeye sahip bireyler ise orta düzeyde doym

göstermişlerdir, araştırmanın bulguları, doyum alanlarında hiyerarşik bir yapı göstermiştir. Yaşam doyumunu ile sosyo-ekonomik düzey arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Gün ve Bayraktar (2008), göç etmiş ergenler ile göç etmemiş ergenleri, yaşam doyumunu, benlik saygısı ve sosyal destek ağları açısından karşılaştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini, yaşları 12-15 arasında değişen toplam 305 (152 kız ve 153 erkek) ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, İzmir'e göç eden ergenlerin yaşam doyumunu ve benlik saygısı ortalamaları diğer gruplarından daha düşüktür. İzmir doğumlu, İzmir'e göç etmiş, Kızıltepe-Nusaybin doğumlu, Kızıltepe-Nusaybin'e göç etmiş ve köy doğumlu ergenler arasında yaşam doyumunu puanları açısından farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklar istatistiksel açıdan da anlamlıdır. Ekonomik durumları iyi/orta olan ergenlerin yaşam doyumunu puanı ortalamaları, ekonomik durumları kötü/çok kötü olan ergenlerinden daha yüksektir. Göç etmiş ergenlerde yaşam doyumunu, benlik saygısı, sosyal destek ağları ve kültürlenme düzeyi puanları, yaş ve cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Okula giden ergenlerin yaşam doyumları daha yüksekken, sürekli çalışan ergenlerin kültürlenme düzeyleri daha düşük bulunmuştur.

Demirel ve Canat (2004), Ankara'daki beş eğitim kurumunda kendini yaralama davranışında bulunmuş kişilerin yaşam doyumlarını, intihar olasılıklarını ve depresyon düzeylerini araştırmışlardır. Son bir yıl içerisinde kendini yaralama davranışında bulunan bireyler (deney grubu) çalışma evreninde belirtilen kurumlarda tek tek belirlenmiş ve araştırma veri toplama araçları bu bireylere uygulanmıştır. Yine aynı örnekleme yöntemiyle deney grubunun karşılığında, kendini yaralama davranışında bulunmayanlar (kontrol grubu) belirlenmiş ve araştırma veri toplama araçları bu bireylere de uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde deney grubunun yaşam doyumunu puanı ortalamasının, kontrol grubundan düşük; deney grubunun intihar olasılığı ve depresyon puanları ortalamasının, kontrol grubundan yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, kendini yaralama davranışında bulunanların düşük yaşam doyumuna, yüksek intihar olasılığına ve yüksek depresyon düzeyine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Hilooğlu (2009), yaptığı bir araştırmada, öğrencilerin zorba ve kurban olma davranışlarını sosyal beceri ve yaşam doyumlarının ne oranda açıkladığını

belirlemek, bunun yanında cinsiyete göre öğrencilerin zorbalık statülerini ve zorbalığa karışıp karışmamaya göre sosyal beceri ve yaşam doyumlarını incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini, ilköğretim okulların 6., 7. ve 8. sınıfına devam eden, toplam 935 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada, zorbalığa karışan öğrenciler ile zorbalığa karışmayan öğrencilerin yaşam doyumu puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Zorbalığa karışmayan öğrencilerin Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin boyutları olan “arkadaş, okul, aile, çevre, benlik ve yaşam doyumu toplam” puanlarının, zorbalığa karışan öğrencilerin “arkadaş, okul, aile, çevre, benlik ve yaşam doyumu toplam” puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu lisede öğrenim gören 232 kız ve 141 erkek ergen oluşturmuştur. Bu örnekleme 186 öğrencinin parçalanmış aileye, 193 aile ise tam aileye sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, parçalanmış aileye sahip ergenlerin yaşam doyumları ve fiziksel alan dışında tüm üç alanda (psikolojik, sosyal ilişkiler ve çevre yaşam kalitesi) yaşam kalitelerinin tam aileye sahip ergenlere oranla anlamlı bir biçimde farklılaştıklarını göstermiştir (Dingiltepe, 2009).

Gümüşbaş (2008), araştırmasında, ilköğretim 6.,7. ve 8. sınıf öğrencilerinin yaşadıkları strese bağlı sorunları açıklama ve giderebilmeye yönelik hazırlanan eğitim programının stresle başa çıkma yöntemleri ve yaşam doyumu üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 30 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, stresle başa çıkma becerileri açısından deney grubunun ön test ve son test değerleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur; ancak aynı farklılığın kontrol grubunda da olduğu görülmüştür. Deney ve kontrol gruplarının yaşam doyumları arasında anlamlı düzeyde bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Gezgin Gürbüz (2008), öfke denetimi eğitiminin lise son sınıf öğrencilerinin öfke denetim becerileri, depresyon düzeyleri ve yaşam doyumlarına etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, öfke denetimi eğitimin sonunda deney grubundaki öğrencilerin sürekli öfke, öfke içte, öfke dışta, öfke düzeylerinde anlamlı bir azalma olduğu, öfke kontrol ve yaşam doyumlarında anlamlı düzeyde artma

olduğu gözlenmiştir. Ancak söz konusu eğitimin sonunda deney grubu öğrencilerinin depresyon düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kontrol grubu öğrencilerinin öfke denetimleri, yaşam doyumları ve depresyon düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Oktan (2008), araştırmasında, üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarını; cinsiyete, ÖSS sınavına kaçınıcı kez girdiklerine, problem çözme becerilerine ve yaşam doyumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, üniversite sınavına hazırlanan 495 kız ve erkek ergen oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, psikolojik sağlamlığın yaşam doyumuna düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($t=-6,40$, $p<.01$). Bu fark, üniversite sınavına hazırlanan yaşam doyum düzeyi yüksek ergenlerin, psikolojik sağlamlık puanlarının ortalamasının ($x = 113,05$), yaşam doyum düzeyi düşük ergenlerin psikolojik sağlamlık puanlarının ortalamasından ($x = 100, 35$) anlamlı derecede yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak; üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının cinsiyete, ÖSS sınavına kaçınıcı kez girdiklerine, problem çözme becerilerine ve yaşam doyumlarına göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Göç (2008), araştırmasında, mükemmeliyetçiliğin akademik başarı ve yaşam doyumuna üzerindeki yordayıcı rolünü incelemiştir. Araştırmanın örneklemini üç lisenin 10. sınıfında öğrenim gören 181 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma bulguları aşırı ebeveyn eleştireliliğinin genel olarak olumsuz bir örüntü sergilediğini ve akademik başarıyı, arkadaş ve aile doyumunu olumsuz olarak yordadığını ortaya koymuştur. Öte yandan, olumlu mükemmeliyetçiliğin yaşam doyumunu ve okul doyumunu yordadığı belirlenmiştir.

İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin, duygusal zeka düzeyleri ile yaşam doyumuna düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bazı bireysel özelliklere ve ailelere ilişkin değişkenlere bağlı olarak öğrencilerin yaşam doyumuna ve duygusal zeka düzeyleri arasındaki anlamlı farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini, ilköğretim ikinci kademe öğrenim göre toplam 293 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, yaşam doyumuna ve duygusal zeka alanları arasındaki ilişkilerin pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Genel duygusal zeka ortalamalarında ve yaşam doyumu ortalamalarında yaşa, okul öncesi eğitime alınıp alınmadığına, anne- baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşmaların olmadığı tespit edilmiştir (Kırtıl, 2009).

Kaya ve Siyez (2008), farklı sosyo-metrik statülerdeki ilköğretim öğrencilerinin yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığını incelemişlerdir. Öğrencilerin yaşam doyumlarının değerlendirilmesinde Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyum Ölçeği-Kısa Formu (ÇBÖYDÖ-K) kullanılmıştır. Sosyometrik verilerin toplanması ve sosyometrik sınıflamanın yapılmasında klasik sosyometrik sınıflama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Malatya il merkezindeki 2 farklı ilköğretim okuluna devam eden toplam 421 öğrenci (191 erkek, 230 kız) oluşturmuştur. Seksen bir öğrenci sosyometrik olarak sınıflandırılmadığı için bunlara ait veriler analiz dışı bırakılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, farklı sosyometrik statülerdeki öğrencilerin genel olarak yaşam doyumu düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olduğunu göstermiştir. Buna göre; popüler öğrencilerin yaşam doyumları reddedilen ve ihmal edilen öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olarak bulunmuştur. Araştırmada sosyometrik statülere göre yaşam doyumu alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığı da incelenmiştir. Buna göre; popüler öğrencilerin aile yaşamından elde ettikleri doyumun, ihmal edilen öğrencilerden, arkadaş ilişkilerinden elde ettikleri doyumun ise reddedilen ve ihmal edilen öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanında, reddedilen öğrencilerin arkadaş ilişkilerinden elde ettikleri doyumun, ihtilafli öğrencilerden daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Çeçen (2008), yaşam doyumunun yordanmasında bireysel bütünlük duygusu (anlaşılabilirlik, anlamlılık, yönetme), aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı değişkenlerinin ne düzeyde katkıda bulunduğunu belirlemek amacıyla araştırma yapmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu, 393 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın bulguları beklenildiği yönde yaşam doyumu ile bireysel, ailesel bütünlük duygusu ve benlik saygısı arasında olumlu orta ve görece olarak güçlü düzeyde ilişkiler olduğunu göstermiştir. Yaşam doyumunu yordamaya ilişkin ele alınan tüm değişkenler toplam varyansın %40'ını açıkladığı görülmüştür. Yaşam doyumunu yordamaya en fazla katkıda bulunan değişkenin bireysel bütünlük duygusunun alt boyutu olan anlaşılabilirlik boyutu olduğu bunu sırasıyla aile

bütünlük duygusu, benlik saygısı, yönetilebilirlik ve anlamlılık değişkenlerinin izlediği saptanmıştır.

Meslek yüksek okullarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin yaşam doyumunu ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, 385'i erkek 177'si kız olmak üzere toplam 562 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin yaşam doyum ile benlik saygısı arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür ($r=0.359$, $p<.01$). Yine analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi, öğrencilerin yaşam doyumunun anlamlı bir açıklayıcısı olduğu görülmüştür [$R=0.268$, $R^2= 0.72$, $F= 20,495$, $p<.01$]. Yaşam doyumuna ilişkin varyansın % 72'sinin öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi ile açıklandığı görülmüştür. Araştırma sonucunda, yaşam doyumunu ile benlik saygısı arasında bir ilişkiye rastlanılmıştır. Öğrencilerin benlik saygıları öğrenim görülen sınıflara göre de anlamlı bir farklılık göstermiştir (Dilmaç ve Ekşi, 2008).

II.6.4. Depresyon İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Yıldız (Arabacı) (2007), ilköğretim II. kademe öğrencilerinin duygusal istismar, fiziksel istismar, ihmal, ekonomik istismar düzeyleri ile saldırganlık, benlik saygısı ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bunun yanında istismar ve ihmal düzeyleri demografik değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, ilköğretim okullarında ikinci kademe öğrencilerine devam eden, 655 (315 kız ve 345 erkek) öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin, 37'si (%5.6) okuldan sonra herhangi bir işte çalışırken, 618'i (%94.4) okuldan sonra herhangi bir işte çalışmamaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin (N: 655), 614'ü (%93.7) hiç ekonomik istismara maruz kalmazken, 36'sı (%5.5) zaman zaman ekonomik istismara maruz kalmakta, 5'i (%0.8) sık sık ekonomik istismara maruz kalmaktadır. Araştırma ve sonuçları göstermiştir ki duygusal istismar ile fiziksel istismar arasında, fiziksel istismar, ihmal ve ekonomik istismar ile depresyon arasında olumlu yönde ilişki bulunurken, istismar ve ihmal düzeyleri

ile saldırganlık ve benlik saygısı düzeyleri arasında olumsuz yönde ilişki bulunmuştur.

Erözkan (2009), ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin depresyon düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu, ilköğretim 8.sınıfa devam eden 500 kişi (250 kız; 250 erkek) oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, anne öğrenim düzeyi ve baba öğrenim düzeyinin depresyon üzerinde yordayıcı özelliklere sahip olmadıkları görülmüştür. Araştırmanın diğer bulguları ise, ebeveyn tutumları, benlik saygısı, mükemmeliyetçilik ve sınav kaygısının depresyonun önemli yordayıcıları olduğunu göstermiştir.

Cebe (2005), Yetiştirme Yurtları'nda kalan korunmaya muhtaç 13-19 yaş arası ergenlerin benlik saygısı, kaygı ve depresyon düzeylerini değerlendirilmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini, korunmaya muhtaç 86 (46 erkek, 40 kız) ergen ve bulguları kıyaslayabilmek için orta sosyo-ekonomik düzeye sahip, deney grubuyla aynı yaş aralığında ve ortalamasında olan 110 kişilik (62 kız, 48 erkek) bir kontrol grubu oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, kurum bakımında kalan korunmaya muhtaç çocukların, aile ortamında gelişen çocuklardan daha düşük benlik saygısı geliştirdiklerini, buna bağlı olarak daha yüksek bir sürekli kaygı ve depresyon düzeyi geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Gruplar arasındaki farklar istatistiksel olarak da anlamlılık göstermiştir.

Eryüksel ve Akün (2003), depresyonu olan ergenleri ve ana-babaları, birbirleriyle ilişkilerindeki çatışma düzeyleri, aile ilişkileri hakkındaki bilişsel çarpıtmaları ve fonksiyonel olmayan tutumlara bağlılıkları açısından incelemişlerdir. Bu amaçla, depresyonu olan veya olmayan 13-19 yaşları arasındaki 123 ergen, 109 anne ve 87 baba olmak üzere toplam 319 kişi örneklem grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, depresyonu olan ergenlerin, olmayanlara göre, anne ve babalarıyla ilişkilerinden hoşnut olmadıkları, ana-babalarının çeşitli kural ve sınırlandırmalarla hayatlarını mahvedebileceklerine ve onlara kolayca haksızlık yapabileceklerine dair abartılı inançlara bağlı oldukları görülmüştür. Depresyonu olmayan ergenlerin ise, olanlara göre mükemmel bir evlat olmaya dair abartılı

inançlara daha fazla sahip oldukları bulunmuştur. Çocuğunda depresyon olan ana-babalar, olmayanlara göre, daha fazla depresyon, çocuklarıyla aralarında daha fazla çatışma ve anlaşmazlık ifade etmişlerdir.

Çetinkaya, Nur, Ayvaz, Özdemir ve Kavakcı (2009) tarafından Sivas il merkezinde sosyo-ekonomik düzeyi (SED) farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının, depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisini belirlemek amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini 5-8. sınıflarda öğrenim gören 521 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranı %43.0'tür. Her SED'deki okulda, özellikle SED'i düşük olan okulda, zorbalığa maruz kalanlarda depresyon düzeyinin arttığı, benlik saygısı düzeyinin azaldığı saptanmıştır.

Yıldırım (2004), çalışmasında sınav kaygısı, gündelik sıkıntılar, sosyal destek ve cinsiyet değişkenlerinin 8-11. sınıf öğrencilerinin depresyon düzeylerini ne derecede yordadığını incelemiştir. Araştırmaya, toplam 485 öğrenci alınmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, sınav kaygısı, aile, arkadaş ve geniş çevre ile ilgili gündelik sıkıntılar, aile desteği, öğretmen desteği ve cinsiyet değişkenleri depresyonu manidar olarak yordamakta; arkadaş desteği ile öğretim yaşamına ilişkin gündelik sıkıntılar ise yordamamaktadır.

Bilgi (2005), bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan öğrencilerin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerini incelemek amacıyla bir araştırma yürütmüştür. Örneklem grubunu, toplam 310 ilköğretim öğrencisi oluşturmuştur. Elde edilen bulgulara göre; öğrenciler oyun oynama sürelerine göre incelendiğinde, bilgisayar oyunu oynama süresi arttıkça anti-sosyal saldırganlığın da arttığını, buna karşın depresyon ve yalnızlık düzeyinde herhangi bir farklılaşma olmadığını belirlemiştir. Ayrıca bilgisayar oyunu oynanan mekana göre de; evde ve internet kafede oynayan öğrencilerin depresyon düzeyleri açısından aralarında farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Depresyon düzeyi yüksek parçalanmış aile çocuklarıyla yapılan eğitsel grup oyunlarının, bu çocukların depresyon düzeyi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, ilköğretim okullarında 3. ve 4. sınıf düzeyleri arasında öğrenim gören

parçalanmış aile çocuklarına “Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği” uygulanarak örneklem seçilmiştir. Depresyon düzeyi yüksek ve katılmaya istekli olan 18 öğrenci alınmış, bunlardan 9’u deney, 9’u da kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney grubuna 10 hafta boyunca haftada bir gün eğitsel oyun çalışmaları yapılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların ailelerinin ve yakın arkadaşlarının, araştırma öncesinde ve sonrasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşleri alınmış, deney grubuna çalışma sonrasında aile resmi çizdirilmiştir. Sonuç olarak, eğitsel oyun çalışmalarına katılan çocuklar ile bu çalışmaya katılmayan çocukların depresyon düzeyini belirten puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Özağı, 2007).

Kurum bakımında olan ve ailesi ile birlikte kalan 13-18 yaş arası çocuklarda sürekli öfke ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla araştırma yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi, 13-18 yaş arası çocukların kaldığı yetiştirme yurdundan 152 kişi ile lise öğrencilerinden 148 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, ailesiyle kalanların %16.9’unda, yetiştirme yurdunda kalanların %25’inde depresyon belirtileri vardır. Çalışmaya alınan kişilerden depresyon belirtisi olmayanlarda Sürekli Öfke Ölçeği puanı $23.77+6.29$, depresyon belirtisi olanlarda Sürekli Öfke Ölçeği puanı $26.95+6.44$, depresyon belirtisi olmayanlarda Öfke İçte Ölçeği puanı $16.87+4.65$, depresyon belirtisi olanlarda Öfke İçte Ölçeği puanı $18.79+4.90$, depresyon belirtisi olmayanlarda Öfke Dışa Ölçeği puanı $17.64+5.29$, depresyon belirtisi olanlarda Öfke Dışa Ölçeği puanı $19.60+5.51$ olarak bulunmuştur (Yıldırım, 2005).

Turnalar Kurtaran (2008), yalnızlık, depresyon ve benlik saygısı değişkenlerinin ergenlerin internet bağımlılığını yordamadaki katkılarını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya liselerde öğrenim gören 650 öğrenci katılmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre, internet bağımlılığını, benlik saygısının olumsuz yönde, yalnızlığın ise olumlu yönde anlamlı bir şekilde yordadığı, ancak depresyonun, istatistiksel olarak anlamlı olacak kadar yordamadığı görülmüştür.

Çocukların kendilerini depresif/mutsuz hissettikleri zamanlarda, kullandıkları başa çıkma yollarının sayısı ve etkililiğinin cinsiyet ve sosyo-ekonomik statü açısından anlamlı bir farklılık gösterip, göstermediği ve çocuklar tarafından belirtilen

başa çıkma yollarının sayısı ve etkililiğinin depresif semptomatolojiyle ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma iki değişik sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden iki okulun 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden oluşan 128 kişilik örneklem grubuyla gerçekleştirilmiştir. Başa çıkma yollarının kullanımı ve sayısı cinsiyet ve sosyo-ekonomik statü açısından anlamlı farklılıklar göstermiştir. Çocuklar için Depresyon Ölçeği'nden yüksek puan alan çocukların kullandıkları başa çıkma yollarının sayısı ve etkililiğinin düşük puan alan çocuklara oranla daha düşük olduğu saptanmıştır (Güney, 1993).

Sabuncuoğlu ve ark. (2006), ergen öğrenciler arasında akran örselemesinin özelliklerini belirlemek ve depresyon belirtileriyle ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini, 107 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, örneklemin depresyon puan ortalamasının 10.72 ± 5.20 olduğu ve cinsiyete göre depresyon puan ortalamalarının anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Katılımcıların %66.4'ü son bir yıl içinde bir biçimde akranlarının şiddet içeren olumsuz davranışlarıyla karşılaşmıştır. Bu çocuklarda depresyon puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Uzbaş (2003), araştırmasında, ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal beceri ve okul uyumları ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmanın örneklemini toplam 365 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular, öğrencilerin sosyal beceri ve okul uyumları ile depresyon puanları arasında olumsuz ve anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Çocukların sosyal beceri ve depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre anlamlı olarak farklılaştığı ve akademik başarıları ile anlamlı olarak ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Kapıcı (2004), ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri, bunların görülme sıklığı, zorbalığın görülme türünde sosyo ekonomik düzey, sınıf düzeyi ve cinsiyete bağlı farklılıkların olup olmadığı ve son olarak zorbalığa maruz kalıp kalmamanın benlik saygısı, depresyon, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde nasıl bir farklılaşmaya neden olduğunu bulmak için araştırma yapmıştır. Araştırmaya, yaş ortalamaları 10 olan, 99 kız ve 107 erkek olmak üzere toplam 206 öğrenci katılmıştır. Analizler sonucunda, bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalan çocukların benlik saygılarının,

daha az maruz kalan çocuklardan önemli ölçüde düşük olduğunu göstermiştir. Zorbalığa maruz kalma ile depresyon belirtilerinin düzeyi arasındaki farka bakıldığında ise, bedensel, duygusal ve cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalan çocukların, daha az maruz kalanlardan anlamlı ölçüde daha yüksek depresyon belirtileri gösterdiğini ortaya koymuştur. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, duygusal zorbalığa maruz kalanların, hem benlik saygısı, hem depresyon ve hem de durumluk kaygı puanları açısından en riskli grup oldukları, cinsel zorbalığa maruz kalanların ise sürekli kaygı açısından en riskli grup oldukları görülmüştür.

Ergenlerde umutsuzluk düzeyinin belirlenmesi ve umutsuzluk düzeyinin sosyo-demografik değişkenler, depresyon ve benlik saygısı ile ilişkisi araştırılmıştır. Bu çalışmaya, 1185 lise 1. sınıf öğrencisi alınmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, erkek, anne ve babalarının eğitim düzeyi daha düşük, kırsal kökenli, ailesinin geliri giderini karşılamayan, ailesini yoksul olarak algılayan, depresyonu olan, benlik saygısı düşük, yaşam kalitesini kötü olarak algılayan ve sağlığından hoşnut olmayan öğrencilerin, Beck Umutsuzluk Ölçeğinden daha yüksek puan aldıkları saptanmıştır (Özmen ve ark., 2008).

Erdoğan (2006), depresif belirtileri olan 8. sınıf öğrencileri ile yapılan yaratıcı drama çalışmalarının, bu öğrencilerin depresif belirtileri ve öz kavramları üzerine olan etkilerini araştırmıştır. Çalışmanın örneklemini, 14–15 arasında olan Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinden 16 ve yukarı puan alan 36 öğrenci iki eşit gruba ayrılarak, 18 öğrenci deney grubu, 18 öğrenci kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Yaratıcı drama çalışmaları öncesi ve sonrası her iki gruba da ÇDÖ ve Piers-Harris Çocuk Öz Kavram Ölçeği (PHÇÖKÖ) verilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, başlangıçta deney ve kontrol grubu arasında depresif belirtiler ($p=0.85$) ve öz kavram seviyeleri ($p=0.08$) açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark yok iken, yaratıcı drama eğitiminden sonra deney grubunun ÇDÖ puanları anlamlı olarak düşerken ($p=0.00$), PHÇÖKÖ ($p=0.00$) puanları anlamlı olarak yükselmiştir. Kontrol grubunun ise ÇDÖ ($P>0,05$) ve PHÇÖKÖ ($P>0,05$) ön ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Yiğit (2008), araştırmasında, benlik saygısı ve bazı değişkenlerin ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin depresyon ve sosyal becerileri üzerindeki etkisini incelemiş ve depresyon düzeyi, sosyal beceri düzeyleri ile benlik saygısı, cinsiyet, sınıf, anne

baba durumu, ailenin sosyo-ekonomik durumu arasında ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini, toplam 800 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ilköğretim öğrencilerinin benlik saygısı alt boyutlarının, depresyon puanlarını anlamlı düzeyde açıkladığı görülmüştür. Bu sonuca göre mutluluk, kaygı, zihinsel ve okul durumu depresyonun önemli yordayıcılarıdır. Depresyon ile mutluluk, kaygı, popülerite, davranış ve uyum, fiziksel görünüm ve zihinsel ve okul durumu alt boyutları arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Depresyon düzeyi arttıkça benlik saygısı düşmektedir. Anne baba çalışma durumuna göre annenin durumu depresyonu yordamaz iken, babası çalışmayan öğrencilerin depresyon puan ortalamaları babası çalışan öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Depresyon düzeylerinin sosyo-ekonomik düzeyden etkilendiği görülmüştür.

Ertem ve Yazıcı (2006), karma lise eğitimi alan 4 lisede ergenlik döneminde yaşanan psiko-sosyal sorunları ve lise öğrencileri arasında depresyon yaygınlığını belirlemek için araştırma yapmışlardır. Araştırmanın örneklemini, 1342 lise 2. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, kız öğrenciler arasında ağır depresyon görülme oranı %9.6 iken erkek öğrenciler arasında bu oran %5.4 olarak saptanmıştır. Baskıcı tutum sergileyen aileleri olan çocuklarda ağır depresyon oranı %16,1 iken özgür-demokratik tutum sergileyen ailelerde bu oran %0.1 bulunmuştur. Çekirdek aile yapısında ağır depresyon oranı %6.7 iken, geniş ailede aynı oran %12.0 olarak saptanmıştır. Ergenlik döneminde gençlerin %72.1'i hafif düzeyde, %7.2'si ağır depresyon yaşamakta olduğu görülmüştür.

Kaya (2007), ilk ergenlik döneminde bulunan farklı sosyometrik statüdeki öğrencilerin denetim odağı ve depresyon seviyelerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, toplam 409 ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenci oluşturmuştur. Elde edilen bulgulara göre, popüler çocukların ihmal edilen, reddedilen ve ortalama çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek içsel kontrole sahip oldukları görülmüştür. Popüler öğrenciler, sosyal başarı ve başarısızlıkları içsel özelliklere atfederken popüler olmayanların, sosyal başarı ve başarısızlıkları kendilerinden çok şans ve kader gibi dışsal öğelere bağladıkları ortaya çıkmıştır. Depresyon düzeylerine dair bulgulara göre, reddedilen ve ihmal edilen öğrencilerin depresyon düzeylerinin diğer bütün gruptan anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırma betimsel bir araştırmadır. Bu bölümde, araştırmanın evren ve örnekleme, kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanmasında izlenen işlem yolu ve elde edilen verilerin istatistiksel analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

III.1. Evren

Araştırmanın evrenini, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Diyarbakır ili merkez sınırları içerisinde bulunan tüm resmi ilköğretim kurumlarında öğrenim gören 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden sokakta çalışan ve çalışmayan öğrenciler oluşturmaktadır.

III.2. Örneklem

Araştırmanın örnekleme, Diyarbakır il merkezinde bulunan farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil eden ilköğretim okulları arasından seçilmiştir. Sokakta çalışmayan üst gelir grubunda bulunan öğrencileri belirlemek için, Yenişehir İlçesi'nde bulunan Özel Diken İlköğretim Okulu ve Kayapınar İlçesi'nde bulunan Özel Ortadoğu İlköğretim Okulu örneklem grubuna alınmıştır. Sokakta çalışmayan alt gelir grubunda bulunan öğrencileri belirlemek için de Diyarbakır ilinin yoğun göç alan bölgelerinde yer alan okullardan Bağlar İlçesi'ndeki Celal Güzelses İlköğretim Okulu, Sur İlçesi'ndeki Süleyman Nazif İlköğretim Okulu ve Yenişehir İlçesi'nde bulunan Hasanpaşa İlköğretim Okulu örneklem grubuna alınmıştır. Sokaklarda çalışan çocukların belirlenebilmesi amacıyla, yoğun göç alan merkez ilçelerden olan Yenişehir İlçesi'nde bulunan Hasanpaşa İlköğretim Okulu, Şair Cahit Sıtkı Tarancı İlköğretim Okulu ve Hülya Tugay İlköğretim Okulu, Bağlar İlçesi'nde bulunan Celal Güzelses İlköğretim Okulu ve Sur İlçesinde bulunan Mardinkapı İlköğretim Okulu, Feritköşkü İlköğretim Okulu ve Süleyman Nazif İlköğretim Okulu örnekleme

alınmıştır. Araştırma sırasında toplam 785 öğrenciye ölçme araçları uygulanmıştır; fakat ölçme araçlarını eksik ve hatalı dolduran öğrenciler araştırmanın dışında bırakılmışlardır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sayıları, gelir grupları, öğrenim gördükleri okul ve cinsiyete göre dağılımları Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırma Kapsamına Alınan 6.7.8. Sınıf Öğrencilerinin Gelir Grubuna, Okul ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Gelir Grubu	Okullar	Örneklem Grubu		
		Kız	Erkek	Toplam
Üst Gelir Grubu	Özel Diken İÖO	46	43	89
	Özel Ortadoğu İÖO	53	65	118
Alt Gelir Grubu ve Sokakta Çalışan Grup	Celal Güzelses İÖO	98	92	190
	Hasanpaşa İÖO	25	78	103
	Süleyman Nazif İÖO	44	79	123
	Şair Cahit Sıtkı Tarancı İÖO	15	24	39
	Hülya Tugay İÖO	---	24	24
	Mardinkapı İÖO	2	6	8
	Feritköşkü İÖO	---	6	6
	Genel Toplam	283	417	700

Tablo 1’de görüldüğü gibi, araştırma bütün ölçekleri hatasız ve eksiksiz bir biçimde cevaplayan 700 kişilik örneklem grubundan oluşmaktadır. Araştırmadaki öğrencilerin 283’i kız (% 40.43) ve 417’si erkek (% 59.57)’tir. Eksik veya hatalı doldurma gibi nedenlerden dolayı istatistiksel değerlendirmelere alınmayan öğrenciler araştırmada eksik veri olarak ilerleyen bölümlerde karşımıza çıkacaktır.

III.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak, araştırmanın bağımlı değişkenleri olan benlik saygısı düzeyinin belirlenmesinde “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği,” yaşam doyumu düzeyinin belirlenmesinde “Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği” ve depresyon düzeyinin belirlenmesinde “Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği” ve bağımsız değişkenler hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Bu veri toplama araçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

III.3.1. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, kişinin kendini değerlendirmesindeki genel tutumunu belirlemeyi hedeflemektedir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 12 alt ölçekten oluşan çoktan seçmeli 63 maddelik bir ölçektir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin ilk alt testi benlik saygısını ölçmek amacıyla diğer alt testler ise benlik saygısı ile ilişkili durumları ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada ilk alt test olan ve 10 maddeden oluşan Benlik Saygısı Alt Ölçeği kullanılacaktır (Çuhadaroğlu, 1985; Akt. Yılmaz Irmak, 2008).

Benlik Saygısı Alt Ölçeğinde 5’i olumlu 5’i olumsuz olmak üzere toplam 10 madde yer almaktadır. Ölçeğin puanlaması Guttman Ölçekleme Tekniği yapısına uygun bir şekilde dikotomik olarak yapılmaktadır ve denekler 0 ile 6 puan arasında toplam puan almaktadırlar. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması benlik saygısı düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu puanlama tekniğine göre; 0-1 puan yüksek düzeydeki benlik saygısı, 2-4 arasındaki puanlar orta düzeydeki benlik saygısı, 5-6 puanları düşük düzeydeki benlik saygısı olarak değerlendirilmektedir (Çuhadaroğlu, 1985; Akt. Yılmaz Irmak, 2008).

Alan yazında, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin likert uygulamaları da oldukça yaygındır (Lam ve Grosman, 1997, Moron ve Eckenrode, 1992). Schilling ve Savin-Williams (1986; Akt. Moron ve Eckenrode, 1992) 4’lü yanıtlama için güvenilirliğin .89 olduğunu belirtmektedirler. Bu çalışmada Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 4’lü likert tipi yanıtlama biçimi ile kullanılmıştır. Alınabilecek en yüksek

puan 40 iken en düşük puan 10'dur. Ölçekten alınacak yüksek puan yüksek benlik saygısını, düşük puan ise düşük benlik saygısını göstermektedir (Akt. Yılmaz Irmak, 2008).

III.3.1.2. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Çuhadaroğlu (1986; Akt. Çeçen, 2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonunda benlik saygısı kategorisinin geçerliğini sınamak için psikiyatrik görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerle yapılan değerlendirmede öğrencilerin benlik saygıları, kendilerine ilişkin görüşlerine göre, yüksek, orta ve düşük olarak gruplandırılmıştır. Görüşlerden ve benlik saygısı ölçeğinden elde edilen sonuçların arasındaki ilişkiler hesaplanmış ve geçerlik oranı .71 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısının ise .75 olduğu belirtilmiştir.

Çeçen (2008), çalışmasında benlik saygısı envanterinin iç tutarlık katsayısını .82 olarak hesaplamıştır. Yılmaz Irmak'ın (2008) ise çalışmasında, Rosenberg benlik saygısı ölçeği için elde ettiği Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .82'dir. Ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı ölçtüğü ve varyansın %40'ını açıkladığını tespit etmiştir.

Araştırma örneklemini için ölçeğin güvenirliliğini sınamak amacıyla, ölçeği cevaplayan 695 öğrenciden elde edilen veriler üzerinde faktör analizi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Ölçekle ilgili yapılan güvenirlik çalışmalarına göre ise, 10 maddelik tüm ölçeğin Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Rosenberg benlik saygısı ölçeğinin bir örneği Ek 2'de sunulmuştur.

III.3.2. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği:

Huebner (1994), tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin (Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale) özgün formu 10'u olumsuz toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇÖYDÖ), beş alt boyuttan (aile, arkadaş, okul, yaşanılan çevre, benlik) elde edilen puanlarla birlikte bir genel yaşam doyumu puanı vermektedir. Ölçeğin uyarlama çalışmasından sonra Türkçe Form'undaki tersten puanlanan maddeleri

şunlar: 3-4-9-13-22-25-30-32 ve 35. madde olmak üzere dokuz maddeden oluşmaktadır. Olumsuz maddelerin tersten puanlanması ile elde edilen puanların yüksek olması yaşam doyumunun da arttığını göstermektedir. Ölçek maddeleri dört seçenek üzerinden yanıtlanmaktadır: (1) Hiçbir zaman , (2) Bazen, (3) Sık sık, (4) Her zaman.

Ülkemizde ayrıca, Siyez ve Kaya (2008) tarafından uyarlanan, öğrencilerin yaşam doyumlarının değerlendirilmesinde Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyum Ölçeği-Kısa Formu da (ÇBÖYDÖ-K) kullanılmaktadır. Bu ölçek 6 maddeden oluşmaktadır ve öğrencilerin hem yaşamın geneline ilişkin hem de aile, arkadaş, okul, benlik ve yaşanılan çevre olmak üzere beş boyutta algılanan yaşam doyum düzeylerini değerlendirmektedir. Alt boyutlardan elde edilen puanların toplanması sonucunda yaşam doyum düzeyi bulunmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için yapılan çalışmalarda, test tekrar test $r = .82$ ve iç tutarlılık katsayısı $r = .89$ olarak belirlenmiştir. Madde toplam korelasyonları ise $.64$ ile $.78$ arasında değişmektedir. Ayrıca Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ve Piers Haris Benlik-Kavramı Ölçeği ile ölçüt geçerlilik değerleri anlamlılık göstermişlerdir.

Bu çalışmada ise Çivitçi (2007) tarafından uyarlanan Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin uzun formu kullanılmıştır.

III.3.2.1. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Ölçeğin ilk psikometrik çalışmaları iki aşamada gerçekleştirilmiştir (Huebner 1994). Birinci aşamada, deneme formu 3.-8. sınıflar arasındaki 312 öğrenciye uygulanmış ve her bir maddenin ait olduğu alt ölçekle olan madde-test korelasyonu. 30'un üstünde olan 40 madde üzerinde faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucu 40 maddenin faktör yükleri $.36$ ile $.82$ arasında değişen beş faktörde toplandığı görülmüştür. Beş faktör birlikte toplam varyansın % 49,5'ni açıklamaktadır. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları toplam puanda $.92$, Aile alt ölçeğinde $.82$, Okul alt ölçeğinde $.85$, Arkadaş alt ölçeğinde $.85$, Benlik alt ölçeğinde $.82$ ve Yaşanılan çevre alt ölçeğinde $.83$ bulunmuştur. Alt ölçekler arasındaki korelasyonlar ise $.12$ ile $.34$ arasında değişmektedir. Çalışmanın ikinci aşamasında ölçek

3.-5. sınıflar arasındaki 413 öğrenciye uygulanarak yeniden faktör analizi yapılmış ve alt ölçeklerde elde edilen faktör yükleri ile ilk aşamanın faktör yükleri arasındaki korelasyonların .98'in üstünde olduğu görülmüştür. Zamandaş geçerliği çalışmasında, ÇÖYDÖ'nün alt ölçekleri ile ölçüt olarak alınan ölçekler (Çocuklar için Yalnızlık ve Sosyal Doyumsuzluk Ölçeği, Okul Yaşam Kalitesi Ölçeği, Kendini Tanımlama Ölçeği) arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Bu çalışmanın örnekleminin çoğunlukla 3.-5. sınıf öğrencilerinden oluşması nedeniyle, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği 6.- 8. sınıflar için (Huebner ve ark., 1998) 291 öğrenci üzerinde yeniden test edilmiştir. Ölçeğin dört hafta arayla uygulanarak elde edilen test-tekrar test güvenilirlik kat sayıları toplam puanda .81, Aile alt ölçeğinde .75, Okul alt ölçeğinde .70, Arkadaş alt ölçeğinde .70, Benlik alt ölçeğinde .53 ve Yaşanılan çevre alt ölçeğinde .81 bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenirlığının her iki uygulamasında da iç tutarlık katsayıları hesaplanmış ve toplam puanda .91 ve .93; Aile alt ölçeğinde .84 ve .81; Okul alt ölçeğinde .85 ve .88; Arkadaş alt ölçeğinde .85 ve 81; Benlik alt ölçeğinde .77 ve .78; Yaşanılan çevre alt ölçeğinde .78 ve .86 değerleri elde edilmiştir (Akt. Çivitçi, 2007).

Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlaması amacıyla yapılan çalışma, 2004-2005 öğretim yılında Malatya il merkezinde, alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencileri temsil edeceği düşünülen altı ilköğretim okulunun ikinci kademesinde öğrenim gören toplam 688 öğrenciden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubunda 247 altıncı sınıf, 241 yedinci sınıf ve 200 sekizinci sınıf öğrencisi yer almıştır. Öğrencilerin 348'i kız ve 340'ı erkektir. Yaş ortalamaları 13.01'dir (Çivitçi, 2007).

ÇÖYDÖ'nün Türkçe formunun (Çivitçi, 2007) yapı geçerliği, 516 öğrenciden elde edilen verilerle yapılan faktör analizi ile test edilmiştir. Faktör analizi, ölçeğin özgün formundaki beş boyutla sınırlandırılmış ve Varimax dik döndürme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Analizdeki döndürme işlemi sonucunda, ölçeğin özgün formundaki 15, 36, 35. ve 24. maddeler analizden çıkarılmıştır. Yapılan döndürme işlemi sonunda ölçek, faktör yükleri .34 ile .81 arasında değişen beş faktörden ve toplam 36 maddeden oluşmuştur. Beş faktörün birlikte açıkladıkları toplam varyans

%44.50'dir. ÇÖYDÖ'nin alt ölçek puanlarının birbirleriyle olan korelasyonları .19 ile .40; toplam puanla olan korelasyonları ise .59 ile .72 arasındadır.

ÇÖYDÖ'nin zamandaş (concurrent) geçerliğini test etmek amacıyla, Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği puanları ile ilişkisi incelenmiştir. Ölçeğin 516 öğrenciden elde edilen Cronbach alfa katsayıları, yaşanan çevre alt ölçeği için .75, benlik alt ölçeği için .70, arkadaş alt ölçeği için .85, okul alt ölçeği için .76, aile alt ölçeği için .74 ve toplam puanda .87 bulunmuştur. Ölçeğin 78 öğrenciye iki hafta ara ile iki kez uygulanması ile elde edilen test tekrar test güvenilirlik katsayıları; yaşanan çevre alt ölçeği için .75, benlik alt ölçeği için .79, arkadaş alt ölçeği için .70, okul alt ölçeği için .81, aile alt ölçeği için .86 ve toplam puanda .83 bulunmuştur. Bu araştırmada elde edilen bulgular, ÇÖYDÖ'nin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yaşam doyumunu ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir (Çivitçi, 2007).

Araştırma örneklemini için ölçeğin güvenilirliğini sınamak amacıyla, ölçeği cevaplayan 695 öğrenciden elde edilen veriler üzerinde faktör analizi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Ölçekle ilgili yapılan güvenilirlik çalışmalarına göre ise, 36 maddelik tüm ölçek için, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin bir örneği Ek 3'te sunulmuştur.

III.3.3. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği

Çocuklar için depresyon ölçeği Kovacs (1985) tarafından okul çağındaki çocuklar ve ergenler için düzenlenmiş 27 maddeli ve belirti yöntemli bir kendini anlatma ölçeğidir. Araç tanı koymak yerine, esas olarak depresyonun şiddetini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Çocukluk depresyonunu ölçmek üzere en sık olarak kullanılan bir ölçek olup, 7-17 yaş grubundaki çocuklara ve ergenlere uygulanabilmektedir. Beck Depresyon Ölçeği esas alınarak, ancak çocukluk dönemine özgü maddeler eklenmek suretiyle genişletilerek hazırlanmıştır. Ölçeğin her bir maddesi üç seçeneği içermekte ve çocuktan, içinde bulunulan gün dahil son iki haftayı esas alarak kendisine en uygun olan seçeneği seçmesi istenmektedir. Her madde, depresyona yönelik bir belirti olarak, şiddetine göre 0, 1, ya da 2 değerini

taşımakta ve çocuğun toplam puanı, seçtiği seçeneklerin puan değerinin toplanmasından elde edilmektedir. Puanları yükselmesi, depresyonun şiddetinin arttığını gösterirken, depresyona yönelik kesim puanı 19 önerilmektedir. Ölçek çocuklara yönelik diğer tüm kendini anlatma ölçekleri gibi, çocuğun depresif düşüncelerini tanımlama yeteneği ile son derecede bağıntılıdır (Öy, 1991).

III.3.3.1. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Kovacs tarafından yapılmıştır. Test tekrar test yöntemi ile elde edilen güvenilirlik katsayısı yüksek bulunmuştur ($r=.82$ $p<.0001$). Depresyon ile ilgili yapıları ölçen iki ölçeğe göre aracın geçerliği de oldukça anlamlı bulunmuştur. Anksiyete ölçeği ile $r=.65$ $p<.0001$ ve benlik saygısı ölçeği ile $r=-.59$, $p<.0001$ düzeyinde geçerlik katsayıları elde edilmiştir (Uzbaş, 2003).

Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Öy (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek için 380 öğrenciye bir hafta arayla iki kez uygulanmış ve Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu $r= .80$, $p<.001$ bulunmuştur. Ölçeğin geçerliğini göstermek amacıyla, her sınıftan rastgele örnekleme ile toplam 59 öğrenciyle depresyona yönelik görüşme yapılmış ve çocukluk depresyonu derecelendirme ölçeği uygulanmıştır. Depresyon tanısı için DSM III ölçütleri esas alınmıştır. Buna göre, majör depresyon ve depresif belirtileri olan öğrenciler göz önüne alındığında ölçeğin duyarlılığı %60.00 ($n=6$) olarak tespit edilmiştir. Bu öğrenciler için Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ve Çocukluk Depresyonu Derecelendirme Ölçeği toplam puanlarının Pearson momentler çarpımı korelasyonu $.61$ ($p<.001$) olarak bulunmuştur (Öy, 1991).

Araştırma örnekleme için ölçeğin güvenilirliğini sınamak amacıyla, ölçeği cevaplayan 695 öğrenciden elde edilen veriler üzerinde faktör analizi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Ölçekle ilgili yapılan güvenilirlik çalışmalarına göre ise, 27 maddelik tüm ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı $.81$ olarak bulunmuştur. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nin bir örneği Ek 4'te sunulmuştur.

III.4. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, araştırma kapsamına alınan öğrencilerin kişisel özellikleri hakkında bilgi toplama amacıyla kaynak taraması yapılarak ve uzman görüşleri de alınarak, araştırmada inceleme konusu olan bağımsız değişkenlerle ilgili 5 sorudan oluşmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu, bu araştırmanın amacına ve inceleme konusu olan bağımsız değişkenlere uygun olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Kişisel bilgi formundaki değişkenler, cinsiyet, yaş, sınıf, okul dışında sokakta çalışıp çalışmamak gibi sosyodemografik özellikler olarak belirlenmiştir. Kişisel Bilgi Formu'nun bir örneği Ek- 1'de sunulmuştur.

III.5. Verilerin Toplanması

Araştırmaya konu olan örneklemden veri toplayabilmek amacıyla, araştırmanın evrenini oluşturan okullardan, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Uygulama sırasında araştırmacı sınıfta hazır bulunmuştur. Veriler toplanırken araştırmacı örnekleme oluşturan öğrencilere araştırmanın amacı, kendilerinden ne istendiği, kişisel bilgi formunun ve ölçeklerin nasıl cevaplandırılacağı ve gönüllülük ilkesi hakkında bilgi vermiştir. Öğrencilerin verilerinin karışmasına sebebiyet vermemek için kişisel bilgi formu ve ölçekler birbirlerine tutturularak verilmiştir. Ölçeklerden toplanacak verilerin güvenilirliğinin düşmemesi için ölçekler farklı sıralama içinde uygulanmıştır. Veriler öğrencilerden 2009-2010 eğitim öğretim yılında toplanmış ve ölçekleri yanıtlama süresi yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

III.6. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada, uygulamalar sonrasında hatalı veya eksik cevaplanan ölçekler değerlendirilmeye alınmamış, geriye kalan 700 öğrencinin ölçek verileri değerlendirilmeye alınmıştır. Örnekleme “doğrusallık” ve “normallik” sayıtlılarının zedelenmesine neden olabilecek uç değerler olup olmadığını anlamak amacıyla her

bir öğrenci için Mahalanobis uzaklık değerleri saptanmış, bu değerler (8 bağımlı değişken için kabul edilen kritik değer=26.13, analizlerden elde edilen değer =26.05) $p<.05$ ölçüt alınarak incelenmiştir. Uç değerlere sahip olan deneklere ait veriler, analiz dışında tutulmuştur. Ayrıca artık değerler üzerine kurulu grafikler incelenmiş, standardize edilmiş artık değerler (hatalar) standardize edilmiş yordanan değişkenler için oluşturulan saçılma diyagramının doğrusal bir ilişkiyi tanımladığı, noktaların bir eksen etrafında toplandığı görülmüştür. Standardize edilmiş yordanan değerler için oluşturulan histogram ve normal dağılım eğrilerinin normale çok yakın bir dağılım gösterdiği görülmektedir.

SPSS paket programı kullanılarak gerçekleştirilen istatistiksel analizlerde, araştırmaya katılan grupların toplamının benlik saygısı puanları, yaşam doyumu toplamı ve alt boyutları puanları ile depresyon puanlarından aldıkları en küçük ve en büyük puanları, aritmetik ortalamaları, standart sapmaları, basıklık ve çarpıklık katsayıları saptanarak elde edilen bilgilerin tablo halinde dökümleri yapılmıştır. Araştırmada yapılan istatistiksel analizler sonucunda, her bağımsız değişkene ait grupların benlik saygısı puanları, yaşam doyumu toplamı ve alt boyutları puanları ile depresyon puanlarının ortalamaları, standart sapmaları belirlenerek elde edilen bilgilerin tablo halinde dökümleri yapılmıştır.

Araştırmanın değişkenleri olan depresyon, benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ve Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doymu Ölçeği'nden elde edilen toplam puanlar ve alt boyutlardan elde edilen puanlar Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu yöntemi ile analiz edilmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalar yapmak amacıyla çok değişkenli istatistik tekniklerinden olan Tek Yönlü MANOVA yöntemi kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizlerinden (MANOVA) elde edilen bulguların anlamlı olması durumunda ise, gruplar arası karşılaştırmalar yapmak amacıyla post-hoc çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi uygulanmıştır. Verilerin analizi SPSS 15.0 paket programıyla gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular sunulmuştur. İlk olarak araştırmaya katılan denek sayısı, grup sayıları, cinsiyete, sınıf düzeyine göre katılımcı sayıları ve yaşa göre en küçük, en büyük değerler ve aritmetik ortalaması, araştırmada kullanılan her bir ölçekten elde edilen puanların aritmetik ortalamaları, standart sapma değerleri, denek sayısı, her bir ölçekten alınan en düşük ve en yüksek puanlar, çarpıklık ve basıklık katsayıları verilmiştir. Araştırmaya katılan deneklerin her bir ölçekten elde edilen, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri belirtilmiş ve araştırma değişkenleri arasındaki korelasyon katsayılarına ilişkin sayısal veriler sunulmuştur.

Araştırmaya katılan deneklerin benlik saygısı, yaşam doyumunu ve depresyon değişkenlerine ilişkin elde ettikleri puanlar arasındaki farklılıkları sınamak amacıyla tek yönlü MANOVA tekniği kullanılmıştır. Gruplar arasında tespit edilen anlamlı farklılıkların yönünü belirlemek amacıyla da Tukey HSD testi uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçekler bazında değerlendirilmeye alınan sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin sayılarını gösteren dağılım Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Cinsiyete ve Sınıf Düzeylerine Göre Sayılarını Gösteren Dağılım

GRUPLAR												
Sınıf Düzeyi	Sokakta Çalışan			Alt Gelir			Üst Gelir			Toplam		
	6.	7.	8.	6.	7.	8.	6.	7.	8.	6.	7.	8.
Kız	8	13	11	55	47	50	41	23	35	104	83	96
Erkek	69	61	77	28	32	42	42	36	30	139	129	149
Toplam	77	74	88	83	79	92	83	59	65	243	212	245
Genel Toplam	239			254			207			700		

Araştırmada kullanılan ölçekler bazında değerlendirilmeye alınan sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin toplamının yaşlarına göre en küçük değeri 11, en yüksek değeri 17 ve yaş ortalamaları ise 13.4 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçekler bazında değerlendirilmeye alınan sokakta çalışan, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin toplamının, ölçeklerin her birinden aldıkları en düşük ve en yüksek puanları, aritmetik ortalamaları, standart sapmaları, çarpıklık katsayıları, basıklık katsayıları değerleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Grupların Toplamının, Her Bir Ölçekten Elde Edilen, En Düşük ve En Yüksek Puanları, Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık Katsayısı ve Basıklık Katsayısı Değerleri

Ölçekler	N	En Düşük	En Yüksek	$\bar{X}$	Ss	Çar.	Bas.
ÇÖYDÖ Arkadaş	695	11	32	25.71	4.77	-.51	-.57
ÇÖYDÖ Okul	695	9	32	25.48	4.39	-.69	.38
ÇÖYDÖ Çevre	695	7	28	20.75	4.79	-.56	-.37
ÇÖYDÖ Aile	695	7	28	22.44	4.19	-.77	.29
ÇÖYDÖ Benlik	694	8	24	18.65	3.66	-.58	-.24
ÇÖYDÖ Toplam	695	65	144	113.04	14.67	-.40	-.02
RBÖ	695	13	40	29.48	4.85	-.21	-.07
ÇDÖ	695	0	41	13.33	7.11	.71	.49

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, basıklık ve çarpıklık katsayısı değerlerinin normal sınırlar içerisinde yer aldığı görülmekte; yani dağılım, normal bir dağılım göstermekte, dolayısıyla veriler üzerinde parametrik analizleri olanaklı kılmaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçekler bazında değerlendirilmeye alınan sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin, ölçeklerin her birinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Grupların, Her Bir Ölçekten Elde Edilen, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.

Değişkenler	Sokakta Çalışanlar			Alt Gelir			Üst Gelir		
	N	$\bar{X}$	Ss	N	$\bar{X}$	Ss	N	$\bar{X}$	Ss
ÇÖYDÖ Arkadaş	237	24.38	4.50	253	24.94	4.80	204	28.19	4.06
ÇÖYDÖ Okul	237	25.14	4.06	253	26.06	4.14	204	25.17	4.96
ÇÖYDÖ Çevre	237	20.89	4.31	253	20.16	5.16	204	21.33	4.78
ÇÖYDÖ Aile	237	21.76	3.87	253	21.70	4.48	204	24.12	3.70
ÇÖYDÖ Benlik	237	18.05	3.61	253	18.01	3.57	204	20.14	3.41
ÇÖYDÖ Toplam	237	110.23	13.35	253	110.89	14.82	204	118.97	14.34
RBÖ	237	28.54	4.08	253	28.93	4.48	204	31.26	5.60
ÇDÖ	237	14.88	6.75	253	14.03	7.30	204	10.61	6.52

Araştırmada kullanılan Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği ve alt boyutları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinden alınan puanlar arasındaki ilişkiye Pearson korelasyon katsayısı hesaplanarak bakılmıştır. Elde edilen korelasyon değerleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Pearson Korelasyon Katsayısı Değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. ÇÖYDÖ Ark.	---							
2. ÇÖYDÖ Okul	.22**	---						
3. ÇÖYDÖ Çevre	.32**	.19**	---					
4. ÇÖYDÖ Aile	.36**	.23**	.36**	---				
5. ÇÖYDÖ Benlik	.49**	.23**	.30**	.48**	---			
6. ÇÖYDÖ Top.	.72**	.56**	.66**	.71**	.71**	---		
7. RBÖ	.37**	.27**	.29**	.41**	.60**	.56**	---	
8. ÇDÖ	-.45**	-.34**	-.36**	-.43**	-.58**	-.63**	-.62**	---

**p<.01

Tablo 5’te sunulan değerler incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan tüm değişkenler arasında anlamlı düzeyde ($p<.01$) ilişkiler olduğu görülmektedir. Elde edilen en düşük değerin .22, en yüksek değerin ise .72 olduğu görülmektedir. Ayrıca, Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği’nden elde edilen toplam puanlar ve alt boyutlarından elde edilen puanlar ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’nden elde edilen puanlar arasındaki olumlu yönde korelasyon değerlerinin .27 ile .60 arasında değişmektedir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’nden elde edilen puanlar ile en düşük ilişki düzeyine sahip alt boyut, Okul alt boyutu olur iken en yüksek ilişki düzeyine sahip alt boyut ise Benlik alt boyutu olmuştur.

Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği’nden elde edilen toplam puanlar ve alt boyutlarından elde edilen puanlar ile Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği’nden elde edilen puanlar arasındaki korelasyonların hepsinin olumsuz yönde olduğu ve -.34 ile -.63 arasında değiştiği görülmektedir. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği’nden elde edilen puanlar ile en düşük ilişki düzeyine sahip alt boyut Okul alt boyutu olur iken en yüksek ilişki düzeyi ise Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği’nin toplam puanları olmuştur.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’nden elde edilen puanlar ile Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği’nden elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısının ise olumsuz yönde ve -.62 olduğu bulunmuştur.

IV.1. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’nden Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Farklı gruplarda bulunan öğrencilerin (1=Sokakta çalışan öğrenciler, 2=Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler, 3=Sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenciler) RBÖ’nn toplamından aldıkları puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla, Tek Yönlü Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçlar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. RBÖ Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	η^2
RBÖ	935.463	2	467.732	21.017	.000*	.057

*p<.01

Tablo 6 incelendiğinde, grup ortak etkisinin benlik saygısı değişkeni bağlamında anlamlı olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F_{(2,935)}= 21.01$, $p<.01$]. Grup ortalama puanlarını karşılaştırmada çok değişkenli pek çok test bulunmaktadır (Büyüköztürk, 2008). En sık kullanılan istatistik değerlerinden biri Wilks' Lambda'dır. Tabachnick ve Fidell (2001) genel kullanım için Wilks' Lambda önermektedirler, ancak verilerde bazı sorunlar olması durumunda (küçük örneklem grubu, denek sayılarının eşit olmaması ve varsayımlarda ihlal olması gibi), Pillai's Trace değerinin baz alınması gerektiğini önermektedir (Akt. Pallant, 2005: 259). Yapılan analizde Kovaryans matris değerinin anlamlı düzeyde olmasından ötürü, hem Pillai's Trace değeri baz alınmıştır hem de hata payı olarak .01 düzeyi anlamlılığın belirlenmesinde ölçüt değer olarak alınmıştır. Diğer taraftan, eta kare değeri ise orta düzeyde bir ilişkiye işaret etmektedir ($\eta^2= .057$) (Cohen, Manion ve Morrison, 2007).

Sokakta çalışan öğrenciler, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenci grupları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlenmesine yönelik yapılan Tukey HSD testi sonuçları ise Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. RBÖ Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Gruplar		Orta. Farkı	Standart Hata	p	%99 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sokak	Alt	-.39	.42	.62	-1.63	.85
	Üst	-2.72*	.45	.00	-4.04	-1.40
Alt	Sokak	.39	.42	.62	-.85	1.63
	Üst	-2.33*	.44	.00	-3.63	-1.03
Üst	Sokak	2.72*	.45	.00	1.40	4.04
	Alt	3.33*	.44	.00	1.03	3.63

*p <.01

Tablo 7 incelendiğinde, gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, benlik saygısı toplam puanları bağlamında, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X}=31.26$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=28.54$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=28.93$) anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Diğer bir deyişle, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik saygısı değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahiptir. Öte yandan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

IV.2. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin, Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği Toplamından ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Farklı gruplarda bulunan öğrencilerin (1=Sokakta çalışan öğrenciler, 2=Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler, 3=Sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenciler) ÇÖYDÖ'nün alt boyutlarından ve toplamından aldıkları puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını anlamak amacıyla

Tek Yönlü Çok Değişkenli Varyans Analizi yapılmış (MANOVA) ve sonuçlar Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. ÇÖYDÖ Toplamı ve Alt Boyutu Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	η^2
ÇÖYDÖ Arkadaş	1822,321	2	911,160	45,11	.000*	.115
ÇÖYDÖ Okul	132,112	2	66,056	3,448	.032	.010
ÇÖYDÖ Çevre	161,521	2	80,760	3,541	.030	.010
ÇÖYDÖ Aile	821,650	2	410,825	24,943	.000*	.067
ÇÖYDÖ Benlik	644,085	2	322,043	25,658	.000*	.069
ÇÖYDÖ Toplam	10203,993	2	5101,997	25,312	.000*	.068

*p<.01

Tablo 8 incelendiğinde, yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, ÇÖYDÖ’nün Arkadaş alt boyutu üzerindeki grup etkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir [Pillai’s Trace= 10.95, $F_{(2,1822)}= 45.11$, $p<.01$]. Eta kare değerinin ise yüksek düzeye yakın ilişkiyi işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2= .115$).

Sokakta çalışan öğrenciler, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenci grupları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespiti yönelik yapılan Tukey HSD testi sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. ÇÖYDÖ Arkadaş Alt Boyutu Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Gruplar		Orta. Farkı	Standart Hata	p	%99 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sokak	Alt	-.55	.40	.35	-1.51	.39
	Üst	-3.80*	.42	.00	-4.81	-2.79
Alt	Sokak	.55	.40	.35	-.39	1.51
	Üst	-3.25*	.42	.00	-4.24	-2.25
Üst	Sokak	3.80*	.42	.00	2.79	4.81
	Alt	3.25*	.42	.00	2.25	4.24

*p <.01

Tablo 9 incelendiğinde, gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, Arkadaş alt boyutu puanları bağlamında, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X}=28.19$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=24.38$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=24.94$) anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Başka bir deyişle, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin arkadaş değişkeni bağlamında, sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahiptir. Öte yandan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin arkadaş alt boyutuna ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 8 incelendiğinde, yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, ÇÖYDÖ Okul alt boyutu değişkeni üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F_{(2,132)}= 3.44$, $p>.01$].

Tablo 8 incelendiğinde, yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, öğrencilerin ÇÖYDÖ Çevre alt boyutu değişkeni üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F_{(2,161)}= 3.54$, $p>.01$].

Tablo 8 incelendiğinde, yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, ÇÖYDÖ Aile alt boyutu değişkeni üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F_{(2,821)}= 24.94$, $p<.01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyin biraz üzerinde bir ilişkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2= .067$).

Sokakta çalışan öğrenciler, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenci grupları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit için yapılan Tukey HSD testi sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. ÇÖYDÖ Aile Alt Boyutu Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Gruplar		Orta. Farkı	Standart Hata	p	%99 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sokak	Alt	0.56	.36	.98	-1.01	1.12
	Üst	-2.35*	.38	.00	-3.49	-1.22
Alt	Sokak	-0.56	.36	.98	-1.12	1.01
	Üst	-2.41*	.38	.00	-3.53	-1.29
Üst	Sokak	2.35*	.38	.00	1.22	3.49
	Alt	2.41*	.38	.00	1.29	3.53

* $p < .01$

Tablo 10 incelendiğinde, gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, Aile alt boyutu puanları bağlamında, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X}=24.12$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=21.76$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=21.70$) anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Yani, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin aile değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahip oldukları görülmektedir. Öte yandan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip

öğrencilerin aile alt boyutuna ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 8 incelendiğinde, yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, ÇÖYDÖ Benlik alt boyutu değişkeni üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir [Pillai's Trace=10.95, $F_{(2,644)}= 25.65$, $p<.01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyin biraz üzerinde bir ilişkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2= .069$).

Sokakta çalışan öğrenciler, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenci grupları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespiti yönelik yapılan Tukey HSD testi sonuçları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. ÇÖYDÖ Benlik Alt Boyutu Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Gruplar		Orta. Farkı	Standart Hata	p	%99 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sokak	Alt	0.34	.32	.99	-.90	.97
	Üst	-2.09*	.33	.00	-3.08	-1.10
Alt	Sokak	-0.34	.32	.99	-.97	.90
	Üst	-2.13*	.33	.00	-3.10	-1.15
Üst	Sokak	2.09*	.33	.00	1.10	3.08
	Alt	2.13*	.33	.00	1.15	3.10

* $p < .01$

Tablo 11 incelendiğinde, gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, Benlik alt boyutu puanları bağlamında, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X}=20.14$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=18.05$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=18.01$) anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta

çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahip oldukları bulunmuştur. Diğer taraftan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik alt boyutuna ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 8 incelendiğinde, yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, ÇÖYDÖ toplam puan üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F_{(2,10203)}= 25.31$, $p<.01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyin biraz üzerinde bir ilişkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2= .068$).

Sokakta çalışan öğrenciler, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenci grupları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespiti için yapılan Tukey HSD testi sonuçları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. ÇÖYDÖ Toplam Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Gruplar		Orta. Farkı	Standart Hata	p	%99 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sokak	Alt	-.65	1.28	.86	-4.40	3.09
	Üst	-8.73*	1.35	.00	-12.69	-4.77
Alt	Sokak	.65	1.28	.86	-3.09	4.40
	Üst	-8.07*	1.33	.00	-11.98	-4.17
Üst	Sokak	8.73*	1.35	.00	4.77	12.69
	Alt	8.07*	1.33	.00	4.17	11.98

*p < .01

Tablo 12 incelendiğinde, gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, yaşam doyumu toplam puanları bağlamında, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X}=118.97$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=110.23$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=110.89$) anlamlı düzeyde

farklılaşmaktadır. Yani, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin, genel yaşam doyumu değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahip oldukları bulunmuştur. Öte yandan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin genel yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

IV.3. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin, Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Farklı gruplarda bulunan öğrencilerin (1=Sokakta çalışan öğrenciler, 2=Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler, 3=Sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenciler) ÇDÖ'nün toplamından aldıkları puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını anlamak amacıyla, tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve sonuçlar Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. ÇDÖ Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	η^2
ÇDÖ	2198,871	2	1099,436	23,115	.000*	.063

*p<.01

Tablo 13 incelendiğinde, yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, öğrencilerin ÇDÖ'nün toplam puan düzeylerine göre gruplar arasında anlamlı düzeyde fark olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F_{(2,2198)}= 23.11$, $p<.01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyin biraz üzerinde bir ilişkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2= .063$).

Sokakta çalışan öğrenciler, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrenci grupları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit için yapılan Tukey HSD testi sonuçları Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. ÇDÖ Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Gruplar		Orta. Farkı	Standart Hata	p	%99 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sokak	Alt	.84	.62	.36	-.98	2.66
	Üst	4.26*	.65	.00	2.33	6.18
Alt	Sokak	-.84	.62	.36	-2.66	.98
	Üst	3.42*	.64	.00	1.52	5.31
Üst	Sokak	-4.26*	.65	.00	-6.18	-2.33
	Alt	-3.42*	.64	.00	-5.31	-1.52

*p < .01

Tablo 14 incelendiğinde, gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, depresyon toplam puanları bağlamında sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X}=10.61$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=14.88$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=14.03$) anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin depresyon değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha düşük düzeyde depresyon düzeyine sahiptir. Diğer bir taraftan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, bir önceki bölümde yapılan analizler sonucu elde edilen bulguların, konuyla ilgili alan yazın çerçevesinde tartışma ve yorumuna yer verilmiştir.

İlgili alan yazın incelendiğinde, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerde depresyon, benlik saygısı ve yaşam doyumu değişkenlerinin birlikte ele alındığı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmadan elde edilen bulgular benzer çalışmalarla ilişkilendirilerek bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Tartışma ve yorum, denence sırasına uygun olarak yapılmıştır.

V.1. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmanın 1. denencesi, “Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, her iki grubun benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 7). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmamıştır.

Araştırma sonucunda, elde edilen bu bulgunun diğer araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmüştür. Sokakta çalışan çocukların benlik saygısı düzeyleri, birçok araştırmada düşük bulunmuştur (Acar ve ark., 2006; Aktaş Arnas, 2004; Cauce, 2000; Cheng ve Lam, 2010; Davey, 1998; Davey ve Neff, 2001;

Dubrow, (1992; Akt. Rizzini ve Lusk, 1995; Haddock, 1986; Hughes ve Barad, 1983; Kidd, (2006; Akt. Kidd ve Shahar, 2008; Kidd, 2007; Masten ve ark., 1993; Mathiti, 2006; Maxwell, 1992; Miner, 1991; Nuwayhid ve ark., 2005; Unger ve ark., 1997; Waxman ve Reyes, (1987; Akt. Timberlake, 1994).

Ayrıca bazı araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, alt gelir düzeyine/düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (etinkaya ve ark., 2006; Garmezy, (1985; Akt. Davey ve Neff, 2001; Hattie, (1992; Akt. Zhang ve Postiglione, 2001; Mcleod ve Shanahan, 1996; McLoyd ve ark., (1994; Akt. Shek, 2005; Stern ve ark., (1999; Akt. Shek, 2005; zmen ve ark., 2008; Rohe ve Stegman, 1994; Whitbeck ve ark., 1991).

Araştırmanın bulgularına göre, her iki grubun benlik saygısı düzeyleri, kabul edilen normal değerlerin altında olduğu tespit edilmiştir. Yine araştırmaya dahil edilen sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ocuklar, Diyarbakır'ın en yoğun göç alan semtlerinde bulunmaktadırlar, genellikle aynı okullarda öğrenim gördükleri tespit edilmiştir ve bu durum her iki grup üzerinde içinde bulunan çevrenin, yoksulluğun ve yoksunlukların hem sokakta çalışan çocuklar hem de sokakta çalışmayan çocukların benlik saygısı düzeylerini eşit oranda olumsuz etkilediği dşnlmektedir; bu nedenle her iki grup arasında anlamlı bir fark bulunamamış olabilir.

Sokakta alışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ailelerinin büyük bir çoğunluğu, son yirmi yıl içinde köylerinin boşaltılması nedeniyle zorunlu i g yaşamış ailelerdir. Bu ocukların ebeveynlerinin birçoğunun niteliksiz işçi olduğu ve işsiz oldukları görülmektedir ve bu nedenle yoksulluk içindedirler. Bu ailelerdeki yetişkinlerin ve ebeveynlerin birçoğunda ruhsal sorunların olduğu yapılan araştırmada da (Aker ve ark., 2002) tespit edilmiştir, bu durumdaki ebeveynlerin çocukları ile sağlıklı bir ilişki oluşturamadıkları ve çocuklarının ruh sağlıklarının da bundan olumsuz etkilendiği dşnlmektedir. Böyle ailelerdeki çocukların yaşamlarına ilişkin doyumunun ve benlik saygılarının düşük olacağı ve depresyon oranlarının yüksek olacağı dşnlmektedir.

Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, zorunlu göç yaşamış ailelerden gelmelerinin, kalabalık evlerde yaşamalarının, kardeş sayısının fazla olmasından dolayı ebeveynlerin ilgi, sevgi ve destek gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada ve çocuklarına paylaştırmada yetersiz kalabilirler. Bunun sonucunda çocukların benlik değerine ilişkin, ebeveynlerinden olumlu yeterli geribildirim alamadıklarından benlik saygısı düzeyleri düşük bulunmuş olabilir. Sokakta çalışan çocuklarda ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ebeveynleri, içinde buldukları yoksulluğa odaklanarak, çocuklarının temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamayarak, çocuklarını ihmal ederek, benlik saygısı düzeylerini olumsuz yönde etkilemiş olabilir.

Sokakta çalışan çocuklara yönelik yazılı ve görsel medyada ve toplum içinde, dilenci, kapkaççı, hırsız vb. olumsuz etiketlerin kullanılması veya onlara acımaya yönelik olumsuz tutumların, bu çocukların benlik saygısı düzeylerini olumsuz yönde etkilemiş olabilir.

Sokakta çalışan çocukların okulda, çevrede ve toplum içinde buldukları ortamlarda bu çocukların giyim ve temizlik gibi sorunlarının olmasından dolayı akranları tarafından dışlanıyor ve öğretmenleri tarafından yeterince sevgi ve ilgiyle karşılanmamalarından dolayı benlik saygıları olumsuz etkileniyor olabilir. Sokakta çalışan çocukların; evde, sokakta yaşadıkları olumsuzluklar ile yeterince baş edemediklerinde, kendilerine ilişkin yetersizlik ve değersizlik duyguları geliştirerek, karamsarlaşmış ve olumsuz bir benlik kavramı geliştirmiş olabilirler.

Araştırmadan elde edilen bu bulgular ile farklı bulguları olan bazı araştırmalar belirlenmiştir. Bu araştırma bulgularının bazılarında sokak çocukları/sokakta çalışan çocukların benlik saygısı düzeyleri normal sınırlarda bulunmuştur (Eminağaoğlu, 2006; Kidd ve Shahar, 2008). Yine bazı araştırma bulgularına göre ise sokak çocukları/sokakta çalışan çocukların benlik saygısı düzeyleri alt gelir düzeyine sahip çocukların düzeylerinden daha düşük bulunmuştur (Aktaş Arnas, 2004; Masten ve ark.,1993). Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda ise benlik saygısı ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Kılıç

Duran, 2007; Kidd ve Shaha, 2008; Rosenberg ve Pearlin, 1978; Uyanık Balat ve Akman, 2004).

Yukarıdaki araştırmaların bulgularına göre, bazı araştırmalarda sokaktaki çocukların benlik saygısı düzeyi, benzer şartlar içinde olan alt gelir düzeyine sahip fakat sokakta olmayan çocuklara göre daha düşük bulunmuştur; bu bulgular sokakta çalışan çocukların yoksulluklarının yanı sıra sokakta yüksek düzeyde risklerle karşılaşmaları ve ailelerinin geçimini sağlamak zorunda olmalarından dolayı benlik saygısı düzeyleri daha düşük bulunmuş olabilir. Bunun yanında diğer araştırmalarda ise her iki gruptaki çocukların benlik saygısı düzeyleri normal sınırlar içinde bulunmuştur. Bunun nedeni sokaktaki çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ailelerinin içinde bulunduğu yoksulluğa rağmen, benlik saygılarının bu çocuklar için koruyucu bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bu çocukların içinde buldukları riskli yaşam şartlarına ve risklere rağmen etkili bir şekilde baş ettikleri ve psikolojik sağlamlık (resilience) özellikleri gösterdikleri düşünülmektedir.

Sokakta çalışan çocukların benlik saygısı düzeylerinin normal değerlerde bulunmasının, bu çocukların sokakta çalışmanın ötesinde aynı zamanda bir okula devam etmeleri ve orada yeterli düzeyde akran desteği almış olmalarından dolayı olmuş olabilir. Bunlar, bu çocuklarda benlik saygısının gelişiminde koruyucu faktör görevi görmüş olabilir. Yine bazı araştırmaların bulgularında görüldüğü gibi; sokakta çalışan çocukların, % 75.8'i ailesine katkıda bulunduğu için memnun olduğunu söylemiştir (Okuşluk Çapur, 2006). Mathiti (2006), çocukların gelir getirici bir faaliyetlerde bulunmalarının duygusal iyi oluşlarını olumlu etkilediğini belirtmiştir. Araştırma sonuçlarında da anlaşıldığı gibi sokakta çalışan çocukların ailelerine maddi katkıda bulunmalarının, faydalı olmalarının, onların kendilerine ilişkin saygı düzeylerini yükseltmiş olabilir.

Araştırmanın 2. denencesi, “Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en

yüksek benlik saygısı puan ortalamasının sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 7). Yapılan varyans analizleri sonucunda her iki grubun benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 6). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır. Sokakta çalışmanın ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip olmanın benlik saygısı düzeyine etkisi anlamlı bulunmuştur.

Araştırma sonucunda, elde edilen bu bulgunun diğer araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmüştür. Sokakta çalışan çocukların, benlik saygısı düzeyleri birçok araştırmada düşük bulunmuştur (Acar ve ark., 2006; Aktaş Arnas, 2004; Cauce, 2000; Cheng ve Lam, 2010; Davey, 1998; Davey ve Neff, 2001; Dubrow, (1992; Akt. Rizzini ve Lusk, 1995; Haddock, 1986; Hughes ve Barad, 1983; Kidd, (2006; Akt. Kidd ve Shahar, 2008; Kidd, 2007; Masten ve ark., 1993; Mathiti, 2006; Maxwell, 1992; Miner, 1991; Nuwayhid ve ark., 2005; Unger ve ark., 1997; Waxman ve Reyes, (1987; Akt. Timberlake, 1994).

Bazı araştırmalarda ise sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip bireylerin benlik saygısı düzeyleri yüksek bulunmuştur (Çetinkaya ve ark., 2006; Diener ve Diener, 1995; Hattie, (1992; Akt. Zhang ve Postiglione, 2001; McMullin ve Cairney, 2004; Rosenberg ve Pearlin, 1978; Shek, 2005; Twenge ve Campbell, 2002; Zhang ve Postiglione, 2001). Ayrıca bazı araştırmalardan elde edilen bulgulara göre alt gelir düzeyine/düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Çetinkaya ve ark., 2006; Garmezy, (1985; Akt., Davey ve Neff, 2001; Hattie, (1992; Akt. Zhang ve Postiglione, 2001; Mcleod ve Shanahan, 1996; McLoyd ve ark., (1994; Akt. Shek, 2005; Stern ve ark., (1999; Akt. Shek, 2005; Özmen ve ark., 2008; Rohe ve Stegman, 1994; Whitbeck ve ark., 1991).

Üst gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının ise alt basamaktaki temel ihtiyaçlarının karşılandığı ve üst basamaklardaki saygı ihtiyaçlarının karşılanmasında, benlik saygılarının gelişimine olumlu etkide bulunacak aile ortamının uygun olduğu düşünülmektedir. Üst gelir düzeyine sahip ailelerin birçoğunun yüksek düzeyde eğitime sahip olması, bir iş veya mesleğe sahip olmaları, az sayıda çocuk sahibi olmaları, çocuk yetiştirme ve olumlu anne baba tutumları

konusunda bilinçli olmaları nedeniyle bu ailelerdeki çocukların saygı ihtiyaçlarının karşılanarak benlik saygıları yüksek düzeyde olmuş olabilir. Bu ailelerdeki çocukların geleceğe ilişkin umutlu olmaları ve ekonomik açıdan kaygı yaşamamaları benlik saygısı düzeylerinin yüksek olmasına neden olmuş olabilir.

Yapılan bazı araştırmalarda ise farklı sonuçlara ulaşılmıştır gelir/sosyo-ekonomik düzey ile benlik saygısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır (Kılıç Duran, 2007; Kidd ve Shahar, 2008; Rosenberg ve Pearlin, 1978; Uyanık Balat ve Akman, 2004).

Yukarıdaki araştırmaların bulgularına göre, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ailelerinin, içinde bulunduğu yoksullukta, benlik saygılarının bu çocuklar için koruyucu bir faktör olduğu görülmüştür. Bu çocukların içinde buldukları olumsuz yaşam şartlarına ve risklere rağmen dayanıklılık gösterdikleri düşünülmektedir.

Araştırmanın 3. denencesi, “Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.” Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek benlik saygısı puan ortalamasının sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 7). Yapılan varyans analizleri sonucunda her iki grubun benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 6). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır. Ailelerinin sahip oldukları düşük gelir durumunun çocukların benlik saygısı düzeyine etkisi anlamlı bulunmuştur.

Araştırma sonucunda, elde edilen bu bulgunun diğer araştırma bulgularıyla desteklendiği görülmüştür. Bazı araştırmalardan elde edilen bulgulara göre alt gelir düzeyine/düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Acar ve ark., 2006; Aktaş Arnas, 2004; Cauce, 2000; Cheng ve Lam, 2010; Çetinkaya ve ark., 2006; Davey, 1998; Davey ve Neff, 2001; Dubrow, (1992; Akt. Rizzini ve Lusk, 1995; Garmezy, (1985; Akt. Davey ve Neff, 2001; Haddock, 1986; Hattie, (1992; Akt. Zhang ve Postiglione, 2001; Hughes ve

Barad, 1983; Kidd, (2006; Akt. Kidd ve Shahar, 2008; Kidd, 2007; Masten ve ark., 1993; Mathiti, 2006; Maxwell, 1992; Mcleod ve Shanahan, 1996; McLoyd ve ark., (1994; Akt. Shek, 2005; Stern ve ark., (1999; Akt. Shek, 2005; Miner, 1991; Nuwayhid ve ark., 2005; Özmen ve ark., 2008; Rohe ve Stegman, 1994; Waxman ve Reyes, (1987; Akt. Timberlake, 1994; Whitbeck ve ark., 1991; Unger ve ark., 1997). Bazı araştırmalarda ise üst gelir düzeyine sahip bireyin benlik saygısı düzeyleri yüksek bulunmuştur (Çetinkaya ve ark., 2006; Diener ve Diener, 1995; Hattie, (1992; Akt. Zhang ve Postiglione, 2001; McMullin ve Cairney, 2004; Rosenberg ve Pearlın, 1978; Shek, 2005; Twenge ve Campbell, 2002; Zhang ve Postiglione, 2001).

Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, yiyecek, giyim ve okul ihtiyaçlarının eksikliği, kalabalık çok çocuklu ailelerde bulunmalarından dolayı sevgi ve güven ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması, ailede ve sokakta sık sık ihmal ve istismar edinmelerinden dolayı benlik saygısı düzeyleri düşük olmuş olabilir. Whitbeck ve ark. (1991) ailelerinin ekonomik sıkıntılarının, ergenlerin benlik saygısı üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, ailelerin ekonomik sıkıntılarında dolayı, ebeveynlerin desteğini ve ilgisini azaltarak, ön-ergenlerin benlik saygısına olumsuz etkilerde bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ailelerin ekonomik olarak zor zamanlarındaki etkilerinin ebeveyn davranışlarının, çocuk ve ergenlerin psikolojik merkezlerinden daha çok doğrudan ailenin ekonomik durumuna yöneldiğini görmüşlerdir.

Üst gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının ise alt basamaktaki temel ihtiyaçlarının karşılandığı ve üst basamaklardaki saygı ihtiyaçlarının karşılanmasında, benlik saygılarının gelişimine olumlu etkide bulunacak aile ortamının uygun olduğu düşünölmektedir. Çeşitli araştırmalarda olumlu ve olumsuz yaşam olayları arasındaki etkileşim incelenmiştir ve araştırma sonuçları, olumlu yaşam olaylarının, olumsuz yaşam olaylarının etkilerine karşılıklı bir tampon görevi gördüğünü göstermiştir (Cohen ve ark., 1987; Akt. Ho ve ark., 2008).

Bazı araştırma bulguları, elde edilen bu bulgular ile farklılıklar göstermiştir. Benlik saygısı ile gelir düzeyi arasında anlamlı ilişkiler tespit edilememiştir (Kılıç

Duran, 2007; Kidd ve Shahar, 2008; Rosenberg ve Pearlin, 1978; Uyanık Balat ve Akman, 2004).

Yukarıdaki araştırmaların bulgularına göre, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ailelerinin içinde bulunduğu yoksullukta, benlik saygılarının bu çocuklar için koruyucu bir faktör olduğu grlmştir. Bu ocukların içinde buldukları olumsuz yaşam şartlarına ve risklere rağmen dayanıklılık gösterdikleri grlmştir.

V.2. Sokakta alışan ğrenciler İle Sokakta alışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip ğrencilerin ve Sokakta alışmayan st Gelir Düzeyine Sahip ğrencilerin Yaşam Doyumu Toplamına ve Alt Boyutlarına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmanın 4. denencesi, ‘‘Sokakta alışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin yaşam doyumunu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.’’ şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin yaşam doyumunu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı grlmştir (Bkz. Tablo 9,10,11,12). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmamıştır. Sokakta alışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların yaşam doyumunu toplamı, benlik, arkadaş, aile alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri normal değerlerin altında bulunmuştur. Okul ve evre değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri açısından iki grup arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır.

Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Sokak çocuklarıyla yapılan bazı araştırmalarda bu çocukların yaşam doyumunu (znel iyi oluş, iyi oluş, mutluluk) düzeyleri düşük bulunmuştur (Aktaş Arnas, 2004; Bearsley, 1997; Bearsley ve Cummins, 1999; Biswas-Diener ve Diener, 2006; Cheng ve Lam, 2010; DeSouza ve ark., (1995;Akt. Piko ve Fitzpatrick, 2003; Hutz ve Koller, 1996).

Ayrıca bazı araştırmalar, gelir/sosyo-ekonomik düzey ile yaşam doyumunu arasında anlamlı ilişki tespit etmişlerdir ve bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir (Bianchi, 1999; Duncan ve Brooks-Gunn, 1997; Land ve ark., (2001; Akt. Paxton ve ark., 2006; Boes ve Winkelmann, 2010; Cummins, 1996; Cummins, 2000; Diener ve Diener, 1995; Gitmez ve Morçöl, 1994; Gün ve Bayraktar, 2008; Homel ve Burns, 1989; Howell ve Howell, 2008; Keng ve ark., 2000; Mentzakis ve Moro, 2009; Paxton ve ark., 2006; Rohe ve Stegman, 1994; Shek, 2005). Bütün bu çalışmaların bulgularında, sokak çocuklarının ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların yaşam doyumunu düzeylerinin normal kabul edilen değerlerin altında olduğu tespit edilmiştir.

Her iki grubun yaşam doyumunu düzeylerini etkileyen belirleyici öğenin, gelir/sosyo-ekonomik düzey olduğu görölmektedir. Özellikle hem sokakta çalışan çocukların hem de sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ailelerinin içinde buldukları yoksulluktan dolayı, çocukların olumsuz etkilendikleri, yaşamlarına ilişkin mutlu olmadıklarından dolayı, çocukların yaşam doyumunu toplamına ve arkadaş, aile, benlik değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri düşük olduğu düşünölmektedir. Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, yiyecek, giyim ve okul ihtiyaçlarının eksikliğinden, kalabalık çok çocuklu ailelerde bulunmalarından, sevgi ve güven ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması, ailede ve sokakta sık sık ihmal ve istismar edilmelerinden dolayı yaşam doyumunu düzeyleri düşmüş olabilir. Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, zorunlu göç yaşamış ailelerden gelmelerinin, kalabalık evlerde yaşamalarının, kardeş sayısının fazla olmasından dolayı ebeveynlerin ilgi, sevgi ve destek gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada çocuklarına paylaştırmada yetersiz kalabilirler ve bu durum çocukların yaşam doyumunu düzeylerini düşürmüş olabilir.

Okul ve çevreye ilişkin doyum için gruplar arasında herhangi bir fark bulunamamasının nedeni, her iki gruptaki çocukların, okula devam etmeleri, benzer mahallerde ve çevrede bulunmaları olabilir. Bu durumda okul ve çevre ile ilişkili doyumun hem sokakta çalışan çocuklar hem de alt gelir düzeyine sahip çocuklar için gruplar arasında anlamlı bir fark yaratmamış olabilir.

Yapılan bir araştırmada ise farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Sokak çocuklarının yaşam doyumunu düzeyleri normal değerlerde bulunmuştur (Mathiti, 2006). Bunun nedeni; çocukların sokakta çalışırken belirli miktarda para kazanmalarının, ailelerine maddi yönden faydalı olmalarının onları olumlu yönde güdülemiş ve kendileri üreten konumda oldukları için yaşam doyumlarına olumlu bir etkide bulunmuş olabilir. Bir araştırmaya göre, sokakta çalışan çocukların, % 75.8'i ailesine katkıda bulunduğu için memnun olduğunu söylemiştir (Okuşluk Çapur, 2006).

Araştırmanın 5. denencesi, ‘‘Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin yaşam doyumunu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.’’ şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda her iki grubun yaşam doyumunu toplamı ve arkadaş, benlik, aile değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı bir farkın bulunduğu görülmüştür. Okul ve çevre değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri açasından ise her iki grup arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır (Bkz. Tablo 9,10,11,12). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır. Sokakta çalışan çocukların yaşam doyumunu toplamı ve benlik, arkadaş, aile alt boyutlarına ilişkin yaşam doyumunu düzeyleri, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocukların doyum düzeylerinden daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Sokak çocuklarıyla yapılan bazı araştırmalarda, bu çocukların yaşam doyumunu (öznel iyi oluş, iyi oluş, mutluluk) düzeyleri düşük bulunmuştur (Aktaş Arnas, 2004; Bearsley, 1997; Bearsley ve Cummins, 1999; Biswas-Diener ve Diener, 2006; Cheng ve Lam, 2010; DeSouza ve ark., (1995; Akt. Piko ve Fitzpatrick, 2003; Hutz ve Koller, 1996).

Ayrıca bazı araştırmalar, gelir/sosyo-ekonomik düzey ile yaşam doyumunu arasında anlamlı ilişki tespit etmişlerdir ve bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir (Bianchi, 1999; Duncan ve Brooks-Gunn, 1997; Land ve ark., (2001; Akt. Paxton ve ark., 2006; Boes ve Winkelmann, 2010; Cummins, 1996; Cummins, 2000; Diener ve Diener, 1995; Gitmez ve Morçöl, 1994; Gün ve Bayraktar, 2008; Homel ve Burns, 1989; Howell ve Howell, 2008; Keng ve ark., 2000; Mentzakis ve

Moro, 2009; Paxton ve ark., 2006; Rohe ve Stegman, 1994; Shek, 2005). Reich ve Zautra (1981; Akt. Ho ve ark., 2008), olumsuz yaşam olayları ile yaşam doyumu arasında olumsuz ilişki bulunmaktadır. Daha fazla olumsuz yaşam olayları yaşayan ergenlerin yaşam doyumlarının daha düşük düzeyde olduğunu buna karşın daha az olumsuz yaşam olayları ile karşılaşan ergenlerin daha yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin, sokakta çalışan çocuklara göre aileleri tarafından daha çok desteklendikleri, ihtiyaçlarının karşılandığı ve ekonomik refah içinde olduklarından dolayı yaşam doyumu düzeylerinin toplamı ve alt boyutları bağlamında daha yüksek bir düzeye sahip oldukları düşünülmektedir. Okul ve çevreye ilişkin doyum açısından gruplar arasında herhangi bir fark bulunamamasının nedeni, her iki gruptaki çocukların, okula devam etmeleri, benzer akran ilişkilerine ve sosyal destek ağlarına sahip olmaları olabilir.

Araştırmanın 6. denencesi, “Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda her iki grubun yaşam doyumu toplamı ve arkadaş, aile, benlik değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı bir farkın bulunduğu görülmüştür. Okul ve çevre değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri açısından ise her iki grup arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır (Bkz. Tablo 9,10,11,12). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların yaşam doyumu toplamı ve benlik, arkadaş, aile alt boyutlarına ilişkin yaşam doyumu düzeyleri, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocukların doyum düzeylerinden daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Bazı araştırma bulguları, gelir düzeyi ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir (Bianchi, 1999; Land ve ark., (2001; Akt. Paxton ve ark., 2006; Aktaş Arnas, 2004; Bearsley, 1997; Bearsley ve Cummins, 1999; Biswas-Diener ve Diener, 2006; Boes ve Winkelmann, 2010; Cheng ve Lam, 2010;

Cummins, 1996; Cummins, 2000; DeSouza ve ark., (1995; Akt. Piko ve Fitzpatrick, 2003; Diener ve Diener, 1995; Duncan ve Brooks-Gunn, 1997; Gitmez ve Morçöl, 1994; Gün ve Bayraktar, 2008; Homel ve Burns, 1989; Mentzakis ve Moro, 2009; Howell ve Howell, 2008; Hutz ve Koller, 1996; Keng ve ark., 2000; Paxton ve ark., 2006; Rohe ve Stegman, 1994; Shek, 2005).

Üst gelir grubunda bulunan çocukların ailelerinin, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamaları, çocuklarına karşı yeterince destek, ilgi, sevgi, güven göstermeleri, benlik saygılarını ve yaşam doyumlarını olumlu şekilde etkilemiş ve depresyona karşı koruyucu faktörler olarak rol oynamış olabilirler. Üst gelir düzeyine sahip ailelerin birçoğunun yüksek düzeyde eğitime sahip olması, bir iş veya mesleğe sahip olmaları, az sayıda çocuk sahibi olmaları, çocuk yetiştirme ve olumlu anne baba tutumları konusunda bilinçli olmaları nedeniyle, bu ailelerdeki çocukların geleceğe ilişkin umutlu olmaları ve ekonomik olarak gelecek kaygısı yaşamamaları, yaşam doyumu düzeylerini arttırmış olabilir.

Okul ve çevreye ilişkin doyum için gruplar arasında herhangi bir fark bulunamamış olmasının nedeni, her iki gruptaki çocukların, okula devam etmeleri, benzer akran ilişkilerine ve sosyal destek ağlarına sahip olmaları olabilir.

V.3. Sokakta Çalışan Öğrenciler İle Sokakta Çalışmayan Alt Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin ve Sokakta Çalışmayan Üst Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Depresyon Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmanın 7. denencesi, “Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 14). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmamıştır.

Araştırmanın bu bulgusu ile tutarlılık gösteren bazı araştırma bulgularında sokakta çalışan/sokak çocukları arasında yüksek düzeylerde depresyon tespit edilmiştir (Durualp ve ark., 2010; Haddock, 1986; Hughes ve Barad, 1983; Waxman ve Reyes, (1987; Akt. Timberlake, 1994; Mundy ve ark., (1990; Akt. Bantchevska ve ark., 2008; Ayerst, 1999; Aysev ve ark., 2000; Benitez, 2007; Buckner ve Bassuk, 1997; Cauce, 2000; Davey, 1998; Eminağaoğlu, 2006; La Gory, Ritchey ve Mullis, 1990; Hutz ve Koller, 1996; Kerfoot ve ark., 2007; Kidd, 2007; Maclean ve ark., 1999; Masten ve ark., 1993; Mathiti, 2006; Maxwell, 1992; Ögel ve ark., 2004; Rohde ve ark., 2001; Slesnick ve ark., 2007; Unger ve ark., 1997; Whitbeck ve ark., 1999; Whitbeck ve ark., 2000; Yates ve ark., 1988; Yoder ve ark., 1998; Yoder ve ark., 2008; Zima ve ark., 1994). Durualp ve ark. (2010) yaptıkları araştırmada, sokakta çalışan çocukların; sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklardan ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocuklardan daha yüksek düzeyde depresif belirtilere sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Ayrıca bir çok araştırma bulgusuna göre gelir/sosyo-ekonomik düzey ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Bantchevska ve ark., 2008; Çetinkaya ve ark., 2006; Goodman ve ark., 2002; Lorant ve ark., 2003; Lorant ve ark., 2007; Mcleod ve Shanahan, 1996; Özmen ve ark., 2008; Virtanen ve ark., 2008; Yiğit, 2008). Depresyon, düşük sosyo-ekonomik statüde bulunan ve ekonomik zorluklara sahip yetişkinlerde (Lynch ve ark., 1997; Murphy ve ark., (1991; Akt. Chen, Matthews ve Boyce, 2002) ve çocuklarda (Adams, Hillman, ve Gaydos, 1994; Duncan ve ark., 1994; Lempers, Clark-Lempers ve Simons, (1989; Akt. Chen, Matthews ve Boyce, 2002; Virtanen ve ark., 2008) hem umutsuzluk hem de depresyon daha yüksek düzeyde görülmektedir.

Depresyon oranlarının yüksek olmasının nedeni, her iki gruptaki çocukların ailelerinin, derin bir yoksulluk içinde olmasından dolayı olduğu düşünülmektedir. Csikszentmihalyi'nin (1999) çalışmalarının aksine ekonomik statü ile psikolojik sıkıntılar ve ruhsal bozukluklar arasında anlamlı bir ilişki vardır (Belle, 1990; Akt. Belle ve ark., 2000). Ekonomik stres içinde olan ve düşük gelirli anneler ile çocuklar arasında yüksek düzeyde depresyon yaşanmaktadır (Belle, 1990; Akt. Belle ve ark., 2000). Ekonomik sıkıntı aile üyeleri arasındaki ilişkileri olumsuz etkiler, genellikle eşler arasındaki çatışmaları artırır ve onların dengeli ve destekleyici ebeveynlik

kapasitelerini düşürür (Belle, 1990; McLoyd, (1998; Akt. Belle ve ark., 2000). Lorant ve ark. (2007) sosyo-ekonomik risk faktörlerinin, depresyon üzerindeki etkisini incelemiştir. Yaşam koşulları, aynı zamanda depresyon üzerinde etkili bulunmuştur; maddi gerginlik ve yoksulluk gibi sıkıntılar depresyon düzeyinin artmasında ve depresif belirtilerin riskinde artışa yol açtığı tespit edilmiştir.

Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ebeveynleri, içinde buldukları yoksulluğa odaklanarak, çocuklarının temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamayarak, çocuklarının benlik saygılarının ve yaşam doyumlarının düşmesine ve depresyon düzeylerinin artmasında neden olmuş olabilirler. Ayrıca temel ihtiyaçlarını karşılamakta sorun yaşayan ebeveynlerin çocukları ile ilgilenmekten çok kendi maddi sorunlarına daha çok yöneldikleri ve bundan dolayı çocuklarını daha fazla ihmal ettikleri düşünülmektedir. Buna bağlı olarak, sokakta çalışan çocukların aileleri, maddi güçlüklerini kısmen de olsa azaltabilmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için çocuklarını sokaklarda çalışmaya yöneltmektedirler. Sokakta çalışan çocuklar ise evlerinin dışında, tüm zamanlarını sokaklarda geçirerek, bir yetişkin korumasından uzakta, her türlü riske ve istismara açık olmaktadır. Bu durumun, sokakta çalışan çocuklarda depresyon düzeyinin artmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Sokakta çalışan çocuklarda ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklarda yüksek oranda depresyon görülmesinin nedeni şuanda içinde buldukları şartlara ve geleceğe ilişkin umutsuzluk ve karamsarlık duygularının yoğunluğu olabilir. Bir diğer ifade ile yaşam koşullarının gelecekte de değişmeyeceğine ilişkin hatalı düşünceleri veya öğrenilmiş çaresizlik düşünce yapısı olabilir. Ayrıca, buna ergenliğe giriş yıllarında kötü bir aile ve çevre ortamında geçirmenin de çocuğun depresyon düzeyini arttırmış olabilir. Sokakta çalışan çocuklar, sokakta bulunurken polis, zabıta ve sokaktaki başka madde kullanan çocuklar tarafından şiddet görüyor olabilirler ve bundan dolayı bu çocuklarda yüksek oranda depresyon görüldüğü düşünülebilir. Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların yaşadıkları olumsuzluklara karşı yetersiz ve yanlış baş etme yöntemleri kullandıkları düşünülmektedir. Nitekim birçok araştırmada bu çocukların bağımlılık yapıcı maddeler kullandıkları görülmüştür. Bundan dolayı depresyon düzeyleri yüksek bir seyir göstermiş olabilir.

Aşağıdaki bazı araştırma bulguları, bu araştırmanın bulgularından farklılıklar göstermektedir. DeSouza ve ark. (1995; Akt. Piko ve Fitzpatrick, 2003), çalışmalarında, sokak çocuklarının depresyon düzeyleri, benzer geçmişe sahip (örn. düşük gelirli ailelerin ve mahallerin çocukları) çocukların depresyon düzeylerinden anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Aptekar (2004; Akt. Thomas de Benitez, 2007) Kolombiya’da yapılan araştırma, sokak çocuklarının düşük düzeyde ruh hastalıklarına ve dayanıklılık özelliklerine sahip olduklarını göstermiştir. Sokakta çalışan çocuklar ve sokak çocuklarında depresyon düzeyi normal değerler göstermesinin nedeni bu çocukların yoksulluk ile beraber sokaktaki risklerin birleşmesiyle çocukların ruh sağlıklarının tehdit altında olmasına rağmen; bu çocukların güçlü bir şekilde bu risklerle baş ettikleri düşünülmektedir. Ayrıca sokakta çalışmanın ve belirli bir kazanç elde etmenin, çocukların ruh sağlığı üzerinde olumlu yönde pekiştirici bir etkide bulunmuş olabilir.

Araştırmanın 8. denencesi, “Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek depresyon puan ortalamasının sokakta çalışan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 14). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır. Sokakta çalışmanın ve üst gelir düzeyine sahip olmanın depresyon düzeyine etkisi anlamlı bulunmuştur.

Araştırmanın bu bulgusu ile tutarlılık gösteren bazı araştırma bulgularına göre sokakta çalışan/sokak çocukları arasında yüksek düzeylerde depresyon tespit edilmiştir (Durualp ve ark., 2010; Haddock, 1986; Hughes ve Barad, 1983; Waxman ve Reyes, (1987; Akt. Timberlake, 1994; Mundy ve ark. (1990; Akt. Bantchevska ve ark., 2008; Ayerst, 1999; Aysev ve ark., 2000; Benitez, 2007; Buckner ve Bassuk, 1997; Cauce, 2000; Davey, 1998; Eminağaoğlu, 2006; Gory,Ritchey ve Mullis, 1990; Hutz ve Koller, 1996; Kerfoot ve ark., 2007; Kidd, 2007; Maclean ve ark., 1999; Masten ve ark., 1993; Mathiti, 2006; Maxwell, 1992; Ögel ve ark., 2004; Rohde ve ark., 2001; Slesnick ve ark., 2007; Unger ve ark., 1997; Whitbeck ve ark., 1999; Whitbeck ve ark., 2000; Yates ve ark., 1988; Yoder ve ark., 1998; Yoder ve ark., 2008; Zima ve ark., 1994).

Araştırmanın bu denencesini destekleyen bir çok araştırma bulgusuna göre; gelir/sosyo-ekonomik düzey ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Bantchevska ve ark., 2008; Çetinkaya ve ark., 2006; Goodman ve ark., 2002; Lorant ve ark., 2007; Lorant ve ark., 2003; Mcleod ve Shanahan, 1996; Özmen ve ark., 2008; Virtanen ve ark., 2008; Yiğit, 2008). Depresyon, düşük sosyo-ekonomik statüde bulunan ve ekonomik zorluklara sahip yetişkinlerde (Lynch ve ark., 1997; Murphy ve ark., 1991; Akt. Chen, Matthews ve Boyce, 2002) ve çocuklarda (Adams, Hillman, ve Gaydos, 1994; Duncan ve ark., 1994; Lempers, Clark-Lempers, ve Simons, (1989; Akt. Chen, Matthews ve Boyce, 2002; Durualp ve ark., 2010; Virtanen ve ark., 2008) hem umutsuzluk hem de depresyon daha yüksek düzeyde görülmektedir.

Özellikle sokakta çalışan çocukların ailelerinin içinde buldukları yoksulluktan dolayı ve buna ek olarak sokakta karşılaştıkları çeşitli risklerin, çocukların ruh sağlığını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Sokakta çalışan çocukların, evde ve sokakta yaşadıkları olumsuzluklar ile yeterince baş edemediklerinde, kendilerine ilişkin yetersizlik ve değersizlik duyguları geliştirerek, karamsarlaşabilir ve umutsuzluğa kapılarak depresyona girebilirler. Mathiti (2006), işsizlik, yoksulluk, istismar, yetersiz ebeveynlik ve aşırı kalabalık ev ortamlarının, sokak yaşamı ile ilişkili çok boyutlu faktörler olduğunu belirtmiştir.

Sokakta çalışan çocuklara yönelik yazılı ve görsel medyada ve toplum içinde, dilenci, kapkaççı, hırsız vb. olumsuz etiketlerin kullanılması veya onlara acımaya yönelik olumsuz tutumlarında, bu çocukların depresyon düzeylerini arttırdığı düşünülmektedir. Sokakta çalışan çocukların ev ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaları sonucu, bazı günler para kazanamamanın ve evlerine elleri boş dönmenin, ebeveynleri tarafından dayak ve kötü muameleye maruz kalmalarına neden olabileceği ve ayrıca ailelerinin beklentilerine karşılık verememenin onlar üzerinde yoğun bir kaygı ve stres oluşturacağı ve bundan dolayı çocuklarda kendilerine ilişkin yetersizlik duyguları geliştirerek depresyon yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Shek (2005) ergenlerde hem şuan içinde bulunulan ekonomik sıkıntıların hem de geleceğe ilişkin ekonomik kaygıların ergenlerin duygusal yaşam kalitesi ve sorun davranışlarıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Lempers ve

ark. (1989; Akt. Shek, 2005) ekonomik sıkıntılarının depresyonu ve yalnızlığı direk olarak arttırdığını vurgulamışlardır.

Araştırmanın 9. denencesi,“Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark vardır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu, en yüksek depresyon puan ortalamasının sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 14). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır. Ailelerinin sahip oldukları düşük gelir durumunun çocukların depresyon düzeyine etkisi anlamlı bulunmuştur.

Araştırmanın bu denencesini destekleyen bir çok araştırma bulgusuna göre gelir/sosyo-ekonomik düzey ile depresyon arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur (Bantchevska ve ark., 2008; Çetinkaya ve ark., 2006; Goodman ve ark., 2002; Lorant ve ark., 2003; Lorant ve ark.; 2007; Mcleod ve Shanahan, 1996; Özmen ve ark., 2008; Virtanen ve ark., 2008; Yiğit, 2008). Depresyon, düşük sosyo-ekonomik statüde bulunan ve ekonomik zorluklara sahip yetişkinlerde (Lynch ve ark., 1997; Murphy ve ark., 1991; Akt. Chen, Matthews ve Boyce, 2002), ve çocuklarda (Adams, Hillman, ve Gaydos, 1994; Duncan ve ark., 1994; Lempers, Clark-Lempers, ve Simons, 1989; Akt. Chen, Matthews ve Boyce, 2002; Durualp ve ark., 2010; Virtanen ve ark., 2008) hem umutsuzluk hem de depresyon daha yüksek düzeyde görülmektedir. Virtanen ve ark. (2008) gelir ile depresif belirtiler arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmalarında, düşük gelirli gruptaki bireylerin yüksek gelirli gruptakilere göre depresif ve kaygı bozuklukları yaşama riskleri 2.8 kat daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, Durualp ve ark. (2010) yaptıkları araştırmada, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip çocuklardan daha yüksek düzeyde depresif belirtilere sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Çocukların ruh sağlığı, ailelerinin yoksulluk geçmişinden etkilenmektedir. Yoksul çocuklar, yoksul olmayan çocuklardan daha fazla depresyon gibi içsel sorunlar ve anti-sosyal davranış gibi dışsal sorunlar yaşamaktadırlar (Gibbs, 1986; Langner ve ark., 1970; Velez, Johnson ve Cohen, 1989; Verhulst, Akkerhuis ve

Althaus, 1985; Werner, 1985; Akt. Mcleod ve Shanahan, 1996). Ayrıca çocukların ailelerindeki yoksulluğun süresinin uzunluğu arttıkça çocukların ruh sağlıkları açısından dezavantaj oluşmaktadır (Duncan, Brooks-Gunn ve Klebanov, 1994; McLeod ve Shanahan, 1993; Akt. Mcleod ve Shanahan, 1996).

Araştırma bulgularına gore, bireylerin gelir düzeyi azaldıkça depresyon düzeyleri artmaktadır. Alt gelir düzeyindeki çocuklara gore st gelir grubunda bulunan çocukların ailelerinin, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamaları, çocuklarına karşı destek, ilgi, güven, sevgi göstermeleri, benlik saygılarını ve yaşam doyumlarını olumlu şekilde etkilemiş ve depresyona karşı koruyucu faktörler olarak rol oynamış olabilirler.

st gelir düzeyine sahip çocukların ebeveynlerinin birçoğunun yüksek düzeyde eğitime sahip olması, bir iş veya mesleğe sahip olmaları, az sayıda ocuk sahibi olmaları, ocuk yetiştirme ve olumlu anne baba tutumları konusunda bilinçli olmaları nedeniyle; ayrıca bu ailelerdeki çocukların ailelerinden daha fazla maddi ve duygusal destek görmelerinden dolayı depresyon düzeylerinin daha dşuk olduğu dşnlmektedir. Bu ailelerde çocuklar ile olumlu ve kaliteli ilişkiler kurulması, oyun, eğlence, tatil gibi aktivite olanaklarının sağlanması çocukların ruh sağlığını olumlu etkilemiş olabilir. Bu ailelerdeki çocukların geleceğe ilişkin umutlu olmaları ve ekonomik anlamda gelecek kaygısı yaşamamaları depresyon düzeylerinin dşuk olmasına neden olmuş olabilir. Çeşitli araştırmalarda olumlu ve olumsuz yaşam olayları arasındaki etkileşim incelenmiştir ve araştırma sonuçları, olumlu yaşam olaylarının, olumsuz yaşam olaylarının etkilerine karşılık bir tampon görevi gördüğünü göstermiştir (Cohen ve ark., 1987; Akt. Ho ve ark., 2008). Sosyo-ekonomik düzey, ergenler arasında geleceğe ilişkin umut ve beklentilerle olumlu ilişki içerisindedir (Crowley ve Shapiro, 1982; Akt. Chen, Matthews ve Boyce, 2002). Sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek olan bireylerin daha yüksek düzeyde iyimserliğe sahip oldukları tespit edilmiştir (Kubzansky, Kawachi ve Sparrow, 1999; Schutte, Valerio ve Carrillo, 1996).

Her iki grubun depresyon düzeylerini etkileyen belirleyici ögenin, gelir/sosyo-ekonomik düzey olduğu görülmektedir. Özellikle alt gelir düzeyine sahip çocukların ailelerinin içinde buldukları yoksulluktan dolayı çeşitli risklere karşı

daha açık oldukları ve çocukların ruh sağlığının bu durumdan olumsuz etkilendiği düşünölmektedir. Alt gelir düzeyine sahip çocuklarda yüksek oranda depresyon görölmeginin nedeni şuanda içinde buldukları şartlara ve geleceğe ilişkin umutsuzluk ve karamsarlık duygularının yoğunluğu olabilir. Bir diğer ifadeyle yaşam koşullarının gelecekte de değişmeyeceğine ilişkin hatalı düşünceleri veya öğrenilmiş çaresizlik düşünce yapısı olabilir. Ayrıca, buna ergenliğe giriş yıllarında kötü bir aile ve çevre ortamında geçirmenin de çocukların depresyon düzeyini arttırmış olabilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ ÖNERİLER

Bu araştırmada, sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin benlik saygısı, yaşam doyumu ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında:

1. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı,
2. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden daha düşük olduğu,
3. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden daha düşük olduğu,
4. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı,
5. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin yaşam doyumu toplamına ve arkadaş, aile, benlik alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrencilerin

doyum düzeylerinden daha düşük olduğu, ayrıca her iki grup arasında okul ve çevre değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı,

6. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin yaşam doyumunu toplamına ve arkadaş, aile, benlik alt boyutlarına ilişkin doyum düzeyleri, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin doyum düzeylerinden daha düşük olduğu, ayrıca her iki grup arasında okul ve çevre değişkenlerine ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı,

7. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı,

8. Sokakta çalışan ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeylerinin, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeylerinden daha yüksek olduğu,

9. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeylerinin, sokakta çalışmayan üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin depresyon düzeylerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin benlik saygısı ve yaşam doyumunu düzeylerini arttırma ve geliştirmek için ve ayrıca depresyon düzeylerini azaltmaya yönelik bazı öneriler ileri sürülebilir:

Çeşitli Kurumlara Yönelik Öneriler

1. Sokakta çalışan çocukların, aileleri ve toplum tarafından ihmal ve istismar edilmelerinin önlenmesi için, çocuk hakları ile ilgili yasal zeminde yaptırımlar uygulanabilir, bu konudaki yasalar çalıştırılarak, gerektiği durumlarda çocuklar devlet tarafından koruma altına alınabilir.

2. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar ile sokakta çalışan çocukların okul ihtiyaçlarının ve eğitim masraflarının karşılanmasına ilişkin MEB

tarafından maddi bir fon oluşturulabilir; bu sayede çocukların sokakta çalışma girişimleri azaltılabilir.

3. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar ile sokakta çalışan çocukların ailelerinin içinde buldukları yoksulluğun, çocukların sokakta çalışmalarına ve sokak çocuğu olma riskine neden olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, bu ailelere yönelik devlet tarafından sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, eğitim, sağlık vb. ihtiyaçlarının ücretsiz olması ve belirli alanlarda vergi muafiyetleri sağlanabilir.

4. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar ile sokakta çalışan çocukların ailelerin yoksulluklarını azaltmaya ve istihdam sağlamaya yönelik sosyal ve ekonomik tedbirler alınabilir.

5. Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar ile sokakta çalışan çocukların ailelerinin gıda, yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçları, devlet organları tarafından karşılanabilir, bu sayede çocukların sokakta çalışma gerekçeleri ortadan kalkabilir.

6. Sokakta çalışan çocuklar sorunu çok boyutlu olduğu için, SHÇEK, MEB, belediyeler, sivil toplum kuruluşları vb. kurumların ortak işbirliğiyle önleyici çalışmalar yapılabilir.

7. Çocukları sokakta çalışmaya iten nedenler detaylı bir şekilde incelenerek ortaya çıkan sonuçlara göre bu riskleri azaltacak önlemler alınabilir.

8. Sokakta çalışan çocuklara yönelik kamu ve sivil toplum kuruluşları destekli rehabilitasyon merkezleri ve toplum ile bağlarını güçlendirmek için toplum merkezleri yaygınlaştırılabilir, bu çocuklar sokaklardan toplanarak, oyun eğlence etkinlikleri sağlanabilir ve mesleki beceri eğitimleri verilebilir.

9. Ailesi tarafından ekonomik olarak sömürülen çocuklar, yatılı ve pansiyonlu okullara alınarak okul ve yemek masrafları karşılanabilir, bu sayede çocukların okul devamsızlıklarının da önüne geçilebilir.

10. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin yüzyüze kaldıkları riskleri azaltmak, bu çocukların okul ile bağlarını güçlendirmek ve ruh sağlıklarının bozulmasına karşı önleyici çalışmalar yapılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullardaki mevcut psikolojik danışman norm kadroları arttırılabilir ve atamalar yapılabilir.

11. Ayrıca devlet kurumları ülkede bulunan gelir adaletsizliğine son verecek politikalar uygulayarak yoksul kesimlere yönelik önleyici sosyo-ekonomik tedbirler alabilirler.

Okullara Yönelik Öneriler

1. Üniversiteler ile işbirliği yapılarak, okullar için sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar ve sokakta çalışan çocukların benlik saygılarını ve yaşam doyumlarını arttırma ve depresyon düzeylerini azaltma odaklı ayrı ayrı destek programları hazırlanabilir.

2. Okul psikolojik danışmanları tarafından sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklara yönelik, benlik saygısı ve yaşam doyumunu düzeylerini arttırma ve depresyon düzeylerini azaltma amaçlı grup rehberliği programları uygulanabilir.

3. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklara yönelik, benlik saygısı ve yaşam doyumunu düzeylerini arttırma ve depresyon düzeylerini azaltma, sorun odaklı ve duygusal destek sağlama amaçlı, grupla psikolojik danışma yapılabilir, bu konuda üniversitelerden de ilgili uzman destekleri alınabilir.

4. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ailelerine yönelik, okul psikolojik danışmanları tarafından aile içi iletişim, çocuk ve ergen gelişimi, uygun anne baba tutumları, çocuk planlaması, çocuk ruh sağlığı vb. konularda yapılandırılmış eğitimler verilebilir.

5. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların sahip oldukları çok boyutlu risk faktörlerinin, ergenlik döneminin kendine özgü

sorunlarıyla birleşerek daha da karmaşıklaşmasını önlemek için, ergenlik öncesi önleyici çalışmalara öncelik verilmelidir.

6. Sokakta çalışan çocukların, okula devamsızlık yapma ve okullarını bırakma riskleri bulunmasından dolayı, psikolojik danışma ve rehberlik servisi, aile, okul idaresi ve öğretmenlerle işbirliğiyle bu çocukların eğitim öğretimi sevebilecekleri etkinlikler yapılabilir, devamsızlığa yönelik önleyici tedbirler alınabilir.

7. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklara yönelik, bu çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine aracılık edebilecek drama gibi etkinlikler psikolojik danışmanlar tarafından yapılabilir.

8. Okullarda öğretmenler tarafından, sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklara yönelik şiir, müzik ve resim gibi sanatsal etkinlikler yaptırma yoluyla bu çocukların duygularını ifade etmelerine yardımcı olunabilir.

9. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklara yönelik okul psikolojik danışmaları tarafından bu çocukların yakından takip edilerek, gerektiği durumlarda duygusal olarak destekleyici bireysel psikolojik danışma yapılabilir.

10. Ülkemizdeki ulusal ve yerel; yazılı, görsel basında sokakta çalışan çocuklara yönelik yapılan haberlerde, tek taraflı, suçlayıcı, aşağılayıcı ve toplum üzerinde olumsuz algılar oluşturabilecek haberlerin yapılmasını önlemek amacıyla basın kuruluşlarına bu konuda farkındalık kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.

Bu Konuda İleride Yapılabilecek Çalışmalara İlişkin Öneriler

1. Sokakta çalışan çocuklarla ilgili farklı değişkenler (örn. yalnızlık, sosyal destek, kaygı, umutsuzluk, özgüven, öfke ile baş etme biçimleri vb.) yönünden incelenebilir.

2. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların riskli koşullarda bulunurken, risklere karşı güçlü olan yanları, onlar için koruyucu olan faktörler ve baş etme yollarını tespit etmeye yönelik araştırmalar yapılabilir.

3. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklarla stres ile baş etme odaklı deneysel çalışmalar yapılabilir.
4. Sokakta çalışan çocukların sokakta çalışma nedenleri, aile yapıları vb. konularda daha iyi tanımak için nitel çalışmalar yapılabilir.
5. Sokakta çalışan çocuklara ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklara yönelik benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri açısından boylamsal bir araştırma yapılabilir.
6. Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların ebeveynlerinin ruhsal sorunlarını ve çocuklara etkilerini belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.
7. Sokakta çalışan çocuklar ve farklı gelir düzeyine sahip çocukların; cinsiyet, yaş, akademik başarı gibi değişkenler açısından benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri incelenebilir.
8. Bu araştırma sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan alt gelir ve üst gelir düzeyine sahip ilköğretim ikinci kademedede bulunan öğrencilerin benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeylerini incelemek amacıyla yapılmış betimsel bir araştırmadır. Ayrıca bu öğrenci grupları için benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeylerine dayalı bir program hazırlanarak, deneysel bir çalışma yapılabilir.
9. Sokakta çalışan çocukların sokakta yüz yüze kaldıkları riskleri belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
10. Bu araştırmada ilköğretim ikinci kademedeki öğrenciler örneklem grubunu oluşturmuştur. Bundan sonraki çalışmalarda, sokakta çalışan ilköğretim birinci kademedeki öğrenciler, lise ve üniversite öğrencilerinin benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri incelenebilir.
12. Bu araştırma, Diyarbakır ilinde gerçekleştirilmiştir. Bulguların ülkemiz için genellenebilmesi için farklı bölgelerde, farklı örneklem gruplarıyla yeni araştırmalar yapılabilir.

13. Sokakta çalışan öğrencilerin ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin ebeveynlerinin, anne baba tutumları ile bu çocukların benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişki incelenebilir.

14. Sokakta çalışan öğrenciler ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin aile, öğretmen, arkadaş, akranlar ve toplumdaki diğer yetişkinlerin bu çocuklara karşı tutum ve davranışları ile çocukların benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişki incelenebilir.

15. Bu araştırmada, sokakta çalışan ve aynı zamanda bir okulda öğrenim gören çocukların benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri incelenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda, benzer yaş gruplarında bulunan ve okula gitmeyen veya okulunu terk eden sokakta çalışan çocukların, benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri incelenebilir.

EKLER

EK.1. Kişisel Bilgi Formu

EK.2. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

EK.3. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği

EK.4. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği

EK.5. Araştırma İçin İzin Belgesi

EK.1.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili öğrenciler,

Bu bilgi formu İnönü Üniversitesi'nde gerçekleşen bir araştırmada kullanılmak üzere sizler hakkında bilgi edinmek amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyunuz; istenilen bilgileri yazınız, size uygun olanının karşısına çarpı (x) işareti koyunuz. Bütün soruları cevaplandırmanız araştırmanın güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Bu bilgiler araştırma dışında hiçbir amaç için kullanılmayacaktır, başkalarıyla paylaşılmayacaktır.

İçten cevaplarınız ve katılımınız için teşekkür eder, hayatınızda başarılar dilerim...

Mehmet Ali YILDIZ
Psikolojik Danışman

1. Adınız - Soyadınız:.....
2. Cinsiyetiniz: ( ) Kız ( ) Erkek Yaş: ( )
3. Okulunuzun Adı .....
4. Kaçınıcı sınıfta okuyorsunuz? ( )
5. Okul dışında sokakta çalışıyor musunuz? ( ) Evet ( ) Hayır

EK.2.

ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

Aşağıda insanların kendileri ile ilgili bazı düşünceleri yer almaktadır. Cümleleri okuyarak bu açıdan kendinizi düşünmenizi ve bu cümlelerde ifade edilen düşüncelerin sizin kendinizi değerlendirmeniz açısından ne kadar doğru olduğunuz belirtmeniz istenmektedir.

1- Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum

Çok doğru Doğru Yanlış Çok yanlış

2- Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.

Çok doğru Doğru Yanlış Çok yanlış

5- Kendime gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.

Çok doğru Doğru Yanlış Çok yanlış

6- Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.

Çok doğru Doğru Yanlış Çok yanlış

8- Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.

Çok doğru Doğru Yanlış Çok yanlış

EK.3.**ÇOK BOYUTLU ÖĞRENCİ YAŞAM DOYUMU ÖLÇEĞİ**

Açıklama: Aşağıda, geçen birkaç hafta süresince yaşamınızla ilgili neler düşündüğünüzü yansıtan bazı ifadeler yer almaktadır. Sizden istenen, günlerinizi nasıl geçirdiğinizi düşünerek her bir ifadeyle ilgili sizi en iyi yansıtan seçeneğe (X) işareti koymanızdır. Bu bir sınav değildir. Bu nedenle maddelerin doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Lütfen her madde için sadece bir işaret koyunuz ve cevapsız madde bırakmayınız. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

	Hiçbir zaman	Bazen	Sık sık	Her zaman
1. Arkadaşlarım bana karşı sevecen ve cana yakındırlar.	( )	( )	( )	( )
2. İnsanlar benimle bir arada olmaktan hoşlanırlar.	( )	( )	( )	( )
3. Okulda kendimi kötü hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
4. Arkadaşlarımla kötü zaman geçiririm.	( )	( )	( )	( )
16. Çoğu insan beni sever.	( )	( )	( )	( )
17. Ailemle birlikte evde olmaktan hoşlanırım.	( )	( )	( )	( )
18. Ailemdeki kişiler birbirleriyle iyi geçinirler.	( )	( )	( )	( )
19. Okula gitmeyi dört gözle beklerim.	( )	( )	( )	( )
30. Keşke başka bir yerde yaşasaydım.	( )	( )	( )	( )
31. Ben iyi biriyim.	( )	( )	( )	( )
32. Bu kent / kasaba kötü insanlarla dolu.	( )	( )	( )	( )

EK.4.

ÇOCUKLAR İÇİN DEPRESYON ÖLÇEĞİ

Aşağıda gruplar halinde bazı cümleler bulunmaktadır. Her gruptaki cümleleri dikkatlice okuyunuz. Her grup içinden, bugün de dahil olmak üzere, **son iki haftadır** yaşadıklarınızı en iyi şekilde anlatan cümleyi seçip, yanındaki numarayı daire içine alıp karalayınız. Bu testte doğru veya yanlış yanıt yoktur. Önemli olan sizi en iyi anlatan cümleyi bulup işaretlemenizdir. Teşekkürler...

A	(0) Kendimi arada sırada üzgün hissederim. (1) Kendimi sık sık üzgün hissederim. (2) Kendimi her zaman üzgün hissederim.	N	(0) Okul ödevlerimi yapmak için her zaman kendimi zorlarım. (1) Okul ödevlerimi yapmak için çoğu zaman kendimi zorlarım. (2) Okul ödevlerimi yapmak sorun değil.
B	(0) İşlerim hiçbir zaman yolunda gitmeyecek. (1) İşlerimin yolunda gidip gitmeyeceğinden emin değilim. (2) İşlerim yolunda gidecek.	O	(0) Her gece uyumakta zorluk çekerim. (1) Birçok gece uyumakta zorluk çekerim. (2) Oldukça iyi uyurum.
C	(0) İşlerimin çoğunu doğru yaparım. (1) İşlerimin çoğunu yanlış yaparım. (2) Her şeyi yanlış yaparım.	Ö	(0) Arada sırada kendimi yorgun hissederim. (1) Bir çok gün kendimi yorgun hissederim. (2) Her zaman kendimi yorgun hissederim.
D	(0) Birçok şeyden hoşlanırım. (1) Bazı şeylerden hoşlanırım. (2) Hiçbir şeyden hoşlanmam.	P	(0) Hemen her gün canım yemek yemek istemez. (1) Çoğu gün canım yemek yemek istemez. (2) Oldukça iyi yemek yerim.

T.C.
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

21 Aralık 2009

Sayı : B.08.4.MEM.4.21.00.08. Ar-Ge/36397
Konu: Anket İzni

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

13.11.2009 tarih ve B.30.2.İNÜ.070.72.00/500-6018-5044 sayılı anket araştırma izni konulu yazıya istinaden Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet Ali YILDIZ'ın Diyarbakır İli İlköğretim kurumlarında "Sokakta Çalışan ve Çalışmayan İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Benlik Saygısı, Yaşam Doyumu ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi (Diyarbakır Örneği)" adlı tez çalışması için veri toplama aracı Araştırma Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiş olup, Müdürlüğümüzce anket uygulama izni verilmesi uygun bulunmuştur.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Zülfi TOMAN
Milli Eğitim Müdürü

EK:

- EK- 1: Araştırma Değerlendirme Formu
- EK- 2: Onaylı Anket Örneği

KAYNAKÇA

- Acar, H., Acar, Y. B., Cankurtaran Öntaş, Ö. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2006). A research on self-esteem level of street children in İstanbul. *Research Journal of International Studies*, 4, 71-82.
- Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B. ve Bay, A. (2002). Zorunlu iç göç: Ruhsal ve toplumsal sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 97-103.
- Aker, S., DüNDAR, C. ve Pekşen, Y. (2007). Sokaktakiler, yazılı basın ve damgalama. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (11), 83-90.
- Aktaş Arnas, Y. (2004). Sokakta çalışan çocukların öz kavram düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 11 (1), 2-10.
- Aktuğ, T. (2006). *Ergenlerde akran baskısı benlik saygısının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Alper, Y., Bayraktar, E. ve Karaçam, Ö. (1997). *Herkes için psikiyatri*. İstanbul: Era Yayıncılık.
- Altınoğlu Dikmeer, İ. (2001). *Psikolojik gelişim açısından risk altındaki çocuklar, çalışan çocukları eğitime kazandırma projesi eğitimcilerin eğitimi projesi*, Ankara.
- Aptekar, L. (1989). Characteristics of the street children of Colombia. *Child Abuse and Neglect: The International Journal*, 13, 427-439.
- Aptekar, L. (1997). Conflict in the neighborhood: Street and working children in the public space. *Childhood*, 4 (4), 477-490.
- Atauz, S. (1999). *Sokak Çocuklarının Yaşam Kültürü*. Cumhuriyet ve Çocuk. (s. 562-569) 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. 4-6 Kasım 1998. (Ed.Bekir Onur). Ankara: Ankara Üniversitesi Çok Kültürlü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları. No: 2.

Atauz, S. ve Arts, J. (2004). *Türkiye’de sokak çocukları temel araştırması güncel eğilimler ve yeni gelişmeler*. Ankara: MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Nolen-Hoeksema, S. (2002). *Psikolojiye giriş (Hilgard’s Introduction to Psychology)*. (Çev. Yavuz Alogan). Ankara: Arkadaş Yayınları.

Aydoğan, S. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin umut ve benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ayerst, S. L. (1999). Depression and stress in street youth. *Adolescence*, 34 (135), 567-575.

Aysev, A., Ulukol, B. ve Ceyhun, G. (2000). Çalışan ve okuyan çocukların “Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği” ile değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 53 (1), 27-30.

Bailey, M. K., Zauszniewski, J. A., Heinzer, M. M. ve Hemstrom-Krainess, M. (2007). Patterns of depressive symptoms in children. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 20 (2), 86–95.

Bantchevska, D., Bartle-Haring, S., Dashora, P., Glebova, T. ve Slesnick, N. (2008). Problem behaviors of homeless youth: A social capital perspective. *J. Hum. Ecol.*, 23 (4), 285-293.

Baştaymaz, T. (1990). *6-15 Yaş grubu Bursa’da çalışan çocuklar üzerine bir araştırma*. İstanbul. Friedrich Elbert Vakfı Yayınları.

Bearsley, C. ve Cummins, R. A. (1999). No place called home: Life quality and purpose homeless youths. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 8 (4), 207-226.

Bearsley, C. (1997). *No place called home: Quality of life and meaning in life of homeless youths*. Unpublished Bachelor of Science Thesis, Deakin University,

Australia. [Elde Edilme Tarihi: 24 Ocak 2010.
<http://acqol.deakin.edu.au/theses/Bearsley.pdf>]

Belle, D., Doucet, J., Harris, J., Miller, J. ve Tan, E. (2000). Who is rich? Who is happy? *American Psychologist*, 1160.

Bilgi, A. (2005). *Bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ilköğretim öğrencilerinin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Biro, F. M., Striegel-Moore, R. H., Franko, D. L., Padgett, J. ve Bean, J. A. (2006). Self-esteem in adolescent females. *Journal of Adolescent Health*, 39, 501–507.

Biswas-Diener, R. ve Diener, E. (2006). The subjective well-being of the homeless, and lessons for happiness. *Social Indicators Research*, 76 (2), 185-205.

Boes, S. ve Winkelmann, R. (2010). The effect of income on general life satisfaction and dissatisfaction. *Social Indicators Research*, 95, 111–128.

Bolognini, M., Plancherel, B., Bettschart, W. ve Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: Development and gender differences. *Journal of Adolescence*, 19, 233–245.

Boratav, C. (2000). Duygudurum bozuklukları ve nozoloji: Eleştirel bir inceleme. *Duygudurum Dizisi*, 1, 18-28.

Buckner, J. C. ve Bassuk, E. L. (1997). Mental disorders and service utilization among youths from homeless and low-income housed families. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36 (7), 890-900.

Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (9. Basım)*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Calles, J. L. (2007). Depression in children and adolescents. *Prim. Care Clin. Office Pract.* 34, 243–258.

Cauce, A. M. (2000). The characteristics and mental health of homeless adolescents: Age and gender differences. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8 (4), 230-239.

Cebe, F. (2005). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında barınan çocukların “benlik saygısı”, “depresyon”, “kaygı” skorlarının ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Chaplin, L. N. (2009). Please may I have a bike? better yet, may I have a hug? An examination of children’s and adolescents’ happiness. *Journal Happiness Studies*, 10, 541–562.

Chen, E., Boyce, W. T. ve Matthews, K. A. (2002). Socioeconomic differences in children’s health: How and why do these relationships change with age? *Psychological Bulletin*, 128 (2), 295–329.

Cheng, F. ve Lam, D. (2010). How is street life? An examination of the subjective wellbeing of street children in China. *International Social Work*, 53, 353-365.

Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th Ed.). New York: Routledge.

Cummins, R. A. (2000). Personal income and subjective well-being: A review. *Journal of Happiness Studies*, 1, 133-158.

Çakmaklı, K. (2004). *Sorunlu çocuklar*. İçinde Olduğu Eser A. Kot (Ed.), *Ailede çocuk eğitimi* (s. 261-291). Ankara Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Yayını, No: 124.

Çankaya, B. (2007). *Lise I. ve II. sınıf öğrencilerinin algılanan benlik saygısının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çeçen, A. R. ve Koçak, E. (2007). Deneysel bir çalışma: İlköğretim II. kademe öğrencilerine uygulanan benlik saygısı programının öğrencilerin benlik saygısı üzerindeki etkisi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 2, 59-68.

Çeçen, A. R. (2007). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve yaşam doyumu düzeylerine göre sosyal ve duygusal yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 180-190.

Çeçen, A. R. (2008). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordamada bireysel bütünlük (tutarlılık) duygusu, aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 4 (1), 19-30.

Çetinkaya, S., Arslan, S., Nur, N., Özdemir, D., Demir, Ö. F. ve Sümer, H. (2006). Sivas il merkezinde sosyo-ekonomik düzeyi farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinin benlik saygısı düzeyi. *Klinik Psikiyatri*, 9, 116-122.

Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D. ve Kavakçı, Ö. (2009). Sosyo-ekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 151-158.

Çırak, Y. ve Çivitçi, N. (2004). Malatya ilinde sokakta çalışan çocuklar üzerine bir inceleme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 21-24.

Çiğdemoğlu, S. (2006). *Lise 1. sınıf öğrencilerinin akran baskısı, özsaygı ve dışadönüklük kişilik özelliklerinin okul türlerine göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çivitçi, A. (2007). Çok boyutlu öğrenci yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7 (26), 51-60.

Çocuk Vakfı, (2000). *Sayısal Çocuk Uyarı Raporu*. [Elde edilme tarihi: 18 Ekim 2009. www.cocukvakfi.org.tr/sayisal_rapor.htm].

Çuhadaroğlu, F., Sonuvar B. (1993). Ergen intiharı ve kendilik imgesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 4 (1), 29-38.

Çuhadaroğlu Çetin, F. ve Taşğın, E. (2006). Ergenlerde major depresyon: Risk etkenleri, koruyucu etkenler ve dayanıklılık. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13 (2), 87.

Dallaire, D. H., Cole, D. A., Smith, T. M., Ciesla, J. A., LaGrange, B., Jacquez, F. M. ve ark. (2008). Predicting children's depressive symptoms from community and individual risk factors. *Journal Youth Adolescence*, 37, 830-846.

Davey, T. L. (1998). Homeless children and stress: An empirical study. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 7 (1), 29-40.

Davey, T. L. ve Neff, J. A. (2001). A shelter-based stress-reduction group intervention targeting self-esteem, social competence, and behavior problems among homeless children. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 10 (3), 279-291.

Demirel, S. ve Canat, S. (2004). Ankara'daki beş eğitim kurumunda kendini yaralama davranışı üzerine bir çalışma. *Kriz Dergisi*, 12 (3), 1-9.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95 (3), 542-575.

Diener, E. ve Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68 (4), 653-663.

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. ve Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302.

Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2008), Meslek yüksek okullarında öğrenim gören öğrencilerin yaşam doyumları ve benlik saygılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 279-289.

Dingiltepe, T. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Doğangün, B. (2007). İstanbul'da çocuk olmak ya da minyatür erişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14 (2), 120-122.

Durualp, E., Karadut, T., Kul, G., Özen, E. ve Gül, D. (2010). Sokakta çalışan çocuklarda depresif belirtiler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 161-168.

Duyan, V. (2005). Relationships between the sociodemographic and family characteristics, street life experiences and the hopelessness of street children. *Childhood*, 12 (4), 445-459.

Dybicz, P. (2005). Interventions for street children: An analysis of current best practices. *International Social Work*, 48 (6), 763-771.

Eberhart, N. K., Shih, J. H., Hammen, C. L. ve Brennan, P. A. (2006). Understanding the sex difference in vulnerability to adolescent depression: An examination of child and parent characteristics. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34 (4), 495-508.

EĞİTİM SEN, (2005). 4. Demokratik Eğitim Kurultayı: "Eğitim Hakkı". 1-5 Aralık 2004, Ankara: EĞİTİM SEN Yayınları, 1 (1).

Elmacı, F. (2001). *Parçalanmış ve bütünlüğünü koruyan aileye sahip ergenlerin depresyon ve uyum düzeylerinde sosyal desteğin rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Eminağaoğlu, N. (2006). *Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (sağlamlık)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Erdoğan, G. (2006). *İlköğretim 8. sınıf (14-15 yaş) öğrencilerinin depresif belirti ve öz kavram düzeylerine yaratıcı drama çalışmalarının etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erdoğdu, Y. M. ve Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılğanlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi*, 12 (3), 11-23.

Erdoğdu, Y. M. (2005). Suça yönlendirilen ve yönlendirilmeyen çocukların aile ilişkileri ile saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *ocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (3), 106-114.

Erkan, R. ve Erdoğdu, Y. M. (2006). Güç ve ocuk suçluluğu. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (9), 79-89.

Erözkan, A. (2009). İlköğretim sekizinci sınıf ğrencilerinde depresyonun yordayıcıları. *İlköğretim Online*, 8 (2), 334-345. [Elde edilme tarihi: 08 şubat 2010 <http://ilkogretim-online.org.tr>]

Ertem, . ve Yazıcı, S. (2006). Ergenlik döneminde psiko-sosyal sorunlar ve depresyon. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (9), 7-11.

Eryüksel, G. N. ve Akn, E. (2003). Depresyonu olan ergenler ile ana-babalarının aile ilişkilerinin ve bilişsel arpıtmalarının incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51), 59–73.

Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışıyla ilişkileri. *Klinik Psikiyatri*, 3, 228-234.

Evren C., Ögel, K., Tamar, D. ve akmak D. (2001). Uçucu madde kullanıcılarının zellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, 2 (2), 57- 60.

Fenichel, O. (1974). *Nevrozların psikanalitik teorisi*. (ev. Selçuk Tuncer). İzmır: Ege Üniversitesi Yayınları. No: 98.

Fogle, L. M., Huebner, E. S. ve Laughlin, J. E. (2002). The relationship between temperament and life satisfaction in early adolescence: Cognitive and behavioral mediation models. *Journal of Happiness Studies*, 3, 373–392.

Fox, E. R. ve Roth, L. (1989). Homeless children: Philadelphia as a case study. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 506, *Human Rights around the World*, 141-151.

Ge, X., Lorenz, F. O., Conger, R. D., Elder, G. H. ve Simons, R. L. (1994). Trajectories of stressful life events and depressive symptoms during adolescence. *Developmental Psychology*, 30 (4), 467-483.

Geçtan, E. (1996). *Psikanaliz ve sonrası* (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Gezgin Gürbüz, A. (2008). *Öfke denetimi eğitiminin lise son sınıf öğrencilerinin öfkeyle başa çıkmaları, yaşam doyumları ve depresyon düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Gilman, R. (2001). The relationship between life satisfaction, social interest, and frequency of extracurricular activities among adolescent students. *Journal of Youth and Adolescence*, 30 (6), 749-767.

Gilman, R. ve Huebner, E. S. (2006). Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction. *Journal of Youth and Adolescence*, 35 (3), 311-319.

Gitmez, A. S. ve Morçöl, G. (1994). Socio-economic status and life satisfaction in Turkey. *Social Indicators Research*, 31 (1), 77-98.

Goodman, E., Slap, G. ve Huang, B. (2002). How much does socioeconomic status matter to adolescent health?. *Journal of Adolescence Health*, 30 (2), 102.

Göç, Z. (2008). *Predictive role perfectionism on academic achievement and life satisfaction*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Göğüş, A. K. (2000). Depresyonun klinik belirtileri. *Duygudurum Dizisi*, 1, 39-33.

Göktürk, Ü. (2000). Çocuk ve ergenlerde depresif bozukluklar. İçinde Olduğu Eser Ö. Polvan (Ed.), *Çocuk ve ergen psikiyatrisi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Guillon, M. S., Crocq, M.-A. ve Bailey, P. E. (2003). The relationship between self-esteem and psychiatric disorders in adolescents. *European Psychiatry*, 18, 59-62.

Gümüşbaş, B. (2008). *Stresle başa çıkma yolları eğitim programının ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin stresle başa çıkma yöntemleri ve yaşam doyumunu üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye’de i göçün ergenlerin uyumundaki rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19 (2), 167-176.

Güneş, S. ve Kalaycı, R. A. (2004). *Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar tespitler ve çözüm önerileri*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. [Elde edilme tarihi: 24 Kasım 2009. <http://aile.gov.tr/index/index/konu/169/lang/TR/sayfa/2>]

Güney, S. (1993). Çocukların deprese/mutsuzluk/üzüntü duygularıyla başa çıkma yollarını depresyon düzeyleriyle ilişkisi. *Kriz Dergisi*, 1 (3), 150-157.

Güngör, M. (2008). Evrensel bir sorun olarak ocuk suçluluğu ve sokakta çalışan ve yaşayan ocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 25-43.

Güngör, M. (2009). *Mersin’de sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorunlar-çözümler*. Mersin: Mersin Valiliği Yayınları, Sosyal Araştırmalar Dizisi, Yayın No: 3 s.11.

Hatun, ř., Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003). Yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. *ocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 251-260.

Hilooğlu, S. (2009). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbaca davranışlarını yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumununun rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Ho, M. Y., Cheung, M. F. ve Cheung, S. F. (2008). Personality and life events as predictors of adolescents’ life satisfaction: Do life events mediate the link between personality and life satisfaction? *Social Indicators Research*, 89, 457-471.

- Homel, R. ve Burns, A. (1989). Environmental quality and the wellbeing of children. *Social Indicators Research*, 21 (2), 133-158.
- Howell, R. T. ve Howell, C. J. (2008). The relation of economic status to subjective well-being in developing countries: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 134 (4), 536–560.
- Huebner, E. S. (1991). Correlates of life satisfaction in children. *School Psychology Quarterly*, 6 (2), 103-111.
- Huebner, E. S., Gilman, R. ve Laughlin, J. E. (1999). A multimethod investigation of the multidimensionality of children’s well-being reports: Discriminant validity of life satisfaction and self-esteem. *Social Indicators Research*, 46, 1-22.
- Huebner, E. S. ve Gilman, R. (2002). An introduction to the multidimensional students’ life satisfaction scale. *Social Indicators Research*, 60, 115–122.
- Huebner, E. S. (2004). Research on assesment of life satisfaction of children and adolsecents. *Social Indicators Research*, 66, 3–33.
- Huebner, E. S., Suldo, S. M., ve Valois, R. F. (2005) Children’s life satisfaction. In K. A. Anderson and L. H. Lippman (Eds.), *What do children need to flourish? Conceptualizing and measuring indicators of positive development*, Chapter: 4, (pp. 41–59). New York: Springer.
- Hutz, C. S. ve Koller, S. H. (1997). Questões sobre o desenvolvimento de crianças em situação de rua [Questions about the development of children in street situations]. *Estudos de Psicologia*, 2, 175–197.
- Impett, E. A., Sorsoli, L., Schooler, D., Henson, J. M. ve Tolman, D. L. (2008). Girls’ relationship authenticity and self-esteem across adolescence. *Developmental Psychology*, 44 (3), 722–733.
- İkizoğlu, M., Önal Dölek, B. ve Gökçearsan Çifçi, E. (2007). Çalışan çocukların sorunları ve geleceğe ilişkin beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18, 2.

- Kabakçı, E. (2001). Üniversite öğrencilerinde sosyotrapik/otonomik kişilik özellikleri, yaşam olayları ve depresif belirtiler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (4), 273-282.
- Kabalıcı, T. (2008). *Akademik başarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı benlik saygısı ve sosyo-demografik değişkenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kamakura, T., Ando, J. ve Ono, Y. (2007). Genetic and environmental effects of stability and change in self-esteem during adolescence. *Personality and Individual Differences*, 42, 181–190.
- Kandır, A. ve Mangır, M. (1998). *Ankara sokaklarında çalışan ve çalışmayan 12-14 yaş grubundaki erkek çocuklarında yaratıcı düşüncenin incelenmesi*. 7. Eğitim Bilimleri Kongresi, 9-11 Eylül, Konya.
- Kapıcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
- Kaplan, A. (2007). *Öfke yönetimi becerileri programının ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyi ve benlik saygısına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaya, A. (2007). Sociometric status, depression, and locus of control among Turkish early adolescent. *Social Behavior and Personality*, 35 (10), 1405-1414.
- Kaya, A. ve Siyez. D. M. (2008). Farklı sosyometrik statülerdeki ilköğretim öğrencilerinin yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 32, 69-82.
- Kayaalp, M. L. (1999). *Çocuk ve ergende depresyon*. Depresyon, Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller Sempozyumunda Sözlü Bildiri Olarak Sunulmuştur, 2-3 Aralık, İstanbul.

Keng, K. A., Jung, K., Juan, T. S. ve Wirtz, J. (2000). The influence of materialistic inclination on values, life satisfaction and aspirations: An empirical analysis. *Social Indicators Research*, 49 (3), 317-333.

Kerfoot, M., Koshly, V., Roganov, O., Mikhailichenko, K., Gorbova, I. ve Pottage, D. (2007). The health and well-being of neglected, abused and exploited children: The Kyiv Street Children Project. *Child Abuse and Neglect*, 31, 27-37.

Kılıç Duran, Ş. (2007). 9, 10, 11 yaşındaki çocukların zihinsel gelişim ve benlik saygısına ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kırtıl, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kidd, S. A. (2007). Youth homelessness and social stigma. *Journal Youth Adolescence*, 36, 291-299.

Kidd, S. ve Shahar, G. (2008). Resilience in homeless youth: The key role of self-esteem. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78 (2), 163-172.

Koller, S. H. ve Lisboa, C. (2007). Brazilian approaches to understanding and building resilience in at-risk populations. *Child Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 16 (2), 341-356.

Kombarakaran, F. A. (2004). Street children of Bombay: Their stresses and strategies of coping. *Children and Youth Services Review*, 26, 853- 871.

Kovacs, M. (1989). Affective disorders in children and adolescents. *American Psychologist*, 44 (2), 209-215.

Köroğlu, E. (2004). *Depresyon nedir, nasıl baş edilir?* Ankara: HYB. Yayıncılık.

Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kulaksızoğlu, A. (2004). Ergenlik dönemi. İçinde Olduğu Eser A. Kot (Ed), *Ailede Çocuk Eğitimi*. (s.103-135). Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Yayını, 124.

Kulca, Y. A. ve Korkmazlar Oral, Ü. (2003). *Yoksulluk ve sokak çocukları*. Yoksulluk Sempozyumunda sözel bildiri olarak sunulmuştur. 30-31 Mayıs 2003, İstanbul.

Küntay, E. (1999). *İstanbul'da sokak çocukları: 1963-1998 Arasında Bir Değerlendirme*. İçinde Olduğu Eser B. Onur (Ed.), 2. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. Cumhuriyet ve Çocuk*. (s.570-580), 4-6 Kasım 1998. Ankara: Ankara Üniversitesi Çok Kültürlü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları. No: 2.

Kwak, Y.-S., Lee, C.-I, Hong, S.-C., Song, Y.-J., Kim, I.-C., Moon, S.-H. ve ark. (2008). Depressive symptoms in elementary school children in Jeju Island, Korea: Prevalence and correlates. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 17 (6), 343-351.

La Gory, M., Ritchey, F. J. ve Mullis, J. (1990). Depression among the homeless. *Journal of Health and Social Behavior*, 31 (1), 87-102.

Lalor, K. J., (1999). Street Children: A comparative perspective. *Child Abuse and Neglect*, 23 (8), 759-770.

Lewinsohn, L. M. ve Clarke, G. N. (1999). Psychosocial treatments for adolescent depression. *Clinical Psychology Review*, 19 (3), 329-342.

Lorant, V., Deliège, D., Eaton, W., Robert, A., Philippot, P. ve Ansseau, M. (2003). Socio-economic inequalities in depression: A meta-analysis. *American Journal of Epidemiology*, 157, 98-112.

Lorant, V., Croux, C., Weich, S., Deliège, D., Mackenbach, J. ve Ansseau, M. (2007). Depression and socio-economic risk factors: 7-year longitudinal population study. *British Journal of Psychiatry*, 190, 293-298.

- Lusk, M. W. (1989). Street children programs in Latin America. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 16, 55–77.
- MacLean, M. G., Paradise, M. J. ve Cauce, A. M. (1999). Substance use and psychological adjustment in homeless adolescents: A test of three models. *American Journal of Community Psychology*, 27 (3), 405-427.
- Marriage, K. ve Cummins R. A. (2004). Subjective quality of life and self-esteem in children: The role of primary and secondary control in coping with everyday stress. *Social Indicators Research*, 66, 107-122.
- Masten, A. S., Miliotis, D., Graham-Bermann, S. A., Ramirez, M. L. ve Neemana, J. (1993). Children in homeless families: Risks to mental health and development. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61 (2), 335-343.
- Mathiti, V. (2006). The quality of life of ‘street children’ accommodated at three shelters in Pretoria: An exploratory study. *Early Child Development and Care*, 176, 253–269.
- Maxwell, B. E. (1992). Hostility, depression, and self-esteem among troubled and homeless adolescents in crisis. *Journal of Youth and Adolescence*, 21 (2), 139-150.
- Mayer, L., Lopez-Duran, N. L., Kovacs, M., George, C. J., Baji, I., Kapornai, K. ve ark. (2009). Stressful life events in a clinical sample of depressed children in Hungary. *Journal of Affective Disorders*, 115, 207–214.
- Mazza, J. J., Fleming, C. B., Abbott, R. D., Haggerty, K. P. ve Catalano, R. F. (2009). Identifying trajectories of adolescents’ depressive phenomena: An examination of early risk factors. *Journal Youth Adolescence*, 39 (6), 579-593.
- McLeod, J. D. ve Shanahan, M. J. (1996). Trajectories of poverty and children's mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 37 (3), 207-220.
- McMullin, J. A. ve Cairney, J. (2004). Self-esteem and the intersection of age, class, and gender. *Journal of Aging Studies*, 18 (1), 65-90.

- Mentzakis, M. ve Moro, M. (2009). The poor, the rich and the happy: Exploring the link between income and subjective well-being. *The Journal of Socio Economics*, 38, 147-158.
- Miller, L., Warner, W., Wickramaratne, P. ve Weissman, M. (1999). Self-esteem and depression: Ten year follow-up of mothers and offspring. *Journal of Affective Disorders*, 52, 41-49.
- Miner, M. H. (1991). The self-concept of homeless adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 20 (5), 545-560.
- Neto, F. (2001). Satisfaction with life among adolescents from immigrant families in Portugal. *Journal of Youth and Adolescence*, 30 (1), 53-67.
- Nolen-Hoeksema, S., Girgus, J. S. ve Seligman, M. E. P. (1992). Predictors and consequences of childhood depressive symptoms: A 5-year longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology*, 101, (3), 405-42.
- Nuwayhid, I. A., Usta, J., Makarem, M., Khudr, A. ve El-Zein, A. (2005). Health of children working in small urban industrial shops. *Occupational and Environmental Medicine*, 62 (2), 86-94.
- Oktan, V. (2008). *Üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlımlıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Okuşluk Çapur, Ç. (2006). *Çalışan ilköğretim öğrencilerinin eğitim beklentileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ordu, F. (2005). *Psiko-sosyal risk yatkınlığı olan ergenlerin benlik algılarını geliştirici grup çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Orth, U., Robins, R. W. ve Roberts, B. W. (2008). Low self-esteem prospectively predicts depression in adolescence and young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95 (3), 695-708.

Ovalı, F. (2007). *Ankara sokaklarında çalışan çocuklar merkezine devam eden çocukların çalışma nedenlerinin ve merkezden memnuniyetlerinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ögel, K., Aksoy, A., Liman, O. ve Yücel, H. (2004). *Sokakta ve depresyonda: Sokakta yaşayan çocuk ve ergenlerde depresyon görülme sıklığı*. 8. Bahar Sempozyumunda Poster Bildiri Olarak Sunulmuştur.

Ögel, K. ve Yücel, H. (2005). Sokakta yaşayan ergenler ve sağlık sorunları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6, 11-18.

Öner, S., Şaşmaz, T., Buğdaycı, R., Kurt, Ö. A., Uğurhan, F. ve Tezcan, H. (2006). Sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklarda sigara alkol ve madde kullanma prevalansı ve etkileyen faktörler. *Klinik Psikiyatri Bülteni*, 16, 15-21.

Öy, B. (1991). Çocuklar için depresyon ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2, 132-137.

Öy, B. (1995). Çocuk ve ergenler de depresyon epidemiyolojisi ve risk etkenleri. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 2 (1), 40-45.

Özağı, A. (2007). *Depresyon düzeyi yüksek parçalanmış aile çocuklarıyla yapılan eğitsel grup oyunlarının depresyon düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, İzmir.

Özmen, D., Erbay Dünder, P., Çetinkaya, A. Ç., Oryal, T. ve Özmen, E. (2008). Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 8-15.

Öztürk, M. O. (2001). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara : Nobel Tıp Kitapevleri.

Öztürk, M. (2007). *Sokakta çalışan ve suç işlemiş çocukların toplumsal ve bireysel uyum ve davranış bozukluklarının ölçülmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Pallant, J. (2005). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 12)*. Australia: Allen and Unwin, Publisher, Inc.

Panter-Brick, C. (2001). Street children: Psychological perspectives. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 15157-15159.

Pavot, W. ve Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5 (2), 164-172.

Paxton, R. J., Valois, R. F., Huebner, E. S. ve Drane, W. (2006). Opportunity for adult bonding/meaningful neighborhood roles and life satisfaction among USA middle school students. *Social Indicators Research*, 79, 291-312.

Piko, B. F. ve Fitzpatrick, K. M. (2003). Depressive symptomatology among hungarian youth: A risk and protective factors approach. *American Journal of Orthopsychiatry*, 73 (1), 44-54.

Pinzón-Rondón, A. M., Hofferth, S. ve Briceño, L. (2008). Children working in the streets of Colombian cities: Different pathways to the street lead to different populations. *Children and Youth Services Review*, 30, 1417-1424.

Polat, O. (2008). Sokakta çalışan çocuklar. İçinde Olduğu Eser T. Gezer (Ed.). *Alanya Sosyal Hizmetleri Destekleme ve Geliştirme Derneği Bilgilendirme Kitapçığı*, (s.1-30), (1.Baskı). Alanya: Alanya Sosyal Hizmetleri Destekleme ve Geliştirme Derneği.

Poulsen, A. A., Ziviani, J. M. ve Cuskelly, M. (2006). General self-concept and life satisfaction for boys with differing levels of physical coordination: The role of goal orientations and leisure participation. *Human Movement Science*, 25, 839-860.

- Plummer, M. L., Kudrati, M. ve El Hag Yousif, N. D. (2007). Beginning street life: factors contributing to children working and living on the streets of Khartoum, Sudan. *Children and Youth Services Review*, 29, 1520–1536.
- Proctor, C., Linley, P. A. ve Maltby, J. (2009). Very happy youths: Benefits of very high life satisfaction among adolescents. *Social Indicators Research*.
- Raffaelli, M. (1999). Homeless and working street youth in Latin America: A developmental review. *Interamerican Journal of Psychology*, 33 (2), 7-28.
- Raffaelli, M., Koller, S. H., Reppold, C. T., Kuschick, M. B., Krum, F. M. B. ve Bandeira, D. R. (2001). How do Brazilian street youth experience ‘The street’? Analysis of a sentence completion task. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 8 (3), 396-415.
- Rafaelli, M., Koller, S. H., Reppold, C. T., Kuschick, M. B., Krum, F. M. B., Bandeira, D. R. ve Simoes, C. (2000). Gender differences in Brazilian street youth’s family circumstances and experiences on the street. *Child Abuse and Neglect*, 24, 1431-1441.
- Raffaelli, M. ve Koller, S. H. (2005). Future expectations of Brazilian street youth. *Journal of Adolescence*, 28, 249–262.
- Rizzini, I., ve Lusk, M. W. (1995). Children in the streets: Latin America’s lost generation. *Children and Youth Services Review*, 17, 391–400.
- Roberts, C. ve Bishop, B. (2005). Depression. In T. P. Gullotta ve G. R. Adams (Eds.), *Handbook of Adolescent Behavioral Problems, Evidence-Based Approaches to Prevention and Treatment*, Chapter 10, (pp. 205-230), Springer.
- Rohde, P., Noell, J., Ochs, L. ve Seeley, J. R. (2001). Depression, suicidal ideation and STD-related risk in homeless older adolescents. *Journal of Adolescence*, 24 (4), 447–460.

- Rohe, W. M. ve Stegman, M. A. (1994). The effects of homeownership: On the self-esteem, perceived control and life satisfaction of low-income people. *Journal of the American Planning Association*, 60 (2), 173-184.
- Rojas, M. (2006). Life satisfaction and satisfaction in domains of life: Is it a simple relationship? *Journal of Happiness Studies*, 7, 467-497.
- Rosenberg, M. ve Pearlin, L. I. (1978). Social class and self-esteem among children and adults. *The American Journal of Sociology*, 84 (1), 53-77.
- Sabuncuoğlu, O., Ekinci, Ö., Bahadır, T., Akyuva, V., Altınöz, E. ve Berkem, M. (2006). Ergen öğrenciler arasında akran örselemesi ve depresyon belirtileriyle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 9, 27-35.
- Salmela-Aro, K ve Tynkkynen, L. (2009). Trajectories of life satisfaction across the transition to post-compulsory education: Do adolescents follow different pathways? *Journal Youth Adolescence*.
- Sarı, C. (2008). *Ergenlerin psikolojik belirti düzeyleri ve uyumlarını yordayan bazı değişkenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sawyer, M. G., Pfeiffer, S. ve Spence, S. H. (2009). Life events, coping and depressive symptoms among young adolescents a one-year prospective study. *Journal of Affective Disorders*, 117, 48-54.
- Schyns, P. (2001). Income and satisfaction in Russia. *Journal of Happiness Studies*, 2, 173-204.
- Seligson, J. L., Huebner, E. S. ve Valois, R. F. (2005). An investigation of a brief life satisfaction scale with elementary school children. *Social Indicators Research*, 73, 355-374.
- Shek, D. T. L. (2005). Economic stres, emotional quality of life and problem behavior in Chinese Adolescents with and without economic disadvantage. *Social Indicators Research*, 71, 363-383.

Siyez, D. M. ve Kaya, A. (2008). Validity and reliability of the brief multidimensional students' life satisfaction scale with Turkish Children. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 26 (2), 139-147.

Slesnick, N., Prestopnik, J. L., Meyers, R. J. ve Glassman, M. (2007). Treatment outcome for street-living, homeless youth. *Addict Behav.* 32 (6), 1237-1251.

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), (2005). *Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu ve Hizmet Esasları*. Ankara: SHÇEK. [Elde edilme tarihi: 16 Ekim 2009. <http://www.shcek.gov.tr/sokakta-yasayan-cocuklar-sorunu-ve-hizmet-esaslari.aspx>]

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), (2005a). *Hedeflenmiş On bir İilde Sokakta Çalışan Çocukları Eğitime Yönlendirme Projesi*. Ankara:SHÇEK. [Elde edilmetarihi:13.10.2009. http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/Sokakta_Yasayan_Calisan_Cocuklar/proje_hedef_11_il.doc]

SHÇEK, (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Sosyal Riski Azaltma Projesi Proje Koordinasyon Birimi SHÇEK Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi Nihai Rapor Yönetici Özeti*. [Elde edilme tarihi: 13.10.2009. <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar/cocuk.doc>]

Suldo, S. M., Shaffer, E. J. ve Riley, K. N. (2008). A social-cognitive-behavioral model of academic predictors of adolescents' life satisfaction. *School Psychology Quarterly*, 23 (1), 56-69.

Suner İkiz, F. E. (2000). *Farklı liselerdeki ergenlerin benlik saygısı, akademik başarı, sürekli kaygı düzeyi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Şahin, H. N. ve Rugancı, R. N. (1992). *Depresyonla başa çıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Şimşek, Z. ve Erol, N. (2003). Çalışan çocuklarda yeterlik alanları davranışsal ve duygusal sorunlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (2), 59-70.

Şişman, Y. (2006). Sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları ve gelecek beklentileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 251-276.

Tarı, I. ve Ziyalar, N. (2005). İntihar girişimi olan ve olmayan sokakta yaşayan uçucu madde kullanıcılarının karşılaştırılması. *Bağımlılık Dergisi*, 6, 84-88.

Tavukçu, S. Ö. (2006). *Sokak çocuklarına meslek edindirmede program ve atölye uygulaması üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Temel, Z. F., Aksoy, B. A. (2001). *Ergen ve gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Tesiny, E. P. ve Lefkowitz, M. M. (1982). Childhood depression: A 6-month follow-up study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 50 (5), 778-780.

Thomas de Benitez, S. (2007). *State of the world's street children: Violence*. London: Consortium for Street Children (UK).

Timberlake, E. M. (1994). Children with no place to call home: Survival in the cars and on the streets. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 11 (4), 259-278.

Tompson, M. C. ve Boger, K. D. (2009). *Treatment strategies for depression in youth*. In J. L. Matson, F. Andrasik ve M. L. Matson (Eds.), *Treating childhood psychopathology and developmental disabilities*, Chapter 8, (pp. 221-252), Springer Science Business Media, LLC.

Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R. ve Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, 42 (2), 381-390.

Tufan, B. (1990). Benlik saygısı kavramı ve yaşam boyunca benlik saygısının gelişimi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 8, 1-2-3.

Tufan, B. ve Yıldız, S. (1993). *Geri dönüş sürecinde ikinci kuşak*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.

Tuğrul, C. ve Sayılğan, M. A. (1997). *Depresyon ve başa çıkma yolları*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Nr.1.

Turan, M., Herken, H., Mutlu, N. ve Küçükkolbaşı, H. (1998). *Öğrencilerde benlik saygısı ile ruhsal belirti dağılımı arasındaki ilişki*. (s.67-74) 7. Eğitim Bilimleri Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur, 9-11 Eylül, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Turnalar Kurtaran, G. (2008). *İnternet bağımlılığını yordayan değişkenlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Tuzgöl Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (22), 133.

Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2002). Self-esteem and socioeconomic status: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 6 (1), 59-71.

Uğurhan, F., Buğdaycı, R., Şaşmaz, T., Öner, S., Kurt, A. Ö. ve Tezcan, H. (2004). Socio-demographic characteristics and lives of children working or living in the streets of Mersin, Turkey. *Turkish Journal of Public Health*, 2 (2), 68-74.

Ullman, C. ve Tatar, M. (2001). Psychological adjustment among Israeli Adolescent Immigrants: A report on life satisfaction, self-concept, and self-esteem. *Journal of Youth and Adolescence*, 30 (4), 449-463.

Unger, J. B., Kipke, M. D., Simon, T. R., Montgomery, S. B. ve Johnson, C. J. (1997). Homeless youths and young adults in Los Angeles: Prevalence of mental health problems and the relationship between mental health and substance abuse disorders. *American Journal of Community Psychology*, 25 (3), 371-394.

UNICEF, (2000). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama Elkitabı*. Ankara: UNICEF Yayınları.

UNICEF, (2005). *Yarış başladı! Türkiye, çocuklar ve bin yıl kalkınma hedefleri*. Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni. [Elde edilme tarihi: 19 Ekim 2009. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_sy16.pdf]

UNICEF, (2005a). *Sokakta yaşam?* Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni. [Elde edilme tarihi: 25 Ekim 2009. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_sy14.pdf]

UNICEF, (2006). *Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar*. Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni. [Elde edilme tarihi: 19 Ekim 2009. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_cp43.pdf]

UNICEF, (2007). *Çocuk yoksulluğuna hayır!* Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni. [Elde edilme tarihi: 19 Ekim 2009. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_sy19.pdf]

UNICEF, (2007a). *Gözler bin yıl kalkınma hedeflerinde*. Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni. Elde edilme tarihi: 19 Ekim 2009. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_sy21.pdf

UNICEF, (2008). *İçeriden haberler. Çocuk tutuklular için yeni dönem*. Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni. [Elde edilme tarihi: 15 Ekim 2009. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_sy23.pdf]

UNICEF, (2009). *Çocuklar için ilerleme: Çocuk koruma raporu*. Basın Merkezi: En son basın açıklaması. [Elde edilme tarihi: 15 Ekim 2009. http://www.unicef.org/turkey/hm/_hm6a.html]

Uşaklı, H. (2006). *Drama temelli grup rehberliğinin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri, atılganlık düzeyi ve benlik saygısına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Uyanık Balat, G. ve Akman, B. (2004). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 175-184.

Uyanık Balat, G. ve Akman, B. (2006). Lise öğrencilerinin psikolojik durumlarının sosyo-ekonomik özelliklerine göre incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13 (1), 3-12.

Uzbaş, A. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda okuyan öğrencilerin sosyal becerileri ve okuluyumu ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Ünüvar, A. (2007). *Lise öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumları ile kendine saygı düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Veale, A. ve Donà, G. (2003). Street children and political violence: A socio-demographic analysis of street children in Rwanda. *Child Abuse and Neglect*, 27, 253-269.

Virtanen, M., Koskinen, S., Koskinen, M., Honkonen, T., Vahtera, J., Ahola, K. ve Lönnqvist, J. (2008). Contribution of non-work and work-related risk factors to the association between income and mental disorders in a working population: The Health 2000 Study. *Occup Environ Med*, 65, 171-178.

Waaktaar, T., Borge, A. İ. H., Fundingsrud, H. P., Christie, H. J. ve Torgersen, S. (2004). The role of stressful life events in the development of depressive symptoms in adolescence: A longitudinal community study. *Journal of Adolescence*, 27, 153-163.

Whitbeck, L. B., Simons, R. L., Conger, R. D., Lorenz, F. O., Huck, S. ve Elder, G. H. (1991). Family economic hardship, parental support, and adolescent self-esteem. *Social Psychology Quarterly*, 54 (4), 353-363.

Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R. ve Yoder, K. A. (1999). A risk-amplification model of victimization and depressive symptoms among runaway and homeless adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 27 (2), 273-296.

Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R. ve Bao. W-N. (2000). Depressive symptoms and co occurring depressive symptoms, substance abuse, and conduct problems among runaway and homeless adolescents. *Child Development*, 71 (3), 721-732.

Whitesell, N. R., Mitchell, C. M., Spicer, P. ve The Voices of Indian Teens Project Team. (2009). A longitudinal study of self-esteem, cultural identity, and academic success among American Indian Adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 15 (1), 38-50.

Yates, G. L., Mackenzie, R., Pennbridge, J. ve Cohen, E. (1988). A risk profile comparison of runaway and non-runaway youth. *American Journal of Public Health*, 78 (37), 820-821.

Yavuz, R. (1999). *Depresyonun kliniği*. Depresyon, Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller Sempozyumunda sözel bildiri olarak sunulmuştur. 2-3 Aralık 1999, İstanbul.

Yavuzer, H. (1992). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yavuzer, H. (1993). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yavuzer, H. (1999). *Anne baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yavuzer, H. (2003). *Okul çağı çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. ve Kılıç Atıcı, M. (2007). *Gelişim psikolojisi: Çocuk ve ergen gelişimi* (2. Basım). İstanbul: Pegem A Yayıncılık,

Yetim, Ü. (2001). *Toplumdan bireye mutluluk resimleri* (1. Basım). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yıldırım, İ. (2004). Depresyonun yordayıcısı olarak sınav kaygısı, gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 241-250.

Yıldırım, A. (2005). *Kurum bakımında olan ve ailesiyle birlikte kalan 13-18 yaş arası çocuklarda sürekli öfke ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Yıldız (Arabacı), S. (2007). *İlköğretim II. kademesindeki çocuklara yönelik istismarın ve ihmalin çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yiğit, R. (2008). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin depresyon ve sosyal beceri düzeylerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yoder, K. A., Hoyt, D. R. ve Whitbeck, L. B. (1998). Suicidal behavior among homeless and runaway adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 27 (6), 753-771.

Yoder, K. A., Longley, S. L., Whitbeck, L. B. ve Hoyt, D. R. (2008). A dimensional model of psychopathology among homeless adolescents: Suicidality, internalizing, and externalizing disorders. *J. of Abnorm. Child Psych.*, 36, 95-104.

Yovetich, W. M. S., Leschied, A. W. ve Flicht, J. (2000). Self-esteem of school-age children who stutter. *Journal Fluency Disorder*, 25, 143-153.

Yörükoğlu, A. (1988). *Gençlik çağı* (5. Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 270, 26.

Yüncü, Z., Özbaran, B., Altıntoprak, E., Yıldız, U., Aydın, C. ve Çoşkunol, H. (2007). Sokak yaşantısı olan-olmayan madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin klinik ve sosyo demografik özellikleri. *Türkiye’de Psikiyatri*, 9 (1), 38-43.

Zeytinoğlu, S. (2001). *Çalışan çocukların ihmali ve istismarı*. İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, 113.

Zhang, L-f. ve Postiglione, G. A. (2001). Thinking styles, self-esteem and socio-economic status. *Personality and Individual Differences*, 31, 1333-1346.

Zima, B. T., Wells, K. B. ve Freeman, H. E. (1994). Emotional and behavioral problems and severe academic delays among sheltered homeless children in Los Angeles Country. *American Journal of Public Health*, 84 (2), 260-264.

Zimmerman, M. A., Copeland, L. A., Shope, J. T. ve Dielman, T. E. (1997). A longitudinal study of self-esteem: Implications for adolescent development, *Journal of Youth and Adolescence*, 26 (2), 117-141.

Zullig, K. J., Pun, S. M. ve Huebner, E. S. (2007). Life satisfaction, dieting behavior, and weight perceptions among college students. *Applied Research in Quality of Life*, 2, 17-31.

Sokakta çalışan çocuklar. [Elde edilme tarihi: 13.10.2009. <http://www.adlitip.org/?p=46>]

Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar. [Elde edilme tarihi: 13.10.2009. <http://www.adlitip.org/?p=185>]

Toplum Gönüllüleri Vakfı. *Sokak Lambası Projesi*. 2009-2010 Dönemi Teklifi. [Elde edilme tarihi: 13.10.2009. [www.bilgibankasi.tog.org.tr/index.php?...Sokak Lambası proje metni...Proje Metinleri/Sokak Lambası...](http://www.bilgibankasi.tog.org.tr/index.php?...Sokak_Lambası_proje_metni...Proje_Metinleri/Sokak_Lambası...)]

Türk-İş. Çalışan çocukların sorunları ve çözüm yolları. [Elde edilme tarihi: 19.10.2009. www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/cc105.pdf]

[http://www.018.org/sayilar/016_sayilarla_korunmaya_muhtac_cocuklarin_mevcut_durumu.htm. Elde edilme tarihi: 18 Ekim 2009]